

Ph. Gr. 587^r

Baco

Fr. Baconi
DE VERULAMIO
SERMONES FIDELES,
ETHICI,
POLITICI,
ŒCONOMICI:
Sive
INTERIORA RERUM.
Accedit
FABER FORTUNÆ &c.

C.V. Duten sculp

LUG. BATAVORUM,
Apud Franciscum Hackium. A^o 1641.

ILLVSTRI ET
EXCELLENTI DOMINO
GEORGIO

Duci Buckinghamiæ, Summo
Angliæ Admirallio.

Honoratissime Domine,

S*Alomen inquit, Nomen bonum
est instar Vnguenti fragrantis &
pretiosi; Neque dubito, quin
tale futurum sit Nomen tuum apud
Posteror. Etenim & Fortuna, &
Merita tua, præcelluerunt. Et vi-
deris ea plantasse, quæ sint dura-
tura. In lucem jam edere mihi vi-
sum est Delibationes meas, quæ ex
omnibus meis Operibus fuerunt
acceptissimæ: Quia forsitan viden-
tur, præ cæteris, Hominum Nego-
tia stringere, & in sinus fluere. Eas
autem auxi, & Numero, & Pon-
dere; In tantum, ut plane Opus
Novum sint. Consentaneum igi-*

Epistola Dedicatoria.

tur duxi, Affectui, & Obligationi
meæ, erga *Illustrissimam Dominationem*
tuam, ut *Nomen* tuum illis præ-
figam, tam in *Editione Anglica*, quā
Latina. Etenim, in bona spe sum,
Volumen earum in *Latinam*, (*Lin-*
guam scilicet universalē,) versum,
posse durare, quamdiu *Libri* & *Li-*
tera durent. *Instaurationem* meam
Regi dicavi: *Historiam Regni Henrici*
Septimi, (quam etiam in *Latinum*
verti,) & *Portiones meas Naturalis*
Historiæ, Principi: Has autem *De-*
libationes Illustrissimæ Dominationi
tuæ dico; Cum sint, ex *Fructibus*
optimis, quos *Gratiâ divinâ Ca-*
lami mei laboribus indulgente, ex-
hibere potui. *Deus Illustrissimam*
Dominationem tuam manu ducat.

Illustrissimæ Dominationis tuæ

Servus Devinctissimus
& Fidelis

FR. S. ALBAN.

SERMONES

FIDELES.

I.

DE VERITATE.

QUID *est Veritas*, inquit *Pilatus* Derisor? Nec præstolari voluit Responsum. Certè sunt, qui cogitationum vertigine delectantur; Ac pro servitute habet, Fide fixâ aut Axiomaticis constantibus, constringi; *Liberi Arbitrii* usum in Cogitando, non minus quam in Agendo, affectantes. Cujusmodi quidem *sectæ Philosophorum* licet defecerint; supersunt tamen Ingenia quædam ventosa & discursantia, quibus eadem omninò venæ, licet non pari, cum Antiquis, copiâ sanguinis,

nis, repletæ. Verùm, nec difficultas sola, labórque quem Homines subeunt, in *Veritate* inveniendâ; nec quæ ex eâ inventâ Cogitationibus imponitur Captivitas, *Mendaciis* favorem conciliat; Sed ipsius *Mendacii* Naturalis, (utcunque corruptus,) Amor. E recentiore *Græcorum Scholâ* quidam, rem ad Examen vocans, hæret attonitus; dum excogitare nequit, quorsum Mortales amarent *Mendacium*, ipsius *Mendacii* causâ; Cum nec voluptati sit, ut *Mendacia Poetarum*; nec utilitati, ut illa *Mercatorum*. Sed nescio quomodò, *Veritas* ista, (utpote nuda & manifesta Lux diurna,) personatas hujus *Mundi Fabulas*, Ineptiâsque, non tam magnificè & elegantèr ostendit, quam *Tædæ*, *Lucernæque nocturnæ*. Ad *Vnionis*, forsan, valorem, pervenire poterit *Veritas*, quæ per diem speciosissima apparet: Sed ad pretium *Adamantis*, aut *Carbunculi*, qui lumine vario pulcherrimè splendent, nunquàm ascendet. Mixtura *Mendacii* voluptatem semper auget. Ecquis dubitat, si è mentibus Hominum tollerentur Opiniones vanæ, Spes blandæ, *Æstimationes Rerum falsæ*, *Imaginationes ad libitum*, & id genus alia,

alia, quin multorum animi relinquerentur dejecti, & marcidi, atræ bilis & languoris pleni, ac sibimetipsis ingrati ac displicentes? *Patrum* unus, magnâ cum severitate, *Poesin* appellat, *Vinum Daemonum*; Eò quod Phantasiâ vanis impleat; licet *Poesis Mendacii* tantum *umbra* sit. Veruntamen, non est *Mendacium*, mentem pertransiens, quod officit; Sed *Mendacium* quod à mente imbibitur, nempe ejus generis, de quo antè diximus. Verum utcunque in depravatis Hominum judiciis, & affectibus, hæc ita se habeant; *Veritas* tamen, (quæ sola se judicat,) docet; *Veritatis inquisitionem*, quæ eam, proci instar, demeretur; *Veritatis Cognitionem*, quæ præsentem eam sistit; Et *Veritatis Receptionem* cum *Assensu* quæ est ipsius Fruitio & Amplexus; Summum esse Humanæ Naturæ Bonum.

Prima, in Operibus sex dierum, *Creatura Dei*, fuit *Lux Sensûs*; Postrema, *Lux Rationis*; Quin & Opus ejus, *Sabbatho*, quod deinceps perpetuò exercet, est Spiritus sui Illuminatio. Primo inspiravit Lumen in *Faciem Materie*, vel *Molis indigestæ*; postea in *Faciem Hominis*; Quin & usque semper Lucem in-

spirat in *Faciem Electorum*. Poeta, qui *Sectam*, alioqui, cæteris inferiorem, ornavit, elegantissimè dixit; *Suave est in litore stanti videre naves fluctibus excitatas*; *Suave ad Arcis fenestram stanti, prælium commissum, ejusque varios eventus, inferiùs spectare*; Sed nulla voluptas equiparari potest huic ipsi, Nempe ut quis stet super *Clivum excelsum Veritatis*; (Collem certè inaccessibilem, ubi aer semper liquidus est, & serenus,) atque inde *Errores, Homines palantes, Caligines & Tempestates, in Convalle subjacente, despiciat*: Modò prospectus iste, cum misericordiâ conjunctus sit, non cum Tumore, aut Superbiâ. Et hoc ipsum est *Cælo in Terris frui*, quando *Mens Humana in Charitate movetur*, in *Providentiâ* quiescit, & supra polos *Veritatis* circumfertur.

Jam verò, ut à *Theologicâ & Philosophica Veritate*, ad *Veritatem*, aut potius *Veracitatem* in Civilibus negotiis, trans-eamus; Agnoscent vel ipsi qui eam non exercent, apertam, & minimè fucatam, in Negotiis gerendis, Rationem, præcipuum esse *Humanæ Naturæ Decus*: Mixturam autem *Falsi*, similè esse plumbeæ materiæ, quæ efficit sanè, ut faciliùs

lius cudi possit Metallum, sed ita ut interim vilius fiat. Nam flexuosi isti, & obliqui motus, *Serpentum* sunt; Qui super *ventrem suum gradiuntur*, non pedibus incedunt. Non est vitium, quod tanto Hominem pudore obruit, quam si *Falsus* vel *Perfidus* inveniat. Itaque acutissimè *Montaneus*, rationem scrutatus, cur *Mendacii* vocabulum, pro tanto haberetur Opprobrio, & Contumeliâ; Si *Res rectè perpendatur*, (inquit,) qui dicit *Hominem mentiri*, eâdem operâ dicit, eum *adversus Deum audacem esse*, *adversus Homines timidum*. *Mendax* enim, *Deo* insultat, *Homini* se incurvat. Certè, quam flagitiosa res sit, *Falsitas*, & *Perfidia*, nullo modo exprimi potest meliùs, quam quod istis, (quasi ultimis Clamoribus,) devocabuntur *Judicia Dei* in Genus Humanum. Prædictum enim est, *Christum*, in Adventu suo secundo, *non reperturum Fidem super terram*.

II.

DE MORTE.

Metuunt Homines *Mortem*, ut *Pueri* *Tenebras*. Quemadmodùm autem, metus iste naturalis, in pueris augetur,

getur, fabulosis quibusdam Terricula-
mentis ; ita & ille alter. Sanè, *Mortis*
Meditatio , prout *Mors stipendium est*
peccati, & ad aliam vitam transitus , pia
est & salubris ; Metus verò ejus, ut est
Natura Debitum, res est infirma, & ina-
nis. Inest tamen nonnunquàm piis Me-
ditationibus, Fermentum aliquod Va-
nitatis, nec-non *Superstitionis*. Præcipi-
tur in *Libris* nonnullis *Religiosorum*, qui
tractant de *Mortificatione* , ut recogitet
secum Homo, quantus sit dolor, cùm
vel minimus digiti articulus torquea-
tur ; Atque inde æstimet , quantus sit
in *Morte* cruciatus , ubi totum corpus
corrumpitur, & dissolvitur ? Cùm tamen
Mors sæpenumerò transeat, minore cum
dolore, quam sentitur in torturâ mem-
bri. Partes enim maximè vitales , non
sunt maximè sensitivæ. Nec abs re di-
ctum fuit , ab illo , qui locutus est ut
Philosophus tantummodò, & *Homo Ani-*
malis ; *Pompa Mortis* magis terret, quàm
Mors ipsa : Gemitus & Singultus, mem-
brorum Convulsiones, oris Pallor, A-
mici flentes, & atrata Funera , cum si-
milibus, hæc sunt quæ *Mortem* ostendant
terribilem. Observatione planè dignum
est , nullam esse *Animi Passionem* tam
debi-

debilem, quin superet, & in ordinem redigat *Timorem Mortis*. Ideoque *Mors*, non est hostis adeò formidabilis, cùm multos habeat homo circa se *Athletas*, qui in certamine illam vincant. *Vltio* de *Morte* triumphat; *Amor* eam parvi facit; *Honor* ambit; *Metus Ignominie* eligit; *Mæror* ad eam confugit; *Metus* anticipat. Imò legimus, quòd postquam *Otho Imperator* seipsum interfecisset, ipsa *Misericordia*, (quæ *Affectus* est omnium tenerrimus,) multos provocârit ad *commoriendum*, ex merâ *Animi Compassione* erga *Dominum* suum, ut fidiſſimos *Assedas*. Quin & addit *Seneca Fastidium*, & *Satietatem*: Cogita quàm diù eadem feceris; *Mori velle non tantùm Fortis*, aut *Miser*, sed etiam *Fastidiosus* potest. Nec minùs observatu dignum est, quantillam mutationem in *Animo* generoso & forti, appropinquans *Mors* efficere valeat; Eosdem enim gerunt homines illi *Spiritus*, usque ad extremum momentum. mortuus est *Augustus Caesar*, voce certè urbanâ; *Livia*, conjugii nostri memor, vive, & vale. *Tiberius* inter dissimulandum; Ita enim de illo *Tacitus*, Iam *Tiberium vires*, & corpus, non dissimulatio deserebant. *Vespasianus*

sianus cum *Scommate*; Exonerans enim se super *sellâ*; *Vt puto Deus fio. Galba* cum *Gnomâ*; *Feri, si ex re sit Populi Romani*: protendens simul collum. *Septimius Severus*, inter expedienda negotia; *Adeste, si quid mihi restat agendum*. Pariter & alii. Certè *Stoici*, nimium insumpserunt operæ in *Solatia Mortis*: Etenim grandi suo, contra eam, apparatu, effecerunt, ut terribilior videretur. Rectiùs ille; *Qui Finem vitæ extremum inter munera ponit Natura*. Æque enim est naturale hominibus *Mori*, ac *Nasci*; atque *Infans* forsan, non minorem sentit dolorem, ex hoc, quam ex illo. *Qui moritur* inter prosequendum magnum aliquod desiderium, ita se habet, ut vulneratus, sanguine adhuc fervente, qui plagam vix sentit. Itaque *Mens*, in aliquod Bonum fixa & intenta, à doloribus *Mortis* se subducit. Verùm enimverò, super omnia, suavissimum *Canticorum* est illud, *Nunc dimittis*; Cùm quis *Fines* suos, & *Expectationes* honestas, affecutus fuerit. Hoc item in se habet *Mors*, ut *bonæ Famae* januam aperiat, & *Livorem* extinguat; *Extinctus amabitur idem*.

III.

DE UNITATE ECCLESIAE.

Cum Religio sit præcipuum humanæ Societatis vinculum, par est, ut & ipsa, debitis veræ *Vnitatis* & *Charitatis* vinculis, astringatur. Diffidia circa Religionem, Mala erant, *Ethnicis* incognita. Nec mirum, cum Religio *Ethnicorum* posita esset potius in Ritibus, & Cultu *Deorum* externo, quam in constanti aliquâ Confessione, & Fide. Facile enim est conjicere, cujusmodi fuerit illorum *Fides*, cum præcipui *Ecclesiæ* ipsorum *Doctores* & *Patres*, fuerint *Poetae*. Inter Attributa autem veri *Dei* ponitur, quod sit *Deus Zelotypus*: Itaque Cultus ejus non fert mixturam, nec consortium. Quamobrem pauca quædam de *Vnitate* in *Ecclesiâ* dicemus: Scilicet, qui sint ejus *Fructus*, qui *Limites*, quibus denique *Modis* concilietur. *Vnitatis Fructus* præcipui, (præterquàm quod *Deo* summe placeat, id quod ante omnia poni debet,) sunt duo. Alter respicit eos, qui *extra Ecclesiam* sunt; Alter eos, qui *intra*. Quod ad priorem attinet, certum est, longè maxima in *Ecclesiâ* Scandala, esse Hære.

Hæreses, & Schismata; Ut quæ etiam
 Corruptelas Morum superent. Quem-
 admodum enim in Corpore Naturali,
 Vulnera, & Solutio Continuitatis, gene-
 re pejora sunt, quam Humores putridi;
 Similis est Corporis Spiritualis ratio.
 Adeo ut nihil reperiat, quod æque
 Homines, ab ingressu in *Ecclesiam* ab-
 sterreat, aut jam receptos expellat, ac
Unitatis Violatio. Itaque temporibus
 quibus illud increbrescit, ut alii dicant,
Ecce in Deserto; Alii, *Ecce in Penetralibus*;
 Hoc est, dum quidam *Christum* quæ-
 runt in *Hæreticorum Conciliabulis*, qui-
 dam in *Facie Ecclesiæ externæ*, opus est
 prorsus, ut illa Vox aures Hominum
 quasi perpetuò feriat; *Nolite exire. Doctor*
ille Gentium, cujus Vocatio & Missio,
 propria & demandata, ei imposuit, ut
 eorum, qui *extra Ecclesiam* fuerant, cu-
 ram gereret, inquit, *Si ingrediatur cœtus*
vestros Infidelis quispiam, aut Idiota, &
vos variis loquentes linguis audiat, annon
vos insanire predicabit? Neque sanè, mul-
 tò melius se habet, cum *Athei, & Ho-*
mines profani, tantas, in Religione, lites,
& Opinionum dimicationes, intuean-
tur. Siquidem hæc res ab Ecclesiâ illos
avertit, & in Cathedrâ Derisorum sedere
facit.

facit. Levius quiddam videatur, quam ut in Tractatu tam serio citetur, deformitatem tamen rei egregiè depingit: Insignis quidam Jocandi Artifex, in *Catalogo Librorum, Bibliotheca*, cujusdam *Fabulosa*, inter cæteros, cum hac Inscriptione *Librum*, ponit; *Saltationes Florales, & Gesticulationes Hæreticorum.* Nemo enim est ex iis, qui non peculiarem quendam motum Corporis ridiculum, & Gestûs deformitatem, exhibeat: unde fieri non potest, quin Homines Carnales, & Politici degeneres, subsannent, qui facilè in contemptum Rerum Sacrarum feruntur. Quantum ad *Fructus Unitatis*, qui ad eos, qui *intra* sunt, redundat, is, uno verbo, *Pax* est, quæ innumeras Benedictiones complectitur. Etenim Fidem stabilit, Charitatem accendit; Quin & externa *Ecclesiae pax* in Pacem internam Conscientiæ sensum distillat; Laboresque scribentium, & legentium Controversias, vertit in Tractatus Pietatis, & Mortificationis.

Quantum ad *Terminos & Limites unitatis*, vera proculdubio & justa eorum Collocatio, magni prorsûs est, ad omnia in Religione, momenti. Duo autem in iis statuendis videntur fieri Excessus.
Homi-

Hominibus enim zelo fervidis, omnis
Pacificationis mentio est odiosa; Num-
nam pax Iehu? Quid tibi cum pace? vade
post me? Quasi Pax nihil esset ad rem,
 sed *Seçta & Partes*. Contra, quidam tan-
 quam *Laodicensēs*, in causis *Religionis*
 tepidi, putant *Capita Religionis*, nexu se
 commodo, colligare posse, per Vias
 medias, & Opiniones utrinque partici-
 pantes, & Reconciliationes ingeniosas,
 ac si pro Arbitris se gerere vellent, inter
Deum & Homines. Uterque Excessus vi-
 tandus; Quod fiet, si Fœdus inter *Chri-*
stianos, ab ipso *Servatore* nostro, descri-
 ptum, in clausulis illis, quæ primo in-
 tuitu, inter se opponi videntur, perspi-
 cuam & planam Interpretationem for-
 tiatur. *Qui non nobiscum est, contra nos*
est; & rursus, Qui contra nos non est, no-
biscum est. Hoc est, si *Capita Religionis*,
 plane Essentialia & Fundamentalia, rite
 discernantur & distinguantur, à *Capiti-*
bus, quæ non sunt ex *Fide*, sed ex *Opi-*
nione probabili, & Intentione sancta,
 propter ordinem, & *Ecclesiæ* politiam,
 sancitæ. Hoc verò plurimis videri pos-
 sit, triviale quiddam, in quo quis actum
 agat: Verum si hoc ipsum, minore par-
 tium studio, fieret, majore etiam con-
 sensu

sensu reciperetur. In hac re Consilii
 nonnihil impertiri visum est, pro captûs
 nostri tenuitate. Videndum est, ne Ho-
 mines *Ecclesiam Dei* lacerent, per duo
Controversiarum genera. Primum est,
 cum *Controversia* materia levior est, nec
 tantâ contentione, quanta circa eam
 excitatur, digna; Contradictione sola
 inflammata. Quemadmodum enim a-
 cutè, & eleganter notatum est, ab uno
 ex *Patribus*; *Tunica Christi inconsutilis*
fuit, at vestis Ecclesiae versicolor. Unde
 præcipit; *In veste varietas sit, Scissura*
non sit. Differunt enim haud parùm in-
 ter se Unitas, & Uniformitas. Secun-
 dum est, cum *Materia* quidem *Contro-*
versia pondus habet, sed ad nimiam sub-
 tilitatem ac obscuritatem redacta est:
 Adeò ut ingeniosa quædam res esse vi-
 deatur, potius quam solida. Videmus
 quandoque fieri, ut quis Doctus, & In-
 telligens, Homines imperitos, de ali-
 qua Quæstione, inter se litigantes, au-
 diat; Atque perspicuè advertat, eos i-
 dem re ipsa sentire, & in unum conve-
 nire, quibus tamen ipsis nunquam fuisset
 aliquis dissidendi Finis. Quod si hoc
 nonnunquam eveniat, in exigua illa Ju-
 dicii disparitate, quæ inter Homines esse
 potest,

potest ; Annon credere par est , *Deum* in Cœlis, qui *Corda scrutatur* & novit, satis perspicere, nos Homines fragiles, in aliquibus, de quibus *Controversiam* movemus, idem revera sentire, & in ambobus benignè complacere. Hujusmodi *Controversiarum* Natura, & Character, optimè à *D. Paulo* exprimitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet ; *Devita prophanas vocum Novitates, & oppositiones falsi nominis Scientiæ.* Creant sibi Homines Oppositiones, quæ reverà nullæ sunt, easque in nova Vocabula effingunt, & cudunt ; Quæ tã fixa sunt & invariabilia, ut ubi Sensus Vocabulum regere debeat, Vocabulum imperet Sensui. Sunt etiam, ut *Controversiarum*, ita *Unitatis*, species duæ ; quæ Adulterinæ censerì possunt. Altera, cum *Pax* Ignorantiæ tantùm implicitæ innititur. Coloribus enim omnibus in Tenebris benè convenit. Altera, quæ confuta est & sarcita, expositionibus ex diametro inter se contrariis : in Capitibus nimirum Fundamentalibus. *Veritas* enim & *Falsitas*, similes sunt *Ferro* & *Luto* in digitis pedum, Imaginis, quam in somnis vidit *Nebuchadnezzar* ; Adhærere sanè possunt, incorporari non possunt.

Jam

Jam quatenus ad *Modos*, per quos conciliatur *Vnitas*, cavendum est Homi-
nibus, ne dum *Vnitatem Religionis* pro-
curent & muniant, *Leges Charitatis*, &
Societatis solvant, & demoliantur. Inter
Christianos duo tantum recipiuntur *Gla-*
dii, *Spiritualis* nempe, & *Temporalis*. U-
terque autem suum habet locum, & suo
perfungitur munere, in *Religione Chri-*
stiana propugnanda, & protegenda. Sed
neutiquam arripiendus est *Gladius* ter-
tius, qui est *Mahumetis*, aut illi similis;
Hoc est, ut *Religionem Bello* propage-
mus, aut cruentis persecutionibus, vim
Conscientiis inferamus; Exceptis Ca-
sibus Scandali aperti, & insolentis; Bla-
sphemiae, aut Machinationis adversus
Statum Civilem: Ne dum ut foveantur
Seditiones, animentur Conjuraciones,
& Rebelliones, Gladius in manus Po-
puli transferatur, & similia; Quae om-
nia manifestò tendunt, ad *Majestatem*
Imperii minuendam, & Auctoritatem
Magistratum labefactandam; Cum
tamen omnis *Legitima potestas sit à Deo*
ordinata. Hoc enim nihil aliud est, quam
alteram ex *Tabulis Legis*, in alteram al-
lidere; Et in tantum Homines ut *Chri-*
stianos intueri, ut interim obliti videa-
mur,

mur, quòd sint *Homines*. *Lucretius Poeta*, cum sibi ante oculos poneret, *Agamemnonem*, Filiam propriam immolantem, exclamat; *Tantum Religio potuit suadere malorum*. Quid tandem dixisset, si ei *Laniena Parisiensis*, aut *Conjuratio Pulveraria* in *Angliâ*, innotuisset? Certè septies factus esset magis *Epicureus*, & *Atheus*, quàm fuit. Nam quemadmodùm *Gladius Temporalis*, non temerè, sed magno cum judicio, in Casu Religionis, stringendus est; Ita monstri simile est, eum in manus Populi tradi. Sibi habeant hoc *Anabaptistæ*, & hujusmodi Furia. Certè, insignis fuit illa *Blasphemia*, cum diceret *Diabolus*, *Ascendam, & ero similis Altissimo*; Sed adhuc major *Blasphemia* fuerit, si quis *Deum* introducat dicentem; *Descendam, & ero similis principi Tenebrarum*. Quid autem hoc ab illo differt, si *Causa Religionis* descendat, & præcipitetur, ad *Crudelia & Execrabilia Scelera*, *Principes* trucidandi, in *Populorum* vitas grassandi, & *Imperia* funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde esse, ac si quis descendentem faciat *Spiritum Sanctum*, in specie, non *Columba*, sed *Vulturis*, aut *Corvi*; Aut ex *Navi Ecclesiae* erigeret Vexil-

Vexillum Piratarum, & Assassinatorum: Quocircà, justum est, & id ipsum necessitas Temporum flagitat, ut *Ecclesia* doctrinâ suâ, & Decretis suis; *Principes* Gladio; omnesque *Literæ* seu Religiosæ sint, seu Morales, Caduceo suo; in Barathrum Inferni damnent, & detrudant in secula, hujusmodi Facta, & doctrinas iis Auctoritatem aliquam tribuentes; Ut magna ex parte jam pridem factum est. Certè optandum esset, ut in omnibus circa *Religionem* Consiliis, ante oculos Hominum præfigeretur Monitum illud *Apostoli*; *Ira Hominis non implet Iusticiam Dei*. Atque ut verum dicamus, optimè, & prudentissimè observatum est, ab uno ex *Patribus*, profundæ sapientiæ viro; Nec minus ingenuè, & sincere, ab eodem prolatum, & divulgatum, *Eos, qui Conscientias premi, iisque vim inferri suadent, sub illo Dogmate, Cupiditates suas subtexere, illamque rem sua interesse, putare.*

IV.

DE VINDICTA.

VIndicta agrestis quædam Justitia est; quæ quò magis in Humana Natura

tura serpit, eò fortius Legibus severis est evellenda. Etenim *Injuria illata*, Legem tantummodò violat; At reposita, Legem Auctoritate sua plane spoliat. Certè, in *vindicandâ Injuriâ*, æqualem se quis Inimico suo sistit; In remittenda vero, superiorem: *Regium* enim est *Ignoscere*. Equidem memini dixisse *Salomonem*, *Honori est Homini offensas præterire*. Quod jam præteriit, in integrum restitui non potest; At Prudentes sat habent præsentia & futura curare. Nugantur igitur, & se frustra conturbant, qui præteritarum rerum satagunt. *Injuriam* nemo, *Injuria* ipsius causa, infert; verum, ut ex ea, Lucri aliquid, aut Voluptatis, aut Honoris, sibi conciliet: Cur igitur cuipiam succenseam, quod se potius quàm me diligat? Quod si quis ex malignitate mera sit injuriosus; quid tum? Etiam Spina & Rubus pungunt & lacerant, quia natura sua utuntur. *Vindictæ* præcipuè Excusationem merentur, in iis *Injuriis*, de quibus Lege cautum non est. At simul prospiciat quis, ut Genus *vindictæ*, ejusmodi sit, quod non sit Legi obnoxium. Aliàs ipse sibi Pœnam conduplicat, Inimicus vero Lucrum facit. Sunt, qui inter sumendam

Vindi-

Vindictam, cupiunt, ut læsi intelligant, unde Malum illud sibi ingruerit. Nempe generosior est iste *Affectus*: Siquidem videntur illi, non tam ipsa ultione delectari, quam ut læsum Facti sui pœniteat. At vili ingenio præditi, & maligni, instar sagittarum sunt, quæ, per tenebras volant. Magnus *Dux Florentia Cosmus*, acutissimum telum vibravit, in Amicos perfidos, aut incuriosos. *Legimus* (inquit) *& mandatum habemus, ut Inimicis nostris ignoscamus; at nusquam legitur, astringi nos, ad ignoscendum Amicis*: Verum Spiritus *Iob* loquitur meliora; *Numnam* (inquit) *de manu Dei bona accipiemus, neq; mala itidem quandoque sustinebimus?* Quod etiam, aliquo modo, de Amicis dici par est. Hoc certissimum est, Hominem qui *Vindicta* studet, sua vulnera refricare, quæ aliàs, sibi relicta, sanari & consolidari potuissent. *Ultiones publicæ*, maxima ex parte; prosperè cedunt: Quales erant, propter cædem *Cæsaris*, cædem *Pertinacis*, cædem *Henrici Quarti Magni* illius *Gallicæ Regis*, & aliorum complurium: At in *vindictis privatis* hoc minimè tenet. Quin potius, *Homines Vindicativi* vitam ferè agunt *Veneficarum*, quæ ut aliis

liis sunt exitiabiles, ita ipsæ plerunque exitum infaustum sortiuntur.

V.

DE REBUS ADVERGIS.

GRande prorsus sonabat. *Seneca*, more *Stoicorum*, cum diceret; *Bona rerum Secundarum optabilia, Adversarum mirabilia*. Certè, si Miraculum rectè ponatur illud, quod Naturam superat, cernuntur Miracula, maximè in *Calamitatibus*. At priorem illam Sententiam, magniloquentiâ superat, alterum ex ejus Dictis; Et excelsius quidam est, quàm *Ethnico* conveniat. Verè magnum habere *Fragilitatem Hominis, Securitatem Dei*. Sanè hoc Dictum in *Poesi* fuisset tolerabilius, ubi transcendentia ista magis probantur. Ac ut verum dicamus, *Poetæ* hoc intactum non reliquerunt. Eadem enim ferè res est, quæ adumbratur, in portentoso illo *Poetarum antiquorû Comimento*, quod *Mysterio* videtur non carere; Imò & *Statum Christianum* non obscurè referre; Nimirum de *Hercule*; Qui cum ad solvenda *Promethei* vincula proficisceretur,

retur, (In *Prometheo* autem figura Naturæ humanæ repræsentatur;) Oceani longitudinem in *poculo figulino* emensus est; Ubi ad vivum *Christiana Constantia* depingitur, quæ in fragili carnis testa, per Mundi fluctus, undique circumfusus, navigat. Verùm ut à Granditate verborum, ad *Mediocritatem* descendamus. *Rerum secundarum* præcipua virtus est *Temperantia, adversarum, Fortitudo*; Quæ in Moralibus reputatur pro virtute maximè Heroicâ. Quin & *res prosperæ*, ad *Veteris Testamenti* Benedictiones, *adversa*, ad *Novi* Beatitudines, pertinent: Quæ, & reipsâ majores sunt, & clariorem *Divini favoris* revelationem exhibent. Attamen etiam in *Veteri Testamento*, si *lyra Davidis* aures præbeas, plures invenias *Threnos*, quàm *Exultationes*: *Spiritus* autem *Sancti* calamus, diffusius tractavit, *Iobi* afflictiones, quàm fælicitatem *Salomonis*. *Res prosperæ*, non sine plurimis timoribus & molestiis transeunt; *Adversa* itidem suis solatiis, & spe non vacant. Videmus certè in acupictis, melius placere, cū imagines coloris lucidioris sunt, stamen autem telæ, coloris magis opaci, quàm cū stamen ipsum splendidi-

26 DE DISSIMUL. & SIMULATIONE.
dus est, imagines autem tenebrosiores.
Judicium igitur capi potest, quid cordi
magis volupe sit, ex eo, quod oculos
magis delectat. Habet certè *virtus* si-
mile quiddam odoramentis quibusdam
pretiosis; quæ fragrantissima sunt, aut
incensa, aut tusa. Nam *fortuna pro-*
spera potissimum *vitia* hominum indi-
cat, *adversa virtutes*.

VI.

DE DISSIMULATIONE & SIMULATIONE.

D*issimulatio* est artium Civiliũ com-
pendium quoddam, & pars infir-
mior: Etenim, & ingenium acre, &
robur animi constans ad hoc requiri-
tur, ut quis sciat, quandò verum profe-
rendum sit, atque id facere audeat. Ita-
que inter inferiores Politicos reponun-
tur, qui magni sunt *Simulatores*.

Quod discrimen, benè apud *Taci-*
tum, *Cæsarem Augustum* inter, & *Tibe-*
rium, adnotatum est. Etenim de *Liviâ*
sic ait; Quod esset, *cum artibus mariti,*
& simulatione filii, bene composita. Artes
Imperii Augusto, Simulationem Tiberio
attribuens. Idem alibi hisce verbis, *Mu-*
cianum

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 27
cianum inducit, *Vespasianum* ad arma
contra *Vitellium* sumenda hortantem:
Non adversus Augusti acerrimam men-
tem, nec adversus Tiberii cautissimam se-
nectutem, insurgimus. Quare hæ facul-
tates, *Artium Civilium, & Simulatio-*
num, sunt prorsus distingnendæ. Esto
igitur, ut sit fælicis ita quisquam acu-
minis, tantæque perspicaciæ, ut distin-
guere queat, quæ palam facienda, quæ
occultanda, quæ tanquàm in crepuscu-
lo producenda, temporum etiam & per-
sonarum ratione pensitata (Quæ reve-
râ artes sunt *Politicae, & Civiles*, ut *Ta-*
citus eas rectè appellat;) huic *Dissimula-*
tio impedimento erit. Quod si quis, ad
hunc judicii & discretionis gradum, ad-
scendere non valeat, ei relinquitur tan-
quàm tutissimum, ut sit *Tectus, & Dissi-*
mulator. Ubi enim in singulis non da-
tur eligere, ibi in omnibus cautè infi-
stere tutissimum est; Cæcutientibus e-
nim lentè movendum. Sane ubique
reperias homines rerum tractandarum
peritissimos, omnes ferè Candorem, In-
genuitatem, & Veracitatem, in nego-
tiis præ se tulisse: Verùm simul erant,
tanquàm equi, benè docti & domiti,
qui subitò se sistere, & se vertere, no-

rant. Quod si necessitas quædam ingruat, *Dissimulationem* profundam postulans, tunc quidem opinio & fama de bonâ fide & veracitate eorum, præconcepta, eos reddit prorsus invisibiles.

Consilia & mentem regendi; aut *velandi*, gradus sunt tres. Primus est, *Taciturnitas*, cùm quis sensus animi sui premit, adeoque relinquit in æquilibrio, ut in quam partem propendeat, nemo facile conjecerit. Secundus *Dissimulatio* in Negativâ, cùm quis ex composito signa quædam & indicia jacet, se non eum esse, qui reverà est. Tertius *Simulatio* in Affirmativâ, cùm quis apertè fingit & prætexit, se eum esse, qui reverà non est.

Quantum ad primum horum, *Taciturnitatem* scilicet; Ea est certè *virtus Confessoris*. Atque profectò, *vir taciturnus* multas audit *Confessiones*; Quis enim garrulo, & loquaci, pectus suum recludat? Quod si quis famam habeat *viri taciturni*, facile aliorum animos referabit; sicut aer clausus apertum fugit: Atque veluti *delicta confiteri*, non ad aliquem finem collimat, qui ad res Civiles tendit, sed ad conscientiam sublevandam; Ita certè *homines taciturni*,
ad

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 29
ad multarum rerum Notitiam, simili de
causâ, perveniunt; Dum homines, non
tam impertire, quàm exonerare ani-
mum suum cupiant. Ut paucis dica-
mus, myſteria *ſilentibus* debentur. Præ-
tereâ, ſi verum loquamur, etiam in ani-
mo, æque ac in corpore, deformis &
invenuſta eſt nuditas: Neque parvam
addit reverentiam, conſiliis & factis
hominum, ſi *minùs pateant*. At *loqua-
ces & futiles*, etiam plerunq; leves ſunt,
& creduli. Qui enim eloquitur quæ ſcit,
effutiet etiam quæ nescit. Ponatur igi-
tur pro certo, *habitum Taciturnitatis
virtutem eſſe Politicam, & Moralem*. Sed
& illud addendum eſt, bonum eſſe ho-
mini, ut *vultus* ſuus *linguæ* officium nō
præripiat. Nam, *revelatio animi ex vul-
tu*, aut *geſtu*, magnus eſt defectus, &
quædam quaſi *proditio*: Eo magis, quod
ſæpenumerò, plus notatur, & fidem fa-
cit, quam verba.

Quantum ad Secundum, *Diffimula-
tionem* ſcilicet: Ex neceſſitate quadam
illa *Taciturnitatem* ſequitur. Adeò ut
qui *teſtus* eſſe vult, *Diffimulator* aliqua-
tenùs vel nolens evadat. Etenim aſtu-
tiores ſunt homines, quam ut patian-
tur aliquem in æquilibrio ſe continere

30 DE DISSIMUL. & SIMULATIONE.
absque aliqua in alteram partem inclinationis suæ declaratione. Ita Quæstionibus subtilibus eum obsidebunt, & allicient, & excutient, ut, nisi obfirmato & absurdo *silentio* se quis muniat, necesse ei fuerit, se *nonnihil prodere*: Quinetiam si hoc non fecerit, ex *silentio* ipso, aliquid conjecturæ capient, non minùs, quàm ex *verbis*. Quod verò ad *Æquivocationes*, & *Oracula verborum* attinet, non poterunt illa diù valere. Ita ut nemo *tectus* esse queat, nisi aliquem *Dissimulationis* gradum sibi indulgeat: Quæ nihil aliud est, quam silentii quædam appendix, aut limbus.

Quantum vero ad tertium gradum; nimirum *Simulationem*, & *Professionem falsam*; Illam magis vitiosam, & minùs Politicam, duco; nisi fortè dignus vindice nodus inciderit. Itaque perpetua Consuetudo *simulandi*, vitium est, aut ex ingenii lubricitate quadam, vel timiditate, ortum; Aut etiam, ex animi constitutione, quæ vitio aliquo magno imbuta est: Quod, quia *occultare* oportet, *Simulationem* etiam in aliis adhibere & exercere efficit, ne fortè habitus ipse intercidat.

Commoda Simulationis, & Dissimulationis,

DE DISSIMUL. & SIMULATIONE. 31
tionis, tria. Primum est, quod opposi-
tionem amoliatur, & homines impar-
tos aggrediatur, ubi enim consilia cu-
juspian evulgata fuerint, Adversarii, ve-
luti tubâ excitantur. Secundum est,
quod in hominis potestate relinquit, ut
pedem referat, & se absque existimatio-
nis suæ jacturâ de negotio subducatur. Si
quis enim, se manifesta declaratione
obstringit, is cuneis quasi impactis in-
cluditur; aut pergendum est ei, aut tur-
pitèr desistendum. Tertium est, quod
ad aliena consilia detegenda, viam ape-
riat. Etenim ei, qui sua consilia profert,
non facilè quis se adversarium profitea-
tur, verùm assentabitur potius; & li-
bertatem loquendi, in libertatem cogi-
tandi, vertet. Itaque habetur apud Hi-
spanos satis malignum Adagium; *Dic-
mendacium, & veritatem erues*. Perinde
ac si *Simulatio* clavis esset ad secreta re-
feranda. Tria etiam sunt *Simulationis*,
& *Dissimulationis*, *incommoda*, ut ex æ-
quo res compensetur. Primum, quod
illa timiditatem arguant: Id quod om-
nibus negotiis, plumas vellit, ne perni-
citer ad metam advolent. Secundum,
quod in ancipites cogitationes animos
complurium conjiciant, qui fortassè a-
liàs

liàs cooperaturi fuissent, & studio suo rem promoturi; unde sine socia & amica opera ad fines suos solus quis ambulet. Tertium est, (idque maximum,) quod præcipuo ad actiones organo, hominem privet; nimirum *Fide*. Optimum fuerit temperamentum, si quis *Veracitatis* famam obtineat, *Taciturnitatis* habitum, *Dissimulationis* usum tempestivum, & facultatem *Simulationis*, ubi opus fuerit.

VII.

DE PARENTIBUS & LIBERIS.

GAudia *Parentum* occulta sunt; nec minùs dolores eorum, & metus. Illa certe verbis assequi nequeunt, hos autem proferre nolunt. Certè *Liberi* labores humanos suaviores, verùm infortunia amariora, reddunt. Curas vitæ multiplicant, sed memoriam mortis mitigant. *Æternitas sobolis* etiam brutis communis est; Sed illa *Memoria, Meritorum, & Operum*, propria est hominibus. Atque videre sanè est, Opera nobilissima, & fundationes, ab *Orbis* profecta; Quibus effigies animorum exhibere curæ erat, cum *corporis imaginibus*

bus destituerentur. Adeò ut *Posteritati* maximè studeant, qui *Posteritate* carent. Qui honores in *familiam* suam primi introducunt, erga *Liberos* indulgentissimi sunt: Intuentur siquidem eos, non tantùm ut *continuationem speciei* suæ, sed ut *rerum* à se *gestarum heredes*: ideoque ut *Liberos, & Creaturas*. Gradus affectuum in *Parentibus* erga *Liberos* diversos, sæpè dispares sunt, aliquando iniqui: ac potissimùm in *matre*. Unde *Salomon* dicit; *Filius sapiens latificat patrem: Filius verò stultus mœstitia est matri suæ*. In domo fœcundâ, & *Liberorum* plena, cernere quandoque est, unum aut alterum ex *senioribus* pluris æstimari; atque ex *junioribus* in deliciis esse: Sed in medio fortasse aliquos quasi oblivione transiri: Qui nihilominus, haud rarò, optimæ indolis evadunt. Il-
liberalitas *Parentum* erga *Liberos* suos, error est planè noxius: Nam eos reddit animo degeneres; fallaciis deditos; ignobilium consortio se delectantes: magisque ad luxum propensos, quando rerum copiam adepti sint. Itaque optimè succedit, quando *Parentes* suam, apud *Liberos*, auctoritatem tuentur, crumenam laxant. Invaluit, tam apud Pa-

rentes quàm *Padogogos*, & *Famulos*, mos quidem ineptus ; æmulationes inter fratres ferendi, & alendi, durante eorum pueritia: Quæ sæpenumerò in discordias evadunt, post ætatem virilem, & familias turbant. *Itali* non magnum ponunt discrimen, inter *Liberos*, & *Nepotes*, aut *Cognatos* ; Sed, modò sint è *massâ sanguinis*, non multùm pensi habent, utrum sint *corpore proprio* editi, necne ? Atque si verum dicendum sit, in natura non multùm interest ; adeo ut sæpè videamus, *Nepotem Avunculo* magis similem, aut *Cognato*, quàm *Parenti* proprio, prout sanguis casu quodam derivatur. Curent *Parentes*, in tenerâ ætate *Filiorum* suorum, cui vitæ generi illos destinēt : Tum enim maximè sunt flexibiles, & cerei. Neque in hâc electione respiciant, nimis inclinationem *Filiorum* ipsorum ; Quasi illud meliùs arrepturi sint, ad quod maximè videntur propensi. Verum est, si affectus, aut aptitudo *puerorum*, sit erga aliquod studium insignis, non expedire, ut quis naturæ, aut indoli repugnet : Sed, ut plurimùm præceptum illud sanum est ; *Optimum elige, suaue & facile illud faciet consuetudo*. *Fratres juniores* plerunque
sunt

DE NUPTIIS & CŒLIBATU. 35
sunt *fortuna filii*: Sed rarò, aut nunquã,
prosperum fortiuntur exitum, quando
exhæredantur *seniores*.

VIII.

DE NUPTIIS & COELIBATU.

Qui *Vxorẽ* duxit, & *Liberos* suscepit,
obsides *Fortunæ* dedit; Sunt enim
magnorum conatum impedimenta;
sive ad virtutem tendat quis, sive ad im-
probitatem: Certè præstantissima (ut
alibi diximus) in usum Reipublicæ Ope-
ra, & Merita, à *viris* profecta sunt, *prole*
carentibus; qui tam affectu, quàm for-
tunis, Rempublicam connubio sibi jun-
xerunt, & dotarunt. Attamen rationi
videatur magis consentaneum, ut qui
Liberos relinquunt, majorem futurorum
temporum curam gererent; Ad quæ
fatis nôrunt, *clarissima illa* sua *Pignora*
oportere transmitti. Sunt tamen, qui
licèt *Liberis* careant, tamen memoriæ
suæ incuriosi sunt, & cogitationes vitæ
tantùm curriculo terminant, & tempo-
ra futura ut ad se nihil pertinentia, du-
cunt. Imò & alii nonnulli, *Vxorem* &
Liberos, tantùm in Rationibus Expen-
sarum habent. Quinetiam reperiuntur
aliqui

aliqui fatui avari, qui gloriantur ferè se *Liberis* carere, ut habeantur tantò ditiores. Audiverunt scilicet aliquos dicentes, *Talis quispiam est ditissimus*; Alios autem subinferentes; *At Liberis compluribus oneratur*: Quasi divitiarum hoc esset decrementum. Verùm *Cœlibatus* causa maximè frequens, est Libertas; Præsertim, in quibusdam animis sibi complacentibus & phantasticis; qui omnis restrictionis sensum nacti sunt tam acutum, ut cingula & periscelidas ferè habeant pro vinculis & compedibus. *Viri cœlibes* optimi sunt amici, optimi erga servos domini, servi etiam erga dominos optimi; At non semper subditi optimi; Sunt enim ad fugam expediti; Atque reverà Transfugæ ferè omnes sunt ejus conditionis. *Vita cœlebs Ecclesiasticis* benè convenit: Non enim facilè quis eriget Solum, si prius stagni alicujus receptaculum interveniat. *Judicibus & Magistratibus* res est ferè indifferens: Si enim faciles sint, & corruptelis dediti, servum aliquem videas uxore, multis modis, ad hujusmodi Lucra captanda, deteriores. Quod ad *Milites* attinet, reperio certè *duces*, apud exercitus suos concionantes, illis in me-

mo-

moriam redigere solere, *Charitates Vxor-
um & Liberorum*. Reperio etiã *Nup-
tiarum* contemptum apud *Turcas*, mili-
tes vulgares reddere viliores. Sunt certè
porrò, *Vxor & Liberi*, disciplina quæ-
dam humanitatis; atque *Cœlibes*, etsi
sæpenuerò magis sint munifici & cha-
ritativi, quia fortunæ eorum minùs ex-
hauriantur; sunt tamen, ex alterâ par-
te, magis crudeles, & sine visceribus,
(idonei qui sint severi inquisitores) quia
indulgentia & teneritudo affectuum
suorum non tam sæpe evocatur, & ex-
citatur. Naturæ graves, & consuetudine
ductæ, ideoque constantes, sunt ple-
runque uxoriæ: ut de *Vlysse* perhibetur;
Vetulã suam prætulit immortalitati. Mu-
lieres castæ, sunt plerunque superbæ, &
protervæ, merito *pudicitia* suæ elatæ.
Inter vincula præstantissima castitatis, &
obsequii, *uxoris erga maritum*, illud
censeri debet, si virum suum *uxor* pru-
dentem putet; Quod nunquàm faciet,
si eum inveniat *zelotypum*. *Vxores*, Ju-
venum dominæ sunt; Mediæ ætatis, so-
ciæ; Senum, nutrices. Adeò ut adsit
ansa ad *uxorem* ducendam ætatibus sin-
gulis. Inter *Sapientes* tamen numeratus
est ille, qui interrogatus; *Quod esset*
tem-

tempus opportunum Nuptiarum? respondit; *Iuvenibus non adhuc, senibus non omninò.* Sæpè fit, ut *mariti* deteriores, bonas habeant *uxores*: Sive hoc fiat, quod hoc modo pretium addatur *mariti* benevolentia, per vices; sive quod *uxores* in patientia sua glorientur. Hoc autem nunquàm fallit, si huiusmodi *mariti*, ab *uxoribus* ipsis expetiti & electi fuerint, contra consensum amicorum: Tunc enim, animus iis semper adest, ut stultitiæ suæ poenitere non videantur.

IX.

DE INVIDIA.

EX *Affectibus*, nulli sunt, qui existimantur *fascinare*, præter *Amorem*, & *Invidiam*. Uterque acria progignit desideria; Uterque se perneciter efformat in phantasias, & suggestiones; Atque uterque facilè incendit in oculos; (præcipuè quando Objectum adest;) Quæ omnia ad *Fascinationem* faciunt; si modò *Fascinatio* aliqua sit. Videmus etiam, *Scripturam*, *invidiam*, *oculi mali* nomine, insignire; atque Astrologos, malos astrorum influxus, *Malignos Aspektus*,

etus, vocare. Ita ut agnosci ab omnibus videatur, in *Invidiâ*, ejusque operatione, ejaculatio quædam, & irradiatio ex *oculis*. Quin & nonnulli, tam extiterunt curiosi, ut notaverint tempora, quibus ictus & percussio *oculi invidi*, plurimum obest, tum præcipuè esse, cùm persona, in quam *Invidia* torquetur, spectatur in Gloriâ, & Triumpho: Etenim hoc mucronem *Invidia* acuit; Atque insuper illis temporibus spiritus Personæ invisæ prodeunt maximè in exteriora, unde ictui occurrunt.

Verùm, missis istis rebus curiosis (licet non indignis, quæ in considerationem veniant, sed loco idoneo,) tractabimus hæc tria: *Qui sint ad invidendum maximè proclives; Qui sint Invidia maximè obnoxii: Et quæ sit differentia inter Invidiam publicam, & privatam.* Qui virtutis ipse expers est, *invidet* virtuti alterius. Etenim animi hominum, se pascunt & delectantur, aut Bono proprio, aut Malo alieno; Quique primo alimento caret, satiabit se secundo; Et qui nullo modo sperat se ad virtutem alterius pervenire posse, ipse fortunam ejus libenter deprimit, ut minor intercedat disparitas.

Vir curiosus, & se alienis rebus immiscens, ut plurimum *invidus* est. Etenim, de rebus alienis multum inquirere, neutiquàm eò spectare possit, quod operosa illa sedulitas suis rebus conducat: Itaque fieri non potest, quin huiusmodi *vir*, Scenicam quandam voluptatem capiat, aliorum fortunas spectandi: Neque, qui rebus propriis tantum intentus est, segetem *Invidia* multam reperiet. *Invidia* enim passio est cursitans, & plateas terit, nec domi se continet, *Non est curiosus, quin idem sit malevolus.*

Viri natalibus Nobiles, invidia, erga novos homines, notam subeunt. Etenim mutatur intervallum. Et simile est hoc deceptioni visus; Cùm res retrocedere videantur, aliis se promoventibus.

Deformes, & Eunuchi, & Senes, & Spurii, invidi sunt. Etenim, qui conditionem suam, emendare nullo modo potest; conditionem alterius, pro viribus suis labefactabit. Nisi fortè hi defectus, in generosa, & heroica ingenia, inciderint, quæ defectus proprios naturales, in honoris sui incrementum,vertere nitantur; scilicet, ut fama hoc
arri-

arripiat, *Eunuchum*, aut *Claudum*, tam magna perpetrasse; Miraculi nimirum honore affectato. Id quod evenit, *Narseti eunucho*, & *Agésilao*, atque *Tamberlani*, qui claudi fuerunt.

Eadem ferè ratio est hominum, qui è calamitatibus resurgunt. Sunt enim plerunque temporibus infensi; atque alienas calamitates, tanquam suarum molestiarum redemptiones, gustant.

Qui in plurimis excellere contendunt, levitate, & gloriâ vanâ moti, necesse est ut sint *invidi*. Ubique enim occurrunt Objecta *Invidia*: cum fieri nequeat, quin aliqui, in tot rebus illos superent. Qui fuit Character, *Imperatoris Adriani*, qui Poëtas & Pictores, & Opifices alios, in iis scilicet operibus, quibus ipse præcellere gestiebat, capitali quadam invidiâ prosequiebatur.

Postremò *Propinqui*, & *Collega*, & *undè educati*, ad *invidendum* æqualibus, cum evehuntur, proni sunt. Etenim exprobrat hoc illis fortunam propriam, eòsque quasi digito monstrat, & frequenter eorum memoriam vellicat; Quinetiam in aliorum notam hæc fortunæ collatio magis incurrit: *Invidia* autem à fama & sermonibus, sæper reflectitur, & con-

& conduplicatur. Unde *Invidia Cainis* erga fratrem *Abelem* malignior fuit, quia cùm sacrificium *Abelis* magis acceptum Deo fuit, nemo inspexit. Atque hæc de iis, qui ad *invidendum* proclives sunt.

Quantum ad illos, qui *Invidia*, magis aut minùs obnoxii sunt; Primò, iis, qui eminente virtute præditi sunt, minùs invidetur, cùm promoventur: Promotio enim eorum, videtur ex debito; Debiti autem solutioni nemo *invidet*, sed largitioni supra meritum. Atque etiàm, *Invidia*, non sine comparatione est; Ubi autem, nullus comparationis gradus, nulla *Invidia*; Itaque *Regibus* non *invidetur*, nisi à *Regibus*. Illud tamen observatione dignum est, Personis indignis, sub primum honoris sui ascensum, maximè invideri; postea verò minùs; ubi contra, Personæ dignæ, & meritis insignes, *Invidiam* tum demùm experiuntur, postquam fortunæ eorum diutiùs duraverint. Etenim, licèt virtus eorum eadem maneat, tamen minùs fit illustris: Recentes enim oboriantur homines, qui eam obscurant.

Nobiles genere, minùs *Invidia* expositi sunt, cùm honoribus cumulantur: Etenim nihil aliud videtur, quàm debitum

Majo-

Majoribus suis repensum: Præterea, parum fortunæ eorum additum videtur; *Invidia* autem, more radiorum Solis, inclivo ardentior est, quàm in plano. Itaque eandem ob causam, qui per gradus evehuntur, minorem subeunt *Invidiam*, quàm qui per saltum.

Qui cum honoribus suis conjunctos habent labores magnos, curas, & pericula, *Invidia* minùs laborant. Etenim, existimant homines, eos, honores suos, caro pretio emere, & misereri potiùs ipsorum nonnunquam incipiunt: Misericordia autem semper ferè sanat *Invidiam*. Itaque notabis plerunque, ex viris Politicis, & honore fulgentibus, magis sanos & sobrios, semper querimonias fundere, qualem vitam traducunt; canentes illud, *Quanta patimur!* Non quod ita sentiant, sed quò *Invidiæ* aciem retundant. Verùm hoc intelligi debet, de negotiis, quæ hujusmodi viris imponuntur, non de iis quæ ipsi ad se attrahunt. Nihil enim *Invidiam* magis suscitatur, quàm ambitiosum & immodicum negotiorum monopolium: Nihilque è converso, *Invidiam* extinguit magis, quàm si quis in summis honoribus constitutus, aliis Officiariis inferioribus, nihil

hil detrahat. Hoc enim modo, quot illi ministri sunt, tot se tegit umbraculis ab *Invidia*.

Super omnia, illi *Invidiam* in se concitant maximè, qui fortunarum suarum amplitudinem, insolenter & tumidè ostentant; nunquàm sibi placentes, nisi dum potentiam suam jactent, vel per pompam exteriorem, vel triumphando de Adversariis, aut Competitoribus suis dejectis: ubi contrà, Viri prudentes, sacrificare quandoque *Invidia* ament, de industriâ interdùm permittentes se vinci, in rebus, quæ minùs eis cordi sunt. Nihilominùs, illud verum est, potentiæ ostentationem apertam, & indissimulatam, (modò absit arrogantia & gloria inanis,) minore *Invidia* laborare, quàm si callidè & quasi furtim se notæ subtrahat. Etenim, hoc cum fit, nihil aliud facit quis, quàm ut Fortunam insimulet, quasi ipse sibi esset conscius indignitatis suæ; unde alios, ad sibi *invidendum* stimulat.

Postremo, ut huic parti finem imponamus; Quemadmodum in principio diximus, *Invidia* actum aliquid habere in se ex *Veneficio*; Ita non alia est *Invidia* curatio, quam quæ solet esse *Veneficii*, &
Incan-

Incantationis : hoc est, *Sortis translatio* (ut vocant,) & in alium *remotio*. Ad quem finem, prudentiores ex honoratis, semper in Scenam introducunt aliquem in quem *Invidiam*, in se aliàs incursum, derivent: quandoque in ministros & servos, quandoque in Collegas & socios; aut in alios quosdam eam rejicientes. Neque, ad hunc usum, unquam defunt Personæ aliquæ violentæ, & temerariæ; quæ, modò potentiam & negotia agitent, ea quovis periculo mercari non dubitent.

Jam verò, ut de *Publicâ Invidia* loquamur. Ea saltèm aliquid in se habet boni; Ubi in *Privata Invidia*, nihil prorsùs inest boni. *Publica* enim *Invidia*, instar salubris *Ostracismi* est, qui viros magnos, supra modum excrecentes coërcet; unde etiam fræno est viris præpotentibus, ne se nimium efferant.

Hæc *Invidia*, quæ *Mala Contentatio*, modernis linguis appellatur, (& in Titulo de Seditionibus plenius tractabitur,) est in *Regnis & Rebus pub. contagioni* non absimilis. Etenim sicut *contagio* in sanas partes serpit, easque corrumpit; Ita etiam, quandò *Invidia* statum occupaverit, vel optima Reip. Mandata & Insti-

Instituta, in odium vertit, & graveolentiam quandam. Itaque, parum proficitur intermiscendo actiones gratas & populares, odiosis; Etenim, hoc ipsum, imbecillitatem, & *Invidia* metum arguit; Quæ tantò magis nocet; ut sit etiam in *Contragionibus*, quæ, si tibi ab iis metuas, facilius irruunt.

Ac *publica* ista *Invidia*, magis in *Regum* Officiarios, & ministros involat, quam in *Reges* ipsos. Attamen ecce Regulam quæ vix fallit; Si *Invidia*, quæ ministro incumbit, sit magna, causa autem parva; Aut si *Invidia* quasi generalis sit, & omnes Statûs ministros complectatur, tunc *Invidia*, (etsi occultò,) *Regem*, aut *Statum* ipsum, petit. Atque hæc dicta sint, de *Publica Invidia*, aut *Contentatione mala*; atque de ejus Differentia ab *Invidia privata*, quam priore loco tractavimus.

Addemus etiam, in genere, de affectu *Invidia*, hoc insuper; eum, inter omnes *Affectus* esse maximè importunum, & assiduum. Etenim, aliis *Affectibus* excitandis subinde præbetur occasio; Rectè autem dictum est; *Invidiam festos dies non agere*; Quia semper materiam se exercendi reperit. Unde etiam observatum

tum est, *Amorem & Invidiam*, maciem hominibus inducere; id quod alii *Affectus* non faciunt, quoniam non continui sunt. Est etiam *Invidia Affectuum* vilissimus & pravissimus: Quam ob causam proprium est Attributum *Diaboli*; Qui dicitur; *Invidus homo: qui Zizaniās inter Triticum, noctū seminavit*: Quemadmodum etiam semper evenit, ut *Invidia* callidè, & in tenebris operetur, ad præjudiciū cuiusvis rei optimæ, veluti *Tritici*.

X.

DE AMORE.

A *Mori* plus debet *Scena*, quam *Vita*. Etenim in *Scenâ*, *Amor* semper *Comœdiæ* præbet Argumentum; quandoque etiam & *Tragœdiæ*; At in *vita humanâ*, multum plerunque affert nocumenti; Nunc ut *Sirenium* aliqua, aliquandò ut *Furiarum*. Observare licet, neminem ex *Viris Magnis & Illustribus* fuisse (quorum extat memoria, vel antiqua, vel recens,) qui adactus fuerit, ad insanum illum gradum *Amoris*. Unde constat, animos magnos, & negotia magna, infirmam hanc *passionem*, non admit-

mittere. Excipere tamen oportet, *Marcum Antonium*, Imperii Romani Duumvirum; & *Appium Claudium*, Decemvirum, Legislatorum inter Romanos principem. Quorum prior fuit revera homo luxuriosus, & voluptatibus deditus; Alter autem vir fuit prudens & austerus. Unde quivis perspiciat, *Amorem*, (quam rarius,) aditum reperire posse, non solum in cor apertum, sed & benè munitum, si diligenti custodia nō asservetur. Abiectum quidē, & pusillanimum, est illud *Epicuri* dictum; *Satis magnum alter alteri Theatrum sumus*: Quasi homo natus ad contemplationem Cœli, & Cœlestium, Idolum adorans minutum fatageret, se submittendo, si non ori, ut bruta, oculo tamen, certè ad altiora contemplanda dato. Mira res videbitur, si passionis hujus excessum perpendamus, ac quomodò ipsi rerum naturæ, & valori vero insultet, vel hoc ipso, quod Hyperbole perpetua, nulli rei conveniat, præterquam *Amori*. Neque hæc Hyperbole solummodò, in locutionis phrasi cernitur: Cum enim verissime dictum sit, Adulatorum principem, quocum cæteri adultores minores conspiciant, esse unumque sibi ipsi; profectò

Ama-

Amator aliquid amplius est. Nunquam enim fuit quisquis adeò superbus, qui seipsum tam absurdè magnificerit, quàm *Amator* personam amatam. Rectè itaque receptum est illud diverbium; *Amare & Sapere, vix Deo conceditur*. Neque aliis tantummodò manifesta est hæc Phrenesis, *Persona* autem *amata* minimè; sed & *Amata* potissimum, nisi *Amor* sit reciprocus. Certissimum enim est, *Amorem* semper rependi, aut *Amore* mutuo, aut *Contemptu* intrinseco, & secreto. Quò magis cavendum est hominibus, ab hac *passione*; quæ non solum alias res perdit, sed & seipsam. Quæ alia infert damna, bellè illa exprimit *Poetarum* fabula: *Eum* scilicet, qui *Hele-*
nam pratulit, *Iunonis* dona, & *Palladis*, amisisse. Quisquis enim *Amatoriis* affectibus nimis indulget, & divitiis, & sapientiæ, nuncium remittit. Habet hæc *passio* æstus suos, in ipsis temporibus, quibus animus maximè mollis est, & infirmus; nimirum in rebus prosperis, aut adversis: Quanquam hoc posterius minùs forsàn observatum fuerit. Utraque enim tempestas *Amorem* accendit, redditque flagrantior; unde evincitur esse stultitiæ proles. Optimè illi, qui si

Amores omninò nequeant extrudere, eos tamen in ordinem redigunt; & à rebus seriis, vitæque negotiis, segregant. Si enim illis *Amor* se immisceat, turbat omnia, hominesque eò compellit, ut fines suos rectà petere non possint. Quicquid in re sit, viri militares *Amoribus* dediti sunt: opinor, non aliter, quam vino. Poscunt enim plerunque pericula compensationem voluptariam. Inest ingenio humano, motus quidam arcanus, & tacita inclinatio, in *Amorem* aliorum: Qui si non insumatur, in unum, vel paucos, naturaliter se diffundit in plures; atque homines reddit humanos, & charitativos: Quemadmodùm videre licet nonnunquam in *Monachis*. *Amor conjugalis* genus humanum creat; *Amor socialis* perficit; *Amor* vero *lascivus* inficit, & dehonestat.

XI.

DE MAGISTRATIBUS & DIGNITATIBUS.

Viri in *Magistratu* collocati, ter servi: servi Principis vel Politicæ; servi famæ; & servi negotiorum. Aded ut libertate neutiquam fruantur; nec in per-

DE MAGIST. & DIGNITATIB. 51
personis, nec in Actionibus; nec in
temporibus suis. Mirum cupiditatis ge-
nus, potestatem appetere, libertatem a-
mittere: vel potestatem in alios ambi-
re, potestatem in seipsum exuere: Ascen-
sus ad *Dignitates* arduus est; Et per la-
bores pervenitur ad labores majores:
Sæpè quoque *Indignitatibus* non vacat;
Atque per *Indignitates* pervenitur ad
Dignitates. Statio in *Dignitatibus* res
lubrica est; Atque regressus, aut præci-
pitium est, aut saltem Eclipsis; quæ &
ipsa triste quiddam, & Melancholicum.
*Cùm non sis qui fueris, non esse cur velis
vivere.* Imò nec regredi datur, etiamsi
quis cupiat; Neque regredi volunt ho-
mines, cùm ratio postulat ut id facerent;
Verùm Impatientes manent vitæ priva-
tæ, etiam cùm senectus, aut infirmitas
ingruit; quæ umbram & otium postu-
lant, sicut oppidani senes, qui ante o-
stium sedere volunt, licet se eo pacto
derisui exponant. Sanè, Viris in *Magi-
stratibus* positis, opus est, ut aliorum o-
piniones mutuentur, quò seipsum bea-
tos putent; Nam si judicent ex sensu
proprio nihil hujusmodi reperient: Ve-
rum, quando secum cogitent quid alii
de ipsis sentiant, & quàm libenter alii

conditiones cum illis permutare vel-
lent, tum demum beati sunt, tanquam
rumore tenus: cum intus fortasse co-
trarium experiantur. Siquidem dolores
suos primi omnium sentiunt, licet cul-
pas suas omnium novissimi. Certè *Viri*
Potestatibus sublimes, ipsi sibi ignoti
sunt; Et dum negotiis distrahuntur,
tempore carent, quo sanitati, aut cor-
poris, aut animæ suæ, consulant;

Illi mors gravis incubat,

Qui notus nimis omnibus,

Ignotus moritur sibi.

In *Potestatibus*, licentia magna datur,
& boni, & mali: Quorum posterius pro
maledictione habendum; In malis e-
nim, optima conditio est, nolle, proxi-
ma, non posse. Certè potentia bene-
merendi, verus est & legitimus ambi-
tionis finis. Etenim bene cogitare, licet
Deo acceptum sit, tamen versus homi-
nes non multò melius est, quàm benè
fomniare, nisi in actum producat. Id
autem fieri non potest, sine *Munere* ali-
quo publico & *Potestate*; veluti Solo
superiore & elevato. Merita & Opera
bona, sunt veri fines laborum hominis;
Atque eorundem Conscientia perfectio
humanæ quietis. *Et conversus Deus, ut*

aspi-

aspiceret opera, quæ fecerunt manus sua, vidit quòd omnia essent bona nimis: Tum sequitur Sabbatum. In Munere tuo perfungendo, propone tibi exempla optima; Imitatio enim globus est præceptorum: Et post tempus aliquod propone tibi exemplum proprium; Atque in teipsum stricte inquiras, num non meliùs inceperis, quàm perstiteris; Neque rursus exempla eorum negligas, qui eodem Munere praviter functi sunt; non ut teipsum, eorum memoriam carpendo, vendites; sed ut monearis, quid evitare debeas. Institue igitur reformationem, sed absque elatione Tui-ipsius, aut scandalo priorum temporum, & personarum; Hoc tamen tibi constitutum sit, Exempla præclara non minùs introducere, quàm imitari. Retrahe res ad primam earum institutionem; Et circumspicias, in quibus, & quibus modis, degeneraverint. Attamen utrunque tempus consulas; tum antiquius, ut cognoscas quid optimum fuerit; tum recentius, ut notes, quid fuerit aptissimum. Contende, ut quæ agis pro Potestate, tanquam Regulis quibusdam cohibeantur; ut hominibus tanquam digito monstres, quid illis sit

expectandum: Neque tamen nimium
 sis pertinax, aut peremptorius: Atque
 semper cum à Regulâ recesseris, quid sit
 quod agas, diligenter expone. *Muneris*
 tui Jura constanter tueare; Neque pro-
 pterea lites de Jurisdictione facile mo-
 ve: Atque ita te geras, ut potius Jura
 tua assumes & exerceas tacitè, & de fa-
 cto, quàm ut Quæstiones de iis cum
 strepitu suscites, & agites. Jura etiam
 inferiorum *Munerum*, tibi subordina-
 torum, defende, ac ne destitue: Tibi-
 que majori honori ducas rerum sum-
 mas præscribere, quàm in omnibus fat-
 agere. Amplectere, imò invita, qui tibi
 adjumento sint & informationi, ad *Mu-
 neris* tui executionem; neque abige eos,
 qui operam suam ad hoc tibi deferunt,
 tanquàm se ingerentes; sed potius cum
 favore eos allicias, & recipias.

Vitia in Auctoritate utendâ, & exercē-
 da, sunt præcipuè quatuor. *Mora nimia*,
Corruptela, *Asperitas*, & *Facilitas*. Quan-
 tum ad *Moras*, faciles aditus præbe; tem-
 pora præstituta serva; inchoata quæ sunt
 perfice; neque negotia nova intermisce,
 nisi urgeat necessitas. Quantum ad *Cor-
 ruptelas*: non solùm manus tui ipsius,
 & tuorum liga, ne munera accipiantur;
 Sed

Sed etiam manus supplicantium, ne ea offerantur. Prius horum præstat certè integritas adhibita; verùm ea ipsa prædicata, & ex professo, idque cum detestatione *Corruptelarum*, etiam posterius assequitur. Neque tantum culpam, verum etiam suspicionem devita. Quicumque mutabiles sunt, & manifestò alterantur absque causâ manifestâ, injiciunt suspicionem de *Corruptelis*. Itaque, perpetuò, cum ab opinione tuâ quam declarasti, aut processu quem incepisti, deflectas, ingenuè hoc ipsum profiteri; simul & causas quæ te ad hoc commoverunt sedulò declares & inculces; neque rem suffurari te posse credas. Servus graciosus, & apud Dominum potens, si non extet aliqua favoris causa manifesta, reputatur plerunque nihil aliud quam via obliqua ad *Corruptelas*. Quantum ad *Asperitatem*; invidiam, & malevolentiam parit illa, nihil inde metens: *Severitas* siquidem metum incutit, *Asperitas* odium parit. Etiam Reprehensiones de loco superiore, graves esse debent, non contumeliosæ. Quantum ad *Facilitatem*: ea *Corruptelis* etiam deterior est: *Corruptela* enim interdum & subinde tentantur; Quod

si quis importunitati pateat, aut respectibus levioribus ducatur, hæc ei ubique aderint. Sicut ait Salomon; *Personas respicere non est bonum; Talis enim offendet pro buccellâ panis.*

Verissimum sanè, quod à veteribus dictum est; *Magistratus virum indicat.* Alios autem indicat in melius, alios in pejus: *Omniū consensu capax Imperii, nisi imperasset;* inquit Tacitus de Galba: *Contrà de Vespasiano idem; Solus Imperantium Vespasianus mutatus in melius.* Licet alterum intelligat Tacitus de *Arte Imperatoriâ, alterum de Moribus & Affectibus.* Signum est luculentissimum indolis generosæ, si quis *honoribus* emendetur. Est enim *Honor*, aut saltem esse debet, *locus virtutis*: Atque quemadmodum in Natura, corpora moventur rapidè ad locum placidè in loco: ita virtus in ambitu violentior est, in *honore* adepto sedatior. *Ascensus* omnis ad *Dignitatum fastigium*, incedit tanquam per scalam graduum flexuosam? Atque, si *factiones* valeant, bonū fuerit, alteri parti adhærere, dum quis *honorem* scandat: At se ad æquilibrium reducere, postquàm eundem fuerit consecutus. Memoriam *Prædecessoris* tui illam

læsam conserva. Hoc si non feceris, debitum tibi hoc à *Successore* tuo rependetur. *Collegas* etiã amice tracta, & potius advoca cum illud minimè expectent, quàm exclude, cum consentaneum fuerit eos advocari. Ne sis loci tui nimis memor, aut crebram de eo mentionem facias, in quotidianis sermonibus, aut conversatione privatâ; sed potius prædicetur de te; *Alius prorsus vir est, cum sedet, & munus suum exercet.*

XII.

DE AUDACIA.

IN Scholis tritum est dictærium, nec tamen Sapientis observatione indignum. Interrogatus olim *Demosthenes*, quænam prima *Oratoris* virtus? Respondit, *Actio*. Quæ secunda? *Actio*. Quæ tertia? Itidem respondit, *Actio*. Ipse dixit, qui rem optimè noverat; nec tamen in eo, quod laudabat, multum Naturæ debebat. Mira certè res, illam *Oratoris* partem, quæ non ultra corticem penetrat; & *Histrionis* potius virtus censenda est, quam *Oratoris*; In locum tam sublimem, supra nobiliores

illas partes, *Inventionis*, *Elocutionis*, & cæterarum, extolli; Imò quasi *omne tulisset punctum*, penè solam prædicari? Sed in promptu ratio est: Inest enim naturæ humanæ, plerunque, plus stulti, quam sapientis. Unde & facultates eæ, quibus capitur pars illa in animis mortalium stulta, sunt omnium potentissimæ. Huic mirè convenit, & quasi parallela est, *Audacia* in negotiis Civilibus. Quid in istis primum? *Audacia*. Quid secundum? Quid tertium? *Audacia*. Attamen utcunque ignorantia, & sordidi ingenii, proles est *Audacia*; cæterisque Civilis scientiæ partibus longè impar. Sed nihilominus fascinat, & captivos ducit eos, qui vel iudicio infirmi sunt, vel animo timidiores: Tales autem sunt hominum pars maxima. Quin & sapientibus ipsis, cum animis vacillent, vim injicit. Idcirco videmus *Audaciam*, in Democratiis, plurimum valuisse; Apud Senatores verò, & Principes, certe minus. Imò quandò primò rebus gerendis admoventur *Audaces*; plus possunt, quam postea: Nam malè pollicita præstat *Audacia*. Sanè quemadmodum interveniunt agyrtæ, qui corpori naturali mederi profitentur; sic

& cor-

& corpori Politico non defunt homines, qui curationes vel difficillimas suscipient; Quibus forsan in paucis aliquibus experimentis fœliciter successit, sed cum scientiæ principia non gustarint, sæpius excidunt. Imò videre est nonnunquam hominem *Audacem*, miraculum illud *Mahometis* edentem. Populo persuasit *Mahometes*, se collem ad semet evocaturum: atque à summo eius jugo, preces pro legis suæ cultoribus, oblaturum. Populus magnâ frequentiam convenit: collem, ut ad se veniret, iterumque iterumque vocavit *Mahometes*; sed cum Collis immotus maneret, ille (nihil omninò pudefactus,) inquit; *Si collis ad Mahometem accedere nolit, ad collem ibit Mahometes*. Sic & istiusmodi homines, quando ingentia quædam in se susceperunt, turpissimeque in iis defecerunt, tamen (si ad ipsum *Audaciæ* culmē pervenerunt,) lusu rem excipient, & se vertent, & nihil aliud. Hominibus profectò magno iudicio præditis, ludibrio sunt *Audaces*; Imò & apud ipsum vulgus *Audacia* aliquid habet ridiculi. Nam si risûs Objectum sit absurditas, ne dubites, quin magna *Audacia* semper secum habeat ali-

aliquid ridiculi. Neque ferè jucundius est spectaculum, quam videre in *Audace* oris confusionem: Vultum enim tunc nanciscitur in se reductum, sed deformiter. Nec aliter fieri potest. Nam in vercūdantibus fluunt paulatim, refluuntque spiritus; sed *Audaces*, quandò tale quidpiam illis contingit, attoniti hærent; ut fit in *Sebaccia* ludo, quando non vincitur collusor, sed torpet tantum motus. Atqui hoc postremum, *Satyræ* aptius, quam *seriæ* observationi. Illud verò animadvertendum, *Audaciam* semper cæcam esse. Discrimina enim & obstacula nulla videt: Quare in deliberando nocet, in exequendo juvat. Adeò ut, si *Audaces* tutò adhibere velis, summum illis Imperium non deferas; secundæ Classi annumerentur, & ab aliis regantur. Nam in consiliis capiendis, pericula ante oculos habere bonum est; in executione autem, oculos claudere oportet, nisi pericula valdè magna fuerint.

DE

XIII.

DE BONITATE, ET BONI-
TATE NATIVA.

Bonitatem eo sensu accipio, ut sit affectus, qui hominum commoda studeat, & benè velit: Quam eandem Græci *Philanthropiam* vocant. *Humanitatis* autem vocabulum, (prout vulgus eâ utitur) levius aliquantò est, atque angustius, quam ut vim ejus exprimat. *Bonitatem* scilicet appello Affectum, & Habitum; *Bonitatem* autem *nativam*, Inclinationem. *Bonitas* verò inter omnes virtutes, atque animi dignitates, facilè primas obtinet; cùm sit ipsius *Divinae naturæ*, adumbrata quædam effigies, & character: Quâ è rebus sublatâ, *homo animalis* nihil aliud fuerit, quam res inquieta, scelestâ, misera, imò species quædam noxiorum vermium. *Bonitas Moralís*, virtuti illi Theologicæ, *Charitati*, respondet; neque excessum quidem capit, aberrationem autem patitur. Immodica potentiæ cupiditas Angelos cœlo deturbavit; immodica scientiæ cupiditas hominem Paradiso expulit: At in Charitate non datur excessus, neque

neque per eam aut Angelus, aut Homo, unquam periculum subire possit. Inclinationo autem ad *Bonitatem*, altis defixa radicibus, naturæ humanæ insidet: Quæ si benefaciendi materiâ, aut occasione, destituta, non inveniat, quo se exerceat in homines, deflectet certè in brutas animantes. Quod in *Turcis*, gente utique sævâ & ferâ, videre est; Qui nihilominus erga bruta animalia misericordes sunt, & eleemosynas canibus & avibus distribuunt. Adeò ut, (referente *Busbequo*,) *Aurifex* quidam *Venetus*, *Byzantii* agens, vix furorem populi effugerit, quod avis cujusdam, rostri oblongi, fauces, inserto baculo, diduxisset. Neque tamen erroribus suis vacat, *Bonitatis* hæc, & *Charitatis*, virtus. Nequam apud *Italos* jactatur Proverbium; *Tanto buon, cheval niente. Adeò bonus, ut ad nihil bonus*. Neque subveritus est *Nicolaus Machiavellius*, literis concredere, idque disertis ferè verbis; *Fidem Christianam, homines probos & innocentes, in pradam Tyrannorum iniquitati dedisse*. Quod ideò pronunciavit, quia nulla usquam Lex, nulla secta aut opinio, tam in immensum extulit *Bonitatem*, quam *Religio Christiana*. Quo melius itaque,

extra

extra scandali, adeoque periculi ictum
& minas, tuti consistamus, operæ pre-
cium erit nosse *Errores*, qui nos à recto
tam insignis *Habitus* tramite, trans-
vorso agant. Ita aliorum *bono* studeas,
ne te illorum intereà aut vultibus, aut
voluntatibus, mancipio dedas. Illud e-
nim facilitatis, atque mollitiei indicium
est, quæ honestam mentem in vincula
captivam abducit. Neque projicias *Æ-*
sopi gallo gemmam, cui gratius & feli-
cius cederet granum hordei. *Dei* exem-
plum, in hac re, pro præcepto tibi sit.
Ille pluviam suam rigat, Sole suo irradiat, ju-
stos juxta ac injustos: Non tamen om-
nes ex æquo, aut opum imbre compluit,
aut honorum virtutumve splendore, il-
lustrat. Communia quidem beneficia
cuivis sunt communicanda: peculiariora
verò paucis, & cum delectu. Cave au-
tem, ne dum effigiem sculpas, Archety-
pum destruas. Theologia quippe, *A-*
morem nostri ipsius pro Archetypo sta-
tuit, *Amorem proximi* pro imitamento.
Vende omne quod habes, atque elargire
pauperibus, & sequere me. At noli om-
ne, quod habes, vendere, nisi venias, &
sequaris me: hoc est, nisi ejusmodi vitæ
institutum ingrediaris, in quo, æquè ex
parvis

parvis opibus, ac ex magnis, poteris aliis benefacere. Secus, dum rivos alis, fontem exhauris. Neque interea Habitus tantum *Bonitatis* reperitur ad rectæ rationis normam applicatus, sed etiam in quibusdam hominibus reperitur *Indoles Naturalis*, ad eam propensa: Uti econtra in aliis *naturalis* quædam *Malignitas*. Sunt enim, qui ex ingenii proprii instinctu averfentur aliorum bonum. Et levius quidem *Malignitatis* genus, in morositatem cedit, aut perversitatem, aut præcipitem opponendi, & se in singulis difficilem præbendi, libidinem, & similia: Gravius tamen illud, atque altius, ad invidiam produci-
tur, meramque *malitiam*. Hujusmodi homines in alienis calamitatibus ferè florent, easque semper aggravant: Non digni certè, qui conferantur *canibus* illis, qui *Lazari* delingebant ulcera; sed *muscis*, quæ cruda quæque & excoriata infestant. Non paucos reperias *Misanthropos*, quibus volupe est deducere homines ad suspendii ramum, neque tamen arborem habent in hortis suis, qualem *Timon* habuit. Ingenia ita disposita, non injuriâ vocare licet, humanæ naturæ vomicas, & carcinomata.

Sunt

Sunt tamen hæc ligna accommodatissima, è quibus fiant *Mercurii Politici*; Similia lignis incurvis, quæ benè navigiis extruendis conveniunt, jactationi destinatis, non autem ædibus, quæ immotæ manent. Partes autem, & indicia *Bonitatis* sunt plurima. Si quis se erga Hospites & Peregrinos benignum humanumque præbeat, arguit se *Mundi Civem*, sibi que cor esse, non instar Insulæ, cæteris terris avulsæ, sed Continentis, quæ illis conjungitur: Si compatiatur afflictis, nobilitat sua præcordia, quæ non secus atque celebrata illa arbor, per sua vulnera, *Balsamum* exudat. Si facilis offensas remiserit, & delictorum gratiam fecerit, mentem indicat in alto positam esse, supra injuriarum jactum & tela. Si pro modicis beneficiis gratum se exhibeat, argumento est, pluris se æstimare hominum animos, quàm sarcinas. Supra omnia, si supremum illum, *Sancti Pauli Apostoli*, perfectionis fastigium sit consecutus, ut devoveat se, atque anathematizet, à *Christo*, propter salutem fratrum, indicio est, proximè illum accedere ad *Naturam divinam*, & quodammodò *Christo ipsi conformari*.

XIV.

DE NOBILITATE.

DE *Nobilitate* primùm agamus, ut est portio Reipublicæ; Deinde ut est conditio hominum particularium. *Monarchia*, in quâ nulli prorsus *Nobiles*, semper pura est & absoluta *Tyrannis*: Cujusmodi est *Imperium Turcicum*. *Dignitatem* enim *Regalem* diluit *Nobilitas*, & Vulgi oculos à *Prosapiâ Regiâ* aliquantulum avocat. In *Democratia* verò, *Proceres* interdum non desiderantur: Imò Status ille popularis multò pacatior est, atque minùs factionibus & turbis obnoxius, ubi non sunt *Stirpes Nobilium*: Illic enim in res ipsas oculi hominum conjiciuntur, non in personas; vel si omninò in personas, id fit, tanquàm in maximè idoneas rebus gerendis, minimè verò ut ratio habeatur *Insignium*, aut *Imaginum*. *Helvetiorum* Rempublicam satis florentem videmus, licèt Religionis Pagorumque diversitas obstare videatur. Utilitas enim apud illos valet, non dignitas. Illa gubernandi forma, quâ *Confederatæ Belgarum* Provinciæ utuntur, certè eminet: Ubi enim

enim Paritas admittitur, ibi & Consilia ineuntur æquabiliùs, & Tributa penduntur alacriùs. *Nobilium* potentia & auctoritatis in *Monarchiâ*, *Principi* ipsi impertit splendorem, sed potestatem imminuit; Populi verò animos auget, fortunas illorum deprimat. Benè se res habet, cùm *Nobiles* non sint potentiores, quàm aut Imperii aut Justitiæ ratio postulat: In eo tamen Dignitatis gradu sustineantur, ut insolentia popularis illorum reverentiâ, tanquam obice, retundatur, antequàm in *Regalem Majestatem* se effundat. Rursus, numerosa *Nobilitas*, quæ plerunque minùs potens est, Statum prorsùs depauperat: Hinc enim profusæ Expensæ: Atque insuper, cum necesse sit, tractu temporis, complures ex *Nobilibus* indigos fieri, sequitur divortium quoddam, sive malum temperamentum, inter honores & pecunias.

Quod verò ad *Nobilitatem* spectat in personis particularibus: venerationem certè habet, videre Castellum, aut ædificium antiquum, quod nulla ruina invasit; Aut etiam annosam & proceram arborem solidam & integram: Quantò magis intueri antiquam *Nobilem Prosapiam*,

piam, à fluctibus, & procellis temporis, illæsam. *Nobilitas* enim nova *Regiæ* potentiaë opus est, antiqua verò temporis solius. Qui ad *Nobilitatis* fastigium primi evehuntur, virtutum claritudine plerunque Posteris eminent, sed innocentia minimè. Ad *honores* enim rarò ascenditur, nisi per mixturam bonarum & malarum artium. *Æquum* verò est, ut Virtutum suarum memoria, usque ad Posterios permanet; vitiorum verò unà cum ipsis moriatur: *Natalium* splendor industriam plerunque minuit; atque qui minus est industrius, alienæ invidet diligentiaë. Ad quod accedit, quod non datur, quo possint ulterius *Nobiles* promoveri. Qui verò in eodem loco hæret, dum alii ascendunt, invidiaë stimulis vix carebit. Contrà, *Nobilitas* passivam invidiam omninò lenit; eo quòd *Nobiles* in honorum possessione nati videntur. Sanè *Reges*, quibus *Nobiles* adsunt prudentes & capaces, negotia sua molliùs fluere sentient, si eos potissimum adhibeant: Etenim, erga hujusmodi *Proceres* populus magis propendet, utpote natos quodammodò ad *imperandum*.

XV.

DE SEDITIONIBUS & TURBIS.

Magni refert, ut *Pastores populi* Prognostica tempestatum Politicarum sciant; Quæ tunc maximæ sunt, cum Res vergunt ad Æqualitatem; non secus ac naturales tempestates circa Æquinoctia invalescunt. Quemadmodum autem, sæpè videre est, flatus ventorum cavos, & veluti è longinquo; quin & similiter Maris tumores occultos, ante procellam; Idem evenit ingruentibus procellis politicis.

— *Ille etiam cecos instare tumultus
Sæpè monet, fraudesque, & operta tumescere bella.*

Famosi libelli, & licentiosi & mordaces sermones in Statûs scandalum, cum passim volitant, & increbrescunt; similiter novarum rerum rumores mendaces, in Regiminis dedecus, undique jactati, & avidè à Populo excepti; sunt certè inter Prognostica Seditiorum. Quo stemmate deducta sit *Fama*, cum *Virgilius* depingeret, *Gigantum* sororem eam esse ponit.

Illand

*Illam Terra parens, irâ irritata Deorû,
Extremam (ut perhibent) Cao Encela-
Progenit. — (doque sororem*

Quasi Fama fuissent *seditionum* præ-
teritarum reliquiæ, verum sunt illæ, non
minùs, *Seditionum* futurarum præcur-
trices. Rectè tamen utcunque notatum
est, inter *seditiosos tumultus*, & *seditiosos*
rumores, nil aliud ferè interesse, nisi qua-
lis est *Discrepantia*, inter fratrem & so-
rorem, masculum & fœminam. Præser-
tim, si eò usque ingravescat malum, ut
actiones statûs laudatissimæ, quæ meri-
tò plausum Vulgi mererentur, & Populi
studia conciliare deberent, in deterio-
rem partem traducantur, & fugillantur:
Hoc enim invidiæ molem grandem de-
monstrat; ut rectè ait *Tacitus*; *Conflata*
magna invidia, seu benè seu malè gesta
premunt. Neque propterea sequitur,
quod quia *Fama* istæ inter turbarum si-
gna numerentur, ideò earum suppressio
severior, remedium contra turbas præ-
stare intelligeretur; Nam ut plurimum,
contemptæ facilius evanescunt, & cona-
tus sedulus eas coercendi, nihil aliud
ferè efficit, quàm ut durent magis.

Item illud genus obsequii, in exe-
quendis jussis, de quo loquitur *Tacitus*,
pro

v. Tac. 2.
H. 26. 4. et
3. H. 54. 2.

pro suspecto habendum: *Erant in officio, sed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quàm exequi.* Mandata discutere, detrectare, cavillationibus eludere, quid aliud sunt quàm jugum jactare, & inobedientiam tentare? Præsertim, ubi in istis Disputationibus circa mandata, qui à parte mandatorū stant, loquuntur timidè & molliusculè, qui autem adversantur, audaciùs & contumaciùs.

Etiam (ut benè notat *Machiavellus*) cùm *Principes*, qui se pro Parentibus communibus gerere deberent, factioni alicui se adjungunt, idem fit, ac cùm lembus, inclinatione nimia in alterum latus, evertitur. Hoc temporibus *Henrici Tertii Gallorum Regis*, confirmatum est. Ipse enim, à principio, in Ligam pro extirpandis Protestantibus, se recipi voluit: At paulò post, eadem Liga contra ipsum *Regem* vertit. Cùm enim *Auctoritas Principis* fit causæ cujuscpiam tanquàm accessoria, & fortior insurgit aliqua obligatio, quàm vinculum *Imperii*, *Reges* incipiunt de possessione *Auctoritatis* suæ dejici.

Porro cùm discordiæ, & duella, & factiones, palàm & audacter se ostentant,

tant, indicio est reverentiam erga *Principem* exui. Motus enim *Procerum*, debent esse sicut motus *Planetarum*, sub *primo Mobili*, (juxta opinionem receptam,) qui rapidè quidem circumferuntur secundum motum *primi Mobilis*, leniter autem renituntur in motu proprio. Quare si *Viri Primores & Nobiles*, propriis motibus violenter rapiantur: & (ut scitè *Tacitus*) *liberiùs quàm ut Imperantium meminissent*; orbes perturbari manifestum est. Reverentia enim id ipsum est, quo *Reges* à *Deo* accinguntur, qui eam aliquando disrumpere minitatur; *Solvam cingula Regum*,

Rursùs, cùm aliqua ex quatuor *Imperii Columnis*, concutiat aut labefactetur, (quæ sunt, *Religio, Iusticia, Consilium, Opes*,) tum serenitas precibus imploranda est. Sed mittamus hæc *Prognostica Seditio-num*, (circa quæ nihilo-minùs intervenient nonnulla, quæ iis tractandis majorem lucem præbere possint, in sequentibus,) & primò de *Materia Seditio-num*; postea de earum *Causis & Flabellis*; ultimò de *Remediis* non-nihil dicamus.

Materiam Seditio-num expendere res est consideratione dignissima. Turis-si-ma e-

ma enim via *Seditiones* evitandi, (si tempora patiantur,) est, ut ipsam *materiam* è medio tollamus. Si enim fomes flammæ paratus sit, scintillæ, quæ incendium facient, ex quâ parte emicare possint, nemo facile dixerit. *Seditionum Materia* duplex est; *Magna inopia*, & *Præsentium rerum tedium*. Certissimum est, tot esse pro turbis vota quot sunt hominum res attritæ, & decoctæ fortunæ. Unde illa *Lucani* observatio, de statu *Imperii Romani*, paulò ante *Bellum Civile*.

Hinc usura vorax, rapidumque in tempore fœnus:

Hinc concussa fides, & multis utile bellū.

Hoc ipsum, *Multis utile bellum*, certum est indicium, Statûs ad commotiones & turbas dispositi. Tum si Primorum hominum indigentia, ac res accisæ, cum summâ plebis inopiâ & paupertate conjungantur, periculum imminet grave. *Rebelliones* enim, quæ à ventre ortum habent, pessimæ. Quantum verò ad alienationes animorum, & tedium rerum præsentium; Sunt certè illa, in corpore Civili, instar humorum maligniorum in corpore naturali, qui ad calorem præternaturalem colligendum, & inflammationes, apti sunt. Ne-

mo autem Principum, sui periculi magnitudinem metiatur, ex eo, quod iusta sint aut iniusta, illa quæ animos populi alienant: Hoc enim esset vulgus rationis nimium capax putare, qui suo sæpè recalcitrant commodo. Neque etiã ex hoc quod gravamina, ex quibus invidia oritur, grandia sint aut exigua. Malevolentia enim ex omnibus istæ periculossimæ sunt, ubi plus timetur, quam sentitur. Dolendi modus, timendi non item. Præterea, in maximis oppressionibus, ea quæ patientiam irritant, etiã animos frangunt: At in timoribus dispar est ratio. Neque rursus Princeps, aut Status, alienationem animorum, & invidiam grassantem minùs pendat, quod aut sæpius aut diutiùs, illa fastidia animorum æstuarunt, neque quicquam inde detrimenti Resp. cepit. Verum enim licet sit, quod non omnis vapor in procellam definat; Ita verè dici potest, ex alterâ parte, quod procellæ, licet sæpiùs pertranseant, tandè glomerantur & ruunt. Atque secundum Adagium illud Hispanicum; Funiculus in fine, levissimâ tensione rumpitur.

Causa Seditiorum hæ sunt; In rebus Religionis innovatio; Tributa & census; Legum

Legum & consuetudinum mutatio; Im-
unitatum & Privilegiorum violatio; Oppressio universalis; Indignorum ad Ho-
nores & Magistratus promotio; Alienige-
nae; Caritas Annonae; Milites incuriosè di-
missi; Factiones factae desperatae; Quicquid
 denique populum offendit, simulque
 eos in causâ communi unit, & conspi-
 rare facit.

Quantum ad *Remedia*. *Præservativa*
 quædam confusè, & in genere, possunt
 assignari, de quibus differemus; Curatio
autem legitima morbo particulari apta-
ri debet. Itaque Consiliis potiùs, quam
 Præcepto, relinquenda.

Primum contra Seditiones Remedium,
& Præventio, hæc est; Omni cum operâ
& diligentia Causam illam Seditionum
Materialem, de quâ diximus, amovere;
 Paupertatem intelligo Civium, & ino-
 piam. Cui inservit Commercii Rationes
 benè liberare, & benè librare; Artifices
 & Manufacturas introducere, & fovere;
 Desidiam & otium profligare; Luxum &
 profusionem Sumptuariis Legibus coer-
 cere; Solum & agros culturâ lucrosissi-
 mâ subigere; Rebus venalibus pretia ju-
 sta imponere; Census & Tributa mode-
 rari; & similia. In genere præcavendum,

ut incolarum multitudo (temporibus scilicet pacis, quandò gladius nihil demetit,) Regni proventus, quibus alipossit, non excedat. Neque incolarum multitudo, utrùm superflua sit, nec ne, capitum numero solùm censenda est. Sunto enim pauciores, qui multum profundunt, & parum lucrantur, plus illi atterent Statum, quam multò plures, qui majore parsimoniâ degunt, pecunias autem congerunt. Nobilium igitur, & eminentioris dignitatis hominum, numerus auctus, magis quam pro analogia plebeiorum, celeritèr Statum depauperat. Quod etiam facit Clerus numerosus: Illi enim forti Reipub. nihil addunt. Idem quoque fit, cum plures in Literis educantur, quam quibus victum suppeditare possint vocationes Civiles.

Neque prætereundum est, quod cum omne publicæ opulentiaæ augmentum, ab exteris nationibus lucriferi necesse sit; (quicquid enim alicubi adjicitur, a libi detrahitur;) Tria tantum esse, quæ Gens Genti vendit: *Materiam mercium; Manufacturam; & Vecturam*. Quæ quidem tres rotæ, si rectè progrediantur, æstus divitiarum erunt uberiores. Sæpius autem contingit illud, de quo loquitur

quitur *Poëta*, *Materiam superabit Opus*; Nempe ut *Manufactura*, & *Vectura*, *Materia* pretium excedat, & Statum magis locupletet. Manifesti sunt hujus rei testes inferioris *Germaniae Populus*? Qui quidem *Fodinas*, non subterraneas illas, sed supra terram præ omnibus Gentibus habent ditissimas.

Nihil autem prius debet esse aut consultius quam ut videat Magistratum Prudentia, ne pecuniarum thesauri apud paucos recondantur. Aliter enim facile fuerit, *Rempub.* inter magnas opes fame perire. Nummus autem instar fimi, non fructificat, nisi per terram dispergatur. Hoc præcipuè efficitur, supprimendo, aut saltem coercendo, voragines illas, *Fœneris*, *Monopoliorum*, & *Latifundiorum* in *Pascua* converforum, & similium.

Quantum ad sedandas animorum offensiones, aut saltem ad amolienda ea, quæ ab iis proveniunt, pericula; Duo sunt, in omni Statu, (ut notum est,) Subditorum genera; *Proceres* & *Plebs*. Quævis harum partium sola, si infensa sit, non magnum subest periculum. Tardi enim sunt *Populi* motus, nisi à *Nobili-* *Y. Tac. 1.*
bis incitentur: Nobiles autem invalidi, *SP. 3*
 nisi vulgus, sua sponte, ad motus aptum

& prædispositum sit: Tum periculum reverà ingruit, cum *Potentiores* expectent, dum *Aque* moveantur apud *Vulgus*, ut ita demum animos exulceratos prodere possint. Fingunt *Poëtae*, Cœlicolas *Iovem* ut vincirent conjurasse; Quod ubi *Iupiter* accepisset, *Minervæ* consilio, *Briareum* Centimanum accersivit, ut in suppetias ei veniret. Proculdubiò hoc Emblemata *Monarchas* monet, quam tutum & salutare sit eis, *Plebis* studia conciliare & retinere.

Licentiam nonnullam, sed moderatam, animis gravatè affectis & malevolis indulgere, ut ebulliant eorum dolores, & in fumos abeant, (modò insolentia absit, & audacia,) utile sanè est. Qui enim humores, ad interiores partes retrovertit, & vulnus in viscera sanguinem refundere compellit, ulcera mortifera, & exitialia apostemata, inducit.

Ad molliendos exacerbatos & malevolos animos, partes *Epimethei* etiàm ad *Promethæum* rite transferri possint. Neque enim reperitur remedium utilius. *Epimetheus*, ubi Mala & Ærumnas evolare sensisset, operculum vasi festinus imposuit, & in imo dolii spem reservavit. Certe, politice & artificiose spem nutrire,

~~nutrire, & injicere, ac homines à spe alia~~ *v. Tac. 1. 28. 6.*
~~in aliam circumducere,~~
~~est, contra venenum Malevolentiae, An-~~
~~tidotis.~~ Neque certius est indicium pru-
 dentis Regiminis, & rerum Administra-
 tionis, quàm ubi homines spe continere
 possit, cùm satisfaciendi copia non da-
 tur; Atque ubi res tam providè tractan-
 tur, ut nullum malum ita peremptoriè
 imminere videatur, quin aliqua se o-
 stendat spei rima ad evadendum: Quod
 eò minùs difficile factu est, quia tam pri-
 vatis hominibus, quàm factionibus, sibi
 ipsis adulari insitum est; aut saltem o-
 stentare, in gloriam suam, quod non o-
 mninò credunt.

~~Trita sanè est, sed præcellens Pericu-~~ *v. Lips. 4. 5. 38.*
~~lorum, quæ Malevolentiae minantur~~
~~Cautio, ut prævideatur, ne sit Caput ali-~~
~~quod, ad quod populus infensus & exa-~~
~~cerbatus confluere, & sub cujus præsi-~~
~~dio in corpus aliquod coire, possit. Ca-~~
~~put~~ ego illum dico, & ~~Ducem~~ idoneum,
 qui ~~Nobilitate~~ & Existimatione celebra-
 tur; quiq; apud ~~Malevolos~~ acceptus est
 & ~~gratiosus~~, atque ad quem ora & ocu-
 los ~~convertunt~~; Quique etiam ipse in
 rebus suis privatis censetur offensus.
 Quod ~~genus virorum~~, aut Statui concii-

~~liandum est, idque non perfunctoriè, sed solidè; aut per alium aliquem, ex iisdem partibus retundendum; qui illi alteri se opponat, atque gratiam popularem, in diversa trahat & fecet.~~

Ubique hoc obtinet, quod factiosas potentias & coitiones, quæ contra Gubernationem *Imperii* frontem contrahunt, inter se committere, aut saltem diffidentiam inter eas seminare, *Remedium* haud contemnendum sit. Etenim malè admodum agitur cum Rep. si illi, qui erga Imperium benè affecti sunt, discordiarum pleni existant; Qui verò infensi, & maligni, arctè jungantur.

Adnotavi sæpius ingeniosa & arguta dictoria, quæ *Principibus* improvise exciderunt, nonnunquam scintillas ad *Seditiones* iniecisse. Exitiale sibi vulnus infixit *Cæsar*, eo dicto; *Sylla nescivit Literas, dictare non potuit.* Spem enim omnem illud verbum præscidit, quam homines imbiberant, aliquandò eum *Dictaturam* depositurum. Perdidit seipsum *Galba* eo dicto; *Legi à se militem, non emi.* Inde enim milites de donativis desperârunt. *Probus* item propter eam vocem interiit; *Si vixero, non opus erit amplius, Romano Imperio militibus.* Etenim

nim ob hæc verba milites animum desponderunt. Sunt & alia haud pauca ejusdem generis. Interest sanè *Principibus, in rebus ambiguis, & temporibus anxiiis, ut caveant quid dicant; præsertim in concisis his Sententiis, quæ veluti spicula volitant, & ex secreto pectoris eorum emissa putantur.* Longiores enim & productiones Sermones obtusi sunt, & minus notantur.

Postremò, in omnes eventus, habeant circa se *Principes*, personas nonnullas militia & fortitudine spectatas, ad reprimendas *Seditiones*, in primis motibus. Hoc enim si desit, magis trepidari solet, in Aulis Principum, cum turbæ primò erumpunt, quàm par esset. Et Status eo genere periculi laborat, quod *Tacitus* H. 28 illis verbis innuit; *Atque is habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.* Isti autem militares viri, fidi omninò esse debent, & bonæ existimationis, potius quàm factiosi, aut populares; & cum cæteris *Proceribus* bene comparati. *Aliter remedium morbo gravius.*

XVI.

DE ATHEISMO.

Minùs durum est, credere portento-
sissimis fabulis *Alcorani*, *Talmudi*,
aut *Legenda*, quàm credere, huic Uni-
versitatis rerum fabricæ, *Mentem* non
adesse. Itaque *Deus* nunquàm edidit
miraculum, ad *Atheismum* convincen-
dum, quoniam Opera ejus ordinaria,
huic rei sufficiunt. Verum est tamen, pa-
rùm Philosophiæ naturalis, homines
inclinare in *Atheismum*; At altiore
scientiam, eos ad *Religionem* circuma-
gere. Etenim intellectus humanus, dum
causas secundas intuetur sparsas, inter-
dum iis acquiescere possit, nec ulteriùs
penetrare; Verùm cum tandem cate-
nam earum, connexarum inter se, &
confœderatarum, contemplari pergat,
necesse habet confugere ad *Providen-
tiam*, & *Deitatem*. Imò, & illa *Schola*,
quæ præcipuè accusatur *Atheismi*, si quis
verè rem introspiciat, *Religionem* de-
monstrat clarissimè: Nempe *Schola* *Leu-
cippi*, *Democriti*, & *Epicuri*. Etenim lon-
gè verisimilius est, quatuor Elementa
mutabilia, & unam quintam Essentiam
immutabilem.

immutabilem, rectè ab æterno locata, opus *Deo* non habere; quam Exercitum Atomorum & Seminum infinitorum, sine ordine fortuitò vagantium, hunc rerum ordinem, & pulchritudinẽ, pro-gignere potuisse, absque *Ædili* quodam *Divino*. Dicit *Scriptura*, *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus*: Non dicit, *Cogitavit insipiens in corde suo*: Adeò ut, magis intra se hoc asserat, tanquàm rem quam lubens optaret, quam quod penitus hoc credat, & sentiat. Nemo enim *Deos* non esse credit, nisi cui *Deos* non esse expedit. Nullà alià re sanè magis convincitur *Atheismum* labiis tantùm insidere, cordi autem minimè, quàm hãc, quod *Athei* opinionem suam sæpe prædicent & defendant, ac si ipsi sibi diffiderent, aliorumque consensu refocillari cuperent. Quinetiam, videas interdum *Atheos* sibi Discipulos comparare, ut aliæ Sectæ faciunt; Imò, quod monstri simile est, quidam ex illis mortem & cruciatus subierunt, potiùs quàm opinionem suam retractare sustinerent: Cũ tamen, si ex animo sentirent, nihil tale esse quale *Deus*, quid tandem de eâ re satagerent? *Epicuro* imponitur; eum existimationis suæ conservandæ gratiã, tenuis-

tenuisse, quod existerent quidem *Beata* quædam *Natura*, sed quæ seipsis fruerentur; neque Mundi administrationi se immiscerent. In quâ opinione, ajunt eum, tempori obsecutum, cum reverà *Deos* esse non putaret. Verùm, ut videtur, minùs justè arguitur: Verba enim ejus egregia sunt & divina; *Non Deos vulgi negare profanum, sed vulgi opiniones Diis applicare profanum.* Plato ipse melius dicere non potuit. Unde videtur, licet audaciâ polleret ad divinam rerum administrationem pernegandam, eam tamen ad naturam eorum tollendam illi non suffecisse. *Indi Occidentales*, particularium *Deorum* suorum nomina prædicant; etsi nomen nullum generale habeant, quod *Deum* significet: Exempli gratiâ, perinde ac Ethnici nomina *Jovis*, *Apollinis*, *Martis*, &c. in usu habuissent, voce autem, quâ *Deum* exprimerent, caruissent. Quod satis indicio est, populos maximè barbaros notionem rei habere, licet latitudinem ejus non comprehendant. Adeò ut contra *Atheistas*, homines maximè ferini, cum Philosophorum subtilissimis, militent. *Atheista* contemplativus, rarò reperitur; *Diagoras*, quis, *Bion*, & fortassè

tasse *Lucianus*, atque alii pauci; qui tamen plures esse videntur quam sunt; quoniam omnibus, qui *Religionem* aliquam, aut *Superstitionem* impugnant, à Sectâ adversâ, solet inuri nomen & noto *Atheistarum*. Sed magni reverâ *Atheistæ* sunt *Hypocritæ*; qui *Sacra* perpetuò tractant, sed sine sensu. Adeò ut eos in fine cauterizatos evadere, necesse sit. Causæ *Atheismi* sunt: *Divisiones* circa *Religionem*, si plures fuerint; Nam unica Divisio, zelum utriusque partis adauget, verùm numerosæ *Atheismum* introducunt. Alia causa sunt, *Scandala Sacerdotum*; cùm eò res redeat, quò innuit *S. Bernardus*: *Non est jam dicere, ut Populus, sic Sacerdos; quia nec sic Populus, ut Sacerdos*. Tertia est, *Consuetudo profana ludendi & jocandi in rebus sanctis*, quæ sensim reverentiam *Religionis* atterit. Postremò ponuntur *Secula erudita*, præsertim cum *Pace*, & rebus prosperis conjuncta. Etenim, *Calamitates*, & *Adversa*, animos hominum, ad *Religionem* fortiùs flectunt. Qui *Deos* negant, *Nobilitatem* generis humani destruunt. Nam certissimum est, hominem *brutis* cognatum esse, quatenus ad corpus: Quod si, quatenus ad animam,

non

non intercedat ei cognatio cum *Deo*, vilis est planè, & ignobilis creatura. Destruunt quoque magnanimitatem, & humanæ naturæ exaltationem. Cape enim exemplū à cane, & observa, quantos sibi assumat animal illud spiritus, & quantam generositatem induat, cum se ab *homine*, (qui ei vice est *Dei*, aut *melioris nature*) impulsus perspiciat. Quā Fortitudinem liquidò cernas tantam esse, quantam creatura illa, absque fiduciā *melioris nature*, quam propriæ, æquare nullo modo possit. Similitèr & homo, ubi innititur, & spem collocat, in *Divina Providentia* & *Gratia*, fiduciam & vires colligit, quales humana natura, sibi relicta, nequisset attingere. Quare, ut *Atheismus*, in omnibus odium meretur, ita & in hoc, quod privet naturam humanam facultate, se ultra fragilitatem humanam attollendi. Quemadmodum fit, in personis individuīs, similiter fit & in nationibus. Magnanimitatem *Romanam*, nunquam Gens aliqua æquavit. Audi igitur, quid dicat *Cicero*. *Quam volumus, licet, Patres Conscripti, nos amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique*
hoc

hoc ipso hujus gentis & terra domestico nativoque sensu Italos ipsos, & Latinos : sed pietate, ac religione, atque hac unâ sapientiâ, quod Deorum immortalium Numine omnia regi gubernarique perspeximus, omnes Gentes, nationesque superavimus.

XVII.

DE SUPERSTITIONE.

PRæstat, nullam aut incertam, de *Deo* habere opinionem, quam contumeliosam, & *Deo* indignam : Alterum enim Infidelitatis est, alterum Impietatis & Opprobrii. Ac *Superstitio* certè *Divinitatis* est dedecus. *Plutarchus*, non abs re, inquit ; *Mallet sane multò, ut homines dicerent, nunquàm fuisse talem in rerum natura virum, qualis ferebatur Plutarchus ; quam ut dicerent, fuisse quen-*
dam Plutarchum, qui Liberos suos, recens natos, comedere & devorare solitus erat ; quod Poetæ de Saturno memorant. Quemadmodum autem contumelia *Superstitutionis* ingravescit adversus *Deum* ; Ita & periculum majus ab illâ incumbit hominibus. *Atheismus* non prorsus convellit Dictamina Sensus, non Philosophiam, Affectus naturales, Leges, Bonæ famæ desiderium ; Quæ omnia, licet
 Reli-

Religio abesset, Morali cuidam virtuti externæ conducere possunt: At *Superstitio* hæc omnia dejicit, & Tyrannidem absolutam, in animis hominum exercet. Itaque *Atheismus*, turbas in Rebus-publicis raro ciet: Homines enim cautos reddit, & securitati suæ consulentes. Quin & videmus tempora ipsa, in *Atheismum* procliviora, (qualia fuerunt *Augusti Caesaris*,) tranquilla fuisse. At *Superstitio*, compluribus regnis & Rebus-publicis, ruinæ fuit: introducit enim novum *Primum Mobile*, quod omnes *Imperii* Sphæras rapit. Magister *Superstitutionis* populus; Atque in omni *Superstitutione*, sapientes stultis obsequuntur; atque argumenta *Practice* succumbunt, ordine perverso. Gravis fuit ille sermo, quorundam *Prælatorum* in *Concilio Tridentino*, in quo *Doctrina Theologorum Scholasticorum*, plurimum potuit; Nimirum; *Scholasticos Astronomis similes fuisse*, qui *Eccentricos Circulos*, & *Epicyclos*, & hujusmodi *Orbium machinas* finxerunt, quo *Phænomena* servarent, etsi satis scirent, nihil tale reverà existere: Eodem modo, etiam *Scholasticos* complura subtilia & perplexa *Axiomata* & *Theoremata* invenisse, quo *practice Ecclesiæ*

cave-

caverent. *Superstitionis* causæ sunt; Grati & sensuales *Ritus* ac *Ceremoniæ*, *Externæ* & *Pharisaica sanctitatis* *Excessus*; *Traditionum* major quam par fuerit reverentia, quæ Ecclesiam non potest non onerare; *Stratagemata Prælatorum*, quibus utuntur ad ambitionem propriam, & lucrum; Nimius *Intentio- num bonarum Favor*, qui Novitatibus & ἐθελοθηρησκείας, januam aperit; *Exemplorum* importuna & inepta *petitio* ab humanis, quæ in Divina transferantur, quæ necessario parit fantasiarum malè cohærentium mixturam; postremò *Tempora Barbaræ*, cum calamitatibus & perturbationibus conjuncta. *Superstitio*, sine velo, deformis res est; Etenim sicut *Simiæ*, similitudo cum Homine, deformitatem addit; ita & *Superstitioni*, similitudo cum Religione. Et quemadmodum, cibi salubres corrumpuntur in vermiculos; ita ritus & formulæ bonæ & sanæ, corrumpuntur in observantias pusillas & superfluas. Quin &, non caret *Superstitione*, quandoque *Superstitionis* fuga; cum se tanto saniores & puriores viam inire putent homines, quanto à *Superstitionibus*, prius receptis, longius deflexerint. Itaque curæ esse debet, in

Reli-

92 DE PEREG. in PART. EXTERAS.
Religione reformandâ, (ut fit in corpore purgando) ne sana cum corruptis simul evacuentur ; Quod ferè fit , ubi *Reformatio* regitur à populo.

XVIII.

DE PEREGRINATIONE IN PARTES EXTERAS.

P*eregrinatio in partes externas*, in Junioribus pars Institutionis est ; In Senioribus, pars Experientiæ. Qui proficiscitur in *Partes Exteras*, antequam in Linguâ Gentis, quam adit, aliquos fecerit progressus , ad *Ludum Grammaticum* vadit, non ad *peregrinandum*. Ut Adolescentes peregrinentur sub Tutore, aut Servo aliquo experto, probo ; modo talis sit, qui Linguam calleat, qui que Regionem illam antè adiverit ; unde possit eos instruere ; quæ in illa *Regione*, ubi *peregrinantur*, digna spectatu & cognitu sint ; quæ amicitia & familiaritates contrahendæ ; quæ denique studia & disciplina ibi vigeant. Aliter enim adolescentes *peregrinabuntur* cucullati, & foràs prospicient parum. Mirabile certè est, in *Navigationibus* , ubi nihil aspici datur præter Cœlum & Pontum, conficere

cere consuêſſe homines *Diaria* ; Verum in *Peregrinationibus* per Terram, in quibus tot res occurrunt observandæ, plerunque hoc omitti; Ac si fortuita magis in codicillos mererentur referri, quàm quæ de industria observantur. *Diaria* igitur in usu sint. Res spectandæ & observandæ sunt istæ. Aulæ Principum; præsertim cum Legatos externos admittunt: Judicia & Curiæ, cum causæ perorantur; & similiter Consistoria Ecclesiastica: Tempia & Monasteria, cum Monumentis in illis extantibus: Mœnia & Munitiones Urbium & Oppidorum: Portus & Sinus: Antiquitates & Ruinæ: Bibliothecæ, Collegia, Disputationes, & Prælectiones ubi habentur: Naves & Carinæ: Palatia, & Horti magnifici & amœni propè Urbes magnas: Armaria: Navalia: Cellæ & Horrea publica: Loci Excambii; Bursæ: Cellæ Mercium; Exercitia equitationum, Muneris Gladiatorii, Militum delectus & instructio, cum similibus: Comœdiæ, illæ scilicet ad quas homines melioris notæ spectatum veniunt: Thesauri monilium & vestium: Curiositates & raritates: Denique quicquid in locis quæ transeunt sit celebre aut memo-

94 DE PEREG. in PARTES EXTERAS.
memorabile. De his omnibus, à Tutoribus, aut Servis prædictis, diligenter inquirendum. Quantum ad Triumphos, Saltationes sub larvâ, Conuiuia, Nuptias, Funera, Supplicia capitalia, & hujusmodi Spectacula, non opus est ut reducantur hominibus in memoriam; Attamen non sunt certè illa prorsus negligenda. Si tibi cordi sit, fructum *Peregrinationis* adolescentis in compendium redigere, utque brevi spatio multum colligat, hoc faciendum præcipio. Primò (ut dictum est) in Linguâ aliquis profectus faciendus antequâ proficiscatur. Tum adjungendus est, Servus aliquis aut Tutor, qui *Regionem* pernôrit, ut & jam dictum est. Habeat etiam præsto Librum aliquẽ, aut Chartam Chorographicam, Regionis illius, ubi *peregrinatur*; Quæ instar Clavis erit ad inquirendum. Conficiat etiam *Diarium*. Ne moretur longiùs, in unâ Urbe, aut Oppido: Plus certè aut minus, prout Locus meretur, sed minime diu. Imo, dum moratur in aliquâ *Civitate*, aut *Oppido*, mutet sæpius hospitium, ex unâ parte *Oppidi* in alteram; Nam & hoc certè magnè est attrahendi familiaritates, & consuetudines hominum

minum

DE PEREG. in PARTES EXTERAS. 95
minum complurium. Secludat se ut plu-
rimum à consortio popularium suorum,
atque in iis locis victitet, ubi simul con-
vivuntur homines melioris notæ, ex na-
tione ubi *peregrinatur*. Etiam cum de
loco in locum *itineratur*, paret sibi Li-
teras commendatorias, ad personam a-
liquam eminentiorem, degentem in lo-
co quo se transfert; Ut ejus favore &
operâ utatur, in iis, quæ spectare aut
cognoscere desiderat. Hoc modo *Pere-
grinationis* utilitatem accelerare poterit.
Quatenus ad familiaritates & amicitias,
quæ inter *peregrinandum* adjungendæ
sunt; Utilissima omnium est illa *Secre-
tariorum*, & Ministrorum interiorum
quibus Legati utuntur: Hoc enim pa-
cto, in unâ regione *peregrinando*, etiam
plurium regionum notitiam & expe-
rientiam, ad se attrahet, & suget. Visitet
etiam & adeat personas in unoquoque
genere egregias, quæ magni apud exte-
ros nominis sunt; ut possit notare quo-
modo Os, Vultus, & corporis linea-
menta & motus, respondeant Famæ.
Quantum ad Rixas & Simultates, cum
curâ & diligentia sunt illæ vitandæ. Ob-
oriuntur sæpissimè circa amores, com-
potationes, præfidentiam, & verba con-
tumc-

96 DE PEREG. in PARTES EXTERAS.
tumeliosa. Et caveat imprimis quivis à
confortio hominum iracundorum, &
qui facile inimicitias suscipiunt; Illi e-
nim cum suis immiscebunt contentio-
nibus: Quando *Peregrinator* domum
revertitur, nihilominus regiones, in qui-
bus *peregrinatus* est, non relinquat pror-
sus pone se: Verum conservet, & colat
amicitiam eorum, cum quibus familia-
ritatem contraxit, (iis dico qui sunt ex
dignioribus,) per literas. Et *peregrinatio*
sua potius manifestetur & appareat in
sermonibus suis, quàm in vestitu, aut
gestu: etiam in sermonibus suis, potius
meditetur quid sobrie respondeat, quàm
ad narrationes facilis & pronus sit. Il-
lud etiam in eo sit conspicuum, quod
mores patrios cum moribus exteris, nō
commutaverit: Sed potius quod con-
suetudines patrias, iis quæ peregrè di-
dicit, tanquam floribus, asperferit.

XIX.

DE IMPERIO.

Miser proculdubio est animi status,
pauca habere quæ appetas, multa
quæ metuas: Attamen hoc ipsum *Re-
gibus* ferè proprium est: Qui in supre-
mo gra-

mo gradu collocati, nō habent ad quod aspirent; Id quod animos eorum reddit languidiores: Atque econtra habent phantasmata plurima periculorum & umbrarum volitantium; Id quod animos eorū reddit minus serenos. Hinc etiam emanat & alter ille effectus, quem *Scriptura Regibus* tribuit; *ut cor Regis sit inscrutabile*: Etenim suspicionum multitudo, & absentia affectūs alicujus prædominantis qui reliquis imperet, cujusvis animum reddit exploratu difficilem. Hinc quoque emanat & illud; Quod *Reges* sæpenumero desideria sibi ipsis creent, atque ad nugas animum adjiciant: Interdum ad ædificia extruenda; Interdum ad *Ordinem* aliquem aut *Collegium* instituendum; Interdum ad *personam* aliquam evehendam; Interdum ad artem aliquam mechanicam aut manus excellentiam exercendam; ut *Nero* studuit pulsandæ cytharæ, *Domitianus* sagittis collimandis, *Commodus* gladiatoria, *Caracalla* aurigationi. Hoc illis incredibile videtur, qui Axiōma illud non norunt; *Animum humanum, magis exhilarari & refici, progrediendo in rebus parvis, quam consistendo in rebus grandibus.* Videre etiam est *Reges*, qui sub

sub *Imperii* sui initiis, in victoriis & provinciis subjugandis, maxime fœlices fuerunt; Cum vix possibile sit ut perpetuos progressus faciant, verum ut fortunam suam aliquando adversam & retrogradam experiantur; sub fine superstitiosos & melancholicos evasisse: Uti contigit *Alexandro Magno, Diocletiano*, ac nostra ætate *Carolo Quinto*; & aliis. Qui enim progredi semper consuevit, & in obicem tandem impingitur, sui ipsius favore excidit, neque amplius res est quæ fuit.

Dicamus nunc de vera *Imperii Temperaturâ*; Quam servare, res ardua est, & rara. Etenim tam *Temperies*, quam *Intemperies*, ex contrariis consistunt. Verùm alia res est, contraria miscere, alia alternare. Responsum *Apollonii*, egregiâ prudentiâ plenum est. Interrogabat eum *Vespasianus*; *Quid Neroni ruina fuisset?* Respondit; *Nero Cytharam perire pulsare, & accomodare noverat; At in imperando, chordas interdum nimium distendebat, interdum eas nimium relaxabat.* Atque certissimum est; Nihil auctoritatem æque destruere, ac inæqualem, & quasi subsultoriam, atque intempestivam *Potentia* alternationem, nunc rigidius

dius intensæ, nunc laxius remissæ.

Veruntamen & hoc verum est, moderni temporis prudentiam, circa *Principum* negotia tractanda, in hoc potissimum versari, ut conquirantur magis & aptentur remedia & subterfugia malorum & periculorum, cum ingruerint; quam ut prudentiâ solidâ & constanti, depellantur & summoveantur, antequam impendeant. Verum hoc nihil aliud est, quam in agone, cum Fortuna, experiri. Caveant autem homines, ne obdormiscant circa turbarum materias primas, & inchoamenta. Nemo siquidem scintillam, incendium parituram, prohibere potest; nec regiones metiri, unde eruptura sit. In *Principum* negotiis, interveniunt proculdubio, multæ difficultates & impedimenta; At sæpe-numerò maxima impedimenta sunt, *Principum* ipsorum affectus & mores. Etenim *Principibus* frequenter accidit, ut contradictoria plane appetant; sicut recte Tacitus; *sunt plerunque Regum voluntates vehementes, & inter se contraria.* At *Potentia* nimia solæcisinus est, credere se posse finem rei pro arbitrio assequi, neque tamen media procurare.

Regibus intercedit negotium cum nationibus

tionibus vicinis, cum *Vxoribus* propriis, cum *Liberis* suis, cum *Prelatis* & *Clero*, cum *Proceribus* *Regni*, cum *Nobilibus* *secundæ Classis* sive *Generosis*, cum *Mercatoribus* suis, cum *Plebe* *Regni*, cum *Militibus* suis. Atque à singulis horum impendent pericula, nisi adhibeatur cura.

Quod ad *Vicinos* attinet, præscribi non potest Regula aliqua certa Cautio-
nis, propter occasionum varietatem; unicâ exceptâ; quæ semper tenet. Ea est, ut *Principes* huic rei perpetuò invigilent, ne quis ex *vicinis* in tantum excrescat; (vel novis territorii augmentis, vel commercium ad se trahendo, vel propius accedendo, & similibus;) quo majorem nanciscatur lædendi potestatem, quam antea habuerat. Sanè, durante *Triumviratu* illo *Regum*; (*Henrico Octavo Anglo, Francisco Primo Gallo, & Carolo Quinto Hispano*;) ea viguit inter ipsos diligentia, ut nemo trium vel palmam terræ acquirere potuisset, quin reliqui duo statim rem ad æquilibrium deducerent; neque pacem fœnore redimere sustinerent. Idemque præstabat Fœdus illud, (Cui *Guiccardinus* securitatem *Italiae* attribuit,) ictum inter *Ferdinandum Regem Neapolitanum*; *Loren-*
zium

zium de Medices, & Ludovicum Sforzam, Principes; alterum Florentiae, alterum Mediolani. Neque recipienda est Opinio, quorundam ex Scholasticis; Bellum juste suscipi non posse, nisi ob injuriam, aut provocationem præcedentem. Siquidem justus metus imminentis periculi, etsi violentia aliqua non præcesserit, proculdubio belli causa est competens & legitima.

Quantum ad *Vxores*; Extant exempla ejus generis crudelia & atrocia. *Livia* infamis ob veneficium *Augusti*. *Roxolana*, uxor *Solymanni*, perniciem intulit *Mustaphæ* celeberrimo illi *Principi*; Atque alias successionem, & Domum, *Mariti* sui, perturbavit. *Edvardi Secundi Regis Angliæ* uxor, operam præbuit præcipuam, in *Mariti* sui de Regno deturbatione, & nece. Hoc genus periculi maximè timendum, cum *Reginæ* Liberos ex priore *Marito* susceperunt, aut in adulterio degunt.

Quantum ad *Liberos*; Ab iis etiam ortæ Tragœdiæ plurimæ. Atque generalitèr, suspensiones arreptæ à *Patribus*, in *Filios* suos, infaustæ extiterunt. *Mustaphæ* (quem antea nominavimus) cædes, stirpi *Solymanni* adeò fatalis fuit, ut

successio *Sultanorum*, usque in hodie-
 rum diem, pro suspecto habeatur, velut
 sanguinis e mentiti, quia *Selymus* secun-
 dus putabatur supposititius. Cædes et-
 iam *Crispi*, *Principis* summæ spei, inflicta
 per Patrem suum *Constantinum Ma-*
gnum, similiter ejus Familiæ fatalis fuit;
 Siquidem, tam *Constantinus*, quàm *Con-*
stans, Filii ejus, violentâ morte perie-
 runt; Et *Constantinus*, qui ex Filiis ejus
 superstes fuit, decessit sane ex morbo,
 sed non nisi cum *Iulianus* contra eum
 arma cepisset. Cædes similiter *Demetrii*,
Philippi Secundi Macedonis Filii, vertit
 se in Patrem, qui mortuus est ex mæro-
 re & pœnitiâ. Complura sunt ejus-
 modi exempla: Verum pauca, aut nulla,
 ubi *Patres* aliquid boni, ex hujusmodi
 diffidentiis, perceperunt; præterquam
 cum *Filii* bellum aperte *Patribus* intule-
 runt; ut fecit *Selymus* Primus adversus
Bajazetem Patrem suum; Et tres *Filii*
Henrici Secundi, Regis Angliæ.

Quantum ad *Pralatos*; Ab illis etiam,
 si potentes fuerint & superbi, periculum
 ingruit. Ut contigit temporibus *Ansel-*
mi, & *Thomæ Beckettii*, *Archi-Episcopo-*
rum Cantuariæ; Quorum Baculi Pasto-
 rales cum *Regis* Gladio concertârunt;
 licet

licet res illis fuerit, cum *Regibus* animosis & fastuosis; *Gulielmo Raso*, *Henrico Primo*, & *Henrico Secundo*. At periculum hujusmodi, à *Pralatis*, non est magno-
pere pertimescendum, nisi ubi *Clerus* ab Auctoritate & Jurisdictione Principatûs externi pendet; aut etiam ubi *Ecclesiastici* eliguntur à populo; non autem à Rege, vel Patronis Ecclesiarum.

Quantum ad *Proceres*; Sunt illi certe cohibendi, & tanquam injustâ distantiâ à *Solio Regali* continendi; Verum depressio ipsorum, poterit *Regem* fortasse ipsum magis absolutum reddere, sed interim minus tutum; Et minus efficacem ad ea quæ cupit perficienda. Hoc notavi, in *Historiâ* meâ *Regni Henrici Septimi*, qui *Nobiles* suos perpetuò deprimebat: Unde factum, ut tempora ejus difficultatibus & turbis plena essent. *Nobiles* enim, etsi in fide & officio, versus eum manserint, attamen minime cum eo cooperabantur in negotiis suis; ita ut ipse fere omnia solus sustineret.

Quatenus ad *Nobiles secunda Classis*; Parum periculi ab illis manare potest, cum sint corpus dispersum. Poterint illi quidem nonnunquam grandia loqui, sed non multum nocere. Quinimo fo-

vendi sunt, tanquam qui potentiam *Nobilitatis superioris* optime temperent, ne immodice excrescat: Atque rursus cum Populi gubernacula immediate tractet, motus populares optime compescunt.

Quod ad *Mercatores*; Sunt illi instar *Vena Porta*: Qui nisi floruerint, potest quidem Regnum aliquod, artus habere robustos, sed venas vacuas, & habitum corporis macrum. Vectigalia & portoria immodica, raro *Regis* reditus adaugent. Etenim quod in partibus lucretur, in summa deperdit; commercii Quanto diminuto.

Quantum ad *Plebem*; Ab iis raro creatur periculum, nisi habeant Ductores potentes & populares; Aut si introducas mutationem in Religione; Vel in Consuetudinibus antiquis; Vel in gravaminibus Tributorum; Vel in aliis quæ victum eorum decurtant.

Quantum denique ad *Milites*; Periculosissima res est, si in corpus unum cogantur, vel exercitus, vel praesidiorum; & donativis insuescant. Cujus clarissima cernimus exempla, in *Ianizariis* & *Prætorianis*. Verum militum conscriptio, & ad arma tractanda instructio, & in locis diversis, & sub diversis ducibus, &

& sine donativis; res sunt utiles, & salubres, & sine periculo.

Principes corporibus cœlestibus similes: quæ tempora felicia, aut infelicia, in fluxu suo producant; quæque veneratione multâ gaudent, requie nullâ. Omnia circa *Reges* præcepta, duobus illis monitis clauduntur; *Memento quòd es homo*; Et; *Memento quòd es Deus, seu Vice-Dei*: Quorum alterum pertinet ad Potestatem eorum coercendam, alterum ad Voluntatem regendam.

XX.

DE CONSILIO.

Summa quæ intercedit inter homines fides, est illa *Consilium* impertiendi. Etenim in alio quovis fidei genere, partes tantum vitæ aliis commendamus; Terras, Bona, Liberos, Existimationem, & alia Negotia particularia; Verum iis quos nobis *Consiliarios* adhibemus, omnia mandamus. Quanto magis, qui partes *Consiliariorum* præstant, ad omnem integritatem & sinceritatem astringuntur? *Principes* vel prudentissimi, nullo modo in diminutionem Auctoritatis accipiant, si *consilio* virorum sele-

selektorum utantur. Quin & *Deus* ipse *consilio* non vacat; sed inter nomina magna *Filii* sui benedicti ponit; ut *Consiliarius* vocetur. *Salomonis* certè pronunciatum tale: *In consilio stabilitas*. Res humanæ proculdubiò, aut primam, aut secundam agitationem subibunt: Si minùs *Consultationum* argumentis jactentur, certè fluctibus fortunæ jactabuntur; plenæque evadent, inconstantia, & mutationum, modò texendæ, modò retexendæ, instar vacillationum hominis ebrii. Sanè *Filius Salomonis* vim *consilii* expertus est, quemadmodum *Pater* ejus necessitatem & usum vidit. Etenim regnum *Deo* dilectum, primò laceratum & fractum est, *consilio* pravo. Cui quidem *consilio* iniustæ sunt, ut nobis sint documento, Notæ illæ duæ, per quas *consilia* prava, in perpetuum, dignoscantur; Una, quod fuerit *consilium* juvenile quoad personas; Altera, quod fuerit violentum quoad subjectum.

Sapientia Veterum in *Parabola* adumbravit, tam unionem & insolubilem conjunctionem *Consilii* cum *Regibus*; quàm prudentem & politicum usum ejusdem per *Reges* adhibendum. Alterum in eo, quod *Iovem* narrant, *Metim*,
(quæ

(quæ vox *Consilium* significat,) in Uxo-
rem duxisse; in quo innuunt *Consilium*
Imperio sponsæ loco esse. Alterum in eo
quod sequitur: Quod hujusmodi Com-
mentum est. Tradunt, postquam *Metis*
nupta fuisset *Iovi*, eam gravidam ex illo
factam: *Iovem* autem non sustinuisse do-
nec pareret, sed eam devorasse; Unde
ipsum quoque gravidum factum; & *Pal-
ladem* armatam ex capite suo edidisse.
Quæ Fabula portentosa Arcanum Im-
perii involvit: Hoc nimirum; Ad quem
modum *Reges*, erga *Consilium suum san-
ctius*, se gerere debeant: Primum, ut res
deliberandas illis committant; Quod
est veluti prima Conceptio: Secundò,
cum elaboratæ & efformatæ fuerint,
veluti in utero *Consilii* sui; atque matu-
ruerint, & partui vicinæ sint; tum de-
mum non permittant amplius *Consilio*
suo ut Decretum perficiant, ac si res ex
eorum auctoritate penderet; sed nego-
tium ad se retrahant, & palam omni-
bus faciant; Decreta & ordinationes
ultimas, (quæ, quoniam cum prudentiâ
& potestate exeunt, assimilantur *Palladæ*
armatæ,) à seipsis emanare: Neque so-
lum ab Auctoritate suâ, verum etiam,
(quo magis existimationem suam eve-
hant,)

hant,) ab ingenio & auctoritate propriâ provenire.

Dicamus jam de *Incommodis Consilii*, & de ipsorum *Remediis*. *Incommoda*, quæ se produnt, in *Consilio* utendo, & adhibendo, sunt tria. Primò, quod hæc res, negotia minùs reddat secreta. Secundò, quod derogare videatur de auctoritate *Principum*, ac si minùs ex se penderent. Tertio, quod subsit periculum à *Consiliis* infidelibus, quæ tendant potius in commodum *Consulentis*, quam *Principis* ipsius. Ad quæ mala evitanda, doctrina quorundam ex *Italibus*; Et practica apud *Gallos*, temporibus quorundam *Regum*, introduxit *Consilia interiora*, quæ vulgo vocantur *Cabinetti*: remedium sanè morbo deterius.

Quantum ad occultationem *Consiliorum*; Non tenentur *Principes*, omnia cum omnibus *Consiliariis* communicare; sed tam personas, quam negotia, cum delectu, excerpere possunt. Neque necesse est *Principi*, qui deliberat quid sit agendum, simul detegere quid in animo habeat statuere. Verùm caveant *Principes*, ne propalationis negotiorum suorum, ipsi in causa sint. Quatenus verò ad *Consilia*, quos diximus *Cabinet-*

tos, in illos diverbium illud competit;
Plenus rimarum sum. Futilis quispiam,
qui gloriæ sibi duxerit, arcana nosse &
retegere; plus nocebit, quam complu-
res, qui benè norunt, officii sui esse, ea-
dem reticere. Verum est, intervenire
negotia quædam, ejus generis, quæ oc-
cultationem summam requirunt, Qua-
lis non facile ultra notitiam unius aut
duorum præter ipsum *Regem*, excedet:
Neque improspere cedere solent istius-
modi *Consilia*: Nam præterquam quod
secreta sint, procedunt plerunque con-
stanter, & uno quasi spiritu reguntur,
absque contentione. Sed tum demùm,
hoc rectè cedit, si *Rex* prudens sit, &
proprio Marte validus; & simul *Consi-*
liarii illi sint sagaces; & ante omnia,
Finibus, quos sibi proponit *Rex*, fidi. Id
quod contigit *Henrico Septimo Angliæ*
Regi; qui arcana sua majoris momenti,
duobus tantummodò *Consiliariis* im-
pertiebatur, *Mortono, & Foxo.*

Quantum ad *Auctoritatem minuen-*
dam; *Fabula* remedium monstrat. Imò
Majestas *Regum*, exaltatur potius quam
deprimitur, cum in Cathedrâ *Consilii*
sedcant. Neque unquam invenire est
Principem, auctoritate suâ imminutum,
per

per *Consilium* suum ; Nisi fortè ubi obtigerit , Potentia nimia in uno aliquo *Consiliario* ; aut nimis arcta combinatio inter diversos : Quæ duo mala citò deprehenduntur, & sanantur.

Quantum ad postremum *Incommo- dum* ; *Consiliarios* nimirum, in *Consilio* dando, suæ rei prospecturos , non Domini ; minimè dubium est , *Scripturam* illam ; *Non inveniet fidem super terram*, intelligi debere de naturâ temporum, minimè de personis singulis. Reperiuntur siquidem viri, fideles, sinceri, candidi, & veraces ; minimè vasti aut involuti. Asciscant sibi *Principes*, ante omnia, ingenia talia. Prætereà *Consilarii* rarò ita inter se uniuntur, quin alius super alium excubias agat ; adeò ut, si quis *Consilia* det factiosa, aut ad privatos Fines collimantia, celeriter hoc ad aures *Principis* deveniet. Remedium autem præstantissimum fuerit, si *Reges* dent operam ut *Consiliarios* suos pernoscant ; quemadmodum illi, ut *Principem* ;

Principis est Virtus maxima nosse suos.

Contrà verò *Consiliarios* non decet, nimios esse rimatores, in personâ *Principis* sui. Vera enim *Consilarii* Constitutio hæc ; Ut peritior sit in negotiis *Principis*,

cipis, quam in moribus ejus. Sic enim verisimile fiet, eum *Consilium* potius recta directurum, quam se *Principi* accommodaturum quò complaceat. *Principibus* etiam hoc magno usui esse possit; Si opiniones & vota *Consiliariorum* suorum, & divisim, & conjunctim, recipiant. Etenim opinio, in secreto prolata, liberior multò est; sed illa, quæ coram aliis, gravior. Nam in privato quisque propriis affectibus plus inservit; in consortio aliorum affectibus magis obnoxius est: Itaque neutrum omittendum; atque ab inferioribus, in privato potius, ut libertati consulatur; à grandioribus, in consortio potius, ut modestius sententiam ferant. Nil prodest, si *Principes* de rebus deliberent, nisi diligenter quoque deliberent de personis: Etenim res omnes, tanquam imagines mortuæ; vita autem actionis in delectu personarum potissimum consistit. Neque sufficit de personis deliberare, secundum genera, veluti in ideâ quadam, aut descriptione Mathematicâ; Qualis videlicet Character & conditio personæ esse debeat: Etenim errores maximi interveniunt, & judicii libra maximè versatur, in delectu individuorum.

duorum. Illud quoque memoriâ tenendum; *Optimi Consilarii mortui: Libri* veritati non parcunt, cum *Consilarii* fortè in adulationem lapsuri sint. Utile itaque fuerit, *Libros* multum revolvere; præsertim eorum auctorum, qui & ipsi gubernacula rerum tractârunt.

Consilia, hac ætate, in locis plurimis, nihil aliud ferè sunt, quàm Congressus, & Colloquia familiaria: ubi res potius sermonibus jactentur, quàm debitis argumentis trutinentur. Atque plerunque præcipitanter nimis, ad Decretum vel Actum *Consilii*, properatur. Satius esset, si in majoris momenti negotiis, res uno die deliberanda proponeretur, altero tractaretur; *In nocte Consilium*. Id certè præstitum est, in *Tractatu Unionis*, inter *Delegatos Anglia & Scotia*; Qui conventus, regulariter, & optimo ordine, processit. Ad petitiones autem privatas, dies aliquos præfigi probo: Nam & supplicantibus tempora certa indicant, quibus commodius se applicent; & solenniores conventus exonerant, ut possint *Hoc agere*. In delectu deputatorum, qui negotia ad *Consilium* informandum præparent, præstat eos eligere, qui æqui sint, & in neutram partem propendeant, quam

quam æquitatem quandam creare, introducendo aliquos qui utrique parti sedulò faveant. Probo etiam *Delegationes*, non tantum temporaneas, aut è re natâ ; sed etiam continuatas, & perpetuas. Exempli gratiâ ; Quæ curent separatim, *Commercium* ; *Ærarium* ; *Bellum* ; *Gratias* ; *Gravamina* ; *Provincias* particulares. Sanè , ubi in usu sunt *Consilia* subordinata diversa, atque unicuique tantum superius *Consilium*, (ut fit in *Hispania*,) nihil aliud ferè sunt ejusmodi *Consilia*, quam *Deputationes* (quales diximus) perpetuæ , nisi quod majore auctoritate polleant. Si casus postulet, ut informetur *Consilium*, ab hominibus alicujus muneris aut professionis particularis , (veluti *Jurisperitis*, *Nauticis*, *Excusoribus* *Nummorum*, *Mercatoribus*, *Artificibus*, & similibus,) audiantur illi primò coram *Delegatis* ; Et postea, prout occasio postulat, coram *Consilio*. Neque permittantur venire ceteratim, aut more *Tribunitio* se gere ; Hoc enim foret, clamoribus *Consilium* fatigare, non informationem, ut decet, exhibere. *Mensa oblonga*, & rursus *quadrata*, sive *sedes ad parietes* *Camere* *Consilii*, videri possunt, Formalia tan-

tantum, sed sunt profectò Realia: Nam ad *Mensam oblongam*, pauci qui prioribus locis sedent, res quasi soli transigunt; verum in aliis, quas diximus, figuris, major usus *Consiliariorum* qui inferius sedent. Rex, cum præsidet ipse in *Consilio*, caveat, ne sententiam suam, citius quam par est, declaret: Hoc si fecerit, *Consilarii* se ad nutum ejus applicabunt; & loco *Consilii* liberi, Canticum ei occinent; *placebo*.

XXI.

D. E. M O R A.

Fortuna foro rerum vœnalianum similis est; ubi sæpè (si paululum expectare poteris,) minuetur pretium. Rursus, aliquando *Sibylla licitationibus* assimilatur; quæ primo plenas offert merces, mox partes aliquas consumens, integrum tamen pretium postulat. Nam *Occasio* (ut in trito habetur Carmine,) *occipitium nobis obvertit calvum*, postquam *capillorum in fronte copiam fecit non arripientibus*: vel saltem utris an- sam præbet primo accipiendam; dein ventrem, qui difficilius comprehenditur. Nusquam certe major apparet sapien-

piencia , quam in tempestivis negotio-
rum auspiciis , principiisque eligendis :
Non jam levia sunt pericula , si levia vi-
deantur ; & plura pericula fefellerunt ,
quam vim intulerunt. Quinimo , satius
est , quibusdam periculis , quasi media via
occurrere , quam eorum motus , & ap-
propinquationem , perpetuo inquirere ,
& observare. *Qui enim nimium invigi-
lat , interdum dormitat.* E-contrario ,
umbrarum longitudine decipi , (ut qui-
dam olim , quando *Luna* Horizonti pro-
xima , hostium terga irradiabat ,) atque
ita ante tempus tela emittere ; aut pe-
ricula , præmaturè obviando , accersere ,
alterum est extremum. Nam *Opportuni-
tatis maturitas , vel immaturitas* , est (ut
antea diximus) ad amussim examinan-
da. Ac , ut plurimum , expedit , omnium
magnorum negotiorum principia , *Argo*
cum centum oculis suis , exitus verò ,
Briareo cum centum manibus suis , com-
mittere : primum scilicet invigilare , po-
steà accelerare. Etenim *Orci Galea* ,
quæ Politicum verè reddit invisibilem ,
est , *Consiliorum occultatio* , & *Expeditio-
num celeritas*. Cum enim ad executio-
nem ventum sit , nulla *occultatio celerita-
ti* est æquiparanda ; more globuli è
Tor-

Tormento emissi, qui tam velociter pertransit, ut ipsam oculorum aciem antevertat.

XXII.

DE ASTUTIA.

PER *Astutiam* intelligimus, sinistram quandam & obliquam Prudentiam. Et pro certo est, multum interesse, inter *Astutum*, & *Prudentem*; non solum, quatenus ad probitatem, sed etiam quatenus ad mentis vires. Sunt qui chartas pictas artificio quodam miscere sciunt, qui tamen periti lusoires non sunt; Sunt itidem nonnulli, qui in Competitionibus, & Factionibus regendis, multum valent, aliàs vero infirmi judicii sunt. Rursus, alia res est personarum naturas & mores callere, alia vero negotia pernosse: Sunt enim haud pauci, qui in personarum aditibus, & temporibus, versuti sunt, neque tamen partis Realis, negotiorum, sunt capaces: Quæ est constitutio ipsissima hominum; qui in personis dignoscendis, non in liberis evolvendis, operam collocârunt. Tales magis in Pragmaticis adhiberi debent, quam in Consiliis; Et non aliter ferè
usum

usum sui præbent, quam in viis, quas sæpè contriverunt. Convertite eos ad homines novos, & artibus suis excidunt: adeò ut, vetus illa Regula, stultum à sapiente dignoscendi, (*Mitte ambos ad ignotos & videbis,*) de hujusmodi hominibus non teneat. Quoniam autem *Astuti* isti homines, similes sunt pusillarum mercium propolis, non abs re fuerit, officinas ipsorum excutere.

Inter *Astutias* numerari potest, ut quis *vultum* ejus cum quo colloquitur, limatius observet: quod etiam *Iesuitæ* præcipiunt. Sunt enim complures, ii que ex prudentioribus, qui corda habent obscura, vultus autem pellucidos. Verum, decet hoc fieri, cum modestà oculorum, per vices demissione, quemadmodum & faciunt *Iesuitæ*.

Altera existit *Astutia*, ut cum aliquid properè, & facilè obtinere & expedire cupias, personam cum quâ agis, de alio quopiam negotio sermonem inferendo detineas & præoccupes; ne nimium ad Objectiones & scrupulos evigilet. Equidem noveram *Consiliarium* quendam, & *Secretarium*, qui nunquam ad *Elizabetham* Reginam *Angliæ*, ad Diplomata manu *Reginæ* signanda, accessit, quin à prin-

principio illam, in aliquos de rebus Statûs gravioribus sermones perduceret, ut hisce intenta ad Diplomata minus animum adjiceret.

Idem valet *subita prehensionis* ratio, si quis rem proponat, quando persona, cum quâ agitur, ad alia festinat, neque moram pati potest rem accuratius considerandi.

Si cui in animo est, negotium aliquod destruere, quod alius fortasse quispiam dextrè & cum effectu propositurus fuisset, ipse se erga negotium *benè affectum simulet*, atque ipse rem proponat, sed eo modo, ut successum ejus disturbet.

Abruptio sermonis in medio, quasi quis seipsum deprehenderet, & contineret, majorem generat appetitum, in eo quocum colloqueris, ad ulterius inquirendum.

Quoniam autem imprimit fortius quod Quæstione erutum est, quàm quod sponte oblatum, possis ad inescandam Quæstionem insolitum induere vultum: ex quo occasio detur alteri interrogandi, Quid sibi velit ista oris mutatio? Ut *Nehemias* fecit; *Neque ante illud tempus tristis fuerat in conspectu Regis.*

In rebus ambiguis, & ingratis bonum est

est initia, de iis Sermonem inferendi, alicui alteri deputare, cujus verba minoris sint ponderis, & majoris auctoritatis vocem, in subsidiis reservare, veluti casu fortuito interrogetur ille superveniens, de eo sermone, qui ab altero injectus est. Quod fecit *Narcissus*, cum indicaret *Claudio*, Matrimonium *Messalinae* & *Silij*. *v. Tacit. ii. A. 29 et 30.*

In rebus, quas à se amoliri quis cupiat non inutile est, vulgi nomen mutuari: Ac si quis tali formulâ utatur; *Hoc vulgò dicitur*, aut *Increbuit Sermo*.

Noveram quendam, qui cum Literas scriberet, id, quod maximi erat momenti, Post-scripto semper includebat, ut rem fere prætermissem.

Noveram & alium, qui cum ad Colloquium cum alio veniret, id quod maxime ei in sermone curæ erat, præterire solitus erat, & discedere, & rursus redire, & tum demum ejus rei mentionem facere, ac si illa fere è memoriâ excidisset.

Alii se subito deprehendi procurant, tali tempore, quo verisimile est, partem cui insidiantur, superventuram; ac simul se chartam aliquam, in manu habentes, aut aliquid præter consuetudinē agentes,

tes, inveniri volunt; ut interrogentur de iis rebus, quas reverâ ipsi eloqui cupiunt.

Astutia species satis ~~v~~afra est, ea verba proprio nomine prolata, sibi excidere pati, quæ alium arripere, & iis uti, quis expetit, ut inde alterum irretiat, & subruat. Noveram duos, pro officio *Secretarii*, tempore *Reginæ Elizabethæ*, competitores; qui tamen se invicem amice tractabant. Quique de negotio ipso competitionis suæ sæpius conferebant: atque alter ipforum dicebat; *Fieri Secretarium in declinatione Monarchiæ*, rem esse haud parvi periculi; seque illud genus honoris minime ambire. Alter statim verba illa, callide prolata, bonâ fide arripuit; & cum amicis suis nonnullis libere sermones conseruit, dicens, se in *declinatione Monarchiæ muneris Secretarii* ambitiosum esse non debere. Prior ille occasione usus est, eaque verba ut ad *Reginæ* aures pervenirent, tanquam scilicet ab altero prolata, curavit: Quæ indignata circa illa verba, in *Declinatione Monarchiæ*, cum ipsa se vigentem reputaret, posterioris illius competitionem, nunquam postea admisit.

Est *Astutia* quoddam genus, quod
Anglico

Anglico proverbio, *Felem in aheno vertere*, satis absurde dicitur; cum ea verba, quæ quis apud alium profert, imputat Colloquenti, tanquam ab ipso prolata. Et, ut verum dicamus, cum talia aliqua verba inter duos agitata fuerint, difficile est probare & verificare, ab utro primum incœperint.

Est *artificium* in usu, ut quis in alios spicula quædam oblique torqueat, justificando seipsum, per negativas, utpote dicendo; *Hoc ego non facio*; ut *Tigillinus* fecit *Burrhum* sugillando; *Se non diversas spes, sed incolumitatem Imperatoris, simpliciter spectare*.

Nonnulli in promptu habent tot *Narrationes & Historiolas*, ut nihil sit quod insinuare cupiunt, quin id *Historiolâ* aliquâ involvere possint; Unde, & se magis in tuto continent, quasi nihil diserte affirmantes, & rem ipsam majore cum voluptate spargi efficiunt.

Bonum est *Astutiæ* genus, ut quis responsum, quod obtinere cupit, conceptis verbis proponat. Etenim alteram partem minùs hædere facit.

Mirum est cernere, quamdiù nonnulli occasionem captent, dicendi illud, quod proferre cupiunt, & quanto circuitu uti susti-

sustineant; & quot alia attingere, ut quo volunt perveniant. Res certe hæc, magnæ patientiæ, sed multi usus.

Improvisa, & audax Questio, aliquando hominem deprehendit, & detegit. Simile quiddam evenit cuidam, qui nomen mutaverat, & in *Templo Divi Pauli* obambulans, fuit ab alio, per nomen suum verum, à tergo compellatus, ad quod statim retrospexit. Verùm merces hæ pusillæ, & *Astutia* minores, sunt infinitæ. Neque male factum esset, si quis earum conficeret uberiores *Catalogum*; Quoniam nihil rebus obest magis, quàm quod *Astuti* recipiantur pro *Prudentibus*.

Illud pro certo habendum, nonnullos, negotiorum periodos & pausas, nosse, qui in ipsorum viscera, & interiora, penetrare nequeunt: ut reperiuntur ædes nonnullæ, quæ gradus nactæ sunt commodos, & anticameras, sed absque cubiculo aliquo pulchriore. Itaque tales videbis in *Conclusionibus Deliberationum* commodos quosdam exitus reperire. Ad rem verò examinandam, & disceptandam, nullo modo sufficere. At tamen, sæpenumero ex hac re existimationem quandam aucupantur; veluti in-

genia

DE PRUDENT. QUÆ SIBI SAPIT. 123
genia quæ ad decernendum, potius quàm
disputandum, sint aptiora. Sunt qui ma-
gis innituntur *dolis*, quos aliis struunt,
quàm *consiliis* solidis & sanis; Sed *Salomon*
ait; *Prudens advertit ad gressus suos;*
Stultus divertit ad dolos.

XXIII.

DE PRUDENTIA QUÆ SIBI SAPIT.

Formica animalculum *sibi sapiens*, sed
in horto nocivum. Et sanè fit, ut
qui sui nimium amantes sint, Reipubli-
cæ noceant. Partire itaque moderatè,
inter amorem Tui ipsius, & amorem
Reipublicæ: Atque ita tibi sis proxi-
mus, ut in alios non sis injurius: præser-
tim, in *Regem* tuum, aut *Patriam*. Cen-
trum planè ignobile est, actionum ho-
minis cujuscumque; *Commodum proprium*.
Recte terrestrem naturam sapit. Terra
enim suo stat fixa Centro; ubi quæ af-
finia Cœlestibus sunt omnia, moventur
super Centrū alterius, cui benefaciunt.
Ad se omnia referre, tolerabilius est in
Viris Principibus; Quia ipsi intra perso-
nam suam non consistunt; sed publico
periculo, & fortunâ, degunt. Verum in
F servo

servo *Principis*, aut cive Reipub. res est perniciosissima. Etenim negotia publica universa, quæ ab id genus homine expediuntur, ad fines proprios flectuntur; quos necesse est, Eccentricos sæpè esse, ad fines Domini, sive Statûs sui. Eligant itaque *Principes*, & Status, ministros & servos, qui hac notâ non maculantur; nisi velint res suas accessorii tantum loco esse. Imo quod hunc Effectum reddit magis exitiosum, illud est; Quod amittitur planè rerum analogia. Satis enim iniquum esset, si *bonum* servi præferatur *bono* Domini; Sed adhuc longe iniquius est, cum *exiguum bonum* servi, antefertur *magno bono* Domini. Veruntamen id sæpius factum est, per *Officiarios* pravos; veluti *Thesaurarios*, *Legatos*, *Duces*, & alios servos aut ministros infideles & improbos: Qui globulo suo pondus addunt finium suorum minutorum, quod cum in transversum inclinet utilitatis Domini sui, in rebus gravioribus & magni momenti. Et plerunque commodum, quod ejusmodi servi ad se attrahunt, est pro modulo fortunæ propriæ; at detrimentum, quocum permutent commodum illud, est pro modulo fortunæ Domini sui. Siquidem *Phi-*
lanto-

lautorum istiusmodi ingenium patitur ; ut non morentur domum proximi incendere, pro re nihilo majore, quam ad *assanda ova sua*. Veruntamen hujusmodi ministri, haud raro, apud Viros potentes, gratiâ pollent ; Quia illis jucunda procurant, sibi utilia : Atque utriusvis rei causa, fortunam Domini sui prodent.

Prudentia quæ *sibi uni sapit*, in plurimis ejus ramis, res sane depravata. Assimilanda *sapientia* *foxicum*, qui domum aliquam pro certo deserent, paulò ante ruinam : *Sapientia vulpis*, quæ *taxonem* è domo expellit, quam sibi defodit, non illi : *Sapientia Crocodili*, qui lachrymas emittit, cum devorare cupit. Verum illud imprimis observationem meretur ; Quod hujusmodi homines, qui (ut Cicero loquitur de Pompejo,) *sui sunt amantes sine rivali* ; sæpenumero infortunati sint : Cumque sibi, per totam vitam, sacrificaverint, in exitu sacrificant inconstantiaæ fortunæ ; cujus alas sperabant se pulchra illa *sapientia* sua præscidisse.

XXIV.

DE INNOVATIONIBUS.

Sicut partus recens editi informes sunt ; sic videre est in *novis Institutis* quæ sunt partus temporis. Veruntamen, ut qui in familiam suam honores primi introducunt, posteris suis plerunque dignitate prælucent ; ita rerum exemplaria, & primordia, (quando feliciter jacta sunt,) imitationem ætatis sequentis, ut plurimum, superant. Malum enim, in natura humana, naturali motu fertur, qui processu invalescit ; At bonum, ut fieri amat in violentis motibus, in primo impetu fortissimum. Certe, omnis Medicina *Innovatio* est: Et qui *novæ remedia* accipere nolit, *nova mala* expectet. *Novator* enim maximus omnium *Tempus*. Quod si *Tēpus*, decursu solo, res in pejus ferat; *Prudētia* verò & *Industria*, eas in melius restituere non contendat, quis tandē erit finis mali? Hoc concedi prorsus debet ; Quod consuetudine firmatum est, etsi minus sit bonū, aptū esse tamē tēporibus; Quæq; uno quasi alveo fluxerunt, fœdere quodā conjuncta esse; ubi contrā *nova veteribus* non usquequa-

quaque tam concinne cohæreant : Et si
 enim utilitate juvent; *novitate* tamen &
 inconformitate turbant. Sunt certe *No-*
vitates, tanquàm advenæ aut peregrini,
 quos admiratione plus, minùs benevo-
 lentiâ prosequimur. Rectè quidem hæc
 omnia, si *Tempus* quiesceret; hoc tamen
 indefesse in orbem agitur. Inde fit, ut
importuna & morosa moris retentio, res
 turbulenta sit, æque ac *Novitas*; Et qui
 vetera superstitiose nimis reverentur, ce-
 dant in præsentis seculi ludibrium. Pru-
 denter igitur facient homines, si, in *in-*
novationibus suis, à *Tempore* exemplum
 petant: *Tempus* enim *innovat* vel maxi-
 me, sed tacite, pedetentim, ac sine sen-
 su. Illud enim pro certo habeas; Quod
novum est præter spem & expectationem
 accedere; & huic adjicere aliquid, illi
 eripere: At cui incremento est *Novitas*,
 ille fortunæ gratias habet, & tempori;
 Cui verò nocumento, is *Novitatis* au-
 ctorem injuriarum postulat. Expedit
 prætereà, *Experimentis novis*, in corpo-
 ribus Politicis medendis, non uti; nisi
 urgens incumbat necessitas, aut evidens
 se ostendat utilitas: Et sedulò cavere, ut
Reformationis studium mutationem indu-
 cat, non autem *studium mutationis Re-*

formationem prætexat. Quinetiam omnis *novitas*, quam rejicere fortasse non datur, pro suspectâ tamen haberi debet. Denique ex *Scripturæ* monito ; *Stemmes super vias antiquas*, atque *circumspiciamus*, quæ sit *via bona, & recta, & ambulemus in eâ.*

XXV.

DE EXPEDIENDIS NEGOTIIS.

C*eleritas* nimia & affectata, negotia, ut plurimum, perdit. Similis est illi rei, quam *Medici Præ-digestionem*, five præproperam *Digestionem*, vocant : quæ corpus implere solet humoribus crudis, & secretis seminibus morborum. Itaque *Negotiorum expeditionem* ne metiaris, per tempora consulendi, sed per *negotii ipsius progressum*. Et quemadmodum in cursu, minimè in passus granditate, aut pedum elevatione altiore, *celeritas* consistit, sed in motu eorundem humiliore, & æquabili ; Ita in *Negotiis*, mordicus rei inhærere, neque partem *negotii* nimiam pro unâ vice avidè amplecti, *celeritatem* in conficiendo procurat. Curæ est nonnullis illud tantum, ut brevi tempore multum confecisse videantur ; aut

ut

ut periodos aliquas *negotiorum* falsas confingant, quò acres in *negotiis* existimentur: Verum aliud est, tempori parcere, *negotium* contrahendo, aliud intercidendo: *Negotia* autem in eum modum tracta, crebris nimirum congressibus, plerunque sursum deorsum feruntur, magnâ inconstantia. Novimus *Virum* prudentem, cui semper in ore erat, cum *festinationem* nimiam videret; *Manete paulisper, ut expediamus celerius.*

Ex alterâ parte, vera *Celeritas*, in *expediendis negotiis*, res est pretiosa. Tempus siquidem *negotiorum*, sicuti pecunia mercium, est mensura: Emitur igitur *negotium* magno, ubi nimia est *protractio*. *Spartani*, & *Hispani*, tarditatis notati sunt: *Mi venga la muerte de Spagna: Veniet mors mea ab Hispaniâ*: Tum, scio, cunctanter veniet.

Aurem illis præbe facilem, quibus primæ in informatione *negotii*, partes demandatæ sunt: & potius viam illis monstres ab initio, quam postea in *Orationis* filo crebrius interrumpas. Qui enim in ordine, quem sibi præstituit; perturbatur, subsultabit, & prolixior fiet, dum memoriam suam recolliget; quam alias futurus fuisset, si suâ metho-

do perrexisset. Sed interdum videre est, *Moderatorem* molestum esse magis, quā *Oratorem*.

Repetitiones plerunque cum *temporis* jacturā fiunt: Attamen *Statum Quæstionis* sæpè repetere, lucrum est *temporis* vel maximum. Etenim complures sermones, prorsus abs re, in ipso partu, abigit. *Orationes* prolixæ & curiosæ, æque *expeditioni negotiorum* conveniunt, ac toga prælonga, terram verrens, cursui. *Præfatiunculæ*, *Transitiones* bellæ, & *Excusationes*, atque alia verba, quæ ad personam loquentis referuntur, *tempus* haud parum devastant; Et licet à modestia emanare videantur, sunt tamen revera gloriolæ captatrices. Sed cave, ne in rem ipsam, ab initio, descendas, cum in hominum voluntatibus, impedimentum aliquod reperiat, aut obstructio: Etenim animorum præoccupatio sermonum semper postulat præfationes: instar fomentationis ante unguentum, quò unguentum mollius subintret.

Ante omnia, *Ordo*, & *Distributio*, & *Partium* apta *Extractio*, celeritatis tanquam vita est: ita tamen ut *Distributio* non sit nimium subtilis. Nam qui *partitione* non utetur, in *negotia* nunquam commo-

DE PRUDENTIA APPARENTE. 131
commode ingrediatur; qui autem nimiam utetur, vix emerget. *Tempora* prudenter deligere, *tempus* plurimum lucratur; Atque intempestiva propositio, nil aliud, quam aërem verberare, & tempore abuti. Tres sunt *negotiorum partes*: *Preparatio*; *Consultatio* sive *Examinatio*, & *Perfectio*: Harum, (si *Expeditioni* consulere in animo est,) media, sit Opus multorum; Prima autem, & ultima, paucorum procedendi in *negotiiis*, initium sumere, ab iis quæ scripto comprehensa sunt, plerunque *Expeditionem* promovet: Licet enim contigerit, ea in totum rejici, nihilominus *Negativa* illa, plus valebit ad consilia educenda, quam *Indefinita*; Quemadmodum cinis magis generativus, quam pulvis.

XXVI.

DE PRUDENTIA APPARENTE.

Recepta est opinio; *Gallos* prudentiores esse quam videntur, *Hispanos* autem prudentiores videri quam sunt. Sed utcunque se res habeat inter *Gentes*, certum est hoc usu venire inter *Personas* singulares. Sicut enim loquitur

Apostolus de pietate; Speciem pietatis habentes, sed virtutem ejus negantes; Ita certè inveniuntur nonnulli, qui nugantur solenniter, cum prudentes minimè sint, magno conatu nugas. Res est profectò prudentibus ridicula, & Satyrâ digna, affectatores istos videre; in quos formas se vertant, & quali utantur arte quasi prospectiva, qua superficies appareat corpus, quod profunditatem, aut dimensionem solidi habeat. Alii tam secreti sunt, & in se declarando parci, ut merces suas, nisi sub obscura luce, ostendere nolint; & videri volunt, plus significare, quam loqui: Cumque sibi ipsis conscii sint, se de iis rebus loqui, quas non bene norunt; cupiunt nihilominus videri, se illa nosse, quæ non possunt tutò loqui. Alii vultu & gestu verbis suffragantur, & veluti per signa sapiunt: Ut Cicero ait de Pisone; Respon-des, altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio; crudelitatem tibi non placere. Alii se valere putant, si grande quiddam loquantur, idque stilo peremptorio: Itaque nihil morantur, & pro admissis accipiunt, quæ probare nō possunt. Sunt, qui, quicquid sub captum eorum non cadit, spernere, aut parvi pendere

pendere præ se ferunt, tanquam imper-
 tinens & curiosum; sicque inscitiam
 suam pro judicio limato obtendunt.
 Alii distinctionem aliquam semper in
 promptu habent; & plerunque homi-
 num ingenia subtilitate perstringendo,
 rem prætervehuntur. De quo genere lo-
 quitur *Aulus Gellius*; *Hominem delirum*
qui verborum minutius, rerum frangit pon-
dera. Ad quod exemplum, *Plato* in *Pro-*
tagora, per ironiam, introducit *Prodi-*
cum; sermonem integrum contextentem
 ex distinctionibus, à principio usque ad
 finem. Generaliter, istiusmodi homi-
 nes, in Consultationibus, *negativa* li-
 benter se applicant, & existimationem
 quandam aucupantur, ex scrupulis &
 difficultatibus proponendis & prædi-
 cendis; Etenim cum id quod proponi-
 tur, penitus rejicitur, nil ultra restat a-
 gendum; si probatur, nova indiget o-
 pera: quod prudentiæ genus spurium
 negotia prorsus perdit. Ut verbo dica-
 mus; Nec Mercator aliquis obærat, nec
 decoctor rei familiaris occultus, tot
 artificiiis se munit, ad divitias simulan-
 das; quot homines isti, *vera prudentia*
 destituti, utuntur, ad *prudentia* suæ opi-
 nionem tuendam. Certe, homines hac
 prudent-

prudentia præditi, opinionem vulgi facile aucupari possunt; sed ad negotia gravia tractanda, nemo talium delectum faciat: Etenim, ad negotia promovenda, satius proculdubio fuerit, virum eligere paulò absurdiorē, quam hujusmodi Formalistam fastidiosum.

XXVII.

DE AMICITIA.

REs sane difficilis esset, etiam illi qui dixerit, plus veri ac falsi, idque compendio miscuisse, quam in illo scito: *Quicumque solitudine delectatur, aut fera, aut Deus est.* Negari enim non potest, quod insitum & latens odium, seu fastidium societatis, si in aliquo deprehendatur, sapiat nescio quid belluinum: Illud tamen è converso, quod aliquam *Divina natura* speciem præ se ferat, falsissimum est; nisi hujusmodi vita solitaria minime ab amore ipsius solitudinis proveniat, sed à studio secedendi, ut altioribus Contemplationibus quis vacet: Id quod in nonnullis Ethnicorum reperitur, sed affectatum & fictum; ut in *Epimenide Cretense, Numa Romano, Empedocle Siculo: & Apollonio Tyaneo: Sinc-*
cerum

cerum tamen & verum in plurimis *Eremitarum* antiquorum, & in sanctis *Patribus Ecclesiae*. Interea vero parum perspiciunt homines, quid hoc sit quod *Solitudo* nominatur, & quibus finibus circumscribitur: Turba enim non est societas dicenda; & facies hominum nihilo plus sunt quam in porticibus picturae; Colloquia verò absque dilectione *cymbalo* non præstant *tinnienti*. Hoc innuit id, quod Latino jactatum Proverbio; *Magna civitas, magna solitudo*. In magnis enim urbibus *Amici* & *Necessarii* remotius disperguntur, adeò ut minus plerunque familiariter, & in consortio, vivatur, quam in viciniis angustioribus. Quin & ulterius progredi licet, atque verissimè asserere, meram & miseram esse *solitudinem*, ubi defunt *amici* veri: sine quibus Mundus nihil aliud quam Eremus est. Quo etiam sensu si solitudinem accipias; quicumque naturâ & genio suo ab *amicitiis* abhorret, hujusmodi affectum, à bruto potius, quam ab homine mutuatur.

Maximus *Amicitiae* fructus, est *levamen* & *evaporatio anxietatis* & *tumorum cordis*, quos animæ perturbationes, cujuscunque generis, imprimere solent.

Novi-

Novimus morbos illos in corpore esse maxime periculosos, qui ex obstructionibus & suffocationibus nascuntur: Neque multò secus se res habet in ægritudinibus animæ. Sarsam adhibere possis ad Jecoris, *Chalybem preparatum* ad Lienis, *Flores Sulphuris* ad Pulmonum, *Castoreum* ad Cerebri oppilationes deobstruendas: Nulla autem invenitur Medicina apertiva ad obstructiones Cordis, præter *Amicum* fidelem; cui impertire possis, dolores, gaudia, metus, spes, suspiciones, curas, consilia, & quicquid denique Cor opprimat, tanquam sub sigillo *Confessionis Civilis*.

Res est profectò mirabilis, si quis secum reputet, quã magni *Principes* summi & *Monarchæ*, istum *amicitia fructum*, (de quo loquimur,) æstiment: Tanti sane, ut eundem, & incolumitatis suæ, & amplitudinis, periculo, interdum cœmant. *Principes* enim, propter distantiam & sublimitatem fortunarum suarum, à fortunis servorum & subditorum suorum, *fructum* hunc decerpere nequeunt: nisi fortè, (quò eum meliùs colligant,) aliquos evehant & promoveant, qui sint sibi tanquam socii & æquales: id quod sæpenumero non sine præ-

præjudicio fit. Linguae modernae, istiusmodi personas, nomine *Gratiosorum*, vel *Amicorum Regis*, insigniunt; Ac si res esset favoris & conversationis: at vocabulum Romanum, ejus rei, rectius exprimit, verum usum, atque causam; illos nominans, *Participes curarum*; Hoc enim illud est, quod verum ligamen præstat. Atque hoc fecisse manifestò videmus, non tantùm *Principes* delicatos, & imbecillis animi; sed etiam prudentissimos, & maximè Politicos, ex iis qui regnarunt: Qui sæpè sibi adjunxerunt aliquos ex servis suis; quos & ipsi *Amicos* suos vocarunt; & aliis eodem illos nomine insignire permiserunt: non alio utentes vocabulo, quàm quod inter homines privatae fortunæ receptum est.

L. Sylla, postquam Romanum Imperium occupasset, *Pompejum*, (postea cognominatum *Magnum*), ad eam potentiam evexit, ut *Pompejus* superiorem jam *Sylla* factum se venditaret. Cum enim amicum quendam suum *Consulem* fecisset, contra ambitum *Sylla*; atque *Sylla* in malam partem hoc accepisset, & verba indignationis nonnulla protulisset, *Pompejus* id minimè tulit, sed ferè disertis verbis, eum quiescere jussit; adden-

dendo ; *Plures adorare Solem orientem , quàm occidentem.* Apud *Iulium Cæsarem*, *Decimus Brutus*, tantâ gratiâ valuit , ut eum *Cæsar Octavio*, suo nepoti , hæredem substituerit. Atque hic ille fuit, qui *Cæsarem* ad mortē suam pertraxit. Cum enim *Cæsar* Senatum dimittere in animo habuisset, propter mala quædam præfagia, (præcipuè, somnium quoddam uxoris suæ *Calpurniæ*,) *Brutus* eum molli-ter è Cathedrâ , arrepto brachio ejus , levans , dixit ; *Sperare se, eum Senatum non tam parvi habiturum, ut dimittere illum vellet , donec uxor somnium melius somniasset.* Et videtur fanè tanto favore apud *Cæsarem* polluisse , ut *Antonius* in Epistolâ quadam, quæ à *Cicerone*, in unâ ex *Philippicis*, verbatim recitatur, eum *Veneficum* appellaret ; ac si *Cæsarem* incantasset. *Augustus Agrippam*, ignobilem licet natalibus, ad tantam celsitudinem promovit, ut quando cum *Mecenate* deliberaret de nuptiis filiæ suæ *Julia*; *Mecenas* eum liberè monuisset ; *Agrippam*, aut in generum assumendum, aut interficiendum; nihil esse tertium; quandoquidem eum ad tantum fastigium perdu-xisset. *Tiberius Cæsar Seianum* tantis honoribus auxit, ut ii duo haberentur tan-quam

quam *Par Amicorum*: Certe *Tiberius*, in Epistolâ quadam ad eum, ita scribit; *Hæc pro amicitia nostrâ non occultavi*. Atque universus Senatus, aram *Amicitie* tanquam *Deæ* dedicavit: propter arctam inter eos *Amicitiam*. Similis, aut etiam illa majoris, *Amicitia exemplum* cernitur, inter *Septimium Severum*, & *Plantianum*: Etenim, *Filium* suum natu majorem, *filiam Plantiani*, in uxorem ducere, coëgit: ac *Plantianum* sæpè, etiam cum contumeliâ filii sui, honoravit. Quin & scripsit ad Senatum hisce verbis; *Ita diligo virum, ut cupiam eum mihi superstitem fore*. Quod si hi *Principes*, *Trajano* alicui, aut *Marco Aurelio*, similes fuissent, immensæ naturæ eorum bonitati hoc attribui posset: cum verò viri tam prudentes extiterint, tantoque robore & severitate animi præditi, tamque impensi amatores sui; liquidò probatur, eos felicitatem suam, (licet vix major mortalibus ullis obtigisset,) veluti mutilam duxisse, nisi per hæc *amicitias*, facta fuisset integra, & perfecta. Atque, quod majus est, affuerunt his *Principibus* uxores, filii, nepotes; neque tamen hæc omnia, *amicitiæ* solatia, supplere valuerunt.

Mini-

Minimè oblivioni mandandum, quod *Commineus* notatum reliquit, de Domino suo priore, *Duce Carolo*, cognominato *Strenuo*; eum secreta sua cum nemine communicare voluisse: minimè omnium ea, quæ eum præ cæteris angebant. Et ulteriùs ait; eam animi obrectionem, posterioribus vitæ annis, intellectum ipsius nonnihil debilitasse, & vitiasse. Potuisset certè *Commineus*, si voluisset, simile iudicium facere, de Domino suo posteriore, *Ludovico Undecimo*; cui occultatio consiliorum pro tormento fuit. Tessera *Pythagora*, obscura, sed optima; *Cor ne edito*. Certè, si quis durum huic rei nomen imponeret, qui *amicis* destituuntur, quibus cogitationes suas, & anxietates libere imperiant, sunt cordium suorum *Anthrophagi*. At illud planè ad miraculū proximè accedit, (quocum claudam hunc, de primo *amicitiæ fructu*, sermonem;) nimirum; Istam cum *Amicis* communicationem, contrarios duos effectus producere; gaudia enim conduplicat, mœrores dimidiat. Nemo siquidem læta sua *amico* impertit, quin lætetur amplius: Nemo autem tristibus *amicum* communicat, quin contristetur minus.

Adeò

Adeò ut reverà, eàdem virtute polleat, super animum hominis; quam Alchymistæ *Lapidi* suo tribuere solent, super corpus humanum; hoc est; quod contraria operetur, sed semper in beneficium naturæ. Attamen absque auxilio notionum Chymicarum, extat hujus rei exemplum insigne, in cursu naturæ ordinario. Nam in rebus naturalibus, Unio alit & confortat actiones quasque naturales; impressiones omnes violentas habet at & retundit: idemque prorsus fit in animis.

Secundus *Amicitie fructus*, salubris est *intellectui*, sicuti primus *Affectibus*. *Amicitia* enim serenitatem inducit in *Affectibus*, à tempestatibus & procellis; Verum in *Intellectu* etiam noctem abigit, & lumen infundit, confusione cogitationum dissipatâ. Neque hoc intelligendum est tantum, de Consilio fideli, quod ab *Amicis* dari solet; Sed antequam de illo dicamus; certum est; Quicumque animum cogitationibus multis gravatum habet, ingenium ejus & intellectû clarescere veluti in diem, communicatione consiliorum, & discursu cum alio. Etenim cogitationes suas facilius agitat, & in omnes partes versat; easdem
ordi-

ordinatius disponit; illas tanquam in faciem intuetur, postquam conversæ fuerint in verba; denique seipso prudentior evadit: Idque assequitur horulæ magis unius sermone, quàm diei integræ meditationibus. Rectè dictum est à *Themistocle*, ad *Regem Persarum*; sermones tapetibus similes esse, cum explicentur, per quod imagines distincte conspiciuntur; ubi cogitationes, instar sarcinarum quarundam, complicantur & involvuntur. Neque etiam restringitur secundus iste fructus *Amicitia*, (qui consistit in obstructionibus *Intellectus* aperiendis,) ad eos solum *Amicos*, qui consilio polent; (hi proculdubiò optimi sunt;) sed & hoc seposito, discit profectò quispiam à seipso; & proprias cogitationes in luminis oras educit; ingeniumque suum tanquam cetem versus acuit, quæ ipsa non secat. Ut verbo dicamus; præstat *Statuæ* cuidam, vel *Imagini*, se impertire, quam cogitationes suas silentio suffocare.

Adde jam, (ut fiat sermo, de hoc secundo *Amicitia* fructu, magis perfectus,) illud modò dictum; quod promptius occurrit, & in vulgarem observationem cadit; *Fidele* intelligo ab *Amico*

Con-

Consilium. Bene asserit *Heraclitus*, in uno Ænigmatum suorum ; *Lumen siccum optimum* : Atqui certissimum est, lumen quod ab alio proficiscitur, per modum consilii, illo siccius esse & purius, quod à proprio emanat iudicio, & intellectu; siquidem quod affectibus semper maceratur & tingitur. Adeò ut, non minus intersit, inter *consilium Amici*, & *consilium* cujuscunque *proprium*, quam inter *consilia Amici*, & *Adulatoris*. Neque enim *Adulator* magis infestus, quam *quilibet sibi* : neque rursus remedium præstantius, contra *adulationem sui ipsius*, reperitur, quam *libertas Amici*. *Consilium* duorum generum est. Alterum de *Moribus* ; alterum de *Negotiis*. Quantum ad prius ; Optimum, ad animi sanitatem tuendam, medicamentum, est *Admonitio Amici* fidelis. Seipsum ad rationes strictè reddendas compellere, medicina est interdù, nimis penetrans, & corrosiva. Lectio librorum moralium, res est paulò hebetior. Observatio priorum defectuum in aliis, tanquam in speculo, aliquando, ut fit etiam in speculis, minus respondet. Verum (ut diximus) optima medicina, (optima ad recipiendum, optima ad operandum ;)

dum;) est *Admonitio Amici*. Mirum profecto est videre, quot errores enormes, & planè absurdos, committant aliqui (præsertim ex grandioribus,) quia non adsit iis *Amicus*, qui monere possit: in damnum haud parvum, & existimationis, & fortunæ suæ. Sunt enim, (ut ait *Apostolus Iacobus*,) *tanquam homines, qui intuentur in speculum, & statim obliviscuntur imaginis suæ*. Quantum ad *Negotia*. Vetus est; *Melius videre oculos, quam oculum*; licet nonnulli hoc cavillentur: Etiam rectè dicitur; *Spēctatorem sēpē plus videre, quam lusorem*: Quin & certiùs disploditur sclopetum majus, palo innixum, quam super brachium; Etsi quidam tam altum sapiant, ut putent in sese esse omnia. Verùm, quicquid dici possit in contrarium, certum est, Consilium negotia dirigere, & stabilire. Quod si quis secum cogitet, consilium se quidem capturum, sed per partes; in aliis hunc, in aliis illum, consulendo; benè habet; (hoc est, melius illi fuerit, quam consilio omninò non uti;) verum, in duo pericula impingit: Unum, quod vix fidele consilium reperitur sit; rarò enim, nisi à fideli, & intimo *Amico* consilium datur, quod non
ad

ad dantis fines inflexum & detortum sit. Alterum, quod consilia illa, à diversis manantia, (licet cum fide, & bonâ intentione præstita, damnoſa sæpenu-
merò erunt & nociva; ac partim ex in-
commodis, partim ex remediis, com-
mixta; veluti, si Medicum advoces, qui
in curatione morbi illius peritus habe-
tur, sed corporis tui constitutionis pe-
nitus ignarus: Quare poterit, fortasse,
valetudinem, ad tempus, promovere;
sed cum periculo, ne, in summâ, sanitati
præjudicet: atque hoc pacto morbum
extinguet, & non ita multò post homi-
nem. Verùm *Amicus*, cui status *Amici*
sui perfectè cognitus est, cavebit, ne in
præſens juvando, in malum futurum
impingat. Itaque consiliis istis disper-
ſis, (ut jam dictum,) nolim acquiescas:
Distrahent enim potiùs, & seducent,
quam dirigent & stabilient.

Post nobiles hosce duos *Amicitia fru-
ctus*; (*Pacem* dico in *Affectibus*, & *Fulci-
mentum Iudicii*;) sequitur ultimus; qui
similis est *Malo Granato*; plenus granis
compluribus: Intelligo autè *Auxilium* &
Participationē, in actionibus & occasio-
nibus vitæ. Hic autem, expeditissima via
repræſentandi ad vivum, usum multipli-
cem

cem *Amicitia*, fuerit, circumspiciendo & videndo, quam multa sint, quæ per se quispiam exequi commode non poterit: Atque inde apparebit, non per Hyperbolen, sed sobriè dictum esse ab Antiquis; *Amicum esse alterum se*: Quandoquidem, si quis verè rem reputet, *Amici* officia, proprias cujusque vires superent. Homines mortales sunt; quin & in medio operum aliquorum, quæ maximè affectant, sæpe moriuntur: veluti in collocatione filii in matrimonium; consummatione conatuum & desideriorum suorum; & similibus. Jam si quis *Amicum* habeat fidelem, securitatem præstat, de iisdem rebus, *Amici* curâ & operâ, post mortem perficiendis: adeò ut fatum imminaturum vix obsit; atque habeat quis, (ut loquamur more Tribulum aut Firmariorum,) in desideriis suis, terminum, non unius, sed duarum vitarum. Homo corpore circumscribitur, & corpus loco; Verùm ubi *Amicitia* præstò est, vitæ munia omnia concessa sunt, & sibi, & deputato suo. Quot numero res sunt, quas per se quispiam, cum dignitate aut decoro, peragere non possit? Merita sua non potest cum verecundiâ recensere; multò minus extol-

extollere : Non sustinet quis, ut se submittat ad supplicandum, aut etiam emendicandum : Infinita sunt talia. Verum hæc, & hujusmodi, in *Amici* ore, sat decora sunt ; ad quæ erubescimus in persona propria. Rursus, persona cuiusque, multa habet conjuncta, quæ exuere non potest : Filium alloqui quis non poterit, nisi ut Pater ; Uxorem, nisi ut Maritus ; Inimicum, nisi salva dignitate ; ubi *Amico* conceditur loqui, prout res postulat ; neque ad respectus personæ alligatur. Verum hæc enumerare infinitum fuerit. Ipse regulam dedi, ubi quis propriam personam, in Fabula, sustinere non poterit : *Amicus* si desit, satius est ei Scenam derelinquere.

XXVIII.

DE SUMPTIBUS.

OPes destinantur *Sumptibus* : *Sumptus* autem honori, & actionibus honestis. *Sumptus* itaque largiores, occasionis & rei dignitate commensurandi sunt : Etenim *spontanea paupertas* debetur quandoque *Patriæ*, non solum *regno cælorum*. *Sumptus* autem consueti cuiusque censu definiendi sunt ; eoque tenore

temperandi, ut intra reditus sint; nec
servorum fraudi, aut incuriæ obnoxii;
atque insuper in eum modum dispositi
& ordinati, ut rationes impensarum ex-
hibitæ, æstimatione sint minores. Certè,
qui diminutionem fortunarum suarum
pati nolit, necesse habet impensas suas
ordinarias ita instituere, ut dimidia tan-
tum pars reddituum insumatur, altera
reponatur: qui vero rem augere cupit,
tertiam partem solam *impensis* assignet.
Haud sordidum est summis etiam viris,
si rationes suas diligenter inspiciant.
Hoc omittunt complures, non tam so-
cordiâ, quam averfatione quadam, ne
se contristent, si res nimio plus accisas
deprehenderint. Vulnera autem, nisi ex-
plorentur, sanari nequeunt. Qui *Oeco-
nomica* sua commodè tractare non pos-
sunt, iis relinquitur, ut quos adhibent
ministros, & cautè eligant, & subinde
mutent: Novi enim minùs audent, mi-
nusque astuti sunt. Cui rarò rationes
suas inspicere datur, eum, quæ compu-
tationi subjacent, in certos reditus at-
que etiam *sumptus*, vertere convenit.
Qui impendiosior est in uno *sumptus*
genere, eum sobriè parcum, & frugio-
portet esse in alio: Exempli gratiâ; Si
victu

victu abundantior, vestium elegantia sit
 moderatior; si in Aulâ suâ copiosior, in
 Equili contractior sit; & sic de similibus.
 Qui enim in singulis impensarum gene-
 ribus est profusior, decoctionem fortu-
 narum ægre vitabit. In perplexâ & ob-
 æratâ re familiari liberandâ, perinde
 sibi quis obesse poterit nimîâ festinatio-
 ne, ac dilatione nimîâ: præproperæ enim
 venditiones, jacturam ex usuris, sæpè
 exæquant. Porro autem, qui simul &
 semel sortem asserit, de relapsu pericli-
 tatur: cum enim prætervectum tantas
 angustias se sentiat, ad ingenium redi-
 bit: Qui autem se per gradus extricave-
 rit, habitum frugalitatis inducit; eadem-
 que opera tam animo, quam fortunis,
 medetur. Sanè qui res collapsas resti-
 tuere in votis habet, vel minima quæ-
 que non spernat: Atque plerunque mi-
 nùs sordidum est, *sumptus* quamvis mi-
 nutos præcidere, quam minutis *lucris* se
 submittere. Cautè admodùm inchoandi
 sunt *sumptus*, qui semel inchoati per-
 mansuri sint. Sed in *sumptibus*, qui non
 facile redeunt, splendidiorum & magni-
 ficentiorum esse licebit.

XXIX.

DE PROFERENDIS FINI-
BUS IMPERII.

Dictum *Themistoclis*, sibi ipsi appli-
catum, incivile certe fuit, & infla-
tum; sin de aliis, atque in genere, pro-
latum fuisset, prudentem sane Observa-
tionem, & per gravem Censuram com-
plecti videtur. Rogatus in convivio, ut
cytharam pulsaret, respondit; *Fidibus*
se nescire; ceterum posse oppidum parvum
in magnam civitatem evehere. Ista certè
verba, ad sensum Politicum translata,
Facultates duas, multum inter se discre-
pantes, in iis qui rerum gubernacula tra-
ctant, optimè describunt, & distinguunt.
Etenim, si *Regum* Consiliarios, Senato-
res, aliosque ad negotia publica admo-
tos, qui usquam fuerunt, attentè in-
tueamur; reperientur profectò (licet
rarissimè,) nonnulli, qui *Regnum* aut
Civitatem, è parvis ampla efficere pos-
sint, *Fidicines* tamen sint valde imperiti:
Econtrà autem, alii quamplurimi, in
cytharâ, aut lyrâ, (hoc est Aulicis tri-
cis,) miri artifices, qui, tantum abest, ut
Rempub. amplificare possint, ut potius
à natu-

à natura comparati videantur, ad statum reip. beatum & florentem, labefactandum, & evertendum. Sane, artes illæ degeneres, & præstigiæ, quibus sæpe numero *Consiliarii*, atque rerum potentes, & gratiam apud *Principes* suos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *Peritia* cujusdam *Fidiculariæ*; utpote, cùm sint res, magis gratæ in præsens, & artificibus ipsis ornamento, quam ad *Rerumpub.* quarum sunt ministri, opes & amplitudinem, utiles, aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii *Consiliarii*, atque *Reipub.* *Gubernatores*, minime spernendi, qui sint negotiis pares, possintque res commode administrare, easque à manifestis præcipitiis, & incommodis conservare; à virtute tamen illa *Rerumpub. erectrice & amplificatrice*, longo intervallo absunt.

Verum qualescunque demum fuerint *Operarii*, conjiciamus oculos in opus ipsum; Qualis nimirum censi debeat vera *Regnorum & Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus* obtineri possit: Dignum profecto argumentum, quod *Principes* perpetuò in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires

suas in majus æstimantes, inceptis se vanis & nimis arduis implicent; nec rursus easdem plus æquo despicientes, ad consilia pusillanima & meticulosa, se demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad *Molem & Territorium*, mensuræ subjicitur; quoad *Reditus*, calculis. *Numerus Civium*, & *Capita*, censu; *Urbium & Oppidorum* amplitudo, tabulis excipi possint. Attamen non reperitur inter Civilia, res errori magis obnoxia, quam verum & intrinsecum excipere valorem, circa vires & Copias *Imperii* alicujus. Assimilatur *Regnum Cælorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, sed grano *Sinapis*, quod inter grana est minimum; quod tamen habeat interim, intra se, proprietatem quandam, & spiritum innatum, quo se & citiùs attollat, & latiùs diffundat: eodem modo, invenire est *Regna & Status*, ambitu quidem & regionum tractu, valde ampla; quæ tamen ad *Fines* ulterius *proferendos*, aut latiùs imperandum, sunt minùs apta; Alia contra, dimensione satis exigua, quæ tamen bases, in quibus maximæ *Monarchiæ* inædificentur esse possint.

Urbes munitæ, plena Armamentaria,
Equo-

Equorum propagines generosæ, Cur-
 rus armati, Elephanti, Machinæ atque
 Tormenta bellica omnigena, & similia;
 sunt certè ista universa nihil aliud, quam
Ovis induta pelle Leonina; nisi *Gens* ipsa,
 stirpe sua, & ingenio, sit fortis, & mili-
 taris. Imò, nec numerus ipse Copiarum
 multum juvat, ubi milites imbelles sunt,
 & ignavi. Rectè enim *Virgilius*; *Lupus*
numerum pecorum non curat. Exercitus
Persarum, in campis *Arbelæ*, oculis *Ma-*
cedonum, tanquam vastum *hominum* pe-
 lagus, subiciebatur; adeò ut Duces *A-*
lexandri, nonnihil ipso spectaculo per-
 culsi, *Regem* interpellarent, atque ut no-
 ctù prælium committeret, ei auctores
 erant: Quibus ille; *Nolo*, (inquit,) *suf-*
furari victoriam. Ea autem etiam opi-
 nione fuit facilior. *Tigranes Armenius*,
 castrametatus in quodam colle, cum ex-
 exercitu quadringentorum millium, cum
 spectaret aciem *Romanorum*, quæ qua-
 tuordecim millia non excessit, contra
 se tendentem, in scommate illo suo sibi
 complacuit; *Ecce*, (inquit,) *hominum*,
pro legatione, nimio plus quam oportet, pro
pugna, longè minus. Eisdē tamen, prius-
 quam occubisset Sol, satis multos, ad
 illum infinitā strage profligandum, ex-

pertus est. Innumera sunt exempla, quam sit multitudinis cum fortitudine, congressus impar. Primò igitur, pro re certissimâ & exploratissimâ decernatur, & statuatur; Quod caput omnium, quæ ad *Magnitudinem Regni* aut statûs spectent, sit, ut populus ipse sit stirpe & ingenio bellicosus. Atque illud magis tritum, quam verum, quod *Nervi belli sint pecuniæ*; si desint nervi lacertorum in Gente molli & effœminatâ. Rectè enim *Craſo* ostendenti aurum respondit *Solon*; *At si quis, (ô Rex) venerit, qui melius quam tu ferrum gèstet, illi profectò totum hoc cedit aurum.* Quare, quicumque is tandem sit *Princeps* aut Status, cujus subditi nativi & indigenæ, non sint animosi & militares, potentiam suam admodum sobriè æstimet: Atque econtrà, *Principes*, qui dominantur in Gentes animosas & Martias, norint illi satis vires suas, si sibi alias non desint. Quod attinet ad Copias mercenarias, (quod solet adhiberi remedium, cum Copiæ nativæ desint,) plena sunt omnia Exemplis; quibus liquidò patet, quod quicumque status illis innitetur, poterit fortassè penas, ad tempus breve, nido majores extendere, sed defluent illæ paulò post.

Bene-

Benedictio Iudæ, & Issacharis, in unum nunquam convenient ; nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, sit simul, & *Leonis catulus*, & *Asinus procumbens inter sarcinas*. Neque unquam fiet, ut *Populus Tributis* oppressus, fortis existat, & bellicosus. Verum est, collationes publico consensu factas, minùs animos subditorum dejicere, & deprimere, quàm quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquidò videre est, in *Tributis Germania inferioris*, quas *Excisas* vocant ; atque, aliqua ex parte, in iis, quæ *Subsidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum est, sermonem jam institui, de animis hominum, non de opibus. *Tributa* autem, quæ ex consensu conferuntur, & quæ ex imperio imponuntur, etsi eadem res sint, quoad opes exhauriendas, variè tamen omninò animos subditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum Tributis gravatum*, idoneum ad imperandum, non esse.

Aspirantibus ad Magnitudinem Regnis & Statibus, prorsus cavendum, ne *Nobiles & Patricii*, atque (quos vocamus) *Generosi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eò rem deducit, ut *Plebs Regni* sit humilis & abjecta ; Et

156 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
nihil aliud ferè quam *Nobilium* manci-
pia & operarii. Simile quiddam fieri vi-
demus in silvis cæduis ; in quibus , si
major, quam par est, caudicum, sive ar-
borum majorum relinquatur numerus,
non renascetur silva sincera & pura ; sed
major pars in vepres & dumos degene-
rabit : Eodem modo, in *Nationibus*, ubi
numerosior justo est *Nobilitas*, erit *Plebs*
vilis & ignava ; Atque eò demum res
redibit , ut nec centesimum quodque
caput, sit, ad galeam portandam , ido-
neum : præsertim si peditatum spectes ;
qui Exercitûs plerunque est robur præ-
cipuum ; Unde succedet magna popu-
latio, vires exiguæ. Nusquam gentium,
hoc quod dico, luculentiùs comproba-
tum est, quam exemplis *Anglia* & *Gal-
lia* ; Quarum *Anglia*, quamvis territo-
rio, & numero incolarum, longe infe-
rior, potiores tamen partes ferè semper
in bellis obtinuit ; hanc ipsam ob caus-
sam, quod apud *Anglos*, coloni, & infe-
rioris ordinis homines, militiæ habiles
sint, rustici *Gallia* non item. Quâ in re,
mirabili quadam & profundâ prudentiâ
excogitatum est, ab *Henrico Septimo An-
glia* Rege, (id quod in *Vita* ejus *Historia*
fufius tractavimus,) ut prædia minora
atque

atque domus Agricolationis instituerentur, quæ habeant certum, eumque mediocrem agri modum annexum, qui distrahi non possit; Eo fine, ut ad victum liberaliorem sufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut saltem usu-fructuarii, non conductitii, aut mercenarii. Nam ita demum Characterem illum, quo Antiquam *Italiam* insignivit *Virgilius*, merebitur regio aliqua;

-- *Terra potens armis, atq; ubere glebæ.*

Neque prætereunda est illa pars *Populi*, (quæ *Anglia* ferè est peculiaris, nec alibi (quod scio) in usu, nisi fortè apud *Polonos*,) *Famuli* scilicet *Nobilium*: Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipsis minimè cedunt. Quare certissimum est, quod magnificentia, & splendor ille Hospitalis, atque Famulitia, & veluti Satellitia ampla, quæ in more sunt apud *Nobiles*, & *Generosos*, in *Anglia*, ad potentiam militarem apprimè conducant; ubi contra, *Nobilium* obscura, & magis privata, & in se reducta vitæ ratio, Copias militares minuit.

Danda est omnino opera, ut *Arbor* ista *Monarchia*, qualis fuit *Nebuchadneza-*

ne *zaris*, *truncum* habeat satis amplum,
 & robustum, ad ramos suos & frondes
 sustentandos: hoc est, ut numerus *in-*
digenarum, ad subditos extraneos cohi-
 bendos, satis superque sufficiat. Illi igi-
 tur Status, ad *Imperii Magnitudinem* be-
 ne comparati sunt, qui *Ius Civitatis* fa-
 cile & libenter largiuntur. Vana siqui-
 dem fuerit opinio, posse manipulum ho-
 minum, utcunque animis & consilio ex-
 cellant, regiones nimio plus amplas &
 spatiosas, *Imperii* iugo cohibere & fræ-
 nare. Id ad tempus fortasse facere pos-
 sint, sed diuturnitatem hæc res non as-
 sequitur. *Spartani* parci fuerunt & diffi-
 ciles in cooptandis novis Civibus. Unde
 donec intra parvos limites dominati
 sunt, res eorum firmæ fuerunt, & stabi-
 les; at postquam limites suos cœpif-
 sent proferre, & latius dominari, quam
 ut stirps *Spartanorum*, turbam extero-
 rum, imperio commode coercere pos-
 set, potentia eorum corruit. Nulla un-
 quam *Respublica* sinus suos, ad novos
 Cives recipiendos, tam profuse laxavit,
 quam *Respublica Romana*. Itaque par-
 erat, instituto tam prudenti, fortuna;
 cum in imperium toto orbe amplissi-
 mum succreverint. Moris, apud eos erat,

Ius Civitatis prompte elargiri ; idque in supremo gradu : hoc est, non solum *Ius Commercii*, *Ius Connubii*, *Ius Hæreditatis*; verumetiam *Ius Suffragii*, & *Ius Petitionis* five *Honorum* : Hocque rursus, non singulis tantum *Personis*, sed totis familiis, imò *Civitatibus*, & nonnunquam integris *Nationibus* communicarunt. Huc adde consuetudinem deducendi Colonias, quibus *Romana stripes* in solum exterum transplantabantur. Quæ duo Instituta, si simul componas, dices profecto, non *Romanos* se diffudisse super *Universum Orbem*; sed contra, *Orbem Universum* se diffudisse super *Romanos* : Quæ securissima proferendi Imperii est ratio. Subit mirari sæpius *Imperium Hispanorum*, quod tam paucis indigenis, tot Regna & Provincias amplexari & frænare possit. At certe, *Hispania* ipsæ, pro Arboris stemmate satis grandi haberi debent ; cum longe ampliorem contineant regionum tractum, quam *Roma*, aut *Sparta*, sub initiis suis, contigerat. Porro, quanquam *Ius Civitatis*, satis parce soleant *Hispani* impertire, quod proximum tamen est, faciunt ; Quippe, qui cujuscunque Nationis homines, ad militiam suam ordinariam, promiscue admit-

160 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
admittant. Quinetiam, summum belli
Imperium, haud raro, ad Duces, natione
ne non *Hispanos*, deferunt. Attamen, &
illam ipsam, videntur, non ita pridem,
indigenarum paucitatem sensisse, eique
succurrere cupiisse; ut ex *Pragmatica
Sanctione*, hoc Anno promulgata, cer-
nere est.

Certissimum est, *Artes Mechanicas se-
dentarias*, quæ non sub dio, sed sub te-
cto exercentur; atque *Manufacturas
delicatas*, quæ digitum potius quam bra-
chium requirunt, sua natura, militari-
bus animis esse contrarias. In univer-
sum, Populi bellicosi feriari gaudent, &
pericula quam labores minus exhor-
rent. Atque in hoc ingenio suo, nō sunt
admodum reprimendi, si animos ipso-
rum in vigore conservare, cordi nobis
sit. Magno itaque adjumento, *Sparta*,
Athenis, *Roma*, aliisque antiquis Rebus-
publicis fuit, quod habuerint non in-
genuos, sed servos plerunque, quorum
laboribus istiusmodi opificia expedie-
bantur. Verum mancipiorum usus, post
Legem Christianam receptam, maxima
ex parte, abiit in desuetudinem. Huic
vero rei proximum est, ut artes istæ a-
lienigenis tantum permittantur; qui
propte-

propterea alliciendi, aut saltem facile recipiendi sunt. *Nativorum* autem *Plebs*; ex tribus generibus hominum constare debet; Nempe ex *Agricolis*; *Famulis ingenuis*; & *Artificibus*, quorum opera robur & lacertos viriles postulant: Cujusmodi sunt *Fabri Ferrarii*, *Lapidarii*, *Lignarii*, & similes; non annumerando *Militiam descriptam*.

Ante omnia, ad *Imperii Magnitudinem confert*, ut Gens aliqua *Armorum studium profiteatur*, tanquam decus suū, & institutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta sunt, ad habilitates tantum erga arma spectant; Quorsum autem habilitas, si non rei ipsi incumbitur, ut producat in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt,) postquam è vivis excesserat, illud *Civibus* suis legavit, ut ante omnia *rem militarem* coleant, unde in Caput Orbis terrarum Urbs eorum insurgeret: *Imperii Spartani* fabrica universa, (non nimis prudenter quidem, sed diligenter tamen,) ad illum finem & scopum, composita est & constructa, ut Cives sui Belligeratores essent. *Persarum*, & *Macedonum*, idem erat institutum, sed non tam constans
aut

aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis se præcipue dediderunt. *Turcæ* idem institutum, Lege suâ paululùm extimulati, hodiè retinent, sed magnâ cum militiæ suæ, (ut nunc est,) declinatione. In *Europâ Christianâ*, Gens quæ illud adhuc retinet & profitetur, soli sunt *Hispani*. Verùm res est, tam liquida, & manifesta. unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimùm impendit studii, ut verbis non indigeat. Satis sit innuisse, desperandum omnino alicui Nationi esse, quæ non ex professo arma & militiam colat, iisque præcipuè studeat & incumbat, sibi veluti ultrò obventuram, insignem aliquam *Imperii Magnitudinem*: Contrà autem, certissimum esse temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in armorum professione & studiis diutius permanserint; (id quod *Romani, Turcæque*, potissimùm fecere;) miros in *Imperio amplificando* facere progressus. Quin & illæ, quæ bellicâ gloriâ, per unius tantummodò seculi spatium florere; inde tamen, unico illo seculo, eam *Imperii Amplitudinē* assecutæ sunt, quam longo post tempore, etiam remissa

missa illâ armorû disciplinâ, retinuerûnt.

Præcepto præcedenti affine est; Ut Status quis utatur ejusmodi Legibus, & Consuetudinibus, quæ justas illi causas, aut saltem prætextus, arma cape- scendi, tanquam in promptu ministrent. Etenim, ea est insita animis hominum Justitiæ apprehensio, ut bellum, (quod tot sequuntur calamitates,) nisi gravem ob causam, saltem speciosam, inferre abstineant. *Turcis* præstò est semper, & ad nutum, belli causa; Propagatio sci- licet Legis & Sectæ suæ. *Romani*, quan- quam pro magno decore *Imperatoribus* apud eos fuerit, si *fines Imperii* ipsorum protulissent, tamen ob hanc causam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella susce- perunt. Aspiranti igitur ad *Imperiû* Na- tioni, illud in more sit; Ut sensum ha- beat vividum & acrem, injuriæ alicujus; vel Subditis suis limitaneis, vel Merca- toribus, vel publicis Ministris, illatæ; neque à primâ provocatione diutiùs torpeat, aut tardet. Item, prompta sit, & alacris, ad auxilia mittenda *Sociis suis*, & *Fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud *Romanos*: adeò ut, si fortè in *Popu- lum fœderatum*, cui etiam cum aliis fœ- dus defensivum intercederet, hostilis impres-

164 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
impressio facta esset; Atque ille a pluri-
mis suppetias peteret; *Romani* omnium
primi semper adessent, beneficii decus,
nemini præripiendum relinquentes.
Quod verò attinet ad bella, antiquis
temporibus, propter *Statuum conformi-*
tatem quandam, aut *Correspondentiam*
tacitam, gesta, non video in quo Jure
illa fundata sint. Talia fuerunt bella,
quæ à *Romanis*, suscepta erant, ad *Gra-*
ciam in libertatem vindicandam; Talia
à *Lacedæmoniis* & *Atheniensibus*, ad con-
stituendas, aut evertendas *Democracias*,
& *Oligarchias*: Talia quandoque illata
sunt, à Rebuspublicis aut Principibus,
sub prætextu, subditos alienos prote-
gendi, & à Tyrannide liberandi. Ad
rem præsentem sufficiat, ut illud decer-
natur; Non esse expectandam, Statui
alicui, *Imperii Amplitudinem*, nisi ad
quamvis occasionem justam se arman-
di, protinùs expergiscatur.

Nullum omninò corpus, sive sit illud
naturale, sive Politicum, absque *exerci-*
tatione, sanitatem suam tueri queat. *Re-*
gno autem, aut Reipublicæ *justum*, atque
honorificum bellum loco *salubris exerci-*
tationis est. Bellum Civile profectò in-
star caloris febrilis est; At bellum exter-
num

num instar caloris ex motu, qui valetudini imprimis conducit. Ex pace enim deside atque torpente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed ut-
cunque res se habeat, quatenus ad ali-
cujus Statûs *felicitatem*, *Magnitudinis*
proculdubiò interest, ut quasi semper
in armis sit. Atque exercitus veteranus,
perpetuò tanquam sub vexillis habitus,
etsi res sit, magni proculdubiò sumptûs
& impensæ; attamen ejusmodi est, ut
statui alicui, quasi arbitrium rerum in-
ter vicinos, aut saltem plurimum existi-
mationis ad omnia, conferat. Id quod
insigniter cernere est in *Hispanis*, qui jam
per annos centum & viginti, Exercitum
veteranum, ad aliquas partes, licet non
semper ad easdem, aluerunt.

Maris dominium, Monarchiæ quædam
Epitome est. *Cicero*, de *Pompeii* contra
Cesarum apparatu, scribens ad *Atticum*;
Consilium (inquit) *Pompeii*, planè *The-*
mistocleum est; *Putat enim*, qui *Mari* po-
titur, *eum rerum potiri*. Atque *Cesa-*
rem Pompejus, proculdubiò delassasset,
& attrivisset, nisi inani fiducia inflatus,
ab illo incepto destitisset. *Prælia nava-*
lia, quanti fuerint momenti, ex multis
exemplis patet. *Pugna ad Actium*, Or-
bis Im-

166 DE PROFER. FINIBUS IMPERII.
bis Imperium determinavit. Pugna ad
Insulas Cursolares, Circulum in naribus
Turca posuit. Multoties certè evenit, ut
victoria navales, finem summæ belli at-
tulerint; sed hoc factum est, cùm aleæ
hujusmodi præliorum, totius belli for-
tuna commissa est. Illud minimè du-
bium, quod qui *Maris* potitur domi-
nio, in magnâ libertate agit, & tantum,
quantum velit, de bello sumere potest:
Ubi contrà, qui terrestribus Copiis est
superior, nihilominùs plurimis angustiis
conflictatur. At hodiè, atque apud nos
Europaos, si unquam, aut uspiam, poten-
tia *Navalis*, (quæ quidem huic regno
Britannia in dotem cessit,) summi, ad
rerum fastigia, momenti est; tum quia
pleraque *Europa Regna* Mediterranea
simpliciter non sunt, sed maximâ ex
parte Mari cincta, tum etiam, quia u-
triusque *India* thesauri & opes, imperio
Maris, veluti accessorium quiddam, exi-
stunt.

Bella moderna, veluti in tenebris ge-
sta, censerì possunt, præ gloriâ & deco-
re vario, quæ in homines militares, pri-
scis temporibus, à rebus bellicis, resili-
re solebant. Habemus hodiè, fortasse ad
animos faciendos, *Ordines* quosdam ho-
nori-

DE PROFER. FINIBUS IMPERII. 167
norificos militia; Qui tamen jam facti
sunt armis & togæ communes: Etiam
in *Scutis Gentilitiis, Stemmata* nonnulla
habemus: Insuper, *Hospitia* quædam
publica, militibus emeritis & mutilatis
destinata; & hujusmodi. Verùm, apud
Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ
sunt, extructa Trophæa; Laudationes
funebres; Monumenta magnifica oc-
cumbentium in bello; Coronæ Civicæ;
Militares, singulis concessæ; Nomen
ipsum *Imperatoris*, quod postea *Reges*
maximi à belli Ducibus mutuati sunt;
Redeuntium Ducum, bellis prosperè
confectis, celebres Triumphi; Donati-
va atque largitiones ingentes in mili-
tes, sub Exercituum dimissionem: Hæc
(inquam) tot & tanta fuerunt, & tam
insigni splendore coruscantia, ut pecto-
ribus mortalium, etiam maximè con-
glaciatis, igniculos subdere, eaque ad
bellum inflammare potuerint. Ante o-
mnia verò, *Mos ille Triumphandi*, apud
Romanos, non res erat ex pompâ, aut
spectaculum quoddam inane, sed inter
prudentissima planè nobilissimæque In-
stituta, numerandus: Utpote, qui in se
hæc tria haberet; Ducum decus & glo-
riam; Ærarii ex spoliis locupletatio-
nem

nem; & Donativa militum. Verùm honor *Triumph*i, fortasse *Monarchiis* non competit, præterquam in personis *Regum* ipsorum, aut *Filiorum Regum*; Quod etiam, temporibus *Imperatorum*, *Roma* obtinuit: qui honorem ipsum *Triumph*i, *Sibi* & *Filiis* suis, de bellis, quæ præfentes ipsi confecerant, tanquam peculiarem reservarunt: *Vestimenta* autem solummodò, & *insignia Triumphalia*, aliis *Ducibus* indulserunt.

Verùm, ut Sermones hos claudamus; Nemo est, (ut testatur *Sacra Scriptura*, qui sollicitè cogitando, potest apponere ad staturam suam, cubitum unum; in pusillo scilicet corporis humani modulo: cæterum in magnâ *Regnorum* & *Rerumpub.* fabricâ, *Imperium* amplificare, & *fines proferre*, *Reges* penes & dominantes est. Nam prudenter introducendo *Leges*, *Instituta*, & *Consuetudines*, quales jam proposuimus, & alias his similes, posteris, & seculis futuris, *Magnitudinis* sementem fecerunt. Verum ista *Consilia* apud *Principes* rarò tractantur, sed res fortunæ plerunq; committitur.

XXX.

DE REGIMINE VALETUDINIS.

IN *Regimine Valetudinis*, invenire est quandam prudentiam, ultra Regulas *Medicinae*: Observatio cujusque propria, eorum quæ nocent, eorum quæ juvant, optima est *Medicina* ad sanitatem tuendam. Verum tutius est concludere; *Hoc sensi mihi nocuisse, ergo eo non utar*; quam isto modo; *Hoc quod sensi, minimè offendit, ergo eo uti licet*, Etenim vigor juventutis, excessus plurimos tegit, qui tamen in senectute tandem velut debita exigentur. Considera ætatem ingruentem, neque confide eadem perpetuò continuare: Non enim bellum indicendum *senectuti*. Cave à subitâ aliquâ mutatione, in *Regiminis* parte quâpiam principali; Quod si necessitas urgeat, cætera ad eam mutationem accommoda. Secretum enim est, & Naturale, & Politicum; *Tutius est, multa mutare, quam unum magnum*. Examini tamen subjicias consuetudines tuas; Diætæ, Somni, Exercitationis, Vestium, Mansionis, & similium: Et, si quid nocumento esse judices, experire illud paulatim exue-

exuere ; ita tamen, ut si ex mutatione nocumenti aliquid perceperis, ad consueta redeas : Difficile enim distinguere inter ea, quæ toto genere sunt salubria, & ea quæ corporis tui unici constitutioni conveniunt. Vacuo animo esse, & hilari, ad horas cibi, somni, & exercitationis, est ex optimis præceptis, ad prolongandam vitam. Quatenus ad *animi Passiones, & Studia* ; Devita invidiam ; metus anxios ; iram intus cohibitam ; subtiles & nodosas disquisitiones ; gaudia, & exhilarationes immodicas ; tristitiam altè pressam ; & non communicatam. Amplectere spes ; lætitiā potius quam gaudium ; delectationum varietatem magis quam satietatem ; admirationem, & propterea novitates ; studia quæ animum replent splendidis & illustribus objectis ; Veluti, Historias, Fabulas ; Peragrationes Naturæ. *Medicationem* si omninò fugias, valetudine utens bonā, corpori ingrator accedet, cum necessitas ingruerit. Eidem si nimium assuescas, detrahet de viribus & efficaciam ejus, quando morbus advenierit. Probo potius *Dietas* quasdam, ad certa tempora, quam usum medicamentorum frequentem ; nisi jampridē transierit

fieri in consuetudinem. *Dietæ* enim hu-
 jusmodi, alterant corpus magis, pertur-
 bant minùs. Ne contempnas accidens a-
 liquod in corpore tuo novum & insue-
 tum, sed consilium *Medicorum* circa il-
 lud adhibe. Dum ægrotas, valetudinem
 tuam cura maximè; dum vales, corpore
 tuo utere, nec sis nimis delicatus: Qui
 enim, dum valet, corpori tolerantiam
 imperat; in morbis compluribus, qui
 scilicet non sunt acuti; *Dietâ* solâ, &
 corporis *Regimine* paulò exquisitiore,
 curari possit absque multâ *Medicatione*.
Celsus monitum illud suum, numquam
 parturiisset ut *Medicus*, nisi unâ fuisset
 vir prudens. In præceptis dat, tanquam
 Arcanum tuendæ valetudinis, & pro-
 longandæ vitæ; ut quis contraria alter-
 net, & subinde mutet, sed cum inclina-
 tione in extremum benignius. Nempe;
 Victu utere parciore, & pleniore, sed
 pleniore sæpius: Vigiliis, & somno lar-
 giori insuescas, sed somno magis: Quie-
 tem, & motum sive exercitium repetas,
 sed frequentius motum; & similia. Ita
 enim Natura simul & fovebitur, & ro-
 bur acquireret. Ex *Medicis* aliqui, erga æ-
 grum, & ejus desideria, tam sunt indul-
 gentes, ut morbi curam legitimam non

urgeant; Alii contrà, tam regulares & rigidi, in procedendo secundum Artem, circa curam morbi, ut ægri conditionem & naturam, non satis respiciant: *Medicum* elige temperaturæ mediæ: vel si hoc ad votum, in uno aliquo *Medico*, non cesserit, adhibe ex utroque genere unū: atque memor sis advocare *Medicum*, corporis tui gnarum, non minùs quam in Arte suâ spectatum.

XXXI.

DE SUSPICIONE.

S*uspiciones* inter cogitationes, sunt ut inter aves *Vespertiliones*: Nunquam volitant, nisi luce creperâ. Reprimendæ certè sunt, aut saltem cautè custodiendæ: Mentem enim obnubilant; amicos alienant; & negotia interpellant; ita ut nec alacriter, nec constanter, peragi possint. *Reges* inclinant ad tyrannidem; *Maritos* ad zelotypiam; etiam *Prudentes* ad animi vacillationem, & *Melancholiam*. Sunt autem *Suspiciones*, defectus, non tam cordis, quam cerebri: locum enim reperiunt etiam in fortissimis animis: Exemplo esse poterit *Henricus Septimus, Rex Angliæ*: quo non fuit al-
ter

ter suspiciacior, nec tamen animosior. In ejusmodi verò temperaturâ, minùs nocent: plerunque enim non admittuntur, nisi priùs discutiantur, utrùm probabiles sint, annon? Verum in meticulosis ingeniis, nimìò plus prævalent. Nihil certè æque facit hominem multa *susplicari*, ac parùm scire. Itaque rectissimè adhibetur remedium, ad *Suspicion*-*es*, ut quis inquisitionem urgeat. Fumo enim & tenebris aluntur *Suspicion*-*es*. *Quid sibi tandem volunt homines? Existimantne cunctos, quorum operâ utuntur, & quibuscum versantur, Angelos esse, aut Sanctos? Nesciuntne illos, ad suos proprios fines, aspirare; & unumquemque proximior* esse sibi, quam alteri? Nullus itaque est modus, moderandis *Suspicion*-*ibus* aptior, quam remedia parare, ac si *Suspicion*-*es* essent veræ; iis verò fræna injicere, ac si essent falsæ. Eatenus enim *Suspicion*-*es* usui esse poterint, ut ita nos comparemus, quod quamvis verum foret, quod *suspiciamur*, nocere tamen non possit. *Suspicion*-*es*, quas ex se mens colligit, sunt nisi inanes bombi: Quæ verò externo artificio aluntur, animisque hominum instillantur, susurronum & famigeratorum sermonibus, aculeos ha-

bent. Optima certè ratio, expediendi nos, ex impeditâ hæc *Suspicionum* sylvâ, est libera quædam & aperta illarum declaratio, apud eos, quos suspectos habemus: hinc enim fieri non potest, quin plus cognoscamus, utrùm veræ sint, necne, quam antea. Hoc simul reddet eum, quem *suspectum* habemus, cautum magis & circumspectum, ne novam præbeat *Suspicionis* ansam. Sed hoc fieri non oportet, cum hominibus pravæ indolis, & degeneris: hi enim, ubi semel se *suspectos* sentiant, fideles postmodum nunquam evadent. Diverbium habetur apud *Italos*, *Sospetto licentia fede*. Quasi *Suspicio* fidei missionem daret: cum potius fidem accendere deberet, ut seipsam liberaret.

XXXII.

DE DISCURSU SERMONUM.

Sunt qui in *Sermonibus*, affectant potius ingenii laudem, quàm in quamcunque partem disputare possint, quàm iudicii, in veritate enucleandâ: ac si laudabile esset, invenire quid dici possit, non quid teneri debeat. Sunt qui in promptu habent, *Locos* aliquos *Communes*,

nes, & Themata, in quibus luxuriantur, cætera steriles & jejuni; Quod penuriæ genus plerunque tædio afficit, & quamprimum notam subierit, in ridiculum evadit. Pars *Sermonis* honoratior, hæc est; ansam *Sermonis* præbere; & rursus eidem moderari, ac ad alia transire; tunc enim quis *Choream ducit*. Bonum sane, in conversatione & colloquiis familiaribus, subinde variare; & *Sermones* circa res præsentibus cum disputationibus; Narrationes cum argumentis; Quæstiones cum positivis; Jocosa cum seriis, immiscere: Satietatem siquidem & fastidium parit, in aliquo Subjecto diutiùs hærere. Quantum ad *Iocos*; Sunt quædam, quæ à *Ioco*, veluti privilegio, eximi debent; Religio, negotia Reipublicæ, personæ sublimes, Privatorum negotia majoris momenti, denique casus omnis miserabilis. Nonnullos tamen reperies, quibus ingenia sua obdormiscere videbuntur, nisi acutum aliquem & mordacẽ Sarcasum in quempiam contorserint. Ille Habitus omninò coercendus;

Parce Puer stimulis, & fortiùs utere loris.

In summâ, Discrimen servandum, inter *salsa*, & *amara*. Certè, qui *Satyrice*

cam amplectitur *venam*, sicut aliis me-
 rum injicit ab ingenio suo, ita ab alio-
 rum memoriâ metuere debet. Qui in-
 terrogat multum, & addiscet multa, &
 placebit in multis; præsertim si quæ-
 stiones suas, ad captum & peritiam Re-
 spondentis, adaptet; siquidem occasio-
 nem ei præbebit scientiam suam osten-
 tandi; ipse autem novis continuò scien-
 tiæ augmentis dotabitur. Molestæ au-
 tem ne sint Quæstiones; Id Examina-
 tori convenit. Etiam qui *Sermonis* fa-
 miliaris dignitatem tueri cupit, aliis vi-
 ces loquendi relinquat. Quin & si qui
 adsint, qui dominari in *Sermonibus*, &
 tempus universum occupare studeant,
 illos arte quadam abrumperere sciat, & a-
 lios ad loquendum inducere; Sicut Ti-
 bicines moderari solent saltantibus.
 Scientiam si quandoque dissimules, eo-
 rum quæ scire existimaris, putaberis a-
 lias ea scire, quæ nescis. *Sermo* alicujus
 de seipso, rarus esse debet, & cum judi-
 cio. Novi quendam, cui sæpè in ore e-
 rat, per Ironiam; *Oportet hunc egregiè*
sapientem esse, ita multa de seipso loqui-
tur. Vix occurrit casus aliquis, in quo
 se laudare quis decorè possit, præter u-
 num: Is est, si virtutem alterius laudet;
 Sed

Sed eam intelligo virtutem, ad quam ipse aspirat. *Sermo* alios pungens & vellicans, parcè utendus: Etenim *Sermones familiares* debent esse instar campi aperti, in quo spatium licet; non viæ regiae, quæ deducit domum. Noveram *Nobiles* duos, ad partem *Angliae Occidentalem*; quorum alter *Scommatibus* nimio plus indulgebat, sed hospitalis admodum erat. Alter autem quærere solebat, à convivis illius prioris; *Dic sodes; annon Scommma aliquod intercesserat, in quempiam jactum?* Cui Conviva forte; *Tale aliquid contigit:* At ille, utpote alterius æmulus? *Satis sciebam, cum prandium bonum malis condimentis corrupturum.* *Sermo* cum discretionem præstat *Eloquentiæ*; Et aptè loqui, & accommodatè, ad personam cum qua loquimur, efficacius est, quàm ornamenta verborum, aut *Methodi*, captare. *Continuata oratio* bona, absque interlocutione bonâ, tarditatem monstrat: At replicatio, & interlocutio bona, absque facultate *Orationem* continuandi, penuriam, & scientiam minimè fundatam, prodit: Quemadmodum in Animalibus videmus, quæ cursu minus valent, flexu maximè agilia esse: Ut fit in-

198 DE PLANTAT. POPULORUM.
ter Leporarium, & Leporem. Circum-
stantiis nimio pluribus, *Orationem* ve-
stire, antequam rem ipsam attingas, tæ-
dium parit; iisdem penitus carere, ab-
ruptum quiddam est, & ingratum.

XXXIII.

DE PLANTATIONIBUS POPULORUM.

C*olonia* eminent inter Antiqua &
Heroica Opera. Mundus, cum ad-
huc juvenis esset, plures progenit libe-
ros; nunc senex factus, pauciores. Ete-
nim, non immerito *Colonias* novas, tan-
quam liberos Nationum antiquiorum,
duxerim. *Plantationem Populorum* pro-
ba in solo puro: intelligo, ubi Populus
non destruitur, ut Populus inseratur:
Hoc enim cum fit, *Extirpatio* prorsus
est, non *Plantatio*. *Plantatio* regionum
non absimilis est *Plantationi* sylvarum:
in quibus de Utilitate capienda nihil
cogitandum ante annum vicesimum:
Verum fructus uber & locuples, in fine
Operis, expectandus. Illud certè, quod
præcipue *Colonias*, alias bene successu-
ras, evertit, fuit, sordida illa & avida
lucris captatio, sub initiis *Coloniarum*.
Verum,

Verum est, Lucri segetem acceleratam non negligendam, modò cum bono *Colonia* conjuncta sit, sed non ultra. Indignum quiddam & infaustum est, cum fœx Populi, exules, & damnati, in *Colonia* seminarium sumuntur. Quin & *Colonia* ipsam corrumpit & perdit. Hujusmodi enim homines profligati instar erronum degent; nec operi accingent, sed otio se dedent; quin & scelera perpetrabunt, fruges consument, & *Colonia* fastidio afficientur: Actum demum, nuncios & literas in patriam mittent, in *Plantationis* præjudicium & dedecus. Populus, qui in *Colonia* sumatur, præcipuè sint Artifices generum sequentiũ: Hortulani, Aratores, Fossiores, Fabri ferrarii, Fabri lignarii, Piscatores, Aucupes, Chirurghi, Pharmacopolæ, Coci, Pistores, Cervisiarii, & hujusmodi. In *Regione*, ubi *plantare* instituis, circumspice primò, quod genus esculentorum & poculentorum, terra ex sese, sine culturâ, edat: Veluti Castaneas, Juglandes, Nuces Pinus, Olivas, Dactylos, Pruna, Cerasa, Mel silvestre, & familia; Atque illis, ut par est, utere. Dein disquire, quod genus Victualiorum, Solum præferre possit celeriter, intra an-

200 DE PLANTAT. POPULORUM.
num : Veluti Pastinacas, Caricas, Bras-
ficas, Cepas, Raphanos, Melones, Pe-
pones, Cucumeres, Atriplices de *Hieru-
salem*, Maiz, & alia. Quantum ad Tri-
ticum, Siliquam, Hordeum, & Avenam,
nimiam Grana hæc poscunt culturam :
Attamen à Fabis & Pisis etiam inchoa-
re licet : tum quia minore operâ indi-
gent ; tum quia non minus cibi loco,
quam panis, inserviunt. Etiam ab Oriza
multiplex provenit seges ; quæ & cibi
quoque copiam facit. Ante omnia, ma-
gna copia transportanda, panis Bisco-
cti, Farinæ ex Avenâ, Pollinis, Farinæ
omnigenæ, & similium, ut sub initiis
præstò sint, donec panis confici possit.
Pecudes, & Aves, delige eas, quæ à mor-
bis præcipuè immunes sunt, & præ cæ-
teris prolificæ : Quales sunt Porci, Ca-
præ, Gallinæ, Gallinæ Indicæ, Anseres,
Columbæ domesticæ, Cuniculi, & simi-
les. Præcipio autem Piscationibus in-
cumbendum, tum ad sustentationem
Coloniæ, tum ad lucrum exportationis.
Commeatus in *Coloniis* adeò parca ma-
nu fere distribuendus, ac si in Oppidis
obsessis esset ; hoc est, pro rata. Maxima
autem pars soli, quod in hortos aut se-
getes convertitur, horreis publicis assi-
gne-

gnetur; in quibus fruges reponantur, & mensura certa distribuantur: Ita tamen ut supersint nonnullæ fundi portiones, in quibus industria singulorum se exerceat. Circumspice insuper, quas merces nativas *Regio* illa producat, ut exportatio earum, in loca ubi maximè in pretio sunt, sumptus levet; Ut usu venit in *Nicotiano* apud *Virginiam*; modo non sit, (ut jam dictum,) in præjudicium intempestivum *Colonia* ipsius. Sylvæ in Regionibus desertis, ut plurimum, abundant; Itaque ligna, ad ædificia, naves, aut ejusmodi usus apta, inter præcipuas merces numeranda. Si inveniatur vena ferri, & rivuli ad molédina ferraria idonei, ferrum è mercibus quæstuosus est, in *Regionibus* sylvosis. Salis nigri confectio per caloré solis, si *Clima* ferat, digna res est quæ tentetur. Etiam Sericum vegetabile, si adsit, merx est lucrosa. Pix cujuscunque generis, ubi proveniunt pinus & abietes, semper præsto est. Quin & pharmaca, & ligna odorata, si reperiantur, hand parvum commodum præbent. Etiam cineres, quibus ad sapam utuntur, non modicum utilitatis afferent; Similiter & alia quæ perquiri possunt. Verum fodinis ne confidas nimium, præsertim à principio.

Fodi-

Fodinæ enim fallaces sunt, & sumptuosæ; & spe pulchra lactantes, *colonos* reddunt circa alia focordes. Regimen *colonia* committatur uni, cui tamen assideant Consiliarii aliquot; atque muniantur auctoritate, ad exemplum Juris militaris, sed aliquantulum restricta. Ante omnia, hunc sibi decerpant homines fructum, vivendo in eremo; ut Deū semper, ejusque cultum, præ oculis habeant. Rursus, *Colonia*, à numerosiore Concilio, (intelligo in regione, matre *colonia*, residente,) non pendeat; nec ob contributiones exiguas multitudini nimiae subjiciatur; sed sit numerus eorum, qui negotia *colonia* procurant & ordinant, moderatus: Sintque potius ex *Nobilibus*, & *Generosis*, quam *Mercatoribus*; Hi enim lucro præsentis plus satis inhiant. Sit plane immunitas à vectigalibus & portoriis, donec *colonia* adoleverit: neque tantum immunitas à solutionibus pecuniarum concedatur, sed etiam libertas merces in quascunque velint partes exportandi; nisi gravis aliqua causa obfuerit. *Coloniā* Populo ne farcias aut superoneres, alios post alios mittendo: sed potius informationi diligenti intende, quot capita de tempore

pore in tempus minuantur; eaque numero conveniente, pro ratâ, suppleas; Ita tamen, ut *coloni* benè victitent, nec penuriâ affligantur. Magnum jampridem salubritati complurium *coloniarum* detrimentum intulit, ædificatio juxta Mare & fluvios, in locis paludinosis & aquosis. Itaque, etsi ab hujusmodi locis incipiendum, propter vecturæ & aliarum rerum commoditatem, paulatim tamen in superiores *regionis* partes, & ab aquis remotiores, ascendendum. Interest etiam sanitatis *colonia*, ut salis sat bona copia convehatur; quo cibi, quos verisimile est putridos aliter sæpè futuros, condiantur. Si *Colonia* plantes, ubi Barbari sedes suas habeant, neutiquam eos nugis tantùm, & tricis, concilies; sed justiciâ, & modis gratiosis, demerere; nihil tamen de præsidiis minuendo; quæ ad securitatem pertinent: Neque etiam Benevolentiam eorum aucupare, auxiliis contra hostes suos; sed auxiliis defensivis non incommodum erit subvenire. Interest etiam, aliquos ex indigenis, sæpè in *regionem*, unde *colonia* migravit, mittere; ubi videant conditiones hominum suis multò præstantiores; idque sub reditu, inter suos divulgent.

Post.

Postquam *colonia* adoleverit, & robur acceperit, tempestivum erit mulieres summittere; ut *colonia* ex sese propage-
tur, nec semper ab externis pendeat. Super omnia flagitiosissimum est, *coloniam* semel deductam, deserere & destituere; præterquam enim quod dedecori est, nil aliud est, quam proditio mera, profusioque sanguinis, complurium hominum miserorum.

XXXIV.

DE DIVITIIS.

D*ivitias* cognomine magis proprio vocare nequeam, quam ut eas appellem *impedimenta Virtutis*. Sicut enim se habent *impedimenta* ad *Exercitum*, ita *divitiæ* ad *Virtutem*: Necessariæ siquidem sunt, sed graves: Quinetiam cura illarum victoriam sæpè disturbat. *Divitiarum* magnarum nullus est usus, præterquam in iis expendendis: Cætera in opinione versantur. Idem dicitur Salomon; *Vbi multe sunt opes, multi qui comedunt eas; & quid prodest possessori, nisi quod cernat divitias oculis suis? Possessio divitiarum, nullâ voluptate dominum perfundit, quantum ad sensum: Est*
sanè

sanè custodia ipsarum ; est etiam potestas donativi aut distributionis ; est & fama, & inflatio ab ipsis ; Sed non datur solidus ipsarum usus , qui ad dominum pertingat. Annon vides ficta illa pretia , quibus gemmæ , & hujusmodi rariora , æstimantur ; & quam inania opera suscipiantur , ad ostentationem meram, ut usus aliquis *divitiarum* magnarum videri possit? Sed dicet quispiã, Usus earum vel in hoc maximè cerni posse ; quod dominos ex periculis & calamitatibus redimant : Ut ait *Salomon* ; *Substantia divitis urbs roboris ejus, & quasi murus elevatus in imaginatione sua* : Sed cautè *Salomon*, quod *imaginatione*, non *reipsa*, tales sunt. Plures enim, sine controversia, *divitiis* suis magnis vânerunt, quam redempti sunt. *Divitias* magnas ne secteris ; sed quas parare possis justè, impendere sobrie, erogare hilariter , & libenter dimittere. Neque tamen contemptum ipsarum, instar *Monachi* alicujus, aut à seculo abstracti, foveas ; sed de usu distingue ; Sicut *Cicero* optimè de *Rabirio Posthumo* ; *In studio rei amplificanda, apparebat, non avaritia pradam, sed instrumentum bonitatis quari*. Ausculta etiam *Salomoni*, nec præ-

præpropere opum accumulationi inhia;
Qui festinat ad divitias, non erit insons.
 Fingunt Poetae, *Plutum*, (qui *divitias* sonat,) à *Iove* missum, claudicare, & tardigradum esse: à *Plutone* autem, currere, & pedibus celerem. Innuentes, *Divitias*, bonis artibus, & justo labore, paratas, tarde accedere; sed per mortem aliorum advenientes (veluti ex hæreditatibus, testamentis, aut similibus,) præcipitanter ruere. Nec minus poterit Fabula ea de *Plutone* intelligi, si *Plutonem* pro *Diabolo* accipias. Cum enim opes à *Diabolo* fluunt, (veluti, per fraudes, oppressiones, injusticiam, & scelera,) rapido cursu feruntur.

Via ad ditescendum variæ, & pleræque earum foedæ. *Parsimonia* inter optimas censerî possit, neque tamen ipsa omnino innocens est: Opera enim liberalitatis & Charitatis coarctat. *Soli Cultura*, quasi ad *divitias* maximè genuina; utpote quæ benedictio *magnæ matris Telluris* fit; Verùm lenta est hæc via. At tamen ubi homines insigniter opulenti, se ad *Agriculturam*, & lucra rustica, submitunt, *divitias* in immensum coarcevant. Noveram ex *Proceribus Angliæ* quendam, cui maximi redditus proveniebant,

bant, è re rustica, supra subditos cæteros quoscunque ætatis meæ. Dives erat armentis ; ovibus ; sylvis, tam cæduis, quam grandioribus ; lithanthracibus ; frumento ; plumbi & ferri-fodinis ; & compluribus aliis proventibus rusticis. Adeò ut terra ei instar maris esset, merces perpetuo importans. Recte à quodam observatum ; Se magno cum labore ad exiguas, & nullo ferè ad magnas *divitias*, pervenisse. Postquam enim res alicujus numinaria, sic increverit, ut nundinarum & mercatum opportunitates præstolari possit ; atque eos contractus superare, quibus ob summæ magnitudinem, perpauci admodum homines apti sunt ; atque etiam in laboribus aliorum participare, qui minus pecunia abundant ; fieri non potest, quin supra modum ditescat. *Lucra ex Professionibus*, honesta certè sunt ; & duabus rebus promoventur maxime ; Diligentia, & Fama bona propter probitatem in negotiando. At lucra ex contractibus majoribus plerunque naturæ magis accipitis ; Cumquis scilicet aliorum necessitates & angustias obsideat ; servos & ministros alienos in damnum dominorum corrumpat ; emptores alios, qui in
majo-

majora fortè pretia consensissent, artificiose & vafre summoveat; & hujusmodi fraudes exerceat; quæ omnes meritò damnandæ sunt. Quantum vero ad *Emptiones*, animo, non retinendi, sed rursus divendendi, illæ ex utraque fere parte molunt; tam Venditorem, quam Emptorem prementes. *Societates* locupletant affatim; si cautus adhibeatur delectus eorum, quibuscum *societas* initur. *Fœnus* ex certissimis lucri generibus est, licet ex pravissimis: utpote quod hominem panem suum comedere faciat, *in sudore vultus alieni*: atque in *Sabbatho* operari non cessat. Attamen certum licet sit, non caret rimis suis secretis: Siquidem *Notarii*, & *Institores*, ad commodum proprium, homines fortunarum dubiarum, quandoque extollent. *Primum* esse in *inventione* aliquâ *nova*, aut *Privilegio*, inundationem quandam opum interdum largitur: Sicut contigit primo *Sacchari Excoctori* in *Canariis*: Itaque si quis se peritum *Dialecticum* præstare possit, ut addat *Inventioni* *Judicium*, magna haud dubie efficiet; præsertim si tempora sint propitia. Qui lucra tantummodo certa captat, ægre ad magnas *divitias* assurget: Contra, qui
totus

totus in incertis est, vix fortunarum dispendia vitabit: Bonum igitur fuerit incerta lucra certis munire, ut damnis subveniatur. *Monopolia*, & *Mercium Coemptiones* ad *revenditionem*, ubi Lege nullâ prohibentur, ad *divitias* viam sternunt facilem; præsertim si quis prospicere possit, quæ merces in æstimationem venturæ sint, atque eo modo se illis abunde instruat. Opum acquisitio, per *servitium Regum*, aut *Magnatum*, dignitatem quandam habet; tamen si assentionibus, & servilibus artificiis, sese ad omnes nutus flectendo, parentur, inter vias vilissimas poterit numerari. Quantum ad *venationem Testamentorum*, & *Legatorum*, (quemadmodum *Tacitus Senecam* infimulat; *Testamenta* & *Orbos* *tanquam indagine capi*;) adhuc peior est hæc res: quanto cum hominibus conditionis humilioris, rem habemus, quam in servitio.

Fidem illis nimiam ne adhibeas, qui præ se ferunt contemptum *divitiarum*: Etenim *opes* despiciunt, qui desperant; neque invenies usquam tenaciores, ubi incipient ditescere. Ne sis in minutis tenax; *Divitiæ* alas habent, & aliquando ex sese avolant, aliquando emittendæ sunt,

sunt, ut ampliores congregent. Opes suas moribundi relinquunt, aut usui publico; aut Liberis, Cognatis, & Amicis; In utroque genere, *Legationes* paulo moderatiores melius cedunt. *Divitia magna* hæredi relictæ, aves rapaces undique ad eas convolare invitant; nisi hæres fuerit ætate & iudicio confirmator. Similiter *Fundationes* gloriosæ & splendidæ, in usus publicos, sunt instar *Sacrificiorum sine sale*; & nihil aliud quam, *dealbata Eleemosynarum sepulchra*; quæ ab intus citò corrumpentur & putrescent. Itaque dona tua, magnitudine ne metiaris, sed commoditate; & ad debitam mensuram redigas: neque opera Charitatis in mortem usque differas: Etenim, si quis rectè rem æstimet, qui id facit, ex alieno potius donat, quàm è proprio.

XXXV.

DE AMBITIONE.

Ambitio Choleram refert: Quod genus humoris, activos, vehementes, alacres, & promptos reddit; nisi obstructionem patiatur. Quod si obstructione concludatur, adeò ut liberè per-

permeare non possit, fit adusta, & inde maligna & venenosa: Similiter *Ambitiosi*, si in ambitu & petitione sua, repul-
sas non patiantur, sed semper sint in
progressu, polypragmones potius sunt
quam periculosi: Sin in cupiditatibus
frænentur, & subinde frustrentur, ma-
levolentiam & invidiam in corde fo-
vent, & iniquo prorsus oculo, tum res,
tum homines intuentur; ac tum de-
mum in sinu latantur cum res male ce-
dant: Qui quidem animi affectus, cum
servis *Regum*, aut *Rerumpublicarum*
pessimè congruit. Bonum itaque *Prin-*
cipibus fuerit, (si *ambitiosis* utantur,) ita
rem disponere, ut perpetuo directi, nun-
quam retrogradi sint. Quod quia sine
præjudicio fieri non potest, melius esset,
ab hujusmodi ingenii hominibus om-
nino abstinere. Etenim, si ipsi cum ser-
vitio suo non assurgant, operam dabunt
ut servitium suum cum ipsis corruat.
Verum, quia modo diximus *Ambitiosos*
non adhibendos, nisi urgente necessita-
te, operæ pretium fuerit jam dicere, qui-
bus in casibus, necessarius sit eorū usus.

Imperatores & Duces in bello boni,
utcunque *ambitiosi* sint, omnino reci-
piendi: Etenim utilitas ipsorum, ut præ-
fician-

ficiantur, cætera compensat: Militem autem deligere, qui *ambitione* vacet, perinde est, ac si calcaribus eum spolies. Quin & alter usus *Ambitiosorum* est, ut umbellæ loco *Principibus* sint, contra invidiam & periculum: Nemo enim eas partes subibit, nisi sit instar columbæ occæcatæ, quæ ideo in sursum volat, quia circumspicere non potest. Est etiam alius usus *Ambitiosorum* non parvus, ut prægrandibus alas amputent, & eorum potentiam labefactent; Quemadmodum *Macronem Tiberius* adhibuit, ad dejiciendum *Sejanum*.

Quandoquidem igitur, in casibus memoratis, necessarii sint, superest ut ostendamus, qua ratione sint frænandi & coercendi, ut minus ab illis impendeat periculi. Perniciosi minus sunt, si natalibus ignobiles, quam si Nobiles: si ingenio paulo truciores & asperiores, quam si gratiosi & populares: denique si nuper honoribus admoti, quam si veteratores facti sint, & in honoribus suis muniti. Signum infirmi animi in *Principibus*, à plerisque ducitur, si *gratiosos* & intimos sibi adjungant: attamen, si verum dicendum est, non aliud reperitur remedium præstantius contra poten-

potentiam nimiam *Procerum*, aut *Magistratum*. Siquidem, quando juvandi & nocendi potestas, penes *gratiosum* residet, vix fiet, ut alius aliquis ex *Proceribus*, magnopere potentia turgeat. Alia ratio *Ambitiosos* coercendi non mala est, si per alios & que *Ambitiosos*, & protervos, librentur: Sed tum opus est Consiliariis aliquibus moderatioribus, qui partes medias teneant, ne factiones omnia pessundent: Etenim absque illa faburra navis vacillabit nimis. Saltem allicere poterint *Principes*, & animare aliquos humilioris conditionis, qui *Ambitiosorum* veluti flagella sint. Quantum ad ingenerandam illam in *Ambitiosis* opinionem, ut se ruinæ proximos putent, atque eo modo contineantur; Si meticulosi fuerint, bene forsitan cedit; Sin animosi & audaces, præcipitabit conatus & machinationes eorum; neque est sine periculo. Quod si necessitas flagitet, ut revera rejiciantur, neque id simul, & subito, facere, tutum foret; optimum erit, favoribus & repulsis eos, alternis, excipere; unde attoniti & confusi hæreant, nescientes quid expectent, & veluti intra sylvam ambulent.

Ex *Ambitionibus*, minus est nociva, cupi-

cupiditas prævalendi in rebus majoribus, quam se immiscendi rebus omnibus: Istud enim confusionem consiliorum parit, & negotia destruit. Etiam minus periculi incumbit, ab *Ambitioso* in negotiis acri, quam ab eo qui gratia & clientelis pollet. Qui inter strenuos, & negotiis pares, eminere studet, magnam profectò suscipit provinciam; verum hoc Publico utile est: Qui verò illud machinatur, ut Viros cordatos deprimat, & ipse solus inter Ciphras Numerus sit, seculi alicujus lues est & calamitas. *Honor* tribus insignitur commodis; *Potestate bene-merendi*; *Aditu facili ad Viros Principes*; & *Fortunarum propriarum in melius* evectione: Qui optimam, ex his tribus, fovet intentionem, cum aspirat, vir probus est: *Princeps* quoque, qui hujusmodi in servis suis intentiones, discernere valeat & distinguere, *Princeps* est prudens. Verum in genere, præoprandi sunt *Principibus* hujusmodi servi, qui officio magis ducantur, quam *Ambitione*: quique negotia amplectantur & ament, potius ex conscientia bona, quàm ex ostentatione: Denique distinguant *Principes* cum judicio, inter ingenia, quæ sese omnibus negotiis ingerunt, & animum promptum seu alacrem.

XXXVI.

DE NATURA, & INDOLE
NATURALI IN HOMINIBUS.

Natura occultatur sæpenuerò, interdum vincitur, rarò extinguitur. Vis *Naturam* efficit magis impetuofam cum recurrit; Doctrina & præcepta affectus naturales reddunt minùs quidem importunos, fed non tollunt; verum *Consuetudo* fola ea eft, quæ *Naturam* planè immutat & fubigit. Qui victoriam de natura fua reportare cupit, fibi nec nimis magna, nec parva nimis penfa, conftituat: Priora enim animum dejicient, propter fruſtrationes crebras; Poſteriora non multum attollent, etiamſi sæpius prævaleat. Atque ſub initiis exerceat ſe adminiculis quibuſdam; Ut Natatores recentes, veſicis aut juncis; deinde cum impedimentis, ut Saltatores ſolent, calceis gravio- bus. Etenim, perfectionem in re quali- bet inducit, ſi exercitatio difficilior fit, quam uſus. Ubi *Natura* admodum po- tens eſt, & proinde victoria difficilis, o- pus erit per gradus quofdam procede- re, qui tales ſint; Primò, *Naturam* ſi-

I

ſtere

stere ad tempus aliquod ; more illius, qui cum irasceretur, Literas Alphabeti, priusquam quicquam faceret, recitare solebat : Secundò, *Naturam* moderari, & ad minores portiones deducere ; Ut si quis, abstinentiam à vino exercens, à majoribus haustibus ad minores deveniat : Postremò autem, *Naturam* penitus sub jugum mittere, & domare. Verum si quis eo Animi robore & constantia polleat, ut se subito eximere & vindicare poterit, hoc optimum fuerit :

*Optimus ille animi vindex, ledentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque semel.*

Neque antiqua Regula rejicienda ; Ut *Naturam*, ad instar bacilli, in contrariam partem flectas ; quò recta tandem deveniat. Verùm intellige hoc, ubi Extremum illud alterum, in vitium non ducat. Insuper & hoc advertas, ne Habitum superinducere contendas, nixu continuo, sed intermisso ; Nam intermissio impetum redintegrat, & adauget ; Et si quis, dum tyronem agit, perpetuò se exerceat, eveniet, ut errores, non minus quam facultatem imbibat. Neque huic malo succurritur, nisi per tempestivas intermissiones. Præterea, victoriæ in *Naturam*, non nimium citò, triumphum accinas ; *Natura* enim, ad lon-

gum tempus, sepulta jacebit, & tamen occasione data reviviscet: Id quod contigit *Puella* apud *Æsopum*, ex *fele* in *mulierem* conversæ; Quæ civiliter admodum in mensa sedebat, donec mus in conspectu ejus forte curreret. Itaque occasiones tales, aut omninò evites, aut iisdem frequentius insuescas, quò minus moveant. *Indoles* cujusque *naturalis* optime deprehenditur, in consuetudine familiari; in hac enim nulla intervenit affectatio: in perturbationibus; siquidem illæ Præcepta & Regulas penitus excutiunt: denique, in casu aliquo novo & insolito; quia tum à consuetudine deferitur. Felices dixerim, quorum *Indoles naturalis*, cum vitæ suæ genere congruit: Alias vere dicere possint; *Multum incola fuit anima mea*. In studiis, quicquid à *natura* tua alienum repereris, statuta tempora tibi præfigas ad ejusdem Exercitationes & Meditationes; Sin autem cum Genio tuo convenit, de statis horis ne sis sollicitus; Cogitationes enim tuæ sponte illuc convolabunt, prout negotia & studia cætera permittent. *Natura* cujusque, ex vi innata, aut bonas, aut malas herbas, producit: Itaque sedulò & tempestive illas irriget, has evellat.

XXVXII.

DE CONSUETUDINE ET
EDUCATIONE.

Cogitationes hominum sequuntur
plerunque *inclinationes* suas; *Ser-*
mones autem, *doctrinas*, & *opiniones* quas
imbiberunt; At *Facta* eorum ferme *an-*
tiquum obtinent. Itaque, ut bene notat
Machiavellus, (licet in exemplo scele-
rato,) minimè fidendum est, aut naturæ
violentia, aut verborum grandiloquen-
tiæ, nisi corroborentur *Consuetudine*.
Instantia ejus hæc est: In facinore ali-
quo audaci & crudeli patrando, non ac-
quiescendum esse, aut in naturæ alicu-
jus ferocia, aut in promissis constanti-
bus, nedum juramentis; sed commit-
tendum scelus esse viris sanguinolentis,
& jamdudum cædibus assuetis. Sed *Ma-*
chiavello, de *Fratre* quopiam *Clemente*,
aut *Ravillaco*, aut *Iauregna*, aut *Balta-*
zare Gerardo, aut *Guidone Faulxio*, nihil
innotuit. Verum tenet Regula ejus; Na-
turam, aut promissorum fidem & fero-
ciam, viribus *Consuetudinis* haud æqui-
pollere. Solummodo, superstitio, no-
stris temporibus, eò provec̃ta est; ut pri-
ma

mæ classis Sicarii, Laniis obfirmatis minimè cedant ; atque decreta votiva , etiam in re sanguinaria, *Consuetudinis* vires exæquent. In aliis quibuscunque, *Consuetudinis* potentia clare elucescit : adeò ut miraculi instar sit, audire, quot professiones , protestationes , promissa, verba grandia, jactitent plurimi ; & tamen, istis omnibus posthabitis, pro more consueto agere : acsi imagines essent, & machinæ planè inanimes , solis *Consuetudinis* rotis impulsæ & actæ. Videre etiam licet *Consuetudinis* tyrannidem, in aliis multis. *Indi*, (loquor de *Gymnosophistis*, & veteribus , & modernis,) se leniter super pyram componunt, atque hoc modo seipsos igne sacrificant. Quin & fœminæ cum maritis in rogum immitti properant. *Pueri Spartani*, antiquis temporibus, flagris cædi sustinebant, super aram *Dianæ*, vix ejulatu, aut gemitu ullo emisso. Memini sub initiis *Reginæ Elizabethæ*, rebellem quendam *Hibernum*, supplicationem *Deputato* obtulisse, ut torque lignea, nō fune, suspenderetur ; quia illud magis in more rebellibus erat. Inveniuntur Monachi in *Russia*, qui ad Pœnitentiam complendam, tota nocte hyemali, in

vase aqua repleto, non recusabunt sedere, donec glacie constringantur. Plurima denique exempla adduci poterint, planè stupendas *Consuetudinis* vires, tam super animum, quam super corpus, prudentia. Quandoquidem igitur *Mos*, veluti summus sit humanæ vitæ moderator & magistratus, curæ sit imprimis, ut *Mores* bonos asciscamus. Certè *Consuetudo* validissima, cum à pueritia incipit: Hanc *Educationem* appellamus; Quæ nihil aliud est, quam à teneris annis imbibita *Consuetudo*. Ita videre est, in Linguis ediscendis, Linguam ipsam magis commodè se applicare omnibus expressionibus & sonis; artus quoque magis agiles & flexiles, ad omnes posituras & motus esse, in pueritia, aut adolescentia, quam postea. Verissimum enim est, optimathes istos novam plicam non bene admittere: Nisi fuerit in nonnullis hominibus, quibus animi nondum fixi, sed eosdem apertos ad omnia præcepta conservarunt, quò continuo emendationem reciperent; id quod rarissimū est.

Verum si *Consuetudinis* vires, cum simplex solummodo sit, & sejuncta, tantæ sint; multò magis *Consuetudo* copulata, & conjuncta, & in Collegium coacta,

sta, excellit. Isthic enim exemplum docet, relevat societas, æmulatio stimulat, gloria animos extollit : Ita ut in hujusmodi locis, vires & influxus *Consuetudinis* tanquam in exaltatione sint. Certè, multiplicatio, & (ut *Chymicorum* vocabulo utar,) *Projectio*, super naturam humanam, consistit in societatibus bene institutis, & disciplina salubri informatis. Etenim Respublicæ recte administratæ, quin & leges bonæ, alunt virtutem in herba, sed semina ipsius non multum promovent. Verum infelicitatis Orbis hoc habet, ut media maximarum virium, applicentur quandoque finibus, minimè expetendis.

XXXVIII.

DE FORTUNA,

NEgari non potest, quin Accidentia & Casus externi, ad hominum *fortunas*, vel promovendas, vel deprimendas, plurimum possint. Gratia alicujus ex Magnatibus, opportunitas, aliorum obitus, occasio virtuti cujusque congrua. Veruntamen, *fortunam* suam fingere cuique præcipue, in manu propria est. *Faber quisque fortune suæ*, inquit

Comicus, Atque inter externas causas illa frequentissima; *Stultitiam unius, alterius Fortunam promovere*. Nemo enim ita subito evenitur, ac occasione errorum alterius. Ut inquit Adagium; *Serpens, nisi serpentem comederit, non fit draco*.

Virtutes apertæ & conspicuæ laudes pariunt; At insunt virtutes quædam occultæ & latentes, quæ pariunt *Fortunam*. Nimirum, facultates nonnullæ se expediendi, quæ nomen non habent. *Hispanum* vocabulum, (*Desemboltura*), eas quadem ex parte innuit. Scilicet; cum non inveniuntur in natura alicujus obices aut impedimenta: sed rotæ animi ad motum rotarum *Fortune* versatiles sunt. Ita enim *Livius*, (postquam *Catonem Majorem* his verbis descripsisset; *In illo viro, tantum robur corporis & animi fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi facturum videretur*,) illud disertè notat, quod ei fuisset *ingenium versatile*. Quare si quis limis & adductis oculis aspiciat, videbit *Fortunam*: *caca* enim licet sit, haud tamen prorsus *invisibilis*. Etenim via *Fortune* similis est *Galaxiæ* in æthere; quæ concursus est, sive coacervatio complurium stellarum

rum. minutarum, seorsim invisibilium, sed conjunctim luminosarum. Eodem modo, complures virtutes sunt exiguae, & vix in notam incurrentes; sive potius facultates & consuetudines appositae; quae *fortunatas* reddunt. *Itali* ex ipsis nonnullas notant; quales quis minimè putaret. Cum hominem innuunt, cui prosperam *Fortunam* spondent, inter cæteras ejus qualitates adjicient, quod habeat *Poco di Matto*. Neque sane inveniuntur aliæ duæ Qualitates, magis ad hanc propitiæ; quam si quis habeat modicum ex *stulto*, & non nimium ex *honesto*. Itaque, quibus Patria, aut Principes sui, nimio plus chari extiterunt; iidem nunquam *fortunati* fuerunt; neque profecto esse possunt. Quando enim cogitationes suas, extra seipsum quis collocaverit, viam suam benè inire nequit.

Fortuna præpropera, magna molientes, & nonnihil turbulentos, reddit; at *Fortuna* exercita ea est, quæ efficit prudentes & cordatos. *Fortuna* proculdubio, saltem propter filias suas, honorem meretur; *Confidentiam* scilicet, & *Estimationem*; Etenim has duas parit *Fortuna* prospera; alteram intra nos ipsos; alteram in aliis erga nos; Exque vicis-

sim pariunt animos & auctoritatem. Viri cuncti prudentes, quo invidiam suarum virtutum amoliantur, omnia *Providentia* & *Fortuna* imputare solent: Ita enim decentius & liberius, eas sibi assumere possint: ~~Quin etiam Majestatem homini quandam addit, si videretur Numini curæ esse.~~ Sic *Cesar* dum animaret Gubernatorem navis in tempestate, dixit; *Cesarem portas, & fortunam ejus.* Sic *Sylla* nomen *Felicitis* elegit, non *Magni*. Atque illud observationem non præteriit; eos, qui ex professo, sapientiæ & artibus propriis, nimium tribuerunt, in fine, *infortunatos* evasisse.

Narratur de *Timotheo Atheniensi*, postquam in reddendis rationibus Præfecturæ suæ, hanc Clausulam, ad ravim usque, inseruisset; *Atque in hoc nulla erant fortune partes*; deinceps illi nihil cessasse prospere. Sunt certè, quorum *fortuna* similis Carminibus *Homeri*, quæ majore cum facilitate fluunt, quam aliorum *Poetarum* Versus: Id quod *Plutarchus* de *Fortuna Timoleontis*, ad *Fortunas Agesilai*, aut *Epaminonda*, comparata, prædicat. Hoc verò ut fiat, sine dubio, in nobis ipsis, maximè situm est.

XXXIX.

DE VSURA SIVE FOENORE.

PLurimi Invectivas quasdam ingeniosas, in *Fœneratores*, commenti sunt. Dicunt; Miserrum esse, Diabolum in *Dei* partem involasse, *Decimas* scilicet. *Fœneratorem* maximum esse *Sabbathi violatorem*; Aratrum siquidem suum non cessare *Sabbathis*. *Fœneratorem Fucum* esse, de quo *Virgilius*;

Ignavum Fucos pecus à præsepibus arcent.

Fœneratorem, Legem primitivam, post Lapsum hominis, latam, pessundare; quæ fuit; *In sudore vultus tui comedes panem tuum*; minimè verò; *In sudore vultus alieni*. *Fœneratores* pileis luteis indui oportere, quia *Judaizant*. Rem esse contra naturam, ut *pecunia* generaret *pecuniam*; & hujusmodi alia. Ego verò hoc dico tantùm; *Fœnus* esse, inter *Concessa*, propter duritiem cordis. Cum enim necesse sit hominibus, ut *pecunias* mutuò dent, & accipiant; sintque tam duro corde, ut eas gratis commodare nolint, reliquum est ut permittantur *Vsura*. Alii nonnulli in medium adduxerunt, callidas quasdam & suspectas propositiones.

positiones, de Argentariis, & Excambiis publicis, detectione fortunarum hominum singulorum, & aliis hujusmodi artificiiis. Verum pauci de *Fœnore* disseruerunt solide & utiliter. Optimum fuerit proponere nobis ante oculos, *Fœnoris commoda, & incommoda*; ut Bonum vel ponderetur, vel separetur; Quinetiam cavere imprimis, ne dum *Fœnore* feramur in melius, intercipiamur & incidamus in pejus.

Incommoda Fœnoris hæc sunt. Primum, quod Mercatorum numerum minuit. Nam si ignava hæc, *pecunia in fœnus* erogatio, e medio tolleretur, *nummi* non delitescerent præ socordia, sed, magna ex parte, in mercaturam impenderentur; Quæ instar *Venæ Portæ*, cuiusvis *Regno* est, ad opes introducendas. Secundum, quod Mercatores inopes reddit: Sicut enim Colonus, terram colere ita fructuose nequit, si Reditum solvat nimis gravem; ita Mercator, tam commodè & lucrose, mercaturam suam exercere vix potest, si *pecuniis fœnore* sumptis, negotietur. Tertium *Incommodum* duorum priorum Appendix quædam est Portoriorum & Vectigalium publicorum imminutio, quæ
fluunt,

fluunt & refluxuunt, pro modo commercii. Quartum, quod *Theſaurum*, & *Pecunias* Regni, ſive *Reipublicæ* in paucorum manus reducit: Cum enim *Fœneratoris* lucrum certum ſit, cæterorum incertum, eveniet in fine ludi, prout ſit ſæpè in aleâ, ut maxima pars pecuniæ promo cedat. Illud autem pro inconcuſſo tenendum, florere *Rempubli-*cam imprimis, cum *pecunia* diſpergantur, non coacerventur. Quintum, quod terræ & prædiorum pretium deprimit: Etenim *pecunia* inſumuntur, vel in mercaturam, vel in prædiorum coemptiones, *Fœnus* autem utrique obviare videtur. Sextum, quod omnes labores, molimina, & inventa nova quæcunque, enervat & hebetat; in quibus *Pecunia* minimè ſibi deeſſet, niſi à torpedine iſta impediretur. Poſtremum, quod tinea eſt & teredo facultatum quam plurimorum hominum; id quod, tractu temporis, egeſtatem publicam parit.

Econtrariò, *Commoda Fœnoris* hæc ſunt. Primò, quod utcunque *Uſuræ* in aliquibus mercaturæ noceant, in aliis nihilominùs profunt: Certiſſimum enim eſt, maximam mercaturæ partem, à junioribus Mercatoribus exerceri, *fœ-*
nore

nore sumptis *pecuniis*; Unde si *Fœnerator*, pecunias suas, vel exigat, vel non emit-
tat, secutura necessario est magna mer-
caturæ clades. Secundum est, quod nisi
prompta hæc à *Fœneratoribus pecunia-*
rum mutuatio, hominum necessitatibus
subveniret, in extremas angustias citò
redigerentur; quandoquidem cogeren-
tur res suas, (siue bona mobilia fuerint,
siue prædia,) nimis vili pretio vendere :
Itaque, ubi *Fœnus* rodit tantum, distra-
ctiones præproperæ penitus absorbe-
rent. Nam quantum ad *Oppignerationes*,
aut ea quæ à *Iureconsultis* appellantur
Mortua vadia, huic certè malo reme-
dium vix exhibebunt: Siquidem aut ea
prorsus non accipient homines sine *Fæ-*
nore; aut si accipiant, solutione ad diem
minime præstitâ, summo jure agent.
Memini *Pecuniosum* quendam, virum
durum, rure agentem, qui solebat dice-
re; *In malam crucem abeat ista fœnera-*
tio; *Impedimento est, quo minus Pignorum*
& Obligationum pœnas exigere possimus.
Tertium & ultimum hoc est: Nugas me-
ras dico, si quis existimet, Mutuatio-
nem pecuniarum facilem, non admisso
Fœnore, fieri posse: Neque rursus quis
animo comprehenderit, innumera quæ
sequen-

sequentur mala, si Contractus illi, mutui dati & accepti, convellantur. Itaque de abolendis prorsus *Vsuris* sermones facere ineptum foret. Respub. omnes, pro diversa tamen ad *Sortem* ratione, eas tolerarunt; adeo ut opinio illa in *Vtopiam* protinus releganda.

Dicamus jam de *Reformatione & Norma Vsurarum*, Quibus nimirum modis, *Incommoda* earum optime evitentur, *Commoda* retineantur. Patet jam, conferendo inter se *Commoda & Incommoda Vsurarum*, (quod modò fecimus,) duo esse, quæ reconciliare oportet. Prius ut retundantur dentes *Fœnoris*, ne nimium mordeat: Secundum, ut viris pecuniosis aperiatur via, quâ ad pecunias Mercatoribus præstandum invitentur, ne *Commercium* intercidat aut languescat. Hoc autem fieri non potest, nisi in *Fœnore*, duas *Proportiones* introducas; *Minorem & Majorem*. Si enim *Fœnus*, ad unicam tantum *Proportionem*, eamque minorem redigas, mutuo accipientem aliquantulum levabis, sed Mercator *pecunias* non facile reperiet. Atque insuper notandum est, *Mercaturam*, cum sit omnium maxime lucrosa, *Fœnus* ad *Proportionem* bene magnam ferre posse;

posse; alios Contractus minimè.

Ut his duabus intentionibus satisfiat, hac via insistere licet. Duæ sunt *Fœnoris* Proportiones: Prior omnibus permittatur; Posterior cum licentia, aliquibus tantum hominibus, & in aliquibus Reipublicæ locis, ubi mercatura fervet, concedatur. Primò igitur, (si nos audias) reducatur *Fœnus* ad partem viceſimam *Sortis* pro Mutuatione in annum: Ea proportio Edicto promulgetur, ut libera sit omnibus. Pro eâ accipienda, *Princeps* sive Respublica, mulctæ omni renunciet. Hoc ab obstructione aliquâ generali, aut difficultate majore, Mutuationem conservabit. Hoc innumeris Mutuatoribus, ruri & alibi degentibus, solamini erit. Hoc magna ex parte prædiorum pretia adaugebit. Quandoquidem annuus valor prædiorum, hic apud nos in *Anglia*, excedet illam *Fœnoris*, ad hanc Proportionem redacti; Quantum annuus valor sex librarum, excedit illum quinque tantum. Hoc denique, industrias hominum, ad utilia & lucrosa inventa, acuet & excitabit: eò quod plurimi hujusmodi inventis potius se dedent, quàm lucro tam exili, quale diximus, ex *Usuris*, acquiescere; præsertim
cum

cum lucro jampridem majori ex iisdem assuevissent. Secundò, certis quibusdam hominibus, commodandi Mercatoribus notis, & non aliis quibuscunque hominibus, *Licentia* concedatur: Hoc autem fiat, additis Cautiõibus quæ sequuntur. Sit Proportio, (etiam hæc de qua loquimur,) illa paulò remissior, quam antea solvere solebant: Hoc pacto, universi, tam Mercatores, quam alii, reformatione hac recreabuntur. *Princeps* autem, sive *Resp.* exiguam aliquam Summam percipiat, pro *Licentiis* singulis; reliquum lucri, *Fœneratori* cedat: Si enim lucrum *Fœneratoris* leviter tantum minuatur, eum nullo modo à *fœnore* exercendo deterrebit: Exempli gratiâ; Si quis antea decem, aut novem libras, pro *Sorte* centum librarum, quotannis accipere solebat; is etiam octo potius libris, contentus erit, quam *Fœneratorem* exuet; aut certa cum incertis commutabit. Sint isti, quibus *Licentia* scilicet conceditur, numero minime definiti; Sed tamen ad Urbes aliquas, & Oppida quæ mercaturâ florent, restringantur: Ita enim, prætextu *Licentiarum*, opportunitatem non habebunt, *Pecunias* aliorum pro suis commodandi: nec

novem

232 DE IUVENTUTE & SENECTUTE.
novem aut octo librarum Proportio,
Licentiâ munita, generalem illam quin-
que librarum absorbebit: Nemo siqui-
dem, *pecunias* suas, procul à se mittere,
aut in manus ignotas concredere, præ-
optabit.

XL. DE IUVENTUTE ET SE- NECTUTE.

I*uvenis* annis poterit esse senex ho-
ris, si *temporis* jacturam non fecerit.
Sed hoc rarò contingit. Generaliter,
Iuventus similis est primis cogitationi-
bus, quæ secundis sapientiâ cedunt.
Etenim inest cogitationibus *juventus*
quædam, non minus quam ætatibus.
Attamen inventio *Iuvenum* vivacior est
quam *Senum*; Atque imaginationes in
mentes eorum illabuntur melius, & ve-
luti divinius. Ingenia præfervida & quæ
cupiditatibus violentis, ac perturbatio-
nibus, huc illuc impelluntur, non ma-
tura fiunt ad res gerendas, donec *Meri-
diem* ætatis suæ attigerint: Ut videre est
in *Iulio Casare*, & *Septimio Severo*. De
quorum posteriore dictum est; *Iuventu-
tem egit erroribus, imò furoribus, plenam:*
Qui

Qui tamen, in serie *Imperatorum* universa, fuit propemodum celeberrimus. Sed ingenia sedata & composita, etiam in *juventute* florere possint. Cujus rei exempla cernuntur, in *Augusto Cesare*, *Cosmo Duce Florentia*, *Gastono de Foix*, & aliis nonnullis. Ex alterâ parte, calor & vivacitas, si in *Senectute* inveniantur, temperamentum optimum constituunt ad negotia. *Juvenes* ad inveniendum magis idonei sunt, quam ad judicandû; & executione potius quam consiliis validi; & ad negotia nova melius adhibentur, quam ad consuetâ. Etenim experientia *Senum*, in iis quæ sub experientiâ eorum cadunt, eos dirigit; sed in rebus novis, eos seducit. Errores *Juvenum* negotia sæpenumero pessundât; verum errores *Senum* non ultra fere procedunt; nisi ut plus fieri potuisset, aut citius. *Juvenes*, in rebus gerendis & tractandis, majora amplectuntur, quam comprehendere valeant; plura movent, quâ componere rursus sciunt; ad fines advolant gradibus & mediis non bene pensitatis; præcepta quædam absurde persequuntur, in quæ casu inciderunt; extrema remedia à principio usque tentant; denique quod errores condu-

conduplicat, errores agnoscere, aut revocare, detrectant: Similes equis malè domitis, quæ nec se sistere, nec vertere, volunt. *Senes* plus satis objiciunt; in consultationibus nimium morantur; pericula plusquàm expedit reformidant; poenitentiâ præproperâ vacillant; atque negotia raro admodum ad periodum justam deducunt; sat putantes mediocritate quadam successus frui. Bonum certe fuerit, in negotiis, mixturam adhibere, & *Senum & Juvenum*: Illud enim in præsens utile erit, ut virtutes utriusque ætatis, defectus earum corrigant; Utile etiam futuro, ut *Juvenes* perdiscant, dum *Senes* moderentur; Postremò accidentia externa melius compescit, quia *Senes* auctoritate, *Juvenes* gratiâ & popularitate, pollent. At in Moralibus, *Juventus* fortasse primas tenebit, ut *Senectus* in Politicis. Ex *Rabbinis* quispiam, super Textum illum; (*Juvenes vestri videbunt visiones, & Senes vestri somniabunt somnia*;) sic infert; Quod *Juvenes*, propiore ad se aditu *Deus* dignatur, quam *Senes*: Quia *Visio* revelatio clarior & manifestior est, quam *Somnium*. Et sanè, quanto quis magis, de Mundo bibit, tanto plus toxico ejus infici-

inficitur : Tum *Senectus*, potius in facultatibus intellectus, quam in virtutibus voluntatis & affectuum, proficit. Sunt, qui in *Iuventute* admodum præcoces sunt, sed currentibus annis citò marcescunt, & deveniunt evanidi. Tales sunt ; Primo qui ingenia nacti sunt fragilia, quorum acies facile retunditur : qualis fuit *Hermogenes Rhetor* ; cujus Libri subtilissimi sunt ; verum ipse paulo post stupidus evasit. Secundum genus eorum, quibus naturales quædam facultates insunt, quæ magis *Iuventutem* decent, quam *Senectutem* ; qualis est Oratio fluens, & luxuriosa ; quæ in *Juvene* laudatur ; in *Sene* non item. Ita *Cicero* loquitur de *Hortensio* ; *Idem manebat, neque idem decebat*. Tertium eorum, qui sub initiis, nimium efferuntur ; & magnanimitate præditi sunt, supra quam ætas provectior ferre valeat : qualis fuit *Scipio Africanus*, de quo *Livius* ita prædicat ; *Ultima primis cedebant*.

XLI.

DE PULCHRITUDINE.

Virtus, instar Gemmæ pretiosæ, optima est, sine ornamentis inserta.
Atque

Atque profecto eadem præstat, in corpore decoro, licet non delicato; quodque aspectus dignitatem potius præ se ferat, quam *pulchritudinem*. Neque ferè reperiēs, eximie *formosos*, virtutibus pollere: Ac si Natura, in hoc magis incubuisset, ut non turpiter erraret, quam ut aliquid excellens produceret. Itaque conversationibus apti sunt, at excelsos spiritus non gerunt: Et urbanitati potius student, quam virtuti. Sed hoc in omnibus non tenet. Siquidem *Augustus Caesar*, *Titus Vespasianus*, *Philippus Pulcher Rex Gallus*, *Edouardus Quartus Rex Angliæ*, *Alcibiades Atheniensis*, *Ismael Persa*, viri prorsus magni fuerunt, & nihilominus *perpulchri*.

In *Pulchritudine* præfertur venustas colori; & decorus ac gratiofus oris & corporis motus, ipsi venustati. Ea præcipua *Pulchritudinis* portio quam pictura repræsentare non potest; Imò nec effigies ipsa viva, primo aspectu. Non reperitur *Pulchritudo* aliqua excellens, cui non insit aliquid minus conforme, in compagine. Haud facile quis dixerit, utrum *Apelles*, aut *Albertus Durerus*, nugator major fuerit; quorum alter hominem secundū proportionēs Geometri-

metricas effingere voluit; Alter, ex compluribus faciebus, optimas quasque partes desumendo, unam satagebat depingere excellentem. Tales, (credo,) effigies, vix ulli placebunt, præterquam Pictori ipsi. Non quin existimem, elegantiores faciem depingi à Pictore posse, quam unquam in vivis fuit; sed hoc ei contingere oportet, ex felicitate quadam, & casu, (veluti Musicis sui cantus) non autem ex Regulis artis. Videre est facies nonnullas, quarum partes singulæ, examini si subjiciantur, vix unam reperiēs quam separatim probes; quæ tamen in consortio satis placent. Quod si verum sit, *Pulchritudinem* præcipuam sitam esse, in motu decoro, mirum sane non est, si proveciores ætate, aliquando videantur junioribus *amabiliiores*: Secundum illud *Euripidis*; *Pulchrorum autumnus pulcher*: Etenim fieri non potest, ut Iuvenis per omnia decus tueatur, nisi fortè juventutem ipsam, ad supplementum decoris assumas. *Pulchritudo*, est instar fructus horarii, qui facile corrumpitur; nec diu durat: atque sæpe juventutem inducit dissolutam, senectutem autem sero pœnitentem: attamen si bene collocetur, virtutes splendere facit, vitia erubescere.

XLII.

DE DEFORMITATE.

D*Eformes* Naturam ferè ulciscuntur : Sicut enim Natura minus illis propitia fuit, ita & illi Naturæ vicissim aduersi ; cum sint plerique ipsorum, (ut loquitur *Scriptura*,) *sine affectione naturali*. Est proculdubiò consensus, inter animam & corpus ; atque Natura, *ubi peccat in uno , periclitatur in altero*. Sed quia in fabricâ animæ conceditur homini electio, in fabricâ corporis imponitur necessitas ; astra inclinationis naturalis , obscurantur nonnunquam, à Sole virtutis & disciplinæ. Consentaneum itaque fuerit , de *Deformitate* dicere , non ut signo , quod quandoque fallit ; sed ut causâ, quæ perrarò effectu destituitur. Quicumque in persona sua, aliquid habet , quod contemptum inducit , perpetuum habet in se stimulum, quo à contemptu se vindicet: Itaque *Deformes* semper audacissimi ; in principio, veluti in defensione sua , utpote qui contemptui exponuntur, sed processu temporis, ex habitu acquisito. Iterum *Deformitas* industriam acuit; ejus
gene-

generis industriam, ut aliorum defectus & infirmitates sedulò rimentur; unde habeant quod rependant. Præterea, in potentioribus, suspiciones & zelotypiam, versus eos, extinguit; veluti homines quos tuto despiciere liceat: competitores autem & æmulos confopit; utpote nihil suspicantes, de promotione eorum ad honores, donec ipsos in possessione honorum videant. Adco ut si rem diligenter introspicias, in magnis ingeniis, *Deformitas* ascensum ad honores patefaciat. *Reges*, antiquis temporibus, (atque hodiè etiam in *Imperiis* nonnullis,) *Eunuchorum* fidei magno-pere inniti solebant: Qui enim erga omnes invidi sunt, uni magis fidi sunt, & obnoxii. Attamen fidem illis adhibebant, potius ut rimatoribus bonis & susurronibus, quam aut Magistratibus aut ministris publicis. Similis etiam est ratio *deformium*. Manet illa Regula, quam antea posuimus: *Deformes*, si animosi sint, à derisu & ignominiâ liberare se gnaviter contendunt: Quod fieri non potest, nisi aut per virtutem, aut per malitiam. Itaque nil mirum cuiquam videatur, si quandoque in viros egregios evadant; qualis fuit *Agésilæus*, *Zan-*

gerus Solymanni Filius, Æsopus, Gasca Peruvia Præfectus; quin & Socrates illis annumerari possit; cum aliis.

XLIII.

DE ÆDIFICIIS.

Ædes extruuntur, ut in iis habitemus, non ut eas spectemus: pulchritudini igitur præponatur Usus, nisi forte utrumque obtineri possit. Relinquamus fabricas *ædium* speciosas, quæ admirationem incutiunt, *palatiis Poetarum incantatis*; qui eas extruunt sumptu parvo. Qui *domum* elegantem ædificat, sed in situ malo, carceri seipsum mandat. Situm autem malum intelligo, non tantum ubi aer insalubris, sed etiam ubi aer inæqualis est: Quales sunt *ædes*, quæ extruuntur quidem, in colliculo paululum elevato; sed cincto undique, more Theatri, collibus altioribus; ubi ardor Solis constringitur, venti autem, veluti in canalibus, variis æstibus reciprocantur: Adeò ut in hujusmodi situ, subito sentias, diversitatem non minorem, caloris & frigoris, quàm si in locis diversis habitares. Neque malum situm facit aeris solummodo conditio prava; verum

verum etiam viarum & adituum incommoditas; fora rerum venalium indiga; & (si *Morum* consulas) vicini mali. De compluribus aliis non loquor; qualia sunt, Aquarum absentia; Sylvarum defectus, quæ & focum, & umbram, præbeant; Sterilitas soli, aut quod ex variis glebarum generibus minimè commistum sit; Prospectus coarctatus; Defectus terræ planæ & æquabilis; Locorum defectus in propinquo, qui venationibus, aucupiis, cursibus equorum, idonei sint; Mare nimis in vicino, aut nimis in remoto; Commoditas nulla fluviorum navigabilium, aut etiam incommoditas ipsorum ob inundationes; Situs remotior ab urbibus magnis, quod negotiis obest, aut etiam propinquior, quod victui necessaria absorbet, & omnia cara reddit; Locus ubi quis latifundia ampla possideat, aut acquirere possit, & locus contrà ubi pennas extendere nequeat: Quæ singula minime eo animo enumeramus, ac si *domus* aliqua his incommodis omnibus vacare possit, verum ut tot ex illis evitemus, quot evitari concedatur; atque rursus, si quis *Domos* plures ædificet, ita rem disponat, ut quæ in una desint commoditates, adsint in alterâ.

Responsum *Luculli Pompeio*, bellulum erat: qui, cum in palatio *Luculli*, immensas & luminosas porticus & cameras conspexisset, sic inquit; *Optime proculdubio hic habitatur æstate, sed quomodo hyemem toleras? Cui Lucullus; Quid, nunnam me putas, ævium prudentiam non assequi; quarum nonnullæ, hyeme ingruente, sedes mutant?*

Transeundum jam à situ *Domus*, ad domum ipsam. Imitabimur *Ciceronem*; qui libros conscripsit *De Oratore*, & librum unicum qui inscribitur *Orator*: quorum priores *Præcepta artis* tradunt, posterior *Perfectionem*. Describemus igitur *Palatium Regium*, atque ejusdem modulum quendam conficiemus. Prorsus enim mirabilis res est, tam vastas hodie existere moles in *Europa*, quales sunt *Vaticanum*, & *Escuriale*, & nonnullæ aliæ; in quibus tamen, *Cameram* aliquam verè magnificam, vix reperies.

Primum igitur statuo, *Palatium* perfectum neutiquam esse, nisi duas habeat portiones diversas, *portionem Convivii*, ut loquitur *Liber Hæster*; Et *portionem Mansionis* sive familiæ: Alterum ad pompas, magnificentias, & celebritates; Alteram, ad habitationis usum. Intelligo,
portio-

portiones istas duas, extrui debere, non ut latera *domus*, sed ut *frontis* ipsius partes: easque exterius uniformes esse, licet interius longe diversas. Conjungi autem volumus *portiones* istas, per turrim sublimem & splendidam, in medio frontis. Atque, quoad *portionem convivi*, unicam tantum illic *Cameram* poni velim; eamque supra gradus, quinquaginta pedes ad minus altam: & subter eam, *Cameram* item alteram, similis longitudinis & latitudinis; quæ apparatus & instructionem, ad festa, ludos, & ejusmodi magnificentias; actores etiam, dum se ornent & parent, commode recipiat. Alteram *portionem*, *Mansionis*, scilicet, dividi velim præcipuè, in *Aulam*, & *Sacellum*. utramque amplam & pulchram: Eas vero per universam *Portionis* longitudinem, extendi nolim; sed relinqui in exitu Cœnacula duo; hyemale & æstivale: Atque subter hæc omnia, (excepto *Sacello*,) Cellas amplas subterraneas, collocari volo; quæ Culinis privatis, Promptuariis, Panariis, & similibus, inserviant. Quantum ad Turrim; Eam elevari volo, usque ad duo Tabulata; utrunque quindecim pedes altum, supra duas alas frontis; cooper-

tam plumbo, æquabili, atque statuis per fulcra laterum, in summitate, decoratam: Eandem turrim in Cubicula distingui volo. Gradus autem turris apertos esse, & in se revertentes, & per senos subinde divisos; utrinque statuis ligneis, inauratis, vel saltem ænei coloris, cinctos, cum statione spatiosa & lata in vertice. Verum cavendum, ne locus ubi famuli comedant, sit ad inum gradum, vel propè: Si enim sit, ciborum nidor ascendet, tanquam in tubo quodam. Et de *fronte Ædificii* hætenus. Tantum intelligo gradus primos ascensus, ad viginti pedes sustolli debere; altitudinem scilicet Tabulati inferioris.

Ultra *frontem Ædificii*, aream spatiosam designo, cujus latera tria sint ipsa *ædium fronte* haud paulum humiliora; Atque in quatuor angulis ejusdẽ areæ, turres extruantur, altitudinem laterum prædictorum nonnihil superantes, ad gradus, quibus in superiora ascendatur, capiendos: quæ turres, non recipiantur in planum *ædificii*; sed extra promineant. Area autem integra lapidibus latis quadrangulis minimè substernatur; Nā hujusmodi pavimenta calorem molestum

stum æstate, & similiter frigus asperum hyeme, immittunt; sed habeat ambulacra, ex ejusmodi lapidibus, per latera tantum *ædificii*; & formam crucis, ex iisdem, in medio; cum quadris interpositis, quæ gramine vestiantur, detonso quidem, sed non nimis prope terram. Latus universum aræ, ex *parte Convivii*, occupent spatiosæ & speciosæ *Porticus*. In quibus singulis *Porticibus*, sint in laquearibus, tres aut quinque Sphæræ concavæ, (Cupulas vocant,) pulchræ, in longitudine positæ; ad æqualem distantiam: Sint quoque fenestræ, ex vitro colorato, ubi pingantur columnæ, imagines omnigenæ, flores, & similia. At latus ex *parte Familiae*, simul cum latere tertio è regione *frontis*, complectatur *Cameras præsentiales*, & alias usus ac decoris ordinarii; atque rursus Cubicula: Sintque etiam tria ista, latera ita extructa, ut exhibeant *ædificium* duplex; non translucida, sed ex altera tantum parte fenestrata; ut tam matutinis, quam vespertinis temporibus, præsto sint *Camerae*, in quas Sol non intret. Accommodentur etiam eo modo, ut habeantur ibi *Cubicula* & *Camerae* tam æstivales ad refrigerium, quam hyemales ad fri-

gus arcendum. Invenies non rarò *ades* pulchras, sed tamen ita vitro & fenestris repletas, ut vix locum suppeditent, ubi te recipias aut ad Solem, aut ad frigus, evitandum. Quantum ad Fenestras prominentes sive arcuatas; eas probo tanquam res commodas, (Urbibus sanè fenestræ ad planum *ædificii*, & minimè protuberantes, magis conveniunt; propter Uniformitatem structuræ plateas versus;) Sunt enim receptus colloquiis opportuni : atque insuper, tam ventum, quam Solem, summovent; Quod enim alias, per totam ferè *Cameram*, pertransisset, vix ultra fenestram penetrabit. Rarè tamen sint hujusmodi fenestræ arcuatae, non ultra quatuor; Duæ scilicet, ex utroque latere *areæ*.

Ultra hanc, quam diximus, *Aream*, fit alia interior, paris, & amplitudinis, & altitudinis; *Horto* per exterius circumcincta; interius autem, Ambulacris pulchris, arcuatis, usque ad primum Tabulatum, circundata. Pars autem exterior Solarii inferioris versus *Hortum*, quatenus ad duo latera, convertatur in *Specum* sive *Cavernam*, (*Grottam* moderni vocant,) ad umbram & æstivationem; apertam, aut fenestratam, tantum
ex

ex parte *Horti*: Sit autem *Caverna* illa solo æqua, non omninò pressa; & eleganti pavimento strata, ad terræ vapores excludendos. Erigatur autem in medio istius aræ *Fons* splendidus; aut Opus aliquod ex Statuis magnificum; Pavimentum autem simile sit aræ illi antedictæ. Hujus aræ *edificia*, ex utroque latere, destinentur *Cameris*, & *Conclavibus*, secretioribus: Latus autem transversum, Porticibus etiam secretioribus. Curandum vero, ut aliquæ, tam ex *Cameris* & *Conclavibus*, quam ex *Porticibus*, designentur ad usum infirmorum; si fortè *Princeps*, aut quivis è grandioribus, ægrotaverit. Habeant autem Portiones singulæ ægris destinatæ, (ut moderni loquuntur,) *Ante-Cameram*, *Cameram* ad Cubile, & *Re-Cameram*. Hæc autem, quæ diximus, supra secundum Solarium collocentur. At latus transversum Solarii inferioris, versus *Hortum* convertatur in Porticum, speciosam, patentem, & columnis fultam. Rursus, supra Solarium tertium, ex omnibus tribus lateribus, statuantur Porticus elegantes, columnares, & apertæ, ad prospectum & refrigerium *Horti* excipiendum. Verum ad angulos

lateris transversi, in Solario secundo, accommodentur & ornentur, duo splendida & delicata *Conclavia*, (*Cabinettos* moderni vocant;) pavimento nitente, aulæis sumptuosis instructa, vitro Crystalino fenestrata, cum Cupola elegante in medio. Sint autem *Conclavia* illa, rebus curiosis omnigenis, & spectatu dignis, referta. In supremis quoque Porticibus, (si fieri posset,) optarem collocari, juxta parietes, in locis diversis, *Fonticulos* quosdam aquam emittentes; qui per secretos tubos iterum transeant. Interior autem pars, in Solario superiore, versus aream, formetur in Porticus & Ambulacra, bene munita & obducta, ad usum convalescentium. Atque hæc hactenus de *Modulo Palatii* ipsius: Nam de Balneis, & Piscinis, non loquor. Superest tamen, ut antequam ad frontem ædium pervenias, collocentur aræ tres; Area viridis, gramine vestita, cum pariete in circuitu, & juxta parietem arboribus, ordine positis, fata: area altera, ejusdem amplitudinis, sed in pariete cujus, sint turriculæ extractæ, aut simile quid ejusmodi elegantia: area item tertia, quæ cum fronte ipsa ædium, quadrangulum constituat; quam ædificio certe aliquo circun-

circundatam nolo; neque rursus nudis parietibus cinctam; sed Ambulacris supra columnas, non arcus, erectis; in summitate verò plumbo, vel lapide quadrato, coopertis, & ad latera elegantibus Statuis parvis, ænei coloris, munitis, clausam. Quatenus vero ad *edificia* omnia, quæ usibus familiaribus inserviunt, summoveantur illa, ad aliquam distantiam, à *Palatio* ipso; ita tamen, ut interponantur *Porticus* humiliores, & obtectæ; intra quas ad *Palatium* transire possis.

XLIV.

DE HORTIS.

D*Eus* ipse primus plantavit *Hortum*. Atq; revera, inter solatia humana, illud *horti* est purissimum. Etenim spiritus hominum maximè reficit & oblectat; quo sine, *Ædificia* & *Palatia*, manus tantum sunt opera, nec sapiunt Naturam. Quinetiam notabis, Secula cum proficiunt in culturâ & magnificentiâ, citius pervenire ad *edificiorum* pulchritudinem, quam ad *hortorum* elegantiam & amœnitatem: quasi elegantia illa *Hortorum* esset res perfectior.

Statuo

Statuo in *hortis Regalibus*, assignari oportere *Hortos*, pro singulis anni *mensibus*: in quibus, separatim, *Plantæ*, quæ illo *Mense* florent & vigent, producantur. Pro *Decembri, Ianuario*, & fine *Novembris*, eligendæ sunt *Plantæ*, quæ per totam *Hyemem* virescunt; Quales sunt, *Aquifolia*; *Hedera*; *Laurus*; *Juniperus*; *Cupressus*; *Taxus*; *Buxus*; *Pinus*; *Abies*; *Rosmarinus*; *Lavendula*; *Pervinca*, flore albo, purpureo, & cæruleo, *Chamædris*; *Irides* quoad folia; *Aurantia*, *Limones*, & *Myrtus*, si *Calidariis* conserventur; & *Amaracus* juxta parietem & versus Solem factus. Sequuntur pro fine *Januarii*, & *Februario*; Arbustum *Chamæleæ Germanicæ* sive *Mezereonis*, quæ eo tempore floret; *Crocus vernus*, flore luteo, & glauco, *Primulæ Veris*; *Anemones*; *Tulipa præcox*; *Hyacinthus Orientalis*; *Chamairis*; *Fritellaria*. Pro *Martio*; Omne genus *Violarum*, præcipue *Purpureæ* simplici flore, quæ sunt præcocissimæ; *Pseudo-narcissus luteus*; *Bellis*; *Amygdalus*, quæ tunc floret; *Malus Persica*, & *Cornus*, quæ etiam tunc florent; *Rubus odoratus*. Pro *Aprili*; *Viola* flore albo multiplice; Pa-

rieta-

rietaria lutea : Leucoium; Herba paralyfis ; Irides, & Lilia omnigena; Flores Roris marini ; Tulipa ; Pæonia , flore multiplici; Narcissus verus ; Periclemenum *Sabaudicum* ; Cerasus , & Pyrus, & Prunus diversi generis in flore; Acanthus, quæ tum folia emittit ; Arbor Lelac. Pro *Majo*, & *Iunio* ; Camacariophyllus omnium generum , præcipuè virgineus; Omne genus Rosarum, Moschata sola excepta , quæ serius floret; Periclemenum commune ; Fraga ; Buglossum ; Columbina ; Flos Africanus, simplex , & multiplex ; Cerasus , quæ tum fructum profert ; Ribes ; Ficus in fructu ; Baccæ Rubi Idæi, Vitis flores; Lavendula florens ; Satyrium hortense flore albo ; Herba Muscaria ; Lilium Convallium; Malus florens ; Flos Cyaneus. Pro *Iulio* ; Cariophyllata omnium generum ; Rosa Moschata; Tilia florens ; Pyra, & Poma, & Pruna præcocia. Pro *Augusto* ; Pruna omnium generum , Pyra ; Mala Armeniaca; Baccæ Oxyacanthæ ; Nuces Avellanæ; Melones Moschatellini ; & omnigeni Coloris Delphinium, sive Consolida Regalis. Pro *Septembri*, Uvæ ; Poma; Papaver variorum colorum ; Mala Persica ; Melo-

Melo-cotonea; Nectarinæ; Corna; Pyra hyemalia; Cydonea, Pro Octobri, & principio Novembris; Sorba; Mespila; Pruna sylvestria; Rosæ feræ; Malvæ arborescentes flore roseo; & similia. Hæ vero, quas enumeravimus, Plantæ, *Climati Londinensi* conveniunt. Sed hoc volo, ut sit alicubi, quasi Ver perpetuum, prout fert loci conditio.

Quoniam autem *odor Florum*, spirans in aere, (ubi undulat more modulationis *Musica*,) gratior multo est, quàm si eos decerpas manu, ideo nihil magis confert, ad delectationem illam, quæ ex *odore Florum* percipitur, quam nosse eos *Flores*, & *Plantas*, quæ adhuc crescentes, nec avulsæ, maxime emittunt auras suaves, & aerem *Odore* perfundunt. Rosæ tam pallidæ, quam rubæ, dum crescunt, *Odoris* sui sunt tenaces, nec aerem tingunt; adeò ut juxta sepem earum ambulans, nihil *Odoris* percipias, etiamsi hoc experiaris tempore roris matutini. Laurus itidem, dum crescit, *Odoris* parum emittit: neque etiã Rosmarinus, aut Amaracus. Id, quod ante omnia, suavissimo *Odore*, aerem (crescens) imbuat, est Viola; præcipue alba, flore multiplici; quæ bis quotannis floret,

floret ; medio *Aprilis*, & sub finem *Augusti*. Ei proxime accedit Rosa Moschata : tum folia Fragariæ marcescentis, quæ *halitum* emittunt plane *cardiacum* : Tum flores Vitis, qui apparent in racemis noviter protrusis, ad instar pulveris, qualis est in caule Plantaginis: Tum Rubus odoratus: Tum Parietaria lutea, quæ gratissimum edit *Odorem*, fata juxta fenestras Conclavis, aut Cubiculi in imo Solario siti : Tum Cario-phyllatæ, tam minores, quam majores; Tum flores Tiliæ : Tum Periclymeni flores, eminus locati : Tum flores Lavendulæ. De floribus Fabæ non loquor, quoniam campestres sunt. At ea, quæ aerem, jucundissimo *Odore* perfundunt, sed non nisi calcata, aut contusa, sunt tria ; Pimpinella, Serpillum, & Mentha Aquatica. Itaque Ambulacra integra his sunt conferenda, ut *Odorem* eorum calcando exprimas.

Horti Contentum, (loquor autem de *Hortis Regiis*, sicut feci de *Ædificiis*,) haud minus triginta jugerum esse debet : Atque illud in tres partes dividi convenit : *Graminetum* in introitu ; *Fru-
ticetum* sive *Eremum* in exitu ; Et *Hortum precipuum* in medio : Præter *Ambula-*

bulacra utrinque ad latera. Mihi quidem placet, quatuor jugera *Gramineto* assignari; Sex *Fruticeto*; Bis quatuor ad *Ambulacra* ad latera; Et *Horto præcipuo* duodecim. Oblectamentum ex *Gramineto* duplex est: Primum quidem oculis, quibus nihil jucundius est, quàm gramen subinde tonsum, & virescens: Alterum, quoniam in medio orbita purganda est, quàm iri possit versus frontispicium *Sepis magnifica*, quæ *Hortum præcipuum* includat. At quoniam orbita ista longa erit, neque in magnis ardoribus, anni, aut diei, umbra *Horti* emenda est, ambulatione per *Graminetum*, exposito Sole; ideo *Ambulacra* obtectâ, duodecim pedes alta, ex opere lignario, utrinque ad latera *Gramineti* extruenda sunt per quæ *Hortum* introire possis, in umbra continua. Quantum autem ad *Schemata*, & *Figuras*, ex varii coloris terra distinctas, quæ subjaceant fenestris *Ædificii*, nugæ planè sunt. Sæpius videas in placentis talia. Figura quadrata *Horto* optime convenit; quam undique sepi pulcherrima & arcuata claudi oportet. Arcus extollantur supra Columnas, ex opere lignario, pedes decem alti, lati sex: Spatia autem inter columnas, ejusdem

dem dimensionis sint cum latitudine Arcus. Supra arcus sit Sepes continuata, pedes quatuor alta ex opere itidem lignario; & hanc supra, sit Turricula in summitate arcus cujusque extructa, cujus interior capacitas sufficiat avicularum cavæ excipiendæ. Et supra interstitia arcuum collocentur aliæ aliquæ figuræ inauratæ, continentes lamellas vitri colorati, quibus varie ludant radii Solares. Hanc autem Sepem intelligo. supra aggerem, haud præcipitem quidem, sed mediocriter declivem, sex pedes altum, totum floribus confitum, erigendam esse. Intelligo etiam, ut hæc *Quadra Horti*, non totam Soli latitudinem occupet, sed satis spatii, variis Ambulacris conficiendis, utrinque ad latera relinquat; in quæ, obtecta illa *Gramineti Ambulacra*, de quibus diximus, deducant. Verum ad introitum & exitum *Horti*, hujusmodi *Ambulacra* cum sepi- bus, omnino omittenda sunt: in introitu quidem, ne conspectum *amænæ* illius *sepis*, à *Gramineto* impediat; in exitu autem, ne prospectum *Fruticeti* per arcus intercipiat.

Dispositionem soli, intra claustrum *Sepis*, variandam ad placitum relinquo:

Hoc

Hoc interim monens, ut quæcunque ea tandem sit; nimis curiosa & operosa ne sit. *Imagines* excisas ex Junipero, vel alia materia hortensi, non probo: Puerilia sunt ista. Humiles sepiculæ rotundæ, instar fimbriarum, cum Pyramidibus parvulis, placent. Columnas etiam, & Pyramides altas, ex opere lignario, in aliquibus locis sparsas, sepibus vestitas, recipio. *Ambulacra* ampla & spatiosa esse volo. *Ambulacra* angustiora & obtectiora ad Latera summovenda sunt, ne utquam verò in Pomærio *Horti* præcipui collocanda. Consulerem etiam ut in medio *Horti* sit *Monticellus* pulcher, cum tribus ascensus ordinibus, & tribus *Ambulacris*, ejus latitudinis, ut quatuor una ambulare possint. Et hæc insuper *Ambulacra* perfecte circularia esse suadeo, absque figuris Propugnaculorum. Altitudo autem *Monticelli* triginta pedum esto: Atque in vertice, *Domicellus* elegans extruatur, cum Caminis venuste ordinatis, & absque multo vitro.

Fontes quod attinet, magno sunt illi ornamento, & refrigerio; sed Stagna, & Piscinæ, exulent: *Hortum* enim insalubrem reddunt, & scatentem muscis, ranis,

nis, & similibus. *Fontes* duorum generum intelligo; Unum qui aquam salientem verset, & dispergat, cum crateribus suis; Alterum nitidum aquæ puræ receptaculum, quadratum, pedum triginta vel quadraginta, illime, sine cœno, aut piscibus. Quoad primum, *Imagines* inauratæ, aut marmoreæ, quæ in usu sunt, ornamento esse recte possunt. Sed in eo genere, cardo rei est, ita aquam regere, ut perpetuo fluat; nec consistat, aut in cratere, aut in cisterna; ita ut quiete non sit decolor; versa aut in viridem, aut rubrum, aut hujusmodi; neque muscum colligat, aut putredinem. Etiam, manu purganda est quotidie, ut maneat limpida. Itidem, gradus aliqui ascensus ad *Fontem*, & *Pavimentum* circa eum elegans, decori sunt. Illud alterum *Fontis* genus, quod Balneum sive Lavacrum dici potest, multum ornatus, & curiositatis, recipere potest, quibus non immoramur. Veluti: Ut fundum sit *imaginibus* decoratum, latera quoque; simul hinc inde vitro variorum colorum, & hujusmodi corporibus politis, & radiantibus, splendens; circumdatum etiam clausura humilium statuarum. Sed maximum est illud; cujus, in priore genere *Fontium*,

Fontium, mentionem fecimus; Nimirum, ut aqua sit in perpetuo motu; aqua scilicet, quæ Balneo superior sit, nutrita; per canales venustos inducta; & rursus, per tubas subter terram æqualis dimensionis, ne aqua diutius consistat, educta. Verum quoad curiosas inventiones, arcuandi aquas sine earum effusione; & eas effingendi in varias formas, (plumarum, poculorum vitreorum, canopæorum, campanarum, & similium;) etiam rupes artificiosas, & hujusmodi; Sunt illa quidem spectatu jucunda, sed nihil ad salubritatem, aut suavitatem.

Fruticetum autem, quod tertiam totius *Horti* partem posuimus, velim ut ad similitudinem naturalis *Deserti* propè accedat. Arbores in illo plantari nolo; nisi quod in aliquibus locis, erigi præcipio arborum series, quæ in vertice *Ambulacra* contineant, ramis arborum cooperta, cum fenestris. Subjaceat autem pars soli floribus odoris suavis abunde confita, qui auras in superius exhalent; aliàs *Fruticetum* apertum esse sine arboribus velim. Dumeta tamē spargi placet, ex Rubo odorato, Periclymeno, & Vite sylvestri: Terram autem ubique consitam volo, Violis, Fragis præcipuè,

cipuè, & Primulis Veris. Hæ enim plantæ jucundum spirant *Odorem*, & in umbrâ feliciter crescunt. *Dumeta* autem, & *Ambulacra* super arbores, spargi volumus ad placitum, non ordine aliquo collocari. Probo etiam cumulos parvos, instar eorum quos talpæ erigunt, (quales in Ericetis campestribus esse solent,) alios Serpillo, Cariophyllatis minoribus alios, alios Chamædri quæ florem præbet pulchrum, alios Pervinca, alios Violis, Fragis alios, Floribus Paralyfis alios, Bellidibus alios, alios Rosis rubris, alios Liliis convallium, alios Armeriis rubris, alios Helleboro flore purpureo, & Floribus similibus, suavibus, & bellis, confitos. Pars etiam cumulorum habeat in vertice Frutices; Eæ sint, Rosa; Juniperus; Aquifolia; Oxyacantha; (Sed hæc rarior propter Odoris gravitatem dum floret;) Ribesium bacis rubris; Uva crispa; Rosmarinus; Laurus; Rubus odoratus; & id genus aliæ. Frutices autem ferro resecandæ sunt, ne deformiter excrescant.

Jam Solum utrinque ad latera, in *Ambulacra privata*, pro quavis diei parte umbrosa, distribuendum est. Ex iis etiam quædam, à ventis asperioribus ita muni-

munienda sunt, ut in iis spatium possit quis, tanquam in porticu. Quinetiam, ob eandem causam, videlicet ut venti arceantur, ad exitus claudenda sunt. Et hæc clausa *Ambulacra*, præcipue sabulo substernenda sunt, absque gramine, ne in udo ambulatio sit. In plerisque horum *Ambulacrorum*, arbores fructiferæ omnigenæ collocandæ sunt, tam ad parietes externos, quam in ordinibus interioribus. Et hoc in genere observari debet, ut terra elevata, in qua arbores fructiferæ plantantur, sit lata, humilis, & moliter ascendens: & floribus suavibus confita, sed raris, ne succo defraudent arbores. Ad exitus Soli lateralis utrinque, monticellos fieri probo, ad talem altitudinem parietis exterioris, ut in monticello stanti, in agros pateat prospectus.

Rursus, quoad *Hortum* præcipuum, non negarem, in eo confici debere *Ambulacra* quædam, eaque minime angusta, arboribus fructiferis utrinque confita. Quin & arboreta aliqua, arborum fructiferarum prope consitarum; & Umbracula artificiosa & bella cum sedibus ordine elegante locata: verum hæc, nullo modo, nimis confertim; Relinquendus est enim *Hortus* præcipuus apertior,
& acre

& aere perflabilis, & liber. Umbram enim quæras velim, in Ambulacris lateralibus, ubi in ardoribus anni, vel diei, ambules. *Hortus* siquidem præcipuus, comparatus est in temperatiores anni partes, vernas, & autumnales; æstate autem, ad matutina & vespertina tempora, aut etiam ad dies nubilosos.

Aviaria non probo, nisi tantæ sint amplitudinis, ut cespites graminei substerni queant; fruticibus etiam & arbusculis vivis conserantur; ut *aves* liberius volitent, & se per diversa oblectare, & componere possint; utque nulla in arca avearii conspiciatur spurcicies.

Quantum vero ad *Ambulacra* in clivis, & variis ascensibus amœnis facienda, illa Naturæ dona sunt, nec ubique extrui possunt: Nos autem ea posuimus, quæ omni loco conveniunt.

Horti itaque *Regii* figuram jam delineavimus, partim præceptis, partim modulo generali, sed minimè accurato. Et hac in re sumptibus minime pepercimus. Sed ad *Principes* id nihil est, qui, ut nunc fit, plerunque *Hortulanos* consulunt; atque haud minore sumptu, varia, parum cum judicio, componunt: addentes etiam quandoque statuas, & alia
ad

ad magnificentiam, & pompam; sed ad genuinam *Hortorum* voluptatem, & amœnitatem, nihil conducentia.

XLV.

DE OFFICIO JUDICIS.

Generaliter, melius est, per Verba *negotiar*, quàm per Literas; & per Intercessionem personæ tertiæ, quam per Seipsum. Literæ utiles sunt, cum quis, per Literas itidem, responsum elicere desiderat; vel ubi sua interfit, Exemplaria Literarum, quas scripsit, producere, & monstrare: Denique, ubi metuere quis merito possit, ne sermo interrumpatur, aut per portiones audiatur. Contrà, viva voce tractare præstat, cum facies hominis reverentiam incussura sit; ut sit plerunque in colloquio cum inferiore: aut in rebus, quas extremis tantum digitis tangere convenit; in quibus oculus loquentis, in vultum & gestum alterius intentus, monere possit, quousque procedere liceat; & generaliter, quando libertatem quis sibi retinere cupit, vel dedicendi, vel interpretandi ea quæ dixerit. In tractando per alios, cautius & melius fuerit, eos eligere, qui simpli-

simplicioris sunt ingenii; quos probabile est, illa, quæ in mandatis habent, executuros; & successum rei fideliter narraturos: quam eos, qui ex aliorum negotiis, aliquid in se honoris aut utilitatis transferre, callidi sunt: atque ea, quæ referent, verbis emollient, ut impense placeant. Tales etiam adhibe, qui *negotio*, cui præficiuntur, faveant; id enim industriam acuit: atque insuper tales, qui cum re quam tractant congruitatem quandam habent; veluti, audaces ad exoptulandum; blandos ad persuadendum; astutos ad observandum & rimandum; protervos, & paulo absurdiores, ad res, quæ aliquid iniqui habent, transigendas. Tales etiam adhibe, qui in *Negotiis* tuis antea tractandis, felices fuerunt, & obtinuerunt; Hoc enim confidentiam parit; & omnem lapidem movebunt, quo veluti præscriptionem tueantur. Melius fuerit, hominem cum quo *negotiaris*, primo leviter degustare, & quasi ex longinquo, quam ab initio summam rei proponere; Nisi forte in animo sit; brevi illum aliqua quæstiuncula, irretire, & opprimere. Præstat cum illis *negotiaris*, qui in ambitu sunt, quam cum illis, qui desideria sua sunt adepti.

Si cum alio sub conditione *negotieris*, prima veluti occupatio, aut possessio vortorum, in præcipuis numeranda: Id autem cum ratione postulare nequis, nisi aut natura rei talis sit quæ præcedere debeat; aut alteri commode insinuare possis illum opera tua in aliis usurum; aut denique habearis ipse pro homine imprimis integro & verace. Omnis *Negotiatio* eo spectat; aut ut *detegat* aliquid; aut ut *efficiat*. *Detegunt* se homines, vel animum suum communicando; vel cum ira commoti sunt, nec se bene cohibere sciunt; vel cum ex improvviso opprimuntur, vel cum necessitate quadam adiunguntur, non habentes quod prætexant. Si quem ad *nutum* fingere cupias, ut inde *efficias* aliquid; aut inclinationes & mores ejus bene cognoscendi, ut eum manu ducas; aut fines ejus perspiciendi, ut suadeas; aut infirmitates ejus, & ea quibus obnoxius est, exploranda, ut terreas; aut denique amici ejus, qui plurimum apud eum valent, conciliandi, ut eo modo regere possis. In *tractando* cum Callidis & dolosis, verbis eorum minimè credendum, nisi fines & intentiones eorum habeas verborum interpretes: Quin & optimum fuerit, pauca apud illos

DE CLIENT. FAMUL. & AMICIS. 265
los loqui, & quæ minimè expectant. In
rebus quibuscunque difficilioribus, non
expectandum, ut quis simul, & serat, &
metat; sed præparatione opus est, ut per
gradus maturescant.

XLVI.

DE CLIENTIBUS, FAMULIS, & AMICIS.

C*Lientes* sumptuosi minime admit-
tendi; ne dum quis caudæ pennas
adaugēt, alarum pennas præscindat. Eos
autem sumptuosos intelligo, non solum
qui impensis gravant, sed etiam qui peti-
tionibus molesti & importuni sunt. *Cli-
entes* communes, conditiones alias, ex-
pectare non debent, extra favorem, com-
mendationem si opus sit, & ab injuria
protectionem. *Cientes* autem & *Amici
factiosi*, adhuc magis vitandi, qui alicui
se applicant, non tam ex amore ipsius
cui famulantur; quàm ex odio versus a-
lium concepto. Unde sæpenumerò se-
quitur animorum illa abalienatio, quam
videre est inter potentiores. Similitér,
Cientes illi gloriosi, qui in hoc incum-
bunt, ut loco buccinarum sint, ad laudes
eorum resonandas, quibus famulantur,

266 DE CLIENT. FAMUL. & AMICIS.
haud parum nocent: Etenim negotia fu-
tilitate suâ corrumpunt: tum vero ho-
norem Domini sui, (si quis vere rem re-
putet,) exportant, & mercem invidiæ in-
vehunt. Est & aliud genus *Clientũ* pror-
sus periculosum; qui nil aliud quam Spe-
culatores sunt, & secreta familiæ riman-
tur, ac rursus aliorum auribus insusur-
rant: Attamen hujusmodi homines, a-
pud Dominos suos, sæpenumero in
summo pretio habentur; siquidem offi-
ciosi sunt, & susurros fere commutant.
Clientela hominum Ordinis cujuscpiam,
si ejusdem cum *Patrono* Ordinis sint,
(veluti militum versus illum qui præfe-
cturam in bellis gessit, & hujusmodi,)
semper pro re decorâ habitum est, & in
bonam partem acceptum, etiam in *Mo-
narchiis*; modò absit pompa nimia, &
popularitas. Verum *Clientela*, omnium
maxime honorifica, ea est; Ut quis *Pa-
tronum* se profiteatur, eorum qui virtu-
te & meritis clarent, cujuscunque Or-
dinis sint, vel Conditionis. Attamen u-
bi nulla insignis cernitur in meritis dis-
similitudo, præstat mediocribus patro-
cinari, quam eminentioribus. Atque in-
super, si verum omninò dicendum sit,
in seculis aliquanto corruptioribus, ho-
mines

mines industrii & satagentes, usui magis sunt, quam vera virtute præditi. Certè, in imperando, optimum est, ejusdem gradus Subditos, pari comitate tractare: Paucos enim immensa gratia prosequi, ipsos magis insolentes, reliquos malevolos efficiet; quandoquidem Ordinis paritas æquas gratiæ conditiones, tanquam ex debito poscit. Verum e-contrà, in iis, quæ favoris meri sunt, prodest cum delectu afficere; Nam eos, qui benignius tractantur, impense gratos reddet, cæteros imprimis officiosos: Neq; de hoc meritò conqueratur quispiam, cum omnia ex gratia, non ex debito prodeant. Rectè cavetur, ne sub initiis immoderatus aliquem favore prosequaris; Nam quæ tractu temporis sequentur, vix istis initiis respondere possunt. Fingi, (quod ajunt,) & regi, ab *Amico* aliquo, tutum non est: Etenim mollitiem quandam animi prodit; tum verò convitiis & scandalo occasionem præbet: Plurimi enim, qui nos ipsos immediate non perstrinxissent, *Amicum* illum nostrum contumeliis afficere non verebuntur; atque eo modo honorem nostrum vulnerabunt. Attamen, plurimum potestati subjici, & veluti in partes

distrahi, adhuc pejus; Hoc enim nos reddet, postremæ (ut nunc loquuntur,) editionis, & plenos inconstantia. Deliberare cum *Amicis* aliquot paucis, honorabile fane & utile: *Spectatores enim sæpenumerò plus vident, quam Lussores:* Atque, (ut Adagio dicitur,) *Vallis optimè collem monstrat. Amicitia* vera in Orbe, rara admodum; & minimè omnium ea quæ inter æquales; quod genus apud veteres celebrari solebat. Si qua est, ea reperietur inter superiorem & inferiorem; fortunæ quorum, altera alteram, comprehendere possint.

XLVII.

DE SUPPLICANTIBUS.

SUSCipiuntur complura *Negotia* & *Inventa* mala; & *Petitiones* privata bonum corrumpunt publicum. Suscipiuntur etiam complura *Negotia* in se bona, sed animo non bono: intelligo, non solum corrupto, sed etiam callido; absque ullâ perficiendi *Negotii* intentione. Non desunt, qui *Petitiones* in manus suas recipiunt, & operam avidè pollicentur, quibus tamen ut cum effectu procedant, curæ non est: verum si anim-

ad-

advertant, rem aliorum conatu successuram, ipsi quoque gratiam aucupabuntur; aut certè mercedem aliquam secundariam captabunt; aut denique *Supplicantis* spes dum negotium vertitur, in usum proprium convertent. Alii *Petitiones* amplectuntur, eo solum animo, ut negotiis aliorum, quæ simul tractantur, impedimenta injiciant: vel ut aliquid obiter deferant & informant, cujus alias prætextum idoneum parare non potuerint; de *Petitione* ipsa, cum sibi hoc modo consuluerint, nihil solliciti: vel generaliter, ut per aliorum negotia, negotiis suis pontem sternant. Imò & alii tam mala fide agunt, ut *Petitiones* suscipiant consilio deliberato eos destituendi, quo Competitori, aut Adversario gratificentur.

Certè si quis rem rite perpendat, comitatur omnem *Petitionem*, jus quoddam, vel æquitatis, si sit *petitio* Justitiæ; vel meriti, si sit *petitio* Gratia. Si quem moveat inclinatio propria, ut parti iniquiori faveat, in Causa Judiciali, utatur potius auctoritate sua, ut rem componat, quam ut obtineat. Si quem moveat inclinatio propria, ut favore suo minus merentem impertiat, in Causa Gratia,

abstineat saltem ab omni calumnia, & maledicentia, in melius merentem. *Petitiones*, quas ipse non satis intelligis, Amico alicui fido & sagaci demanda; qui referat, an ejusmodi sint, quas salvo honore promovere possis: verum prudenti & anxio judicio Amicus ille diligendus; alias quidlibet tibi imponet. *Supplices*, his temporibus, adeo mora, & procrastinationibus, cruciantur, ut Veracitas & Candor; vel in negotium primitus recusando; vel in successum ejus qualem-qualem animo simplici referendo; vel in gratiam non ultra quam par est captando; res facta sit, non solum laudabilis, verum etiam gratiosa. In *Petitionibus* Gratia, prima *Petitionis* oblatio, nullius debet esse momenti; Eo usque *Supplicantis* fides, in re illa patefacienda, valere possit, ut si notitia ejus, aliunde quam per eum haberi non potuisset; hoc ei fraudi non sit; sed potius remuneretur. Valorem ejus, quod petitur, ignorare, imperitia quædam est; non secus ac æquitatem ejusdem oscitanter prætervehi, malam arguit conscientiam. *Petitiones* sedulo occultare, non modicum prodest ad obtinendum; Spes enim jactare, Competitorum licet alios

alios deterrire possit, alios tamen acuet, & excitabit. Verum temporum opportunitates, ante omnia, in *Petitionibus* valent. Temporum inquam, non tantum respectu eorum in quorum potestate positum est, *Petitiones* vel rejicere, vel concedere; verum etiam respectu eorum, à quibus juste metuendum, ne se illis opponant. In delectu ejus, cui *Petitionis* tuæ curam demandes, respicias magis aptitudinem, quam amplitudinem; atque eum potius adhibe, qui paucioribus negotiis se immiscet, quam qui omnia amplectitur. Denegatæ *Petitionis* iteratio concessioni ipsi quandoque æquipollet; modo quis se, nec animo dejectum, nec male affectum, ostendat; *Iniquum petas, ut æquum feras*; Regula non mala, ubi quis gratia floreat; Alias enim, consultius foret, gradibus quibusdam, ad id quod petis, ascendere, & aliquid saltem impetrare: Qui enim, in principio, *Supplicantis* erga se studium, amittere non dubitasset; is, in fine, & *studium Supplicantis*, & *beneficium* prius collatum, simul amittere non sustinebit. Nihil tam leve videtur, quam viros præpotentes, de *Liveris* suis interpellare; cum tamen, si *Litera* illæ, in causis minus honestis,

272 DE STUDIIS, & LECT. LIBROR.
& justis volitent, tantum de existima-
tione scribentis depereat. Non invenitur
in Rebuspublicis perniciosius hominum
genus, quam generales isti *Petitionum*
Concinnatores; Etenim pestes plane sunt,
& lues, negotiorum publicorum.

XV L I I I.

DE STUDIIS, & LECTIONE LIBRORUM.

S*tudia, & Lectiones Librorum*, aut Me-
ditationum voluptati, aut Orationis
ornamento, aut Negotiorum subsidio,
inserviunt. Usus eorum, quatenus ad
voluptatem, in secessu & otio imprimis
percipitur: Quatenus ad Orationis or-
namenta, in sermone tam familiari,
quam solenni, locum habet; Quatenus
vero ad Negotiorum subsidium, huc
spectat; ut accuratiore judicio, res & su-
scipiantur & disponantur. Etenim, ho-
mines, rerum gerendarum gnari, ad
negotia exequenda, idonei fortasse sunt;
& in specialibus, judicio non malo u-
tuntur: verum Consilia de Summis re-
rum, eorumque Inventio & Administra-
tio recta, felicius à *Literatis* promanant.
Temporis nimium in *Lectione & Studiis*
tere-

terere, speciosa quædam socordia est; Iisdem ad Ornatum mollius abuti, affectatio mera est, quæ seipsam prodit; De rebus autem, ex Regulis Artis judicare, *Scholam* omnino sapit, nec bene succedit. Naturam *Literæ* perficiunt, ab experientia autem ipsæ perficiuntur. Dotes enim naturales, instar plantarum sunt, sponte provenientium, quæ culturam & falcem artis desiderant: *Literæ*, contra, generalia nimis præcipiunt, nisi ab experientia determinantur. Callidi *Literas* contemnunt; simplices admirantur; prudentes, opera earum, quantum par est, utuntur: Neque enim *Literæ* verum sui usum satis edocent; Sed hæc res, prudentia quædam est, extra eas, & supra eas sita, observatione tantum comparata. *Libros* non legas animo contradicendi, & disputationum præliis concertandi; neque rursus omnia pro concessis accipiendi, aut in verba auctoris jurandi; neque denique in sermonibus te venditandi; sed ut addiscas, ponderes, & iudicio tuo aliquatenus utaris. Sunt *Libri*, quos leviter tantum degustare convenit; sunt quos deglutire, cursimque legere oportet; sunt denique, sed pauci admodum, quos ruminare & digerere par

par est: Hoc est; *Libri* quidam, per partes tantum inspiciendi; alii perlegendi quidem, sed non multum temporis, in iisdem evolvendis, insumendum; alii autem pauci diligenter evolvendi, & adhibita attentione singulari. Invenies etiam *Libros* haud paucos, quos per alios, & vicaria opera, legere sufficiat, eorumque Compendia tantum desumere; Verum hoc fieri nolim, præterquam in Argumentis humilioribus, & Auctoribus minoris pretii: Alias enim, *Libri* (ut sic dicam) distillati, instar aquarum distillatarum, quas vulgo mercantur, erunt penitus insipidi. *Lectio* copiosum reddit, & bene instructum; *Disputationes* & *Colloquia* promptum & facilem; *Scriptio* autem, & *Notarum collectio*, perfecta in animo imprimat, & altius figit. Itaque si quis in *notando*, segnis sit, aut fastidiosus, memoria illi opus est bona; si *Colloquiis* se non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; si in legendo parcus sit, hoc solum relinquitur, ut artificio quopiam utatur, quò videatur ea scire, quæ nescit. *Historiarum Lectio* prudentes efficit; *Poetarum*, ingeniosos; *Artes Mathematicæ* subtilitatem donant; *Naturalis Philosophia* iudicium profundum parit;

rit; *Moralis* gravitatem quandam morum conciliat; *Dialectica* & *Rhetorica* pugnacem reddunt, & ad contentiones alacrem; *Abeunt* (ut ait ille,) *studia in mores*. Quin & vix occurrit, in intellectu, impedimentum aliquod insitum, aut naturale, quod non *Studio* quopiam idoneo, emendari & edolari possit: Quē admodum morbi corporis, exercitiis quibusdam propriis, levare possint. Globulorum lusus calculo & renibus salubris; Sagittatio pulmonibus & thoraci; Lenis deambulatio ventriculo; Equitatio capiti, & similia. Eodem modo, si cui sit ingenium vagum & volucre, *Mathematicis* incumbat: In demonstrationibus enim *Mathematicis*, si mens vel minimum aberret, de novo incipiendum est: Si cuius ingenium sit minus aptum, ad rerum differentias & distinctiones eruendas, ad *Scholasticos* se conferat: Illi enim *Cymini Sectores* sunt: Si quis ad transcursus ingenii segnis sit, nec alia in aliorum probationem, & illustrationem, accersere, & arripere dextre, noverit, Iure-Consultorum Casus evolvat: Adeo ut singuli intellectus morbi, ex *Literis*, medicinas proprias comparare sibi possint.

XLIX.

DE FACTIONIBUS.

PLurimi Opinionem minime sanam
 foverunt; Hanc nimirum; Principi,
 in Status sui administratione, & Viro
 magno, in Actionum suarum directio-
 ne, ad *Factiones*, quæ invaluerunt, præ-
 cipue respiciendum; Atque hanc princi-
 palem prudentiæ partem esse: Cum e-
 contra, facultas hæc prudentiæ, quam
 maxime vigeat, vel in disponendis rebus,
 quæ ad omnes sine discrimine perti-
 nent, & in quibus homines diversarum
Factionum coeunt; vel in palpandis, con-
 ciliandis, & tractandis singulis. Neque
 tamen assero, *Factionum* debitam consi-
 derationem, esse negligendam. Humi-
 lioris fortunæ viri, cum in ambitu sint,
 alicui parti adhærere debent; verum po-
 tentioribus, & jampridem honorem ad-
 eptis, consultius est, æquos se præstare,
 in neutram partem propendendo. Quin
 & in ambientibus, ita caute adhærere,
 ut videatur quis alteri ex partibus addi-
 ctus, & tamen parti adversæ minime
 odiosus, viam quandam sternit ad hono-
 res, per medium *Factionum*. *Factio* infe-
 rior,

rior, & debilior, in conjunctione, plerunque firmior, & constantior: Et non rarò observari poterit, paucos qui obstinati & pertinaces sint, *Factionem* numerosiorem, sed tamen moderatam, in fine defatigare, & depellere. *Factionum* altera postquam extincta fuerit, illa quæ manet, in *Factiones* novas disrumpitur; Veluti, *Factio Luculli, & Optimatum*, ad tempus aliquod, se in satis magno vigore, contra *factionem Pompeii & Cesaris*, sustinuit; Verum postquam Auctoritas *Senatus, & Optimatum*, deprimebatur; *Factio* ipsius *Cesaris & Pompeii*, in partes propediem scissa est. Similiter, *Factio Antonii, & Octaviani Cesaris*, contra *Brutum & Cassium*, ad tempus aliquod duravit; sed deletis Copiis *Bruti & Cassii, Antonius & Octavianus*, cum partibus suis, paulò post dissilierunt. Exempla hæc (dices) ad *Factiones Bellicas* spectant; Sed idem in *Factionibus privatis* tenet. Itaque, in *Factionibus* qui secundas antea tenebant, *Factione scissa*, sæpius primas tenent: contrà tamen, haud raro, potestate omni excidunt: Complures enim in oppositione tantum valent; quâ cessante, actutum deveniunt inutiles. Observatu dignum, quod

quod sæpè evenit; plurimos nimirum, postquam voti compotes sint, & in dignitate quam ambierunt collocati; continuo se applicare contrariæ *Factioni*; existimantes forsitan, se de alterius *Factionis* affectu & studiis, jamdudum certos esse; itaque ad Amicos novos conciliandos se comparare. Proditor in *Factionibus* plerunque rem obtinet; Postquam enim, res diutius, tanquam in æquilibrio, suspensæ hæssissent, tum demum unius alicujus in partes contrarias transitio, victoriam refert; in eumque gratiæ omnes cumulatae. Indifferens illa inter partes processio, neutri inclinando, non semper ab animo moderato procedit; sed à consilio callido, quando quidem proximus sibi quisque sit, atque ex utraque *Factione* utilitatem demetere speret. Certe in *Italia*, in suspicionem incurrit Papa, de quo vox illa, in vulgus volitat; *Padre commune*. Tum etiam in signum trahitur, *Papam* illum, omnia ad familiæ suæ amplitudinem referre, in animo habere. *Regibus* imprimis cavendum est, ne *Factioni* alicui Subditorum suorum; se ex professo adjungant: *Lige* enim *Confæderationis*, intra Statum quempiam, *Monarchiis* semper exitiales: Siqui-

Siquidem obligationem introducunt obligatione ipsa *Imperii* validiorem, atque *Regem* constituent; *tanquam unum ex nobis*: Id quod cernere erat in *Liga Francia*. Cum *Factiones*, manu forti, & palam, concertant, signum est *Imperii* in *Regibus* labascentis; multumque præjudicat, ipsorum & auctoritati, & negotiis. Motus *Factionum*, sub *Regibus*, similes esse debent, motibus, (ut *Astronomi* loquuntur,) *orbium inferiorum*; qui suos habent motus proprios, sed interim, conversione *Primi Mobilis*, cum obsequio, circumferuntur.

L.

DE CÆREMONIIS CIVILIBUS, ET DECORO.

Qui *Realis* solummodò est, ei multâ virtute opus duco; Sicut *Gemma*, quæ sine ornamento omni inseritur, è purissimis & nitidissimis esse debet. Verum, si quis diligenter animadvertat, fit in laude, quod fit in lucro: Obtinet enim Proverbium illud; *Lucra levia crumenam efficere gravem*. Siquidem, lucra levia frequenter redeunt, cum majora rarius se offerant. Similiter, verissimum est,

280 DE CÆREM. CIVILIBUS, & DEC.
est, virtutes exiguas magnas conciliare
laudes, quia perpetuus earum usus est;
tum in observationem Hominum in-
currunt: Cum econtra, virtutis alicu-
jus magnæ exercendæ occasio, rarò ad-
modum obtingit. Itaque ad famam &
existimationem alicujus multum juvat,
&, (quemadmodum *Isabella*, *Regina*
Castiliana dicere solebat,) *instar Episto-*
larum commendatitiarum, quæ nunquam
non præsto sint, haberi possit; si quis *For-*
mulis utetur *discretis & decoris*. Ad has
addiscendas, nihil ferme aliud requiri-
tur, quam ut eas quis non contemnat:
ita enim in aliorum moribus easdem
observabit; de reliquo autem nemo sibi
diffidat. Si enim majorem illis operam
navabit, de pretio decident: quod in il-
lo potissimum situm est, ut tanquam
nativæ videantur, & minimè affectatæ.
Nonnullorū vultus, & gestus, & externa
alia, instar versus sunt, in quibus syllabæ
singulæ mēsurantur; Quī poterit magna
comprehendere, qui se tam pusillis re-
bus submittit? *Cæremoniis decentibus*,
erga alios, omninò abstinere, perinde
est ac si doceas, easdem illos erga te ne-
gligere; quò pacto teipsum facies vilio-
rem. Præcipuè, nequaquam omittendæ
erga

erga illos, quibuscum familiaritate minime conjunctus es : neque erga homines ingenio fastidioso. Verum, excessus in illis, & locutio plane hyperbolica, (quali nonnulli utuntur,) non solum res molesta, sed etiam fidē & pondus, eorum quæ dicuntur, omnino minuit. Est proculdubio modus, artificiosæ cujusdam insinuationis, in verbis ipsis, inter *Formulas* communes, qui homines revera inescat, & mirificè afficit ; qui eximie alicui prodest, si quis ejus viam calleat. Inter æquales, de familiaritate sollicitum esse, nihil opus est ; quare reprime te paululū, & dignitatem tuam tuere : At inter inferiores nō deerit reverentia ; Itaque inter illos, benigne te gerere, & cum familiaritate quadam, non incongruum est. Qui in sermone aliquo, aut re, nimius est, adeo ut satietatem inducat, valorem sui ipsius minuit. Aliis se applicare, bonum est ; modo cum significatione quadam fiat, hoc non ex facilitate prodire, sed ex comitate & urbanitate. Præceptum non contemnendum est ; Cum in alterius sententiam iveris, aliquid semper de proprio addere : Exempli gratia ; Opinioni ejus suffragaris ? Cum distinctione, &

282 DE CÆREM. CIVILIBUS, & DEC.
ne, & non alias, fiat: Propositioni ejus
annuere libet? Fiat sub modo aliquo
vel conditione: Consilium ejus sequi
& amplecti visum est? Novi alicujus ar-
gumenti pondus addas, propter quod
in partes ejus transire videaris. Caven-
dum imprimis, ne *Magister in Cæremo-
niis & Formulis*, habearis: Id enim si
fiet, utcunque virtute verâ emineas, au-
dies tamen ab invidis, in nominis tui
detrimentum, *Urbanus* tantum & *Affe-
ctator*. Etiam negotiis damnosum est,
si quis *Formulas* nimium affectet; vel in
opportunitatibus & temporibus deli-
gendis, impense curiosus sit. *Salomon*
inquit; *Qui observat ventum, non semi-
nat; & qui considerat nubes, nunquam
metet*; Prudens opportunitates plures
faciet, quam inveniet. *Mores* hominum
externi, *vestibus* eorum similes esse de-
bent; Non sint nimis concinni, nec cor-
pus coarctantes; Sed qui libertatem
præbeant, ad exercitia, & motû quem-
libet.

LI.

DE LAUDE.

L*aus* virtutis reflexio est. Atque, ut
fit in speculis, trahit aliquid è natu-
ra cor-

râ corporis, quod reflexionem præbet. Si à vulgo proficiscitur, ut plurimum, reflexio illa prava est, & falsa; & vanos potius ac tumidos, quam vera virtute præditos, comitatur. Sub captum siquidem vulgi, virtutes complures, quæ excellunt, non cadunt. Virtutes minores, ab iis, *Laudes* extorquent; mediæ, admirationem quandam vel stuporem, illis incutiunt; sublimes autem, in sensum aut perceptionem eorum, prorsus non veniunt. Sed apparitiones virtutum, & *species virtutibus similes*; illos afficiunt quam maxime. Sanè, *Fama* fluvio similis est, quæ levia & inflata attollit, gravia & solida mergit. Quod si Viri etiam iudicii profundioris, & dignitatis, cum vulgo concurrunt, tum id, quod Scriptura dicit, contingit; *Nomen bonum instar unguenti fragrantis*. Omnia undique replet, neque facile evanescit. Etenim odores unguentorum, durabiles magis sunt, quam florum. *Laudum* tot conditiones fallaces sunt, ut *Laus* merito in suspicionem venire possit. *Laudes* quædam ab *adulatione* sola prodeunt; Quod si *Adulator* sit vulgaris, *Attributis* quibusdam utetur communibus, & quæ omnibus competere possint;

possint; non quæsitis aut appositis; *Adulator* callidior si sit, vestigia premet *Adulatoris* principalis; intelligo, Tui-
ipsum excellere putas, iis *Adulator* in-
hærebit maxime: Sin *Adulator* sit im-
pudens, & perfrixtæ frontis, tum de-
mum, in quibus conscius tibi sis defe-
ctus tui, & ad quæ maxime erubescis, ea
Adulator tibi vel præcipue imputabit, &
affiget, per vim, spreta conscientia. *Lau-*
des nonnullæ, à voluntate bona cum re-
verentia conjuncta, proficiscuntur; quæ
sanè *Laudum* formula, *Principibus*, &
Viris quibuscunque dignioribus, debe-
tur; *Laudando præcipere*: Cum scilicet
apud illos prædicando, quales sint, hu-
militer moneas, quales esse debeant.
Sunt qui *Laudibus* quandoque oneran-
tur, animo malitioso; ad conflandam
invidiam, & odia concitanda, *Pessimum*
genus inimicorum laudantium; Ut ait il-
le: Adeò ut apud *Græcos*, in Prover-
bium exierit; *Ei, qui in malum suum*
laudaretur, pustulam nari continuò adna-
turam: Sicut apud nos vulgo dicitur;
Cum quis mentiatur, metuendum ne ejus
lingua, scabies propediem oboriatur. Illud
asserere licet, *Laudes* moderatas, tem-
pestive

pestive irrogatas, & minime vulgares, honori vel maxime esse. Dictum est *Salomonis*; *Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens, maledicenti similis erit*; Etenim, vel hominem, vel rem aliquam, ad cœlum usque evehere, contradictionem irritat, & derisui exponit. Veruntamen, ut seipsum *laudare*, servato decoro, vix conceditur, nisi in casibus admodum raris; ita vocationem suam, & munus quod gerit, aut studia quibus se addixit, *laudare* quis cum venia possit, imo cum specie quadam magnanimitatis. *Cardinales Romani*, (qui Theologi sunt; & Fratres & Scholastici,) verbum usurpant, extremi contemptus & convitii, erga negotia Civilia: Vocant enim negotia Civilia, (veluti, Belli, Legationum, Iudiciorum, & hujusmodi,) *Hispanico vocabulo, Sbirrarias*; quod sonat, Munera Licitorum & Scribarum. Ac si artes illæ memoratæ, magis ejusmodi homines, quam in fastigio *Cardinalatus* positos, decerent: Et tamen, (si res ritè ponderetur,) Speculativa cum Civilibus nō male miscentur. *Sanctus Paulus*, cum de seipso gloriatur, illud nonnunquam interponit; *Vt stultus loquor*: At cum de

Voca-

Vocatione sua verba facit, nihil veretur dicere; *Magnificabo Apostolatum meum.*

LII.

DE VANA GLORIA.

E Leganter quidem *Æsopus*; *Musca* sedens super radium rota currus, ita secum; *Quantum pulverem moveo?* Similiter, existunt quidam futiles & vani, qui, cum aliquid vel sponte procedit, vel manu potentiore cietur, si modo ipsi vel minimam rei partem attigerint, continuo putant se machinam totam vertere. *Gloriosi* semper *Factiosi*; Etenim nulla ostentatio sine comparatione sui est. Quin & violenti ut sint, necesse est, ut quæ verbis jactitarunt, revera præstent. Neque, taciturni omnino esse possunt; ideoque opere, ut plurimum, destituuntur; Sicut *Gallis* in Proverbium abiit; *Beaucoup de bruit, peu de fruit*: *Strepitus multum, fructus parum.* Attamen, sine controversia, hujusmodi ingeniis, in Civilibus, aliquando uti prodest. Si fama excitanda sit, vel opinio late spargenda, sive virtutis, sive potentia, istiusmodi homines *Buccinatores* egregii sunt. Rursus, sicut pruden-

ter

ter notat *Livius*, circa Tractatus *Antiochi & Ætolorum*; *Mendacia reciproca*, & ex utraque parte, quandoque magno usui esse possunt; Veluti, cum quis inter *Principes* duos negotietur, ut eos ad bellum indicendum, *Principi* tertio concitet; atque hoc ut efficiat, unius copias apud alterum, supra modum, & veritatem, vicissim attollat. Quin & hoc fit quandoque, ut qui inter privatos tractet, apud utrumque existimationem suam augeat, artificiose insinuando, se apud alterutrum plus posse, quam revera potest. Atque in his, & hujusmodi haud raro accidit, ut aliquid ex nihilo producat: *Mendacia* enim opinionem ingenerare sufficiunt; *Opinio* autem rem & substantiam progignit. In *Ducibus*, & *Viris* militaribus, *gloriosum* esse, non inutile est; Sicut enim ferrum acuit ferrum, ita per *gloriam* hanc animi invicem acuuntur, & excitantur. Insuper, in actionibus magnis, quæ sumptibus, & periculo privatorum, suscipiuntur, ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt: Qui enim ingenio sobrio sunt, & solido, plus habent saburræ, quàm veli. Rursus, in existimatione doctrinæ & literarum cujuscumque, non volitabit

tabit *Fama* illius per ora virum, neque bene alata erit, sine plumis aliquibus ostentationis. Qui de contemnenda gloria libros scribunt, nomen suum inscribunt; inquit ille, *Socrates, Aristoteles, Galenus*, (magna nomina,) ingenio jactabundo erant. Certe *Gloria vana*, ad propagandam & perpetuandam memoriam magnopere juvat: neque *Virtus* ipsa, tantum humanæ naturæ debet, propter nominis sui celebrationem, quantum *sibi ipsi*. *Fama* siquidem *Ciceronis, Seneca, Plinii Secundi*, ad hunc usque diem vix durasset, aut saltem non tam vegeta, nisi conjuncta fuisset, cum aliqua *Vanitate & Iactantia*, in seipsis. *Iactantia* enim, instar vernicis videtur esse, quæ ligna non solum splendere facit, verum etiam durare. Atqui, dum hæc de *vana gloria* dissero, minime eam Qualitatem intelligo, quam attribuit *Tacitus Muciano*; *Omniū, quæ dixerat, feceratque, arte quadam ostentator*: Hæc enim ex vanitate neutiquam procedit, sed ex arte, & prudentia, cum magnanimitate quadam conjuncta: Et in aliquibus hominibus, qui natura veluti cōparati ad eam sunt, res est, non solum decora, sed & gratiosa. Excusationes enim decoræ, concessiones

fiones tempestivæ, quin & modestia ipsa bene temperata, nihil aliud sunt, quàm *Ostentationis* artes. Neque inter artes hæc, reperitur aliqua felicior, quam illa, de qua loquitur *Plinius Secundus*, Hoc est; Liberaliter & copiose id in aliis laudare, in quo ipse emineas. Nam ad hunc modum ille, ingeniose satis: *In alio laudando, tibi ipsi ministras: Is enim, quem laudas, aut superior tibi est, aut inferior; Si inferior, & tamen laudandus, tu multo magis; Si superior, neque jure laudandus, tu multo minus. Gloriosi prudentibus derisui sunt; stultis admirationi; parasitis prædæ & escæ; sibi ipsis, & gloria vana, mancipia.*

LIII.

DE HONORE ET EXISTIMATIONE.

Honoris & Existimationis, vera, & jure optimo, acquisitio, ea est; Ut quis virtutes, & facultates suas, dextre, & absque detrimento, revelet. Nonnulli enim, in actionibus suis *Proci Fame* sunt, & veluti venatores: Quod genus hominum, sermonibus plerunque celebratur, sed interiorem animi reverentiam vix

assequitur. Alii, contra, virtutem suam,
 inter monstrandum, obscurant; Ex quo
 fit, ut opinione minores sint, quam me-
 rita ipsorum postulant. Si quis rem sus-
 cipiat, simulque perficiat, quæ prius in-
 tentata fuerat; aut tentata quidem, sed
 deserta; aut ad exitum forsan perducta,
 sed minus commodè, & feliciter; is *ho-*
norem adipiscetur majorem, quam si
 quid perfecisset gravioris sane difficul-
 tatis, & momenti; sed in quo, alterius
 tantum vestigia, & non ultra, premeret.
 Si quis actiones suas, ita inter se com-
 mittat, & contemperet, ut in aliquibus
 earum, singulis factionibus, vel populi
 combinationibus, satisfaciat, Harmonia
 erit tanto perfectior. *Honoris* sui minime
 frugalis dispensator est, qui rem quam-
 vis suscipit, in qua dedecoris plus fuerit,
 votis excidere, quam obtinuisse, *honoris*.
Honor, qui comparativus est, & alium
 prægravat, reflexionem habet maxime
 vividam; instar Adamantis, aut Carbun-
 culi, cum angulis multiplicibus secti. I-
 taque, enixe hoc agas, ut Competitores
 tuos, si modo possis, etiam in iis, in qui-
 bus ipsi summe gloriantur, superes. Ser-
 vi, & amici familiares, prudentes modo
 sint & cauti, *existimationi* cujuscumque,
 non

non modicum profunt: Ita Q. Cicero; *Omnis fama à domesticis emanat.* Invidia, quæ honoris veluti tinea & teredo est, optimè extinguitur, si quis id sibi præstare videatur, ut meritum potius ambiat, quam famam: & successus suos prosperos, magis providentiæ Divinæ, & felicitati cuidam tribuat, quam artibus aut virtutibus propriis.

Gradus, Honoris Imperialis, sic vere & optime ordinantur. Primo loco statuen- di, *Conditores Imperiorum*; quales fue- runt *Romulus, Cyrus, Iulius Cæsar, Otto- mannus, Ismael.* Secundo loco, *Legum- latores*; qui etiam vocabantur *Conditores Secundi*, aut *Perpetui Principes*; quoniam Legibus suis, etiam post mortem, Impe- ria administrant; quales fuerunt *Lycur- gus, Solon, Iustinianus, Eadgarus, Alpho- nus Castilianus*, cognomine *Sapiens*, qui *Septem Partitiones* edidit. Tercio loco, *Liberatores*, vel *Servatores Patriarum suarum*; qui bellis intestinis diutinis fi- nem imposuerunt, aut patrias, à servitu- re alienigenarum, vel tyrannorum libe- rarunt: veluti, *Augustus Cæsar, Vespasia- nus, Aurelianus, Theodoricus, Henricus Septimus Rex Angliæ, Henricus Quartus Rex Gallie.* Quarto loco, *Propagatores*,

five *Propugnatores Imperii*; qui bellis honorificis fines Imperii protulerunt; vel defensione strenua & nobili, invasoribus restiterunt. Ultimo loco, *Patres Patriæ*; qui juste imperant, & temporibus felicibus, quamdiu vivunt, Cives suos beant. In his ultimis duobus, exempla non adduco, quandoquidem tanto numero sint. *Honorum*, qui *Subditis* competere possunt, *gradus* hi sunt. Primo statuendi *Participes* curarum; ii nimirum, quorum humeris, præcipuum pondus, rerum suarum, *Principes* imponunt: Vulgo appellamus *Manus Regum dexteras*. Secundo, *Duces belli*; *Regum* suorum intelligo *Locum-tenentes*; qui operam eis egregiâ in bellis præstant. Tertio, *Gratiosi*; eos volo, qui non ultra hoc potes sunt, quâ ut *Principibus* solatio sint, & Populo innoxii. Quarto, *Negotiis Pares*; qui magnos sub *Principibus* gerunt Magistratus; in quibus juste & prudenter versantur. Est & genus quoddam *Honoris*, quod raro contingit; & tamen inter maximos reponi meretur: Hic est, eorum, qui se morti, & periculis, devovent, & sacrificant, propter bonum patriæ: Quod fecerunt *Marcus Regulus*, & duo *Decii*.

LIV.

DE OFFICIO IUDICIS.

MEminisse debent *Iudices*, esse Muneris sui, *Ius dicere*, non autem *Ius dare*: Leges inquam interpretari, non condere. Aliter, deveniet eorum auctoritas, simile quiddam, auctoritati illi, quam sibi vendicat *Ecclesia Romana*: quæ prætextu *Interpretationis Scripturarum*, etiam addit aliquid quandoque, & immutat: Et pronunciat, quod non invenit; atque specie Antiquitatis, introducit Novitatem. *Iudicem* oportet esse, potius eruditum, quam ingeniosum; venerabilem, quam gratiosum; magisque deliberativum, quam confidentem. Ante omnia, integritas *Iudicum* quasi portio est, virtusque propria. *Maledictus sit* (inquit *Lex*) *qui terminum terræ movet antiquum*; Sane, qui lapidem, fines distinguentem, transponit, culpa non caret. Verum *Iudex* injustus ille est, qui præcipue *Terminos* immutat, cum de terris & rerum proprietate, iniquam fert sententiam. Una certe iniqua sententia plus nocet, quam exempla plurima. Hæc enim, rivulos tantum inficiunt, illa au-

tem fontes. Ita ait Salomon; *Fons turbatus, & vena corrupta, est justus cadens, in causa sua, coram adversario.* Officium Iudicis relationem habere possit, partim ad *Litigantes*; partim ad *Advocatos*; partim ad *Scribas & Ministros Iusticie* sub-
tus; partim ad *Principem vel Statum* su-
pra.

Primo quantum ad *Causas & Liti-
gantes*. Sunt (inquit Scriptura) qui judi-
cium vertunt in absinthium: Sunt etiam
certe, qui illud vertunt in acetum. Inju-
sticia enim illud reddit *amarum*; mora
acidum. Iudex strenuus, hoc præcipue
agit, ut vim & dolum, compescat: quo-
rum vis magis perniciofa est, quanto a-
pertior; dolus quanto tectior & occul-
tior. Adde etiam *Lites* contentiosas; quæ
evomi debent, ut crapula *Curiarum*. Iu-
dicem decet, viam parare ad justam sen-
tentiam, qualem *Deus* parat; *valles exal-
tando; colles deprimendo*: Eodem modo,
quando ex alterutra parte, videt *Iudex*,
manum elatam, veluti in prosecutione
importuna, captionibus malitiosis, com-
binationibus, patrociniis potentum, Ad-
vocatorum disparitate, & similibus, tum
elucescit virtus *Iudicis* in æquandis iis;
quæ sunt inæqualia; ut *Iudicium* suum,
veluti

veluti in area plana, fundare possit. *Qui fortiter emungit, elicit sanguinem*; Cumque torcular vini premitur fortius, vinum prodit acerbum, acinum sapiens. Itaque caveant sibi *Indices*, ab interpretationibus Legum duris, & illationibus alte petitis: Neque enim peior est tortura, quam tortura *Legum*. Præcipue in *Legibus poenalibus*, curæ iis esse debet, ne quæ in terrorem latæ sunt; vertantur in rigorem: neve in Populum superinducant, imbrem illum, de quo *Scriptura*; *Pluet super eos laqueos*. Etenim *Leges poenales*, si severè executioni demandentur, sunt similes *imbri laqueorum*, cadenti super Populum. Itaque hujusmodi *Leges*, si vel dormiverint diu, vel temporibus præsentibus minus quadrent, à *Iudicibus* prudentibus, in executione earum, reprimantur:

Iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum, &c.

In Causis capitalibus, decet *Iudices* (quantum Lex permittit,) in *Iudicio* meminisse misericordiæ; & cum severitate *Exemplum*, cum pietate *Personam*, intueri.

Quantum ad *Advocatos* qui Causas agunt; Patientia, & Gravitas, in Causis

audiendis, *Iustitiæ* est pars essentialis; & *Iudex* nimium interloquens minime est *Cymbalum bene-sonans*. Non laudi est *Iudici*, si primus aliquid in Causa inveniat, & arripiat, quod ab *Advocatis*, suo tempore, melius audire potuisset: aut acumen ostendet, in probationibus, vel *Advocatorum* Perorationibus nimis cito interrompendis; aut anticipet informationes *Quæstionibus*, licet ad rem pertinentibus. *Iudicis* partes in audiendo sunt quatuor: Probationum seriem ordinare; *Advocatorum*, & testium, prolixitatem, repetitionem, aut sermones extra rem, moderari; Eorum, quæ allegata sunt, medullam, & quæ majoris momenti sunt, recapitulare, seligere, & inter se componere; & demum Sententiam ferre. Quicquid ultra hæc est, nimium est; & oritur aut à gloriola & loquendi aviditate; aut ab audiendi impatientia; aut à memoriæ debilitate; aut à defectu attentionis sedatæ, & æquabilis. Sæpenumero mirum est visu, quantum *Advocatorum* audacia apud *Iudices* valeat; ubi contra *Iudices* ad imitationem *Dei*, (in cujus Tribunali sedent,) *superbos comprimere, & humiles erigere*, deberent. Sed etiamnum magis mirum est, *Iudices*

Iudices Advocatis quibusdam præ cæteris immoderatè & aperte favere. Quod necesse est, ut merces Advocatorum augeat & multiplicet, atque simul suspicionem corruptionis, & obliqui ad *Iudices* aditus, inducat. Debetur *Advocato* à *Iudice*, laus aliqua, & commendatio, cum Causæ bene aguntur, & tractantur; præsertim, si Causa sua cadat; Hoc enim apud Clientem, Existimationem *Advocati* sui tuetur, & simul opinionem ejus, de Causa sua, prostermit. Debetur etiam Reipublicæ reprehensio *Advocatorum* moderata, ubi callida nimis præstant consilia; aut supina apparet negligentia, aut levis informatio, aut indecora importunitas, aut impudens defensio. *Advocatus* autem illud tribuat *Iudici*, ne illi obstrepat, aut se rursus in Causam agendam callide insinuet, postquam *Iudex* de re pronunciaverit. E contrario autem, *Iudex* se Causæ mediæ, & nullatenus peroratae, non ingerat; nec *Clienti* occasionem præbeat, ut *Advocatos suos*, vel probationes, ad plenum non auditas, conqueratur.

Quantum ad *Scribas* & *Ministros*. *Sedes Iustitiæ*, veluti locus sacratus est; ubi non tantum sedes ipsa, sed & subsellia,
&

& præcinctus sedis, scandalo & corruptelis vacare debent. Etenim (ut ait *Scriptura*) *non colliguntur uvæ ex spinis*; neque *Iustitia* suaves suos fructus edere potest, inter vepres & dumeta, *Scribarum* & *Ministorum* rapacium, & lucris inhiantium. *Curiarum* *asseclæ* pravi, sunt quatuor: Primò *Seminatores litium*; qui *Curias* tumescere faciunt, *Populum* tabescere. Secundò, qui *Curias*, *contentionibus* circa *Iurisdictionem* implicant; nequè vere sunt, (ut habentur) *Amici Curie*; sed *Parasiti Curie*; *Curias* inflando ultra terminos, propter micas & compendia propria. Tertiò, ii, qui possunt censerì tanquam *Curiarum manus sinistra*: Homines, qui *Curiarum* processus legitimos, diverticulis, & versutiis, distorquent; *Iustitiamque* in lineas obliquas, & labyrinthos, trahunt. Quartò, *Explicatores* & *Exactores Feodorum*, qui tritam Similitudinem confirmant *Curiarum* ad *rubum*; quo dum ovis, tempestatem fugiens, se recipit, velleris partem amittit. Contra, *Scriba antiquus*, in anteactis *Curiarum* peritus, in actis ipsis concipiendis cautus, & in negotiis *Curie* solers, digitus est *Curie* egregius; Et sæpe *Iudici* ipsi viam monstrat.

Quan-

Quantum vero ad *Principem*, aut *Statum*. *Iudices*, ante omnia, in memoria fixum tenere debent, versiculum ultimum *Duodecim Tabularum Romanarum*; *Salus Populi suprema Lex*; & pro certo ponere, *Leges*, nisi sint in ordine ad eum finem, res esse captiosas, & oracula male inspirata. Itaque, bene succedit, cum *Rex* aut *Status* sæpius cum *Iudicibus* deliberat; & rursus, cum *Iudices* *Principem* & *Statum* sæpius consulant. Ille, cum inter deliberationes Politicas interveniat *Quæstio Iuris*: Hi, cum in Subiecto legali, interveniant considerationes *Status*. Contingit enim, haud raro, ut res in *Iudicium* adducta, versetur circa *Meum* & *Tuum*, & nihilominus consequentia ejus ad *rationes Status* penetret. Intellego autem, ad *rationes Status* pertinere, non solum, si quid ad jura *Regalia* impetenda spectet, verum etiam si quid innovationem aliquam minus tutam, aut exemplum periculosum, introducat; aut si manifesto portionem aliquam Populi majorem gravet. Neque quisquam infirmi Iudicii existimet, justas *Leges*, adversus Politica vera, aliquid antipathiae habere. Sunt enim hæc duo veluti spiritus & nervi,
quorum

quorum alteri in alteris moventur. Recordentur etiam *Iudices*, *Salomonis Thronum*, Leonibus utrinque suffultū fuisse: Sint. sane *Leones*, sed *Leones* sub *Throno*; caventes, ne aliquid ex *juribus Regalibus*, impetant aut convellant. Postremo, ne sint *Iudices* tam ignari, juris & prærogativæ suæ, ut cogitent, non sibi relinqui, tanquam muneris sui partem principalem; sanum & prudentem Legum usum, & applicationem. Etenim in animum revocare poterint, dictum illud *Apostoli*, de lege, humanis legibus, majore; *Nos scimus quia Lex bona est, modo quis ea utatur legitime.*

LV.

DE IRA.

Iram penitus extinguere velle, ostentatio quædam *Stoicorum* est. Meliora nos nacti sumus Oracula: *Ira scimini, & nolite peccare; Sol non occidat super iracundiam vestram.* Limites iræ apponendi sunt, & quousque, & quamdiu. Dicemus primò, quibus modis, *inclinatio naturalis*, aut etiam *Habitus ira*, temperari possit, & leniri. Secundò, qualiter particulares *motus ira* reprimi possint,
aut

aut saltem citra nocumentum cohiberi. Tertiò, quibus modis, *ira excitari* possit, aut *sedari*, in aliis.

Quantum ad primum; Non alia se ostendit via, quam ut serio in animo revolvās, mala & calamitates *Ira*; & quam vehementer vitam humanam perturbat, & infestat. Hoc autem tempestivum fuerit maximè, si pone nos respiciamus, quamprimum *impetus ira* resederit. Eleganter Seneca; *Iram ruina similem esse, quæ in aliud cadendo, seipsam comminuit & frangit*. Hortatur Scriptura; *Vt animas nostras in patientia possideamus*. Certe, quicumque *patientia* excidit; de *anima* suæ possessione dejicitur. Hominis non est, *Apes* imitari;

-- *Animasque in vulnere ponunt*.

Ira sane, si quis recte attendat, res humilis est, & infra dignitatem hominis. Hoc liquebit, si illos intueamur, in quibus *ira* regnat: qui plerunque ex infirmioribus sunt; *pueri, mulieres, senes, egroti*. Itaque, cum *irasci* contigerit, caveant homines, (si modo dignitatis suæ velint esse memores,) ne *iram* suam, cum metu eorum quibus *irascuntur*, sed cum contemptu, conjungant; ita ut injuria superiores potius videantur, quam inferiores:

feriores : Quod non difficile factu foret, si quis *iram* suam, paululum regat, & inflectat.

Quantum ad Secundum ; *Causse* & *Motiva ira*, præcipue tres sunt. Primò, si quis *pronus* sit ad *sensum injuriæ* ; nemo enim *irascitur* , nisi qui se læsum sentiat. Itaque teneri qui sunt , & delicati, ut subinde *irascantur*, necesse est: tot se offerent, quæ illis molestiam exhibebunt ; quæ à Naturis robustioribus vix sentientur. Secundò, si quis *curiosus* & *perspicax* sit, in *interpretatione injuriæ* illatæ , quatenus ad *Circumstantias* ejus, ac si *contemptum* spiraret. *Opinio* enim *contemptus*, *iram* excitat & acuit, plusquam læsio ipsa. Itaque, si homines ad ista ingeniosi sint, *iram* miris modis incendunt. Ultimò , *opinio contumelia*, sive quod existimatio hominis per consequentiam lædatur & perstringatur, *iram* intendit & multiplicat. Cui rei accedit *Remedium præsentaneum* , Ut quis utatur, (quod *Consalvus* dicere solebat,) *tela honoris crassiore* : Sed in omnibus *Ira* frænationibus , optimum est, tempus lucrari, & sibiipso persuadere, horam vindictæ nondum adesse ; sed instare, quasi ad manum , opportunitatem

nitatem aliquam majorem; atque hoc pacto, motum animi interim compe-
scere, & se in tempus aliud servare. *Ira*
autem, ut citra noxam erumpat, utcun-
que hominem obsederit, duo sunt, quæ
maxime cavenda. Prius est, *Acerbitas*
verborum, præcipue *aculeatorum*, & ei,
quem ferimus, priorum; *Communia*
enim *maledicta mordent minus*. Atque
rursus, *Secretorum revelatio*; Hoc enim
societati quemvis ineptum reddit. Po-
sterius est, ne quis, dum *ira* fervet, *ne-*
gotium, quod in *manibus est*, *abrumpat*;
sed utcunque *ira* frænum laxet, nihil
tamen agat, quod revocari non possit.

Quantum ad *excitandam*, aut *sedan-*
dam iram in aliis; fit hoc maxime per
temporum electionem prudentē. Cum
subtristes homines sunt, aut aliquantu-
lum morosi, tempus est *iram* incenden-
di. Deinde, ut antea diximus, decer-
pendo, & inculcando, quicquid *contem-*
ptum arguere, aut aggravare possit. Rur-
sus, *ira* sedatur per contraria hisce. Pri-
mò, deligendo tempora serena, & ad
hilaritatem prona, in quibus negotium
aliquod ingratum, & ad iracundiã pro-
vocans, aperias: Prima enim impressio
plurimum valet. Deinde, ut, quantum
fieri

fieri potest, *injuriam à contemptu* segreges; eam imperitiæ, timori, animi concussioni repentinæ, aut simili cuiuspiam imputando.

LVI.

DE VICISSITUDINE RERUM.

S Alomon inquit; *Nihil novum super terram*. Itaque, quemadmodum Plato opinatus est; *Omniem scientiam nihil aliud esse, quam reminiscientiam*; Sic Salomon pronunciat; *Omniem novitatem nihil aliud esse, quam oblivionem*. Ex quo cernere possis, fluvium Lethes, non minus super terram, quam subter terram, decurrere. Astrologus quidam abstrusus, & parum notus, ^{asserit}: ^{ut in} ^{re} ^{esse} ^{causa} ^{fuissent} ^{res} ^{duæ} ^{constantes}; (una, quod ^{fixa}, ^{æqualem} inter se distantiam, perpetuò servant; nec unquam propius sibi invicem accedant, aut longius à se abscedant: altera, quod motus diurnus non variet:) ne momentum quidem temporis individuum aliquod durare potuisset. Illud certum est, materiam in perpetuo fluxu esse, neque unquam consistere. Atqui, magna illa *linthea sepulchralia*, quæ omnia oblivione involvunt,
duo

duo sunt; *Diluvia & Terra-motus*. Quatenus ad *Conflagrationes*, & *Siccitates* magnas, illæ populum penitus non absorbent, aut destruunt. Fabula *Phaëtonis*, brevitatem conflagrationis, ad unius tantum diei spatium, repræsentavit. Atque triennalis illa, à *pluvia cessatio*, tempore *Elie*, particularis tantum fuit, & multos superstites reliquit. *In-censiones* illas loqueris, quæ per fulmina & fulgura, apud *Indias Orientales* fiunt! Angustæ quidem sunt, nec magna spatia occupant. *Pestilentias* etiam prætereo, quia nec illæ totaliter absorbent. Verum, in memoratis illis duabus calamitatibus, (*Diluviorum, & Terra-motuū*), iniuper notandum est; reliquias populorum, quas emergere contigerit, plerumque homines rudes & montanos esse; quique temporum præteritorum memoriam posteris tradere non possint; Adeo ut oblivio non minus omnia involvat, quam si nulli prorsus superstites remanerent. Si quis attente introspectiat, *Indorum Occidentalium* conditionem, probabile reperiet, eos populum juniorem esse & recentiore, quam populos orbis veteris. At longe verisimilius est, desolationem illam, quæ illos olim

olim invaserat, minimè per *Terra-motus* factam : (contra quam narrabat *Sacerdos Ægyptius*, in colloquio cum *Solone*, de *Insula Atlantide* ; eam, scilicet, à *Terra-motu absorptam esse*;) sed potius per *diluvium particulare*. *Terra-motus* enim in illis Regionibus rarò eveniunt. Verum, è contraria parte, tam immania plane & vasta habent flumina, ut fluvii *Asia, Africa, & Europa*, præ illis, instar rivulorum sint. Quin & *Andes* ipsorum, five *Montes*, nostris longe sunt altiores: Unde credibile est, reliquias stirpis hominum, apud eos, post tale *diluvium particulare*, conservatas fuisse. Quantum verò, ad observationem *Machia-velli*; nimirum, zelotypiam & æmulationem Sectarum, ad extinguendam rerum memoriam, multa molitum : qui *Gregorio Magno* notam inurit, ac si pro viribus suis Antiquitates omnes *Ethnicorum* suppressere annixus fuerit : Non video certe hujusmodi zelos, aut notabile quidpiam efficere, aut diu durare : Id quod liquet in successione *Sabiniani*, qui Antiquitates easdem statim resuscitavit : Tum vero prohibita, licet tenebris cooperta, obrepunt tamen, & suas nanciscuntur Periodos.

Vicis-

Vicissitudines sive *Mutationes* in *Globo superiori*, fusius, in hoc Sermone, tractandæ non sunt. Forsitan, *Annus magnus Platonis*, nisi Mundus ante dissolutioni esset destinatus, aliquem sortiri possit Effectum: Non in renovandis corporibus Individuorum; (Id enim fumus & vanitas eorum est, qui opinantur corpora Cœlestia, accuratiores in hæc inferiora habere influentias, quam revera habent;) Sed tantum in summis & massis rerum. *Cometa* proculdubio aliquid operantur super easdem summas & massas rerum; verum, homines, ut nunc est, indiligentes, aut curiosi, circa eos sunt; eosque potius mirabundi spectant; atque itineraria eorundem conficiunt, quàm Effectus eorum prudenter & sobrie notant; præcipue Effectus eorum comparativos; id est, *Cometa* talis magnitudinis; talis coloris & lucis; conversionis radiorum; situs, quatenus ad Regionem cœli; tempestatis anni; semitæ aut cursus; durationis; quales producat *Effectus*.

Leviculum quiddam est, quod olim inaudiveram; neque tamē prorsus contemni volo, sed in observationem aliquam venire. Ferunt, à *Belgis* notatum esse,

esse, singulis septenis lustris, similem annorum temperaturam & tempestatum cœli, velut in orbem redire: Exempli gratia; Magnas glacies, inundationes magnas, magnas siccitates, hyemes tepidas, æstates frigidiores; & similia. Vocant autem hujusmodi Circulum annorum, *Primum*. Hoc autem ideo recenseo, quod oculos in præterita coniciens, hujusce rei inveni congruentiam; haud exactam sane, sed non multum discrepantem.

Verum transeamus à *Naturalibus* ad *Humana*. Maxima apud homines *Vicissitudo*, est illa *Sectarum & Religionum*. Hi enim Orbes, animis hominum, maxime dominantur. *Religio* vera super *Petram edificata est*; reliquæ fluctibus temporum agitantur. Dicamus igitur de *Novarum Sectarum Causis*; atque *Consilii* aliquid circa eas inspergamus; quatenus humani ingenii infirmitas, tantis revolutionibus, moras injicere, aut remedia exhibere, poterit.

Quando *Religio recepta* discordiis laceratur; sanctitas item professorum labefactata est, & scandalo exposita; simulque tempora stupida, indocta, & barbara sunt; à *Nova* alicujus *Sectæ* or-

tu merito metuendum ; præcipue, si eo tempore, *ingenium* aliquod *intemperans*, & *Paradoxa spirans*, suboriatur. Quæ omnia tenuerunt, *Mahometes* cum *Legem* suam promulgavit. *Secta nova* licet pululet, duobus si destituatur adminiculis, ab ea non metuas ; non enim late se diffundet. Primum est, *Imperii*, sive *Auctoritatis stabilitæ*, *oppugnatio* ; Nihil enim magis popolare est, quam *Principatus*, & *Politias*, convellere. Alterum est, *Porta luxuria & voluptatibus aperta* : *Hæreses* enim *speculativæ*, (qualis fuit olim *Arrianorum*, & hodie *Arminianorum*,) etsi in hominum ingenia miris modis operentur, statum tamen *Rerum publicarum* nõ magnopere concutient, nisi ex occasione motuum *Civilium*. Modi tres sunt, quibus *Nova Sectæ* plantantur ; *Miraculis*, *Eloquentia*, & *Gladio*. Equidem *Martyria* inter *miracula* numero ; quoniam vires naturæ humanæ excedere videntur : Idem etiam facere licet, de excelsa illa & admirabili *vita sanctimonis*. Certe, non alia melior via est, ad *Sectarum* & *Schismatum* ortus repellendos, quam abusu reformatio ; dissidiorum minorum pacificatio ; leniter à principio procedere, & à sanguinariis

nariis persecutionibus abstinere; Schismaticum denique Coryphæos, favoribus potius & dignitatibus mollire atque allicere, quam violentia & sævitia exacerbare.

Mutationes & Vicissitudines in rebus bellicis, haud paucae sunt; sed præcipue in tribus versantur: In *Sede belli*; in *Genere armorum*; & in *Disciplina militari*: *Bella*, antiquis temporibus, *move*re videbantur, ex *Oriente* potissimum in *Occidentem*: Etenim *Persæ*, *Assyrii*, *Arabes*, *Scythæ*, (qui invasores erant,) omnes *Orientales* fuerunt. Verum est *Gallos* fuisse *Occidentales*: Sed de duabus tantum ipsorum incursionibus legimus; Una in *Gallo-Græciam*, altera contra *Romanos*. Attamen *Oriens* & *Occidens* cœli *Climata* non determinant; neque etiam *Belli motus*, ab *Oriente*, aut ab *Occidente*, aliquid certæ observationis recipiunt. Sed *Meridies*, & *Septentrio*, natura fixi sunt: Atque raro, in omni memoria invenitur, *Meridionales* interiores invasisse *Septentrionales*; sed econtra. Unde manifestum est, *Tractum Mundi Septentrionalem*, natura ipsa, magis esse *bellicosum*; Sive hoc ascribi possit hujus *Hemispherii stellis*; sive

sive amplitudini continentium ad partes Septentrionales, cum partes Australes, (quantum adhuc innotuit,) maria fere occupant ; sive, (id quod manifestissimum est,) frigoribus Climatis Borealis ; Nam hoc ipsum , absque alia causa quacunque, corpora indurat, spiritus inflammat : ut liquet in populo *Araucensi* ; qui ad ulteriora *Austri* positi, omnibus *Peruviansibus*, fortitudine longe præcellunt.

Imperio aliquò magno *labascente* , & viribus fracto, pro certo *bella* expectes. Etenim *Imperia* magna, dum in vigore sunt, Copias nativas Provinciarum enervant & destruunt, propriis cohortibus domi fidentia ; Cum autem & illæ deficiunt, omnia ruunt, atq; aliis Gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione *Imperii Romani* ; atque etiam in Imperio Occidentali, post *Carolium Magnum*, cum aves singulæ plumas suas repeterent ; atque simile quidpiam, etiam *Imperio Hispano*, contingere possit, si quando viribus decideret. Ex altera parte , *accessiones* magnæ *Ditionum*, & *uniones Regnorum*, similiter *bella* suscitant : Etenim, cum Status aliquis in potentiam majorem insurgit, similis

est fluvio intumescenti, qui inundationem statim minatur : ut videre est in Imperiis *Romanorum, Turcarum, Hispanorum*, & aliorum. Attende, cum *Mundus Nationibus Barbaris* minus abundet, sed civiliores fere sunt; Qui uxores temere non ducent, nec liberos progignent, nisi modum familiam alendi, aut saltem victum parandi, præviderint; (ut fit in omnibus prope Nationibus, hodierno die, exceptis *Tartaris*,) non ingruit periculum ab *Inundationibus* aut *migrationibus Populorum*: At cum Populorum greges magni sunt, qui perpetuò sobolem suscipiunt, de fortunis & sustentatione sua in futurum minime solliciti; necessarium est, ut in seculo uno aut altero, portionem aliquam multitudinis suæ exonerent, & novas sedes quærant; & sic alias *Nationes* invadant; Quod Populi Septentrionales veteres forte facere solebant: sortes dantes, quæ pars domi maneret, quæ autem alio migraret. Cum *Gens* aliqua, prius *bellicosa*, ad mollitiem & luxuriam degenerat, de *bello* certa esse possit: Status enim tales, plerunque, dum degenerant, opes accumulunt; adeo ut præda invitet, & declinatio virium animet,

Gen-

Gentes alias, ad eosdem invadendos.

Quantum ad *Armorum & Telorum* genus ; Illorum mutationes sub observationem vix cadunt : Attamen & hæc ipsa Periodos & *Vicissitudines* suas sortiuntur. Pro certo enim est, *Tormenta aenea*, apud Urbem *Oxydracarum* in *India*, tempore *Alexandri Magni*, cognita fuisse; Eaque à *Macedonibus*, *Tonitrua*, & *Fulgura*, & *Operationes Magicas*, habitata & appellata. Similiter, indubitatum est, usum *Pulveris Pyrii*, & *Tormentorum igneorum*, *Chinensibus*, ante annos bis mille, innotuisse. Conditiones *Telorum*, & mutationes in melius, hæc sunt : Primo, ut ad distantiam majorem feriant : Id enim periculum, ab hostili parte, anticipat; quod certè *Tormenta*, & *Sclopetæ* majora præstant. Secundo, ut impetus eorum fortior & validior sit, in quo genere *Tormenta ignea*, *Arietationes* omnes & antiquas machinas, item superant. Tertio, ut usus eorum commodior & facilius sit; id quod etiam *Tormentis igneis majoribus* competit : quæ omnibus tempestatibus idonea ; vectura levia & mobilia sunt; & his similia.

Quod ad *Militiam* attinet : Antiquis temporibus numerum præcipue cura-

bant; virtuti & animis militum, in bellis gerendis, fidebant; dies sæpius & loca præliandi constituebant, & æquo Marte experiebantur; denique in acie instruenda & ordinanda imperitiores fere erant. Postea, *numerum* præoptabant commodum potius quam vastum; locorum opportunitates, diversionum artificia, & similia, captabant; postremo, in acie ipsa instruenda peritiores evadebant.

In Reipublicæ alicujus *adolescencia* arma florent; ætate media, *Literæ*; ac deinceps, ad moram aliquam, duo illa simul, florere solent: de vixta autem ætate, *Artes Mechanicæ & Mercatura*. *Literæ* vero suam habent infantiam, quando leviusculæ sunt, & pueriles: Sequitur earum *adolescencia*, quando luxuriantur, & juvenile quiddam sapiunt: Succedit ætas virilis, quando solidiores & exactiores deveniunt; Postremò senectus earum obrepit, cum siccæ & exhaustæ fiunt; manente tamen garrulitate. Verum consultum non fuerit, in rotas hæc *Vicissitudinum*, nimis longum oculos figere, ne vertigine corripiamur. Quatenus vero ad *Philologiam*, quæ in hoc Argumento, ut plurimum, versatur, nihil aliud est, quam Narratiuncularum
&

MOD. IN VIRT. PROFICIENDI. 315
& Observationum futilium congeries
quædam; ideoque Scripto huic minime
congruit.

L VII.

QUOMODO PROPECTUS IN VIRTUTE FACIENDUS SIT.

PLurima confici possunt præcepta, de
prudenti Institutione Exercitatio-
num animi, non minus quam corporis.
Illorum paucula recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio ca-
veamus, à *pensis, vel magis arduis, vel
magis pusillis*, quam res postulat: Nam
si oneris nimium imponatur, apud in-
genium mediocre, bene sperandi alacri-
tatem obtundes; apud ingenium fiducia
plenum, opinionem concitabis, qua
plus sibi polliceatur, quam præstare pos-
sit; quod secum trahit socordiam. In u-
troque autem ingenii temperamento,
fiet ut experimentum expectationi non
satisfaciat: id quod animum semper de-
jicit, & confundit. Quod si pensa levio-
ra fuerint, magna inducitur, in pro-
gressionis summa, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam fa-
cultatem aliquam, quo Habitus compare-*

tur, duo in primis tempora observentur: alterum, quando animus optime fuerit ad rem dispositus; alterum, quando pessime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex posteriore, nodos obicesque animi contentione strenua deterramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cuius Aristoteles obiter meminit; *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*; Sicut cum in adversum gurgitis remigamus; aut baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum præceptum ex illo Axio-
mate pendet, quod verissimum est; *Ani-
mum ad quaecunque feliciter trahi & sua-
vius, si illud, quo tendimus, in intentione
operantis, non sit principale, sed tanquam
aliud agendo superetur*; quoniam ita fecit
natura, ut necessitatem & imperium du-
rum ferme oderit. Sunt & alia multa,
quæ utiliter præcipi possint, de regimine
consuetudinis: *Consuetudo* enim, si pru-
denter & perite inducatur, fit revera (ut
vulgo dicitur) *altera natura*: Quod si
imperite, & fortuito administratur, erit
tantum

tantum *Simia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, sed inscite tantum, & deformiter.

Similiter, si de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influenza, verba facere vellemus; num-nam desunt plurima præcepta, & consilia fructuosa, eo spectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poesin* appellavit *Vinum Damonum*; cum reverà pro-gignat, plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ bene perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Juvenes non esse idoneos Moralis philosophia auditores*; quia in illis perturbationum æstuatio nondum sedata est, nec tempore & rerum experientia consopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideo fit, ut Scriptorum præstantissimi libri, & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissime invitati sunt; tam augustam ejus majestatem omnium oculis repræsentando; quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam habitu *Parasitorum* indutas, derisui propinando) tam parum profint, ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non consueverunt,

verunt, à viris ætate & judicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum est, juvenes multo minus *Politica*, quam *Ethica*, auditores idoneos esse, antequam *Religione*, & *Doctrina de moribus & officiis*, plane imbuantur; ne fortè judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas; sed omnia ex utilitate, aut successu metienda? Sicut Poeta canit;

Prosperum & felix scelus Virtus vocatur.
Et rursus,

Ille crucē pretiū sceleris tulit, hic diadema.
Ac Poetæ quidem hæc satyrice, & per indignationem loqui videntur: at *Libri* nonnulli *Politici*, idem serio & positive supponunt. Sic enim Machiavello dicere placet, *Quod si contigisset Casarem bello superatum fuisse, Catilinā ipso fuisset odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter Furiam quandam, ex libidine & sanguine conflatam; atque animum excelsum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) suspiciendum. Videmus etiam, ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines, *Doctrinas pias & Ethicas*,

Ethicas, antequam *Politicam* degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in Aulis Principum, & negotiis Civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam fere sinceram & internam morum probitatem assequantur; quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone; *Hæc bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria; quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia, non à natura, sed à magistris.* Sunt & Axiomata alia complura, de iis, quæ à *Studiis & Libris*, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *abeunt studia in mores*: Quod pariter affirmandum, de cæteris illis rebus, *Convictu, Fama, Legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

Cæterum *animi* quædam est *cultura*, quæ adhuc magis accurata, & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento; *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperian-*

tur in statu perfectione; aliis, in statu magis depravato. Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut *bona illa tempora* foveantur; *prava* vero, tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum* fixatio duobus modis procuratur, *Votis*, aut saltem *constantissimis animi Decretis*; & *Observantiis*, atque *Exercitationibus*: quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animum in officio, & obedientia jugiter continent. *Malorum temporum oblitteratio*, duplici itidem ratione perfici potest; *Redemptione aliqua*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Novo vitæ instituto*, veluti de integro. Verum hæc pars, ad Religionem plane spectare videtur; Nec mirum, cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vires erga Theologiam suppleat.

Quamobrem, concludemus hanc partem cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium; & rursus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus,*

mus, rectos, & virtuti congruos; qui tamen tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppetat facultas. Si enim hæc duo supponantur; ut & fines Actionum sint honesti, & boni; & decretum animi de iis assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans; sequetur, ut continuo vertat & efformet se animus, una opera, in virtutes omnes. Atque hæc certe, illa est operatio, quæ *Natura ipsius opus* referat; cum reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodo sicut *Opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando simulachrum aliquod sculpsit aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe saxum, donec ad illud quoque pervenerit;) Econtra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas parum proficimus: quando autem *rectis & honestis finibus*, nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit

rit virtus, quam animo nostro commenda-
 verint, & imperaverint fines illi, re-
 periemus nos jamdudum imbutos, &
 prædispositos habilitate & propensione
 nonnulla, ad eam assequendam & ex-
 primendam. Atque hic possit esse status
 ille animi, qui egregie ab Aristotele de-
 scribitur; & ab eo, non *Virtutis*, sed
Divinitatis cujusdam caractere insigni-
 tur. Ipsa ejus verba hæc sunt; *Immani-*
tati autem consentaneum est, opponere eā,
quæ supra humanitatem est, Heroicam si-
ve Divinam virtutem. Et paulo post,
Nam ut fera, neque vitium, neque virtus
est, sic neque Dei. Sed hic quidem status,
altius quiddam virtute est; ille aliud quid-
dam à vitio. Plinius certe Secundus, ex
 licentia magniloquentiæ Ethnicæ, Tra-
 jani virtutem, divinæ, non tanquā imi-
 tamentum, sed tanquam exemplar, pro-
 ponit, cum ait; *Opus non esse Homini-*
bus, alias ad Deos preces fundere, quam
ut benignos æque & propitios se Dominos
mortalibus præstarent, ac Trajanus præsti-
tisset. Verum hæc profanam Ethnico-
 rum jactantiam sapiunt, qui umbras
 quasdam corpore majores prensabant.
 At Religio vera, & sancta Fides Chri-
 stiana, rem ipsam petit; imprimendo
 animis

animis hominum Charitatem, quæ appositissime *Vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sane elegantissime dictum est à Menandro, de *amore sensuali*, qui *divinum* illum perperam imitatur; *Amor, melior Sophista lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophista & præceptore inepto, quem *lævum* appellat. Siquidem universis suis operosis regulis & præceptionibus, hominem tam dextre & expedite effingere nequeat ut seipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cujuscpiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per universam *Ethicam doctrinam*; quæ *Sophistæ* profecto habet rationem, si cum altera illa conferatur. Quinetiam, sicut Xenophon recte observavit; *Ceteros affectus, licet animum attollant, eum tamen distorquere & discomponere, per ecstases, & excessus suos; Amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere*: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant; excessui interim

terim sunt obnoxia; sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angeli, dum ad potentiam, Divinae parem, aspirarent, praevaricati sunt & ceciderunt: *Ascendam & ero similis Altissimo.* Homo dum ad scientiam, Divinae parem, aspiraret, praevaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum* Verum ad similitudinem, Divinae bonitatis, aut charitatis, aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam imitationem etiam invitamur; *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus, & calumniantibus vos, ut sitis filii patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos.* Quin & in ipso Archetypo naturae Divinae, verba sic collocat religio Ethnica (*Optimus, Maximus;*) Scriptura autem sacra pronunciat, *Misericordia ejus super omnia opera ejus.*

LVIII.

DE CIVILI CONVERSATIONE.

Conversatio certe affectata esse non debet, at multo minus neglecta:
cum

cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in se ipsa præ se ferat; & ad negotia, tam publica, quam privata, commode administranda, plurimum juvet. Etenim sicut actio Oratori, tanti habetur, (licet sit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores, & interiores videntur, anteponatur; eodem fere modo, in Viro Civili, *Conversatio*, ejusque regimen (utcunque in exterioribus occupetur) si non summum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipse, ejusque compositio? Recte Poeta;

— *Nec vultu destrue verba tuo.*

Poterit enim quis *vim* *Orationis*, *vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *Facta*, non minus quam *Verba*, *vultu* pariter destrui possint, si Ciceroni credamus; qui, cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales; non in hoc eam potissimum sitam dixit, ut aditus præberet ad se faciles, nisi etiam *vultu* ipso comiter accedentes exciperet; Nil interest habere ostium apertum, *vultum* clausum. Videmus quoque Atticum, sub primum Ciceronis cum Cæsare congressum, bello adhuc fervente, diligen-
ter

ter & serio Ciceronem per epistolam monuisse, de *Vultu* & *Gestu*, ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod si tantum possit, *Oris* & *Vultus* solius moderatio, quanto magis *Sermo familiaris*, & alia, quæ ad *Conversationem* pertinent? Atque sane Summa, & Compendium decori, & elegantiae morum, in hoc fere sita sunt; ut quasi æqua lance, & propriam dignitatem, & aliorum, metiamur & tueamur: Quod etiam, non male expressit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo personæ charactere; *Ne (inquit) aut arrogans videar, aut obnoxius; quorum alterum est, alienæ libertatis oblitus, alterum, suæ.* Ex contraria vero parte, si *Vrbanitati*, & elegantiae morum externæ, impensius studeamus, transeunt illæ in affectationem quandam deformem, & adulterinam; *Quid enim deformius, quam Scenam in vitam transferre?* Quinetiam, licet in excessum illum vitiosum minime prolabantur, temporis tamen nimium in huiusmodi leviculis absumitur; animusque ad curam ipsarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque sicut in Academiis, adolescentes literarum studiosi, at sodalium congressibus plus satis indulgentes, moneri soleant

soleant à Præceptoribus: *Amicos esse fu-
res temporis*: Sic certe assidua ista, in
Conversationis decorum, animi inten-
tio, magnum gravioribus meditationi-
bus furtum facit. Deinde, qui primas a-
deo in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc
rem unam quasi nati videntur, hoc ferè
habent, ut sibi ipsis in illa sola compla-
ceant, & ad virtutes solidiores, & celsio-
res, vix unquam aspirent: Quando e-
contra, qui sibi in hac parte defectus
sunt conscii, decus ex bona existimatio-
ne quærunt: Ubi enim adest bona existi-
matio, omnia fere decent; ubi vero illa
deficit, tum demum à commoditate
morum, atque *Vrbanitate*, subsidium
petendum est. Porro, ad res gerendas,
vix gravius, aut frequentius reperias
impedimentum, quam hujusce decori
externi curiosam nimis observationem;
atque illud alterum, quod huic ipsi in-
servit; nimirum, anxiam temporis atque
opportunitatum electionem. Egregie
enim Salomon; *Qui respicit ad ventos,
non seminat; qui respicit ad nubes, non
metit*: Creanda siquidem nobis est op-
portunitas, sæpius quam opperienda. Ut
verbo dicamus, *Vrbana* ista morum *com-
positio*, veluti vestis animi est; & proinde
vestis.

vestis commoditates referre debet. Primum enim, talis esse debet, ut sit in usu communi: Rursus, ut non sit nimis delicata aut sumptuosa: Deinde, ita conficienda, ut si qua sit in animo virtus, eam exhibeat maxime conspicuam; si qua deformitas, eandem suppleat, & occultet: Postremò, & super omnia, ne sit nimis arêta, atque ita animum angustiet, ut ejusdem motus in rebus gerendis, cohibeat & impediat.

LIX.

CONSILIA QUÆDAM DE NEGOTIIS, EX PARABOLIS ALIQUIBUS SALOMONIS.

PARABOLA.

I. *Mollis responsio frangit iram.*

EXPLICATIO.

Si incendatur *Ira* Principis, vel Superioris adversus te, & tuæ jam sint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat responsio*; Alterum, ut *eadem sit mollis*. Prius continet tria præcepta. Primo, ut *caveas à Silentio tristi & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac si nihil habeas, quod respondere possis; aut Dominum occulte

occulte iniquitatis insinuat, ac si aures ejus, defensioni, licet justæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defensionem postules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, (nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri,) aut plane significat, te artificiosam quandam defensionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum semper fuerit, aliquid in præsentia, & è re nata, in excusationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorsus responsio*: *Responsio* (inquam) non mera *Confessio*, sed aliquid Apologiæ, & Excusationis inspergatur: Neque enim aliter tutum est facere, nisi apud ingenia valde generosa & magnanima; quæ rara admodum sunt. Sequitur posteriore loco, ut *responsio sit mollis*, minime præfracta, aut aspera.

PARABOLA.

2. *Servus prudens dominabitur in Filium stultum; & partietur hereditatem inter fratres.*

EXPLICATIO.

In omni familia, turbata & discordi, semper exurgit aliquis *Servus*, aut *humilis Amicus*, præpotens, qui pro arbitro

tro se gerat, ad lites familię componendas ; cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipse, sunt obnoxii. Ille, si suam rem agat, familię mala fovet, & aggravat ; si fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur : adeo ut etiam tanquam inter *Fratres* haberi debeat, aut saltem *procuracionem hereditatis* accipere *fiduciariam*.

P A R A B O L A.

3. *Vir sapiens, si cum stulto contendere, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.*

E X P L I C A T I O.

Monemur sæpius, ut *Congressum imparem fugiamus* ; eo sensu, *Ne cum potioribus decertemus*. At haud minus utile est Monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus*. Iniqua enim prorsus sorte, hæc res transigitur. Siquidem, si superiores simus, nulla sequitur victoria ; si superemur, magna indignitas. Neque juvat etiam, in huiusmodi contentione exercenda, si interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *fastu & contemptu*. Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Pessime autem fit, si huiusmodi
 persona,

persona, quacum contendimus, (ut Salomon loquitur,) aliquid affine habeat cum *Stulto* ; hoc est, si sit audaculus, & temerarius.

P A R A B O L A.

4. *Sed & cunctis sermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias servum tuum maledicentem tibi.*

E X P L I C A T I O.

Vix credi possit, vitam quantum perturbet, *inutilis curiositas*, circa illas res, quæ nostra intersunt : nimirum, quando secreta illa rimari satagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad consilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim sequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia, perfidiæ & ingratitude plena sint. Adeo ut, si comparari possit speculum aliquod Magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri possemus, melius nobis foret, si protinus projiceretur & collideretur. Hujusmodi enim res, veluti foliorum murmura sunt, & brevi evanescunt. Secundo *Curiositas illa animum suspicionibus nimis onerat*, quod consiliis inimicissimum est, eaque red-
dit

dit inconstantia, & complicata. Tertiò eadem, *mala ipsa sapissime figit, alias prater volatura*: Grave enim est conscientias hominum irritare; qui, si latere se putent, facile mutantur in melius; sin deprehenfos se sentiant, malum malo pellunt. Merito igitur summæ prudentiæ tribuebatur Pompejo Magno, quod Sertorii chartas universas, nec à se perlectas, nec aliis permissas, igni protinus dedisset.

PARABOLA.

5. *Advenit veluti viator pauperies; & egestas quasi armatus.*

EXPLICATIO.

Eleganter describitur in Parabola, quomodo *Prodigis*, & circa rem familiarem incuriosis, superveniant *navfragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & passibus lentis, instar *viatoris*, advenit *obraratio*, & *sortis diminutio*, neque fere sentitur: At non multo post invadit *Egestas*, tanquam *vir armatus*, manu scilicet tam forti, & potente, ut ei amplius, resisti non possit; cum apud antiquos recte dictum sit, *Necessitatem ex omnibus rebus esse fortissimam*. Itaque *viatori* occurrendum, contra *armatum* muniendum.

PARA-

PARABOLA.

6. *Qui erudit derisorem, ipse sibi injuriam facit; & qui arguit impium, sibi maculam generat.*

EXPLICATIO.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Vt non mittamus margaritas nostras ante porcos*: Distinguuntur autem in hac Parabola, actiones Præceptionis, & Reprehensionis; Distinguuntur itidem personæ Derisoris, & Impii; Distinguitur postremo, id quod rependitur: In priore enim rependitur opera lusa; in posteriore, etiam & macula. Cum enim quis erudit, & instituit Derisorem; Iactura primum fit temporis; Deinde & alii conatum irrident, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Postremo, Derisor ipse, scientiam, quam didicit, fastidio habet. At majore cum periculo, transigitur res in reprehensione impii; quia non solum Impius non auscultat, sed & cornua obvertit, & reprehensorem, odiosum sibi jam factum, aut confestim convitiis prosciindit, aut saltem postea apud alios criminatur.

PARABOLA.

7. *Filius sapiens letificat patrem: Filius vero stultus mæsticia est matri suæ.*

EXPLI-

EXPLICATIO.

Distinguuntur solatia atque ægritudines Oeconomicæ, *Patris* videlicet & *Matris*, circa *Liberos* suos. Etenim *Filius* prudens & frugi, præcipuo solatio est *Patri*, qui *virtutis* pretium melius novit quam *Mater*; ac propterea *Filii* sui indoli, ad virtutem propensæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortasse affert institutum suum, quod *Filium* tam probe educarit, illique honestatem morum, præceptis & exemplo, imprefferit. Econtra, *Mater calamitati Filii plus compatitur*, & indolet; tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum; tum fortasse indulgentiæ suæ conscia, qua eum corruperit, & depravaverit.

PARABOLA.

8. *Memoria Iusti cum laudibus; at nomen Impiorum putrescet.*

EXPLICATIO.

Distinguitur inter famam virorum bonorum, qualis esse soleat post obitum. *Viris* enim bonis, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) nomen continuo efflorescit, & laudes magis indies invalescunt: At *viris malis*, (licet fama eorum, per gratiam amico-

mico-

micorum, & factionis suæ hominum, ad breve tempus manserit,) paulo post fastidium *nominis* oboritur; & postremo *laudes* illæ *evanida*, in *infamiam*, & veluti in *odorem gravē & tetrum*, desinunt.

P A R A B O L A.

9. *Qui conturbat domum suam, possidebit ventos.*

E X P L I C A T I O.

Utile admodum Monitum, de *Discordiis & Turbis domesticis*. Plurimi enim, ex *dissidiis uxorum*, aut *exheredationibus filiorum*, aut *mutationibus frequentibus familiae*, magna sibi spondent; ac si inde, vel animi tranquillitas, vel rerum suarum administratio felicior, sibi obventura foret. Sed plerunque abeunt spes suæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius; tum etiam, perturbatores isti familiae suæ, molestias varias, & ingratitude eorum, quos, aliis præteritis, adoptant & deligunt, sæpenumero experiuntur; Quin & hoc pacto, rumores sibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum est; *Omni famam à domesticis manare*. Utrumque autem malum, per *ventorum possessionem* eleganter à Salomone exprimitur:

336 CONSILIA DE NEGOTIIS.
mitur: Nam *expectationis frustratio*, &
rumorum suscitatio, ventis recte compa-
rantur.

PARABOLA.

10. *Melior est finis orationis, quam principium.*

EXPLICATIO.

Corrigit *Parabola* errorem frequen-
tissimum, non solum apud eos, qui ver-
bis præcipue student, verum etiam apud
prudentiores. Is est, quod homines de
sermonum suorum *aditu* atque *ingressu*,
magis sint solliciti, quam de *exitu*; &
accuratius exordia & præfatiunculas
meditentur, quam extrema orationum.
Debuerant autem, nec illa negligere, &
ista, ut longe potiora, præparata & di-
gesta apud se habere; revolventes se-
cum, & quantum fieri potest, animo
prospicientes, quis tandem *exitus ser-
monis* sit futurus, & quomodo negotia
inde promoveri, & maturari possint.
Neque hic finis. Quinimo non *Epilogos*
tantum, & *sermonum*, qui ad ipsa negotia
spectant, *egressus*, meditari oportet; verum
etiam & illorum *sermonum* cura susci-
pienda, quos sub ipsum discessum, commo-
de & urbane injicere possint; licet à nego-
tio prorsus alienos. Equidem cognovi
Con-

Confiliarios duos, Viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumberebat; quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus suis, de negotiis ipsorum communicarent, colloquia, in rebus ad ipsa negotia spectantibus, nunquam terminarent; verum semper, aut ad jocum, aut aliud aliquid, quod audire erat volupe, diverticula quærerent: Atque ut Adagio dicitur, *Sermones marinos aqua fluviatili sub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes postremum erat.

PARABOLA.

II. *Sicut muscæ mortuæ foetere faciunt unguentum optimum; sic hominem pretiosum sapientiâ, & gloriâ, parva stultitia.*

EXPLICATIO.

Iniqua admodum, & misera est conditio, *hominum virtute præcellentium* (ut optime notat *Parabola*,) quia *erroribus* eorum, quamvis levissimis, nullo modo ignoscitur: Verum, quemadmodum in Gemma, valde nitida, minimū quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & molestia quadam afficit; quod tamen si in Gemma vitiosiore repertum foret, vix notam subiret: Similiter, in

Viris singulari virtute præditis, minima quæq; vitia, statim in oculos, & sermones hominum incurrunt, & censura perstringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus*, aut omnino laterent, aut veniam facile reperirent. Itaque viro valde prudenti, parva stultitia; valde probo, parvum peccatum; urbano, & moribus eleganti, paululum indecori; de fama & existimatione multum detrahit. Adeo ut non pessimum foret *Viris egregiis*, si nonnulla *absurda* (quod citra vitium fieri possit) actionibus suis immiscerent; ut libertatem quandam sibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

P A R A B O L A.

12. *Homines derisores Civitatem perdunt; Sapientes verò avertunt calamitatem.*

E X P L I C A T I O.

Mirum videri possit, quod in descriptione hominum, qui ad Respub. labefactandas & perdendas, veluti natura comparati & facti sunt, delegerit Salomon characterem, non hominis superbi & insolentis; non tyrannici & crudelis; non temerarii & violenti; non impii & scelerati; non injusti & oppressoris;

foris ; non seditiosi & turbulenti ; non libidinosi & voluptarii ; non denique insipientis & inhabilis ; sed *Derisoris*. Verum hoc sapientia ejus Regis, qui Rerumpub. conservationes & everfiones optime norat, dignissimum est. Neque enim similis fere est pestis Regnis & Rebuspublicis; quam si Consiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, sint ingenio *derisores*. Hujusmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, semper extenuant ; iisque qui pericula prout par est, ponderant, veluti timidis insultant : consultandi & deliberandi maturas moras , & meditata disceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad Summas rerum nihil facientem, subsannant : Famam, ad quam Principum consilia præcipue sunt componenda, ut *salivam Vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem , ut reticula quædam , quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Consilia & præcautiones , in longum prospicientes, ut somnia quædam , & apprehensiones Melancholicas, rejiciunt: Viris revera prudentibus, & rerum peritis,

atque magni animi & consilii, dictariis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia Regiminis Politici simul labefactant. Quod magis attendendum est, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: neque cœpit esse inter homines (prout meretur) suspecta.

P A R A B O L A.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes servos habet improbos.*

E X P L I C A T I O.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut Sufurronibus, & Sycophantis, absque iudicio, faciles & credulas aures præbeat, spirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura pestilens, quæ omnes *servos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eosque narrationibus fictitiis exaggerant: alii invidiæ furias concitant, præsertim in optimos quosque: alii criminationibus aliorum, proprias sordes, & conscientias malas, eluunt: alii amicorum suorum honoribus & desideriiis velificant, Competitores eorum calumniando, & mordendo: alii fabularum argumenta, contra inimicos suos, tanquam in *Scena*, componunt: & innumera hujusmodi. Atque hæc

hæc illi, qui ex *servis Principis* ingenio sunt magis improbo. At illi etiam, qui natura probiores sunt, & melius morati, postquam, in innocentia sua, parum præsidii esse senserint, (quoniam *Princeps* vera à falsis distinguere non novit,) morum suorum probitatem exuunt, & ventos Aulicos captant, iisque servilem in modum circumferuntur. *Nihil enim, (ut ait Tacitus de Claudio) tutum est apud Principem, cujus animo omnia sunt tanquam indita & jussa.* Atque bene Comineus; *Præstat servum esse Principis, cujus suspicionum non est finis, quam ejus, cujus credulitatis non est modus.*

PARABOLA.

14. *Iustus miseretur animæ jumentis suis; sed misericordiæ impiorum, crudeles.*

EXPLICATIO.

Inditus est, ab ipsa natura, homini *Misericordiæ* affectus nobilis, & excellens; qui etiam ad *Animalia bruta* extenditur; quæ ex ordinatione Divina, ejus imperio subjiciuntur. Itaque habet ista *Misericordia*, Analogiam quandam, cum illa Principis erga Subditos. Quinetiam illud certissimum est, quod quo dignior est anima, eo pluribus compatiatur. Etenim animæ angustæ & dege-

neres, hujusmodi res, ad se nihil pertinere putant: at illa, quæ nobilior est portio universi, ex communione afficitur. Quare videmus, sub Veteri Lege, haud pauca fuisse præcepta, non tam mere *Cæremonialia*, quam *Misericordiæ institutiva*: quale fuit illud, de *non comedendo carnem cum sanguine ejus*; & similia. Etiam in Sectis Essæorum, & Pythagoræorum, ab esu animalium, omnino abstinebant. Quod etiam hodie obtinet (superstitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollensis. Quin & Turcæ, (Gens licet, & Stirpe & Disciplina, crudelis, & sanguinaria,) brutis tamen eleemosynas largiri solent; neque animalium vexationes & torturas fieri sustinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *Misericordiæ*, patrocinari videantur, salubriter subjungit Salomon, *Impiorum misericordias esse crudeles*. Eæ sunt, quando hominibus sceleratis & facinorosis parcitur, Justitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujusmodi *miseriordia*, quam crudelitas ipsa. Nā crudelitas exercetur in singulos, at misericordia illa, universum facinorosorum exercitum, concessa impunitate, in homines innocentes, armat & immittit.

PARA-

PARABOLA.

15. *Totum spiritum suum profert stultus; at sapiens reservat aliquid in posterũ.*

EXPLICATIO.

Corrigit Parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui, dicenda, tacenda, facile proferunt; non Parrhesiam illam, qua absque discrimine & judicio, in omnes & omnia involant; non garrulitatem, qua ad nauseam usque, aliis obstrepunt; sed vitium aliud magis occultum; Nempe sermonis regimen, minime omnium prudens, & Politicum: Hoc est, cum quis ita sermonem, (in colloquiis privatis) instituit, ut quæcunq; in animo habeat, quæ ad rem pertinere putet, simul, & tanquam uno spiritu, & oratione continuata, proferat: Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *Oratio intercisæ*, & per partes infusa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata, pondus rerum, non distincte & sigillatim excipitur, nec per moram nonnullam insidet; sed ratio rationem, antequam penitus infederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti, & felici eloquentia valet, ut primo sermonis impetu, eum quem alloquitur,

mutum & elinguem plane reddat; quin & alter aliquid vicissim respondebit, & fortasse objiciet: Tum vero accidit, ut quæ in Refutationem, aut Replicationem reservanda fuissent, præmissa jam, & antea delibata, vires suas & gratiam, amiserint. Tertio, si quis ea, quæ dicenda sunt, non simul effundat, sed per partes eloquatur, aliud primo, aliud subinde injiciens; sentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & responso, quomodo singula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc restant dicenda, cautius aut supprimat, aut excerptat.

PARABOLA.

16. *Si Spiritus potestatem habentis, ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris; quia curatio faciet cessare magna peccata.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, quomodo se quis gerere debeat, cum iram, atque indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: Primo, *ut non dimittat locum suum*; Secundo, *ut curationi*, tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute, *attendat*. Consueverunt enim homines, postquam commotos contra se

Prin-

Principes suos senserint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus observando refricent, partim ut tristitiam & humilitatem eorum *Principes* sui perspiciant, se, à muneribus & functionibus suis, subducere: Quinetiam interdum, ipsos magistratus, & dignitates quas gerunt, in *Principum* manus restituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque summa profecto ratione. Primo enim, *Dedecus ipsum nimis illa publicat*; unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad subveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortasse, si non evulgaretur, sponte concideret, *magis figatur*; & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius, feratur. Postremo, *secessus iste aliquid sapit ex malevolo*, & temporibus infenso, id quod malum indignationis, malo suspicionis cumulat. Ad *Curationem* autem pertinent ista. Primo, caveat ante omnia, ne *stupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minime sentire*, aut inde, prout debeat, affici, videatur: hoc est, ut & vultum, non ad tristitiam contumacem, sed ad mæsti-

mœstitiam gravem atque modestam componat: & in rebus quibuscunque agendis, se minus solito hilarem & lætum, ostendat: Quin & in rem suam erit, amici alicujus opera, & sermone, apud *Principem*, uti, qui, quanto doloris fensu, in intimis excrucietur, tempestive insinuet. Secundo, *Occasiones omnes*, vel *minimas*, sedulo evitet, per quas aut res ipsa, quæ indignationi causam præbuit, *refricetur*; aut *Princeps* denuo excandescendi, & ipsum, quacunque de causa, coram aliis, objurgandi, ansum arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter *occasiones omnes*, in quibus *opera ejus Principi grata esse possit*; ut & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam ostendat; & *Princeps* suus sentiat, quali tandem servo, si eum dimittat, privari se contigerit. Quarto, *Culpam ipsam*, aut *sagaciter in alios transferat*; aut *animo* illam non *malo commissam* esse insinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipsum Regi detulerunt, vel rem supra modum aggravarunt, *indiket*. Denique in omnibus evigilet, & *Curationi* sit intentus.

P A R A B O L A.

17. *Primus in Causa sua justus: tum venit altera pars, & inquirat in eum.*

EXPLICATIO.

Prima in unaquaque *Causa Informatio*, si paulisper animo Judicis insederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat; adeo ut ægre elui possit, nisi aut manifesta aliqua falsitas, in materia informationis; aut artificium aliquod, in eadem exhibenda, deprehendatur. Etenim nuda & simplex defensio, licet justa sit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ, compensare, aut libram Justitiæ semel propendentem, ad æquilibrium reducere, per se valet. Itaque & Judici tutissimum, ut nihil, quod ad merita causæ spectat, prælibetur, priusquam utraque pars simul audiantur; & defensori optimum, si Judicem senserit præoccupatum, in hoc potissimum (quantum dat Causa,) incumbere, ut versutiam aliquam, & dolum malum, ab adversa parte, in Judicis abusum, adhibitum, detegat.

PARABOLA.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.*

EXPLICATIO.

Servandus est, *Principibus & Dominis*, ex consilio Salomonis, in gratia & favore suo, erga *servos, modus*. Is triplex est;

est ; Primo, ut *promoveantur per gradus, non per saltus* : Secundo, ut *interdum assuescant repulsa* : Tertio, (quod bene præcipit Machiavellus,) ut *habeant præ oculis suis semper aliquid, quo ulterius aspirare possint*. Nisi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes*, in fine, à *servis* suis, loco animi grati, & officiosi, fastidium & contumaciam. Etenim, ex promotione subita, oritur *insolentia* ; ex perpetua desideratorum adeptione, *impatientia repulsa* ; Denique si vota defint, deerit itidem alacritas & *industria*.

PARABOLA.

19. *Vidisti virum velocem in opere suo; coram Regibus stabit ; nec erit inter ignobiles.*

EXPLICATIO.

Inter virtutes, quas Reges, in delectu *servorum*, potissimum spectant & requirunt, gratissima est præ cunctis *Celeritas*, & in *negotiis expediendis strenuitas*. Viri profunda prudentia, *Regibus* suspecti ; utpote qui nimium sint inspectores ; & *Dominos* suos, inscios & invitos, ingenii sui viribus, (tanquam machina) circumagere possint. Populares, invisi ; utpote qui *Regum* luminibus offi-

officiunt, & oculos populi in se conver-
tunt. Animosi, pro turbulentis sæpe ha-
bentur, & ultra, quam par est, aufuris.
Probi, & vitæ integræ, tanquam diffici-
les existimantur, nec ad omnes nutus
heriles apti. Denique non est virtus a-
lia, quæ non habeat aliquam quasi um-
bram, qua *Regum* animi offendantur;
Sola *Velocitas ad mandata*, nihil habet,
quod non placeat. Insuper, motus ani-
morum regionum celeres sunt, & moræ
minus patientes. Putant enim se quidvis
efficere posse; illud tantum deesse, ut ci-
to fiat. Itaque ante omnia iis grata est
Celeritas.

PARABOLA.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant
sub Sole, cum Adolescente secundo, qui con-
surgit pro eo.*

EXPLICATIO.

Notat *Parabola* vanitatem hominum,
qui se agglomerare solent ad *Succeffores
designatos Principum*. Radix autem hujus
rei est, Infania illa, hominum animis
penitus à natura insita; Nimirum ut spes
suas nimium adament. Vix enim reperi-
tur, qui non delectatur magis, iis quæ
sperat, quam iis quæ *fruitur*. Quinetiam
Novitas humanæ naturæ grata est, & a-
vide

vide expetitur. In *Sucessore* autem *Principis* ista duo concurrunt; *Spes* & *Novitas*. Innuit autem *Parabola* idem, quod olim dictum erat; primo à Pompeio ad Syllam; postea à Tiberio de Macrone; *Plures adorare Solem orientem, quam occidentem*. Neque tamen *Imperantes*, multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt, sicut nec Sylla, nec Tiberius fecit; sed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum somniis: *Est autem* (ut agebat ille) *spes vigilantis insomnium*.

PARABOLA.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri; Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, instruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio; inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit eam per sapientiam suam; & nullus deinceps recordatus est, hominis illius pauperis.*

EXPLICATIO.

Describit *Parabola* ingenium hominum pravam & malevolum. Ii in rebus duris, & angustis, confugiunt fere ad viros prudentes, & strenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempestas transierit, ingrati demum erga conservatores suos reperiuntur. Machia-

chiavellus vero , non sine causa, instituit Quæstionem, *Vter ingrator esset erga bene meritos, Princeps, aut Populus?* Sed interim utrumque ingratitudinis arguit. Attamen hoc, non solum ex *ingratitude Principis*, aut *Populi* oritur, sed accedit plerunque his, *invidia Procerum*, qui secreto indolent eventui , licet felici & prospero , quia ab ipsis profectus non sit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipsum deprimunt.

P A R A B O L A.

22. *Iter pigrorum, quasi sepes spinarum.*

E X P L I C A T I O.

Elegantissime ostendit *Parabola*, *pigritiam* in fine *laboriosam* esse. Diligentia enim, & sedula præparatio, id præstant , ut pes in aliquod offendiculum non impingat; sed ut complanetur via , antequam ineatur. At qui piger est, & omnia in extremum momentum executionis differt, necesse est ut perpetuo, & singulis passibus, quasi per rubos & sentes incedat, qui eum subinde detineant, & impediant. Idẽ observari possit etiam in familia regenda; in qua, si adhibeatur cura & providentia, omnia placide, & veluti sponte procedunt, absque strepitu & tumultu: Sin hæc defint, ubi major aliquis
motus

motus intervenerit, omnia simul agenda turmatim occurrunt; tumultuantur servi; ædes personant.

PARABOLA.

23. *Qui cognoscit in judicio faciem, non bene facit; iste, & pro buccella panis, deferret veritatem.*

EXPLICATIO.

Prudentissime notat *Parabola*, in *Judice* magis perniciosam esse, *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum*. Munera enim, haudquaquam ab omnibus deferuntur; at vix ulla est Causa, in qua non inveniatur aliquid, quod affectat *Judicis* animum, si *personas respiciat*. Alius enim respicietur, ut popularis; alius, ut maledicus; alius, ut dives; alius, ut gratus; alius, ut ab amico commendatus; Denique omnia plena sunt iniquitatis, ubi dominatur *respectus personarum*; & levi omnino de causa, veluti pro *buccella panis*, *judicium* pervertetur.

PARABOLA.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames.*

EXPLICATIO.

Parabola ista antiquitus expressa & depicta fuit, sub *Fabula Hirudinis utriusque*;

que; nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppressio*, longe gravior est, quam *oppressio*, per *divitem* & *repletum*; quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirat. Solebat hoc ipsum etiam spongiis assimilari; quæ aridæ fortiter fugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas Provinciarum, aut Magistratus, viris indigentibus, & obæratiss, committant; tum erga populos, ne Reges suos, cum nimia egestate conflictari, permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, est justus cadens coram impio.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, Rebus pub. ante omnia cavendum esse, de *iniquo* & *infami* *Judicio*, in *caussa aliqua celebri* & *gravi*; præsertim ubi non absolvitur noxius, sed condemnatur insons. Etenim injuriæ inter privatos grassantes, turbant quidem & pollunt *latices Justitiæ*; sed tanquam in *rivulis*: Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes ipsos justitiæ* inficiunt, & inquinant. Postquam enim Tribunal cesse-

cesserit in partes injustitiæ, status rerum vertitur, tanquam in latrocinium publicum : fitque plane , ut *homo homini sit lupus* .

P A R A B O L A .

26. *Noli esse amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furioso.*

E X P L I C A T I O .

Quanto religiosius amicitiae jura inter bonos servanda, & colenda sunt; tanto magis cavendum est, jam usque à principio, de *prudente amicorum delectu*. Atque amicorū natura & mores, quantum ad nos ipsos spectant, omnino ferendi sunt : Cum vero necessitatem nobis imponunt, qualem erga alios personam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiae conditio est. Itaque interest in primis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præsidia, ne res nostras, cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites & jurgia provocant, aut suscipiunt, commisceamus. Istud enim genus amicorum, perpetuo nos contentionibus, & factionibus implicabit : ut aut amicitiam abrumperet, aut incolumitati propriæ deesse, cogamur.

P A R A-

P A R A B O L A.

27. *Qui celat delictum, quarit amicitiam; sed qui altero sermone repetit, separat fœderatos.*

E X P L I C A T I O.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amnestia*; altera, quæ à *repetitione injuriarum*, subjungendo apologias, & excusationes. Equidem memini sententiam viri admodum prudentis & politici; *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus dissidii, is magis animos, dulcedine concordia fallit, quam equitate componit.* Verum Salomon, illo scilicet prudentior, in contraria opinione est; & *amnestiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc insunt mala; tum quod ea, sit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (siquidem de injuriarum rationibus, inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*; at utraque pars, malit videri, potius offensam remisisse, quam admisisse excusationem.

28. *In omni opere bono erit abundantia; ubi autem verba sunt plurima, ibi frequenter egestas.*

• Sepa-

Separat Salomon, hac *Parabola*, fructum *laboris linguae*, & *laboris manuum*; quasi ex altero proveniat *egeſtas*, ex altero *abundantia*. Etenim fit fere perpetuò, ut qui multa effutiant, jactent multa, promittant, egeni ſint; nec emolumentum capiant, ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, induſtrii minime ſunt, aut impigri ad opera; ſed tantummodo, ſermonibus ſe, tanquam vento, paſcunt & ſatiant. Sane, ut Poeta loquitur; *Qui ſilet eſt firmus*. Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui vero econtra conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

P A R A B O L A.

29. *Melior eſt correptio manifeſta, quam amor occultus.*

E X P L I C A T I O.

Reprehendit *Parabola*, mollitiem amicorum, qui amicitiae privilegio non utuntur, in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet huiusmodi mollis amicus dicere) *aut quo me vertam?* Amo illum, quantum quis, maxime; meque, ſi quid illi adverſi contigerit,

tigerit, ipsius loco libenter substituerim; Sed novi ingenium ejus; si libere cum eo egero, animum illius offendam, saltem contristabo; neque tamen proficiam; atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam. Hujusmodi amicum, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon; atque plus utilitatis, ab inimico manifesto, quam ab ejus generis amico, sumi posse pronunciat. Siquidem ea fortasse audire ei contigerit ab inimico per contumeliam, quæ amicus mussat præ nimia indulgentia.

PARABOLA.

30. *Prudens advertit ad gressus suos; Stultus divertit ad dolos.*

EXPLICATIO.

Duæ sunt *Prudentia* species; Altera vera & sana; altera degener & falsa, quâ Salomon *Stultitia* nomine appellare non dubitat. Qui priori se dederit, viis & vestigiis propriis cavet; periculis prospiciens, meditans remedia; proborum opera utens, contra improbos seipsum muniens; cautus inceptu, receptu non imparatus; in occasiones attentus, contra impedimenta strenuus; cum innumeris aliis, quæ ad sui ipsius actiones
&

& gressus regendos spectant. At altera species, tota est consuta, ex fallaciis & astutiis, spemque ponit omnino, in aliis circumveniendis, iisdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit *Parabola*, non tantum ut improbam, sed etiam, ut *stultam*. Primo enim, minime est ex iis rebus, quæ in nostra sunt potestate; nec etiam aliqua *constant* Regula nititur; sed nova quotidie comminiscenda sunt stragemata, prioribus fatiscentibus, & obsoletis. Secundo, qui vafri & subdoli hominis famam & opinionem semel incurrerit, præcipuo se, ad res gerendas *instrumento*, prorsus privavit; hoc est, *fide*: Itaque omnia, parum votis suis consentientia, experietur. Postremo, *artes istæ, utcunque pulchræ videantur, & complaceant*; attamen sæpius frustrantur; quod bene notavit Tacitus; *Consilia callida & audacia, expectatione leta, tractatu dura, eventu tristia*.

PARABOLA.

31. Noli esse justus nimium, nec sapientior quam oportet; cur abripiare subito?

EXPLICATIO.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) in quibus magnis virtutibus, certissimum est exitium. Atque hoc, viris virtute & justitia

stitia egregius, aliquando subito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod si adjungatur etiam prudentia, hoc est, ut cauti sint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum subito obveniat, ex occultis omnino & obscuris consiliis; quibus & evitetur invidia, & perniciēs ipsos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimum*, quod in *Parabola* ponitur (quandoquidem nō Periandri alicujus, sed Salomonis verba sunt ista; qui mala in hominum vita sæpius notat, nunquā præcipit) intelligendum est, non de virtute ipsa, (in qua *Nimum* non est,) sed de vana ejus atque invidiosa affectatione, & ostentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido; miraculi loco ponens, quod nunquam servilis alicujus sententiæ auctor fuisset, & tamen tam sævis temporibus incolumis mansisset; *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hac fato regantur, an etiam sit in nostra potestate, cursum quendam tenere, inter deforme obsequium, & abruptam contumaciam, medium, periculo simul, & indignitate vacuum?*

PARABOLA.

32. Da sapienti occasionem, & addetur ei sapientia.

P

EX-

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola*, inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit; & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut sermone jactatur, sed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occasione, in quæ exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur; adeo ut seipsa major videatur: posterior vero, quæ ante occasionem alacris erat, occasione data, fit attonita & confusa; ut etiam ipsi, qui ea se præditum arbitrabatur, in dubium vocetur; annon Præceptiones de ea fuerint insomnia mera, & speculationes inanes?

PARABOLA.

33. *Qui laudat amicum voce alta, surgendo mane; erit illi loco maledictionis.*

EXPLICATIO.

Laudes moderatæ, & tempestivæ, & per occasionem prolatae, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt; At immoderatæ, & streperæ, & importune effusæ, nihil profunt; imo potius, ex sententia *Parabola*, impense nocent. Primo enim, manifesto se produnt, aut ex nimia benevolentia
oriuntur.

oriundas ; aut *ex composito affectatas* ; quo *collaudatum* potius falsis præconiis demereantur , quam veris Attributis ornent. Secundo, *Laudes parca & modesta*, *invitant* fere *præsentes*, ut *ipsis etiam aliquid adjiciant* ; profusæ contra & immodicæ , ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei est) conflatur illi invidia, qui *nimum laudatur* ; cum *laudes omnes nimia*, videantur spectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

PARABOLA.

34. *Quomodo in aquis resplendent facies* ; sic *corda hominum manifesta sunt prudentibus*.

EXPLICATIO.

Distinguit *Parabola* inter *mentes prudentium*, & *ceterorum hominum* ; Illas *aquis*, aut *speculis* comparans, quæ species & imagines rerum recipiunt ; cum alteræ similes sint *terra*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis ad speculum* ; quia in *speculo*, *imago propria* spectari possit , una cum *imaginibus aliorum* ; id quod *oculis ipsis*, sine *speculo* non conceditur. Quod si *animus prudentis*, adeo capax sit, ut in-

numera ingenia, & mores observare & internoscere possit; superest, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *representatione*;

Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.

LX.

FABER FORTUNÆ SIVE DOCTRINA DE AMBITU VITÆ.

AC primo quidem intuitu, novum quoddam, & insolitum Argumentum tractare videbor; docendo homines, quomodo *Fortuna sua fabri* fieri possint: Doctrinam certe, cui quivis libenter se discipulum addixerit, donec difficultatem ejusdem habuerit perspectam. Non enim leviora sunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *Fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *Virtutem*: Resque est, æque difficilis ac severa, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrina* pertractatio, plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Interest enim inprimis *honoris* literarum, ut homines isti Pragmatici sciant, eruditionē haudquaquam aviculæ, qualis est alaunda, similem esse, quæ in sublime ferri, & cantillando

tillando se oblectare soleat ; at nihil aliud : Quinimo ex accipitris potius genere esse, qui & in alto volare, ac subinde, cum visum fuerit, descendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad *perfectionem* literarum hoc ipsum spectat, quia legitimæ inquisitionis vera norma est, ut *nihil inveniatur in globo materia, quod non habeat parallelum, in globo crystallino, sive intellectu*. Hoc est, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non sit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ, hanc ipsam *fortuna architecturam*, aliter admirantur, aut æstimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim, *fortuna propria*, pro dono *Esse sui*, à Deo concessa, ullo modo digna retributio esse possit. Quin & non raro fit, ut viri virtutibus egregii, fortunæ suæ sponte renunciant, ut rebus sublimioribus vacent. Digna tamen est *fortuna*, quatenus virtutis ac bene merendi organum est, sua quoque *speculatione, & doctrina*.

Ad hanc *Doctrinam* pertinent præcepta, nonnulla *summaria*; nonnulla *sparsa & varia*. Præcepta *summaria* versantur, circa veram *notitiam, & aliorum, & sui*. Primum igitur præceptum (in quo

cardo *notitia aliorum*, vertitur,) illud constituatur, ut procuremus nobis (quā- tum fieri possit,) *fenestram* illam, quam olim requisivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica, tot angulos & recessus conspiciatus esset, id reprehendit, quod defuisset *fenestra*, per quam in obscuros illos & tortuosos anfractus inspicere quis possit. Hanc autem *fenestram* obtinebimus, si omni sedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de personis, quibuscum inceredunt negotia, particularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis quibus præcipue suffulciuntur & valent; Et rursus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant & obnoxii sint; amicis, factionibus, patronis, clientelis; rursusque inimicis, invidis, competitoribus; etiam temporibus & aditibus:

(*Sola viri molles aditus, & tempora
noris;*)

Denique institutis, & normis quas sibi præscripserunt; & similibus. Quinetiam, non solum informatio capienda est, de *personis*, sed insuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus

pus in motu sunt, & tanquam sub incude ; Quomodo regantur & succedant, quorum studiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujusque sint ponderis & momenti, & quid secum trahant, & hujusmodi. Etenim *actiones* præsentes nosse, & in se plurimum prodest ; & illud insuper habet, quod absque hoc, etiam personarum notitia valde futura sit fallax & erronea. Mutantur enim homines simul cum actionibus : & alii sunt, dum actionibus ipsis implicentur & obsideantur ; alii, postquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *personas*, quam ad *actiones* spectant, sunt tanquam Propositiones minores in omni activo Syllogismo. Nulla enim Observationum, aut Axiomatum (unde conficiuntur Majores propositiones Politicæ,) veritas, aut excellentia, ad Conclusionis firmamentum sufficere possit, si in Minore propositione fuerit erratum. Quod vero hujusmodi *notitiæ* comparari possit, fidejussor nobis est Salomon, qui ait: *Consilium in corde viri, tanquam aqua profunda ; sed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipsa *notitiæ* non cadat sub præceptum, quoniam indivi-

duorum est, attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari possunt.

Notitia hominum sex modis elici, & hauriri potest: per *vultus* & *ora* ipsorum; per *verba*; per *facta*; per *ingenia* sua; per *fines* suos; denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *Vultus* attinet, minime nos moveat vetus Adagiū, *Fronti nulla fides*; Licet enim hoc ipsum non perperam dictum sit, de *Vultus*, & *Gestus* compositione externa & generali; attamen subsunt subtiliores quidam motus, & labores *oculorum*, *oris*, *vultus*, & *gestus*; ex quibus referatur, & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quædam animi*. Quis Tiberio Cæsare occultior; At Tacitus; notans characterem & modum loquendi diversum, quo usus est Tiberius, in laudando, apud Senatum, res à Germanico, & à Druso, gestas; De laudibus Germanici sic; *Magis in speciem adornatis verbis, quam ut penitus sentire videretur*: De laudibus Drusi sic; *Paucioribus, sed intentior, & fida oratione*. Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut non nihil pellucidum, notans; *In aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum; solutius vero loquebatur, quando subveniret.*

ret. Sane difficile reperitur simulationis artifex aliquis, tam peritus & egregius; aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *jussus*; qui à sermone artificioso & simulatorio possit istas notas sejungere, quin aut sermo sit solito *solutior*; aut *comptior*; aut magis *vagus* & *oberrans*, aut magis *aridus* & quasi *eluctans*.

Ad *Verba hominum* quod attinet; sunt quidem illa (ut de urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed isti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis; cum scilicet *proferuntur verba*, aut *ex improvviso*; aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ verbis aculeatis, subito commotus esset, & non nihil abreptus, extra innatæ simulationis terminos pedem protulit; *Audita hæc* (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere; correptamque, Græco versu, admonuit; Ideo ladi quia non regnaret.* Quare Poeta perturbationes hujusmodi, non in scite appellat *Torturas*, quod ab iis secreta sua prodere homines compellantur.

— *Vino tortus & Irâ.*

Ipse sane testatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana sua

tam fidi sint, animumque gerant adeo obfirmatum; quin interdum ex iracundia; interdum ex jactantia; interdum ex intima erga amicum benevolentia; interdum ex animi imbecillitate, qui se mole cogitationum onerari amplius non sustineat; interdum denique ex alio quopiam affectu; intimas animi cogitationes, revelent & communicent. Ac ante omnia sinus animi excutit, si simulatio simulationem impulerit; juxta Adagium illud Hispanorum; *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *Factis* ipsis, licet humani animi pignora sint certissima, non prorsus tamen fidendum; nisi diligenter ac attente pensitatis prius, illorum & *magnitudine, & proprietate.* Illud enim verissimum; *Fraus sibi in parvis fidem præstruit, ut majore emolumento fallat.* Italus vero seipsum, *in ipso stare lapide* putat, *ubi Præco prædicat*, si melius solito tractetur, absque causa manifesta. Etenim, officia ista minora, homines reddunt oscitantes, & quasi consolitos, tam ad cautionem, quam ad industriam: atque recte à Demosthene appellantur, *alimenta socordiae.* Porro *Proprietatem & naturam, nonnullorum factorum, etiam* quæ

quæ *beneficiorum* loco habentur, subdola & ambiguum, luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo imposuit Mutianus: Qui post reditum cum eo in gratiam, sed fide pessima, plurimos ex Antonii amicis, ad dignitates evexit; *Simal amicis ejus Præfecturas & Tribunatus largitur.* Hoc autem astu, Antonium non munivit, sed exarmavit penitus & desolavit, amicitias ejus ad se transferendo.

Certissima autem Clavis, ad animos hominum referandos, vertitur, in rimandis & pernoscendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipsorum; vel *finibus* & *intentionibus*. Atque imbecilliores certe & simpliciores, ex *ingeniis*; prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* suis optime judicantur. Certe prudenter & facete, (licet meo judicio minus vere,) dictum fuit à Nuntio quopiam Pontificis, sub reditu ejus à Legatione apud nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius resederat. Interrogatus, de delectu Successoris sui, consilium dedit, *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens esset, sed potius mediocriter tantum; quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid verisimile foret illius*
gentis

gentis homines facturos. Sane, non raro intervenit ille error, & maxime familiaris est viris prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii, alios metiantur; ac proinde ultra scopum sæpius juculentur, supponendo quod homines majora quædam meditentur, & sibi destinent, & subtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquã subierint. Quod etiam eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, Prudentia, Fidei, semper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa absurda faciunt, capienda est conjectura, potius ex propensionibus *ingeniorum*, quam ex destinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (sed longe aliam ob causam,) ab *ingeniis* optime judicantur; *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim fastigium adepti humanorum desideriorum, nullos fere sibi propositos *fines* habent, ad quos, præsertim vehementer & constanter, aspirant: ex quorum *finium* situ & distantia, reliquarum suarum *actionum*, possit excipi & confici, directio & scala: Id quod inter alia, causa est vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat,) *sint inscrutabilia.* At

Priva-

Privatorum nullus est, qui non sit plane veluti viator, & proficiscatur intente ad aliquam itineris metam, ubi consistat; unde non male divinare quis poterit, quid facturus sit, aut non facturus. Si enim in ordine sit quidpiam ad finem suum, probabile est facturum: sin sit in contrarium finis, minime. Neque de *finium*, aut *ingeniorum*, in hominibus diversitate, informatio capienda est simpliciter tantum, sed & comparate: quid scilicet prædominetur, & reliqua in ordinem cogat? Sic, ut videmus, Tigellinus, cum se Petronio Turpiliano inferiores sentiret, in voluptatibus Neroni ministrandis & prægustandis *metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus est*; & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *Notitiam* quod attinet, de hominū animis, secundariam; nimirum, quæ ab aliorum *relatione* desumitur; breviter dicere sufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis; virtutes & facultates ab amicis; mores & tempora à famulis; opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miscent. Fama popularis levis est; & superiorum judicia minus certa. Etenim coram illis tectiores incedunt

dunt homines. *Verior fama e domesticis emanat.*

Verum ad *Inquisitionem* istam universam, via maxime compendiaria, in tribus consistit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejusmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *personarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut saltem singulos habeamus præsto, qui pro negotiorum atque hominum diversitate, nos de unaquaque re certiores facere, & solide informare possint. Secundo, ut *prudens temperamentum*, & *mediocritatem* quandam persequamur, & in *libertate sermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* usurpantes; at, cum res postulat, *silentium*. *Libertas* siquidem in *sermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur; & sic multa deducit ad notitiam nostram: At *taciturnitas* fidem conciliat, efficitque, ut ament homines secreta sua apud nos, tanquam in sinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus est *Habitus*, ut vigilante & præsentem animo, in omnibus colloquiis & actionibus, simul, & rem, *quæ instat*, geramus; & alia, *quæ incidunt*, observemus. Nam sicut Epictetus

pictetus præcipit, ut *Philosophus*, in singulis suis actionibus, ita secum loquatur; *Et hoc volo, & etiam institutum servare*; Sic *Politicus* in singulis negotiis, ita secum statuat; *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum usui esse possit, addiscere*. Itaque, qui eo sunt ingenio, ut nimium *Hoc agant*, & toti sint in præsentē negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem (id quod in se agnoscit Montaneus,) illi certe ministri Regum, aut Rerumpub. sunt vel optimi, sed ad proprias fortunas claudicant. Interim, Cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi, & alacritatem* nimiam cohibeamus; ne multa sciendo, ad nos multis immiscendum, feramur. Infelix enim quiddam est, & temerarium, *Polypragmosyne*. Itaque ista, quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & personarum* varietas, huc tandem redit; ut & *rerum*, quas suscipimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum iudicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, disponere & administrare sciamus.

Notitiam aliorum sequitur *notitia sui*. Etenim non minor diligentia adhibenda

da est, sed major potius, ut nos de nobis ipsis, quam de aliis vere & accurate informemus. Quippe cum Oraculum illud, *Nosce teipsum*, non tantum sit Canon Prudentiæ universalis, sed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Iacobus; *Eum, qui vultum in speculo consideravit, oblivisci tamen illico, qualis fuerit; ut omnino frequenti inspectione sit opus.* Idque tenet etiam in *Politicis*: Sed *specula* scilicet sunt diversa: Nam *Speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, est Verbum Dei; *Speculum autem Politicum*, non aliud est quam status rerum, & temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale esse solet, sui nimium amantis, instituendum est *homini*, de propriis *facultatibus, virtutibus & adminiculis*; necnon de *defectibus, inhabilitatibus, & obstaculis*; ita rationem subducendo, ut hæc perpetuo in majus; illa autem, minoris potius, quam revera sunt, æstimentur. Ex hujusmodi autem examine, in *Considerationem* veniant, quæ sequuntur.

Prima *Consideratio* sit, quomodo alicui homini, moribusque & naturæ suæ, cum *temporibus* conveniat; quæ si inven-

ta fuerint congrua, omnibus in rebus, magis libere & solute agere, & suo ingenio uti liceat; sin sit aliqua Antipathia, tum demum in universo vitæ cursu, magis caute & recte est incedendum; minusque in publico versandum. Sic Tiberius fecit, qui morum suorum sibi conscius, cum seculo suo, non optime convenientium, Ludos publicos nunquam spectavit; Quinetiam per duodecim continuos annos postremos, nunquam in Senatum venit; ubi contra, Augustus perpetuo in oculis hominum vixit; quod & Tacitus observat; *Alia Tiberio morum via.* Eadem & periculis ratio fuit.

Secunda sit *Consideratio*, quomodo alicui conveniat, cum *professionibus* & *generibus vitæ*, quæ in usu & pretio sunt, quorumque sibi delectus sit faciendus; ut si jam decretum non sit de *genere vitæ*, maxime aptum, & ingenio suo congruum sumat; sin jam pridem id *genus vitæ*, ad quod minus à natura factus est, fuerit ingressus, sub prima occasione se subducat, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam sacerdotalem à patre innutrito, quam tamen postea ejuravit,

juravit, suo obsecutus ingenio, & vitæ militari se applicuit: Quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrunque homo pestilens dehonestaverit.

Tertia sit *Consideratio*, quomodo se habeat quis, *comparatus ad aequales & amulos suos*; quos verisimile sit eum habiturum in fortuna sua. Competitores; eumque vitæ cursum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum solitudo; atque in quo probabile sit, se ipsum, inter cæteros, maxime posse enitere. Id quod à C. Cæsare factum est; qui ab initio Orator fuit, & causas egit; & in Toga potissimum versabatur: Cum vero vidisset, *Ciceronem, Hortensium, Catulum*, eloquentiæ gloria excellere; rebus vero bellicis clarum admodum neminem, præter Pompeium; destitit ab incœpto, & potentiæ illi Civili, multum valedicere jubens, transtulit se ad artes militares, & Imperatorias; ex quibus summum rerum fastigium conscendit.

Quarta sit *Consideratio*, ut naturæ suæ, & ingenii rationem, habeat quis, in *deligendis amicis, ac necessariis*: Siquidem diversis, diversum genus *amicorum*
con-

convenit; aliis solenne, & taciturnum; aliis audax, & jaetabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum est, quales fuerint *amici* Iulii Cæsaris (Antonius, Hirtius, Pansa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi scilicet jurare solebant; *Ita vivente Cæsare moriar*; infinitum studium erga Cæsarem præ se ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: fueruntque homines, in negotiis gerendis, impigri; fama, & existimatione, mediocres.

Quinta sit *Consideratio*, ut caveat quis sibi *ab Exemplis*; neque ad *imitationem aliorum* se inepte componat; quasi quod aliis fuerit pervium, etiam sibi patere necesse sit; neutiquam secum reputans, quantū fortasse interfuerit, inter suum, & illorum, quos ad Exemplum sibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifesto incidit Pompeius, qui, ut Cicero scriptum reliquit, toties solitus erat dicere; *Sylla potuit, ego non poterō?* Qua in re, vehementer sibi imposuit, cum ingenium, & rationes agendi Syllæ, à suis, *toto cælo* (ut ajunt) *distarent*: Cum alter ferox esset, violentus, quique factum in omnibus urgeret; al-
ter

ter gravis, legum memor, omniaque ad majestatem & famam componens; unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*; verum hæ ad Exemplum reliquarum sufficient.

Neque vero, *Nosse seipsum*, homini sufficit; sed ineunda etiam est ratio secum, quomodo se *ostentare, declarare, denique flectere se & effingere*, commode & prudenter, possit. Ad *ostentandum se* quod attinet, nihil videmus usu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu sit inferior, specie virtutis externa sit potior. Non parva igitur est prudentiæ prærogativa, si quis arte quadam, & decore, specimen sui apud alios exhibere possit; *virtutes suas, merita, atque fortunam* etiam, (quod sine arrogantia, aut fastidio fieri possit,) commode *ostentando*; Contra, *vitia, defectus, infortunia & dedecora*, artificiose occultando, illis immorans, easque veluti ad lumen obvertens; his subterfugia quærens, aut apte ea interpretando eluens; & similia. Itaque, de Mutiano, viro sui temporis prudentissimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus; *Omniū, quæ dixerat, feceratque, arte quadam ostentator.*

tor. Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium, & contemptum pariat: ita tamen, ut *ostentatio* quæpiam, licet usque ad vanitatis *primum gradum*, vitium sit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici solet de calumnia; *Audacter calumniare, semper aliquid hæret*: Sic dici possit de jactantia, (nisi plane deformis fuerit & ridicula;) *Audacter te vendita, semper aliquid hæret*. Hærebit certe apud populum, licet prudentiores subrideant. Itaque existimatio parta apud plurimos, paucorum fastidium abunde compensabit. Quod si ista, de qua loquimur, *sui ostentatio*, decenter, & cum judicio, regatur; exempli gratia; Si nativum quendam pectoris candorem, & ingenuitatem præ se ferat; aut si illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circumstant (ut apud viros militares in bellis;) vel cum alii invidia flagrent; aut si verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti, excidisse videantur, minimeque vel serio, vel prolixè nimis, iis insistatur; aut si ita quis se laudibus honestet, ut simul etiam censuris & jocis erga se non abstineat; aut si denique hoc facit, non sponte, sed tanquam laceffit, & aliorum

rum insolentiis & contumeliis provocatus: non parvum certe hæc res existimationi hominis cumulum adjicit. Neque sane exiguus est eorum numerus, qui, cum natura sint magis solidi, & minime ventosi; atque propterea hac arte, honori suo velificandi, careant; moderationis suæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujusmodi *Ostentationem virtutis*, utcunque aliquis infirmiore iudicio, & nimium fortasse *Ethicus*, improbaverit; illud nemo negarit, dandam saltem esse operam, ut virtus per incuriam, justo suo pretio non fraudetur, & minoris, quam revera est, æstimetur. Hæc vero, in virtute æstimanda, pretii diminutio, tribus modis solet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis; se, & operam suam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accersitus: Hujusmodi enim officiis, remunerationis loco esse solet, si non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ, viribus suis nimium abutitur; & quod sensim erat præstandum, uno impetu effundit; id quod rebus bene administratis, præproperam conciliat gratiam, in fine autem satietatem inducit. Tertio,

Tertio , quando quis virtutis suæ fructum, in laudibus, plausu, honore, gratia, sibi præbitis ; nimis cito , & leviter sentit, atq; in iis sibi complacet; de quo prudens habetur Monitum; *Cave ne insuetus rebus majoribus videaris, si hæc te res parva, sicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero sedula *occultatio* , minoris haudquaquam momenti est , quam *virtutum* prudens, & artificiosa *ostentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam industria, & quasi tribus latebris ; *cautione* ; *prætextu* ; & *confidentia*. *Cautionem* dicimus, quando iis rebus prudenter abstinemus , quibus pares non sumus : Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, se facile ingerunt, sine iudicio, rebus, quibus non insueverunt ; & proinde defectus suos proprios publicant, & quasi proclamant. *Prætextum* dicimus , cum sagaciter, & prudenter, viam nobis sternimus & munimus , qua benigna & commoda, de *vitis*, & *defectibus* nostris , fiat interpretatio ; quasi aliunde provenientiibus , aut alio tendentibus, quam vulgo existimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poeta ;

Sape

Sape latet vitium proximitate bon.

Quare, si quem *defectum*, in nobis ipsis perceperimus, opera danda, ut personam & prætextum *virtutis finitima* mutuemur, sub cuius umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & sic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam causam obtendere, & in vulgus spargere, qua adducti, ultimas vires nostras, promere refugiamus; ut quod *non possimus*, *nolle* videamur. Quod ad *Confidentiam* attinet, impudens certe est remedium, sed tamen certissimum atque efficacissimū; nempe, ut quis ea omnino contemneret, & vilipendere se profiteatur, quæ revera assequi non possit: Mercatorum prudentium more, quibus solenne est, & proprium, ut pretium mercium suarum attollant, aliorum deprimant. Est tamen & aliud *Confidentie* genus, hoc ipso impudentius; nimirum, perfricta fronte, *defectus* suos etiam opinioni obtrudere, & venditare, quasi in iis, quibus maxime destituitur, se eminere credat; atq; ut hoc facilius cæteris imponat, se in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingat diffidentem; quemadmodum fieri videmus in Poetis; Poeta enim

nim Carmina sua recitante, si unum aliquem Versiculum, non admodum dixeris probandum, audias illico ; *Atque hic Versus, pluris mihi constitit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam Versum adducet, quasi sibi suspectum, & de eo, quid putes, sciscitabitur, quem satis norit, inter plurimos esse optimum, & censuræ minime obnoxium. Ante omnia vero, ad hoc, quod nunc agitur; ut scilicet, specimen sui quis edat coram aliis illustre, & jus suum in omnibus retineat, nil magis interesse judico, quam ne quis per nimiam suam naturæ bonitatem, & suavitatem, se exarmet, & injuriis & contumeliis exponat : Quin potius in omnibus, aliquos animi liberi & generosi, & non aculei minus, quam mellis, intra se gestantis, igniculos, subinde emittat. Quæ quidem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato, ad se à contumeliis vindicandum, animo, aliquibus ex accidente imponitur, & necessitate quadam inevitabili, propter aliquid infixum, in persona, aut fortuna sua : veluti fit, in *deformibus & spuris, & ignominia aliqua multatis* ; unde hujusmodi homines, si virtus nō desit, felices plerunque evadunt.

Q Quod

Quod vero, ad se *declarandum* attinet; Id alia res omnino est, ab *Ostentatione* sui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes*, aut *defectus* hominum, refertur; sed ad *actiones vite particulares*. Qua in parte, nihil invenitur magis Politicum, quam ut mediocritas quædam servetur, prudens & sana, in sensa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim, profunda taciturnitas, & consiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cæcis, & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) surdis artibus, & mediis, operatur, res sit & utilis, & mirabilis; tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *dissimulatio errores pariat, qui dissimulatorem ipsum illaqueant*. Nam videmus viros Politicos, maxime omnium insignes, libere & indissimulanter, fines quos peterent, palam proferre non dubitasse. Sic L. Sylla manifesto præ se tulit, *se, omnes mortales, vel felices, vel infelices fieri cupere, prout sibi essent, vel amici, vel inimici*. Sic Cæsar, cum primum profectus est in Gallias, nil veritus est profiteri; *Se malle primum esse in villa obscura, quam secundum Romæ*. Idem Cæsar, cœpto jam bello, dissimulato-

latorem minime egit, si audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæsarem innuens) *non recusat, sed quodammodo postulat, ut (ut est,) sic appelletur Tyrannus.* Similiter videmus, in Epistola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Augustus Cæsar dissimulatur; qui in ipso ingressu ad res gerendas, cum adhuc Senatui esset in deliciis, solitus tamen erat, in Concionibus apud populum, jurare, illa formula; *Ita Parentis honores consequi liceat.* Illud autem, non minus quiddam erat, quam ipsa Tyrannis. Verum est, ad invidiam paululum leniendam, solitum eum simul, ad statuam Julii Cæsaris, quæ in Rostris posita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter se ita loquebantur; *Quid hoc est? Qualis Adolescens?* Sed tamen nihil malitiæ in eo suspicabantur, qui tam candide & ingenuè, quod sentiret, loqueretur. Et isti quidem, quos nominavimus, prospera omnia consecuti sunt; Pompejus contra, qui ad eosdem tendebat fines, sed viis magis umbrosis & obscuris (sicut Tacitus de eo loquitur; *Occultior, non melior*; atque Salustius similiter idem

insimulat; *Ore probo, animo in verecundo:*) id prorsus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates suas, & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicā in Anarchiam & Confusionem redigeret; quo illa se necessario in sinus ejus conjiceret; atque hoc pacto, summa rerum ad eum deferretur, quasi invitum & renitentem. Cum vero hoc se putaret consequutum, factus consul solus (quod nunquam cuiquam contigisset,) nihilo plus ad fines suos proficiebat; eò quod, etiam illi, qui proculdubio eum fuissent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus sit, tritam & vulgarem inire viam; ut scilicet, prætextu se Cæsari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, casibus obnoxia, & plerunque infelicia solent esse ea consilia, quæ profunda *dissimulatione* obteguntur! Quare de re, idem sensisse videtur Tacitus, cum *simulationis* artificia, tanquam inferioris subsellii prudentiam, constituit, præ *artibus Politicis*: illam Tiberio, has vero Augusto Cæsari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, sic loquitur; Quod fuisset illa, *cum artibus mariti & simulatione filii, bene composita.*

Quod

Quod ad animum *flectendum*, & *ef-
fingendum* attinet; Totis viribus certe
incumbendum, ut animus reddatur, oc-
casionibus & opportunitatibus obse-
quens, neque ullo modo, erga eas, du-
rus aut renitens. Neque enim majus fue-
rit impedimentum, ad res gerendas, aut
fortunas hominum constituendas, quā
illud; *Idem manebat, neque idem decebat*;
videlicet, cum homines iidem sint, & na-
tura sua utantur, postquam occasiones
se mutaverint. Bene itaque Livius, cum
Catonem Majorem introducit, tanquā
fortunæ suæ architectum peritissimum,
illud subjungit; quod ei fuerit *ingenium
versatile*. Atque hinc fit, quod ingenia
gravia & solennia, & mutare nescia; plus
plerunque habeant dignitatis, quam fe-
licitatis. Hoc vero vitium, in aliquibus
à *natura* penitus insitum est, qui suo pte
ingenio sunt, *viscosi & nodosi*, & ad ver-
sandum inepti. At in aliis *consuetudine*
obtinet (quæ est altera *natura*,) atque
opinione quadam (quæ in animos ho-
minum facile obrepit;) ut minime mu-
tandam sibi putent rerum gerendarum
rationem, quam prius bonam & pro-
speram sint experti. Prudenter enim ob-
servat Machiavellus in Fabio Maximo,

quod *pristinum suum & inveteratum, cunctandi, & belli trahendi, morem, retinere mordicus voluerit, cum natura belli esset alia, & acriora postularet consilia.* In aliis porro, idem vitium ex inopia iudicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum, non tempestive discernant; sed tum demum se vertant, postquam opportunitas jam elapsa sit: Tale quidpiam in Atheniensibus suis, redarguit Demosthenes, Eos, ajens esse, *rusticis similes, qui in ludo gladiatorio se probantes, semper post plagam acceptam, in eam partem muniendam scutum transferunt, qua percussi sunt; non prius.* In aliis rursus, hoc ipsum contingit, quia operam, in via ea, quam semel ingressi sunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere sciunt; sed potius se occasionibus superiores fore, constantia sua, confidunt. Verum ista animi *viscositas, & renitentia, & quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis, & fortunæ hominum, est damno-* *fissima: Nihilque magis Politicum, quàm animi rotas reddere, cum rotis Fortu-* *næ, concentricas, & simul volubiles.* Atque de *Præceptis duobus summariis, cir-* *ca Fortunæ architecturam, hætenus. Præ-* *cepta*

cepta autem *sparsa* haud pauca sunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *Præceptum* est; *Faber fortuna*, amusse sua perite utatur, eamque rite applicet; hoc est, animum assuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æstimet, prout ad fortunam & fines suos, magis aut minus, conducant; hocque curet sedulo, non perfunctorie. Mira enim res, sed verissima; Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (si ita loqui licet,) est bona, *Mathematica*, pessima; videlicet, qui de rerum consequentiis satis firmiter judicant; de pretiis vero, imperitissime. Hinc fit, ut alii, privata & secreta cum Principibus colloquia; alii, auras populares, tanquam magna adepti, admirentur; cum sit utrunque sæpenumero res, & invidia & periculo plena: alii autem res metiuntur ex difficultate, atque opera sua in eis impensa: fieri oportere existimantes, ut quantum moverint, tantum etiã promoverint: Sicut Cæsar de Catone Uticensi, veluti per Ironiam, dixit; narrando quam laboriosus fuerit & assiduus, & quasi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem; *Omnia* (inquit)

magno studio agebat : Hinc etiam illud accidit, ut homines sæpius seipfos fallant ; qui, si magni alicujus, aut honorati viri opera utantur, sibi omnia prospera promittant ; cum illud verum sit, non grandissima quæque instrumenta, sed aptissima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium est, illud in primis nosse, & descriptum habere ; quid ad cujusque fortunam constituendam & promovendam primum statui debeat, quid secundum, & sic deinceps. Primo loco, *emendationem animi* pono ; *Animi* enim *impedimenta*, & *nodos* tollendo & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis, *animi impedimenta* sustuleris. Secundo loco, *opes* pono, & *pecuniam* ; quam summo loco plurimi fortasse collocaverint, cum tanti sit ad omnia usus. Verum, eam opinionem, similem ob causam abjudico, atque Machiavellus fecit, in alia re, non multum ab ea discrepante. Cum enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam esse nervos belli* ; ille contra, non alios esse *nervos belli* asseruit, quam *nervos virorum fortium & militarium* ; Eodem prorsus modo,

modo, vere asseri possit; *Nervos fortune*, non esse *pecuniam*, sed potius *animi vires*; ingenium, fortitudinem, audaciam, constantiam, moderationem, industriam, & similia. Tertio loco, colloco *famam & existimationem*; eo magis, quod illa, æstus quosdam habeant, & tempora, quibus si non opportune utaris, difficile erit rem, in integrum restituere. Ardua enim res, famam præcipientem retrovertere. Postremo loco, pono *honores*, ad quos certe facilior aditus, per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta datur; quam si ab *honoribus* auspiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum servando, haud parum est momenti; ita non multo minus, in servando ordine temporis; cujus perturbatione frequentissime peccatur; dum ad fines tum properatur, quando initia essent curanda; atque, dum ad maxima quæque subito advolamus, quæ in medio posita sunt, temere transilientes. At illud recte præcipitur; *Quod nunc instat, agamus.*

Secundum *Præceptum* est, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præfidentia, ad magis ardua, quam par

Q 5

est,

est, feramur; neve in adversum fluvium remigemus. Optimum enim consilium circa fortunas hominum,

— *Fatis accede, Deisque.*

Circumspiciamus in omnes partes, & observemus qua res pateant, qua clausæ & obstructæ sint, qua proclives, qua arduæ, neque viribus nostris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc si fecerimus, & à repulsa nos immunes præstabimus; & in negotiis singulis nimis diu non hærebimus; & moderationis laudem reportabimus; & pauciores offendemus; & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ sponte fortasse eventura fuissent, nostræ industriæ accepta ferentur.

Tertium *Præceptum*, cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri possit; licet probe intellectum, minime. Illud hujusmodi est; Ut occasiones non semper expectemus, sed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demosthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum est; ut exercitum ducat Imperator; sic à cordatis viris, res ipsæ ducendæ, ut quæ ipsis videntur, ea gerantur; & non ipsi persequi eventus*

eventus tantum cogantur. Etenim, si diligenter attendamus, duas observabimus, easque discrepantes species, eorum, qui rebus gerendis, & negotiis tractandis, pares habeantur. Alii siquidem occasionibus commode sciunt uti, sed nihil ex se moliuntur, aut excogitant; alii toti sunt in machinando, qui occasiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta censenda est.

Quartum est *Præceptum*; Ut nihil suscipiamus, in quo necesse sit, temporis plurimum insumere: verum ut Versiculus ille aurem semper vellicet;

Sed fugit interea, fugit irreparabile tēpus. Neque alia subest causa, cur ii, qui professionibus laboriosis, aut rebus similibus, se addixerunt; veluti Jureconsulti, Oratores, Theologi doctiores, librorum Scriptores, & hujusmodi; in fortuna sua constituenda, & promovenda, minus sint solertes; quam quod tempore, (alias scilicet insumpto,) indigent ad particularia pernoscenda; opportunitates captandas; & machinas, quæ ad fortunam suam spectent, comminiscendas & meditandas. Quinetiam, in aulis Principum,

pum, & Rebuspub. eos reperias; & ad fortunam suam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur; sed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vite*, perpetuo occupantur.

Quintum est *Præceptum*; Ut naturam quodammodo imitemur, quæ *nihil facit frustra*. Id quod factu non erit admodum difficile, si negotia nostra omnium generum, perite commisceamus & contexamus. In singulis enim actionibus, ita animus est instituendus & præparandus, atque intentiones nostræ aliæ aliis subternendæ, & subordinandæ; ut si, in aliqua re, voti compotes, in *summo gradu*, fieri non possimus, in *secundo* tamen liceat consistere; imo vel in *tertio*: Quod si, nec in *aliqua* omnino *parte rei* hæerere aut consistere possimus, tum vero ad alium quempiam (præter destinatum) finem, operam impensam fletamus: Sin nec in *præsenti*, aliquem fructum demetere queamus, saltem aliquid ex ea extrahamus, quod in *futurum* profit: Si vero nihil *solidi*, nec in *præsenti*, nec in *futuro* inde elicere detur, satagamus saltem, ut aliquid *existimationi* nostræ inde accrescat: & alia id genus: rationes

rationes semper à nobis ipsis exigendo, quibus constet, nos fructus aliquid, plus minus, ex singulis actionibus, & consiliis nostris percepisse, neque ullo modo permittendo, ut tanquam confusi ac consternati animum illico despondeamus, si forte scopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei, unice esse intentum. Qui enim hoc facit, occasionum innumerarum jactura multabitur, quæ rebus agendis ex obliquo intervenire solent: quæque fortasse magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ postea usui futura sint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam; *Hæc oportet facere, & illa non omittere.*

Sextum est *Præceptum*; Ut nos rei alicui nimis peremptorie non astringamus; quanquam casui videatur, primo intuitu, minus obnoxia; sed semper habeamus, vel fenestram apertam ad evolandum; vel posticum aliquod secretum, ad redeundum.

Septimum *Præceptum*, est antiquum illud Biantis; modo non ad perfidiam, sed ad cautionem, & moderationem, adhi-

adhibeatur: *Et ames tanquam inimicus
futurus, & oderis tanquam amaturus.*
Nam utilitates quasque mirum in mo-
dum, prodit & corrumpit, si quis ni-
mium se immerferit, amicitiiis infelici-
bus; molestis & turbidis odiis; aut
puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco, circa *Doctrinam
de Ambitu vitæ* sufficient: Illud enim
hominibus in memoriam subinde redu-
cendum est, longe abesse, ut adumbra-
tiones istæ, quibus utimur in desidera-
tis, loco justorum Tractatum ponan-
tur; sed sint solummodo tanquam sche-
dæ aut fimbriæ, ex quibus, de tela inte-
gra, iudicium fieri possit. Neque rursus
ita desipimus, ut fortunam, absque tan-
to, quantum diximus molimine, mini-
me parari asseramus. Probe enim novi-
mus, eam tanquam sponte in gremium
aliquorum defluere: alii autem eam, di-
ligentia sola & assiduitate (cautione
nonnulla aspersa,) absque arte multa
aut operosa, adipiscuntur: Verum sicut
Cicero, Oratorem perfectum depin-
gens, non id vult, ut Causidici singuli
tales esse debeant, aut possint: Ac rur-
sus, sicut in Principe aut Aulico descri-
bendo (quod nonnulli tractandum sus-
cepe-

ceperunt,) modulus effingitur, prorsus secundum artis perfectionem, non autem secundum Practicam vulgatam: idem & nos in *Politico* instruendo præstitimus: *Politico* (inquam) quoad fortunam propriam.

Enimvero, illud utique monendum, *Præcepta*, quæ circa hanc rem, delegimus & proposuimus, omnia, ex genere eorum esse, quæ *Bonæ Artes* vocantur. Quod enim ad *Malas Artes* attinet; Si quis Machiavello se dederit in disciplinam, qui præcipit; *Virtutem ipsam non magnopere curandam, sed tantum speciem ejus, in publicum versam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento sit, virtus ipsa impedimento*; quique alio loco præcipit; *Vt homo Politicus, illud tanquam fundamentum prudentiæ suæ substernat; quod præsupponat, homines non recte, nec tuto, ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci posse, præterquam solo metu, ideoque de operam, ut omnes, quantum in se est, obnoxii sint, atque in periculis, & angustiis constituti*; Ita ut Politicus suus, videatur esse, quod Itali dicunt, *Seminator spinarum*: Aut si quis Axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit; *Cadant amici, dummodo inimici intercidant*; Sicut

Trium-

Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum, amicissimorum exitio redimebant: Aut si quis L. Catilinæ imitator esse velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator, quo melius in aquis turbidis piscari, & fortunam suam expedire possit; *Ego (inquit) si in fortunis meis incendium sit excitatum, id non aqua, sed ruina restinguam:* Aut si quis illud Lyfandri ad se transferat, qui dicere solebat; *Pueros placentis, viros perjuriis alluciendos;* cum aliis ejusdem farinae pravis, ac perniciosis dogmatibus; quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major est numerus, quam rectorum & sanorum; Si quis (inquam) hujusmodi inquinatâ prudentiâ delectetur; non ierim inficias, eum (quandoquidem legibus Charitatis & Virtutis omnibus seipsum solutum, fortunæ solummodo manciparit) posse, majore compendio, & celerius, fortunam suam promoveri. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius, sit fœdus & cœnosius; neque sane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus est.

Tantum vero abest, ut homines ad hujusmodi *artes pravas* se applicare oporteat, ut potius sane, (si modo sint
apud

apud se, seque sustinere valeant, neque ambitionis turbine & procella in adversum rapiantur) ante oculos proponere debeant; non solum Mundi Chorographiam generalem illam, quod *omnia sint vanitas, & vexatio spiritus*; verum etiam & illam magis specialem; videlicet, Quod ipsum *esse*, sejunctum à *bene esse*, maledictionis loco sit, & quo grandius sit *esse*, eo major sit maledictio: Quodque amplissimum virtutis præmium, sit ipsa virtus; quemadmodum & ultimum vitii supplicium est vitium ipsum, sicut egregie Poeta;

*Quæ vobis, quæ digna viri, pro laudibus
istis*

*Premia posse rear solvi? Pulcherrima
primum*

Dii moresque dabunt vestri. —

Et econtra, non minus vere ille de sceleratis, *Atque eum ulsciscentur mores sui*. Quinetiam, mortales, dum in omnes partes, cogitationes suas agitant, & diffundunt, ut fortunis suis recte prospectum atque consultum sit; interim in mediis illis animi transcurfibus, ad divina judicia, & providentiam æternam, oculos attollere debent; quæ sæpissimè impiorum machinationes, & consilia
prava,

prava, licet profunda, subvertit, & ad nihilum redigit; secundum illud Scripturæ; *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem*. Imo, etsi injuriis, & malis artibus, abstineant; attamen hæc jugis, & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, absque cessatione, & quasi sine sabba-to, tributum temporis nostri Deo debitum minime solvit: qui, ut videre est, facultatum nostrarum decimas, temporis autem septimas exigit, & sibi seponit, Quorsum enim fuerit, os gerere in cœli sublimia erectum; mentem vero humi prostratam, & pulverem instar serpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit;

Atque affigit humi divina particulam
(*atra.*)

Quod si in hoc sibi quisquam adblan-diatur, quod fortuna sua, utcunque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decreverit; sicut de Augusto Cæsare, & Septimio Severo, solitum erat dici; *De-buisse illos aut nunquam nasci, aut nunquam mori*: Tanta in ambitu fortunæ suæ patrarunt mala; tanta rursus, summa adepti, contulerunt bona: intelli-gat nihilominus, hanc malorum per bona compensationem, post factum pro-bari;

bari; consilium autem hujusmodi merito damnari. Abs re postremo nobis non fuerit, in cursu isto incitato, & fervido, versus fortunam nostram, frigidam paulisper aspergere, haustam è dictorio illo non inelegante, Caroli Quinti Imperatoris, in Institutionibus suis ad Filium; *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes, plerunque superbe averfantur.* Verum hoc ultimū remedium, pertinet ad eos, quibus gustus, ex morbo animi, corruptus est. Innitantur potius homines lapidi illi, qui *Theologia & Philosophia* est tanquam *angularis*; quæ idem fere asserunt de eo, quod *primum* queri debeat; Etenim *Theologia* edicit; *Primum querite regnum Dei, & ista omnia adjicientur vobis*; *Philosophia* autem simile quiddam jubet; *Primum querite bona animi, cetera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur super *arenas*; quemadmodum videre est in M. Bruto, qui in eam vocem, sub exitum suum, prorupit;

Te colui virtus ut rem, aſt tu nomen
(*inane es.*

At idem *fundamentum*, divinitus locatum,
tum,

tum, firmatur semper in *Petra*. Hic autem *Doctrinam* de *Ambitu vite*, concludimus.

LXI.

*De Certitudine legum per
Aphorismos.*

P R O O E M I U M.

APHORISMUS I.

IN *Societate Civili*, aut *Lex*, aut *Vis* valet. Est autem & *Vis* quaedam *Legem* simulans; & *Lex* nonnulla magis vim sapiens, quam æquitatem *Juris*. *Triplex* est igitur *Injustitiæ* fons; *Vis* mera; *Illaqueatio* malitiosa *prætextu* legis; & *Acerbitas* ipsius legis.

APHORISMUS 2.

Firmamentum *Juris privati* tale est. *Qui injuriam* facit, *Re*, *utilitatem*, aut *voluptatem*, capit, *Exemplo*, *periculum*. *Ceteri utilitatis* aut *voluptatis illius*, *participes* non sunt, sed *exemplum* ad se *pertinere* putant. Itaque facile *coeunt* in *consensum*, ut *caveatur* sibi per *leges*; ne *injuriam* per *vices* ad *singulos* redeat. Quod si ex *ratione temporum*, & *communione culpa*, id eveniat, ut pluribus & potentioribus,

ribus, per legem aliquam, periculum creetur, quam caveatur, factio solvit legem; Quod & saepe fit.

APHORISMUS 3.

At Jus privatum, sub tutela Juris publici, latet. Lex enim cavet civibus, Magistratus legibus. Magistratum autem auctoritas pendet ex majestate Imperii, & fabrica Politia, & Legibus fundamentalibus. Quare, si ex illa parte sanitas fuerit, & recta constitutio, Leges erunt in bono usu; sin minus, parum in iis praesidii erit.

APHORISMUS 4.

Neque tamen Jus publicum, ad hoc tantum spectat, ut addatur tanquam custos Juri privato, ne illud violetur; atque ut cessent injuria; sed extenditur etiam ad Religionem, & arma, & disciplinam, & ornamenta, & opes, denique ad omnia circa bene esse civitatis.

APHORISMUS 5.

*Finis enim & scopus, quem leges in-
tueri, atque ad quem, jussiones & sanctiones suas, dirigere debent, non alius est, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, si pietate & religione recte instituti; moribus honesti; armis adversus hostes externos tuti; Legum auxilio adversus seditiones,*

tiones, & privatas injurias muniti; Imperio & Magistratibus obsequentes; copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum instrumenta & nervi sunt leges.

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem optima leges assequuntur, plurima vero ipsarum aberrant. Leges enim, mirum in modum, & maximo intervallo, inter se differunt; ut alia excellant; alia mediocriter se habeant; alia prorsus vitiosæ sint. Dictabimus igitur pro judicii nostri modulo, quasdam tanquam legum leges; Ex quibus informatio peti possit, quid in singulis legibus, bene aut perperam positum aut constitutum sit.

APHORISMUS 7.

Antequam vero ad corpus ipsum legum particularium deveniamus; perstringemus paucis, virtutes & dignitates legum in genere. Lex bona censeri possit, quæ sit intimatione certa; præcepto justa; executione commoda; cum forma Politicæ congrua; & generans virtutem in Subditis.

TITU-

TITULUS I.

De Prima dignitate Legum,
ut sint certæ.

APHORISMUS. 8.

LEgis tantum interest ut certa sit, ut absque hoc nec justa esse possit. Si enim incertam vocem det tuba, quis se parabit ad bellum? Similiter si incertam vocem det lex, quis se parabit ad parendum? Ut moneat igitur oportet, priusquam feriat. Etiam illud recte positum est; Optimam esse legem, quæ minimum relinquit arbitrio Judicis: Id quod certitudo ejus præstat.

APHORISMUS 9.

Duplex Legum incertitudo: Altera, ubi lex nulla præscribitur; altera, ubi ambigua & obscura. Itaque de Casibus omissis à lege, primo dicendum est; ut in his etiam inveniatur aliqua norma certitudinis.

De Casibus omissis à Lege.

APHORISMUS 10.

Angustia prudentiæ humanæ, Casus omnes, quos tempus reperit; non potest

test capere. Non raro itaque se ostendunt casus omissi & novi. In hujusmodi casibus, triplex adhibetur remedium, sive supplementum; vel per processum ad Similia; vel per usum Exemplorum, licet in legem non coaluerint; vel per jurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, & secundum discretionem sanam; sive illæ Curia fuerint Prætoria, sive Censoria.

De processu ad Similia & extensionibus Legum.

APHORISMUS II.

IN Casibus omisiss, *deducenda est norma legis à similibus; sed caute, & cum judicio. Circa quod servanda sunt Regulae sequentes. Ratio prolifica, consuetudo sterilis esto, nec generet casus. Itaque quod contra rationem Juris receptum est, vel etiam ubi ratio ejus est obscura, non trahendum est ad Consequentiam.*

APHORISMUS 12.

Bonum publicum insigne, rapit ad se Casus omisos. Quamobrem, quando Lex aliqua, Reipub. commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat,

rat, interpretatio ejus extensiva esto, & amplians.

APHORISMUS 13.

Durum est torquere leges, ad hoc ut torqueant homines. Non placet igitur extendi leges pœnales, multo minus capitales, ad delicta nova. Quod si Crimen vetus fuerit, & legibus notum; sed prosecutio ejus incidat in casum novum, à legibus non provisum; omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta manean impunita.

APHORISMUS 14.

In statutis, quæ jus commune (præsertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt) plane abrogant, non placet procedi per Similitudinem ad Casus omisos. Quando enim Respub. tota lege diu caruerit; idque in casibus expressis; parum periculi est, si casus omisso expectent remedium à statuto novo.

APHORISMUS 15.

Statuta, quæ manifesto temporis leges fuere, atque ex occasionibus Reipub. tunc invalescentibus nata, mutata ratione temporum, satis habent, si se in propriis casibus sustinere possint: præposterum autem esset, si ad casus omisos ullo modo traherentur.

APHORISMUS 16.

*Consequentia non est Consequentia: sed
sisti debet extensio intra casus proximos.
Alioqui labetur paulatim ad Dissimilia;
Et magis valebunt acumina ingeniorum,
quam auctoritates Legum.*

APHORISMUS 17.

*In legibus & statutis brevioris styli,
extensio facienda est liberius. At in illis,
quæ sunt enumerativa casuum particula-
rium, cautius. Nam ut Exceptio firmat
vim Legis, in casibus non exceptis; ita E-
numeratio infirmat eam, in casibus non
enumeratis.*

APHORISMUS 18.

*Statutum explanatorium claudit ri-
vos statuti prioris; nec recipitur postea
extensio in alterutro statuto. Neque
enim facienda est superextensio à Judi-
ce, ubi semel cœpit fieri extensio à lege.*

APHORISMUS 19.

*Solennitas verborum, & actorum,
non recipit extensionem ad Similia. Per-
dit enim naturam solennis, quod transit à
more ad arbitrium: Et introductio novo-
rum, corrumpit majestatem veterum.*

APHORISMUS 20.

*Proclivis est extensio Legis ad Casus
post-natos; qui in rerum Natura non
fue-*

fuerunt tempore Legis lata. Vbi enim casus exprimi non poterat, quia tunc nullus erat, casus omissus habetur pro expresse, si similis fuerit ratio.

Atque de extensionibus legum, in casibus omissis, hæc dicta sint: Nunc de usu Exemplorum dicendum.

De Exemplis, & usu eorum.

APHORISMUS 21.

DE Exemplis jam dicendum est, ex quibus Jus hauriendum sit, ubi Lex deficit. Atque de Consuetudine, quæ legis species est, deque Exemplis, quæ per frequentem usum, in consuetudinem transferunt, tanquam Legem tacitam; suo loco dicemus. Nunc autem de Exemplis loquimur, quæ raro & sparsim interveniunt, nec in Legis vim coaluerunt; quando, & qua cautione, norma Juris ab ipsis petenda sit, cum Lex deficiat.

APHORISMUS 22.

Exempla à temporibus bonis & moderatis petenda sunt; non tyrannicis, aut factiosis, aut dissolutis. Hujusmodi Exempli temporis partus spurii sunt; & magis nocent, quam docent.

APHORISMUS 23.

In Exemplis, recentiora habenda sunt

pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum est, unde nullum sit secutum incommodum, quid ni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis recentia. Et si forte res in melius restitui opus sit, recentia Exempla magis seculum suum sapiunt, quam rectam rationem.

APHORISMUS 24.

At vetustiora Exempla, caute, & cum delectu recipienda; decursus siquidem ætatis multa mutat; ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione, & inconformitate ad præsentia, sit plane novum. Mediæ itaque temporis Exempla sunt optima, vel etiam talis temporis, quod cum tempore corrente plurimum conveniat; quod aliquando præstat tempus remotius, magis quam in proximo.

APHOTISMUS 25.

Intra fines Exempli, vel citra potius, se cohibeto, nec illos ullo modo excedito. Vbi enim non adest norma Legis, omnia quasi pro suspectis habenda sunt. Itaque ut in obscuris, minimum sequitor.

APHORISMUS 26.

Cavendum ab Exemplorū fragmentis & compendiis: atque integrum Exemplum, & universus ejus processus introspectiendus. Si enim incivile sit, nisi tota

Lege

Lege perspecta, de parte ejus judicare, multo magis hoc valere debet in Exemplis; quæ ancipitis sunt usus, nisi valde quadræt.

APHORISMUS 27.

In Exemplis plurimum interest, per quas manus transierint, & transacta sint. Si enim apud Scribas tantum, & Ministros Justitiæ, ex cursu Curia, absque notitia manifesta Superiorum, obtinuerint; aut etiam apud errorum magistrum populū; conculcanda sunt, & parvi facienda. Sin apud Senatores, aut Iudices, aut Curias Principales, ita sub oculis posita fuerint, ut necesse fuerit illa, approbatione Iudicum, saltem tacita, munita fuisse, plus dignationis habent.

APHORISMUS 28.

*Exemplis, quæ publicata fuerint, ut-
cunque minus fuerint in usu, cum tamen sermonibus, & disceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in scriniis & archivis manserunt, tanquam sepulta, & palam in oblivionem transierunt, minus. Exemplum enim, sicut aqua, in profluente sanissima.*

APHORISMUS 29.

Exempla, quæ ad Leges spectant, non placet ab Historicis peti; sed ab actis publicis,

blicis, & traditionibus diligentioribus. *Versatur enim infelicitas quadam inter Historicos vel optimos, ut Legibus, & actis judicialibus, non satis immorentur; aut si forte diligentiam quandā adhibuerint, tamen ab authenticis longe varient.*

APHORISMUS 30.

Exemplum, quod ætas contemporanea, aut proxima respuit, cum casus subinde recurreret, non facile admittendum est. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque usurparunt; quam contra, quod experti reliquerunt.

APHORISMUS 31.

Exempla in consilium adhibentur, non utique jubent, aut imperant. Igitur ita regantur, ut auctoritas præteriti temporis flectatur ad usum præsentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi Lex deficit, hæc dicta sint. Jam dicendū de Curiis Prætoriis, & Censoriis.

De Curiis Prætoriis, & Censoriis.

APHORISMUS 32.

CUriæ sunt & Jurisdictiones, quæ statuunt ex arbitrio boni viri, & discretionem sana, ubi Legis norma deficit. Lex enim (ut antea dictum est) non sufficit

ficit casibus ; sed ad ea, quæ plerunque accidunt, aptatur. Sapientissima autem res tempus, (ut ab antiquis dictum est) & novorum casuum quotidie auctor, & inventor.

APHORISMUS 33.

Interveniunt autem novi casus , & in criminalibus ; qui pœna indigent ; & in civilibus ; qui auxilio. Curias, quæ ad priora illa respiciunt, Censorias ; quæ ad posteriora, Prætorias appellamus.

APHORISMUS 34.

Habent Curia Censoria jurisdictionem & potestatem, non tantum nova delicta puniendi, sed etiam pœnas, à legibus constitutas pro delictis veteribus, augendi, si casus fuerint odiosi, & enormes, modo non sint capitales. Enorme enim, tanquam novum est.

APHORISMUS 35.

Habeant similiter Curia Prætoria potestatem, tam subveniendi contra rigorem Legis, quam supplendi defectum Legis. Si enim porrigi debet remedium ei, quem Lex præteriit ; multo magis ei, quem vulneravit.

APHORISMUS 36.

Curia ista Censoria, & Prætoria omnino intra casus enormes & extraordinarios se continent ; nec jurisdictiones

R 4 ordina-

ordinarias invadunto: ne forte tendat res ad supplantationem Legis, magis quam ad supplementum.

APHORISMUS 37.

Jurisdictiones istæ, in supremis tantum Curiis residento, nec ad inferiores communicantur. Parum enim abest, à potestate leges condendi, potestas eas supplendi, aut moderandi.

APHORISMUS 38.

At Curia illæ uni viro ne committantur, sed ex pluribus constent. Nec decreta exeant cum silentio; sed Judices sententiæ suæ rationes adducant, idque palam, atque astante corona: ut quod ipsa potestate sit liberum, fama tamen & existimatione sit circumscriptum.

APHORISMUS 39.

Rubricæ sanguinis ne sunt; nec de Capitalibus, in quibuscunque Curiis, nisi ex lege nota & certa, pronunciato. Indixit enim mortem deus ipse prius; postea inflixit. Nec vita eripienda nisi ei, qui se in suam vitam peccare prius nosset.

APHORISMUS 40.

In Curiis Censoriis calculum tertium dato; ut Iudicibus non imponatur necessitas, aut absolvendi, aut condemnandi; sed etiam ut non liquere pronunciare possint.

sint. Etiam Censoria non tantum pœna, sed & nota esto: scilicet, quæ non infligat supplicium, sed aut in admonitionem desinat, aut reos ignominia levi, & tanquam rubore castiget.

APHORISMUS 41.

In Curiis Censoriis, omnium magnorum criminum, & scelerum, actus inchoati, & medii, puniuntur; licet non sequatur Effectus consummatus: Isque sit earum Curiarum usus vel maximus: cum & severitatis intersit, initia scelerum puniri; & clementiæ, perpetrationem eorum (puniendo actus medios) intercipi.

APHORISMUS 42.

Cavendum imprimis, ne in Curiis Prætoriis, præbeatur auxilium in casibus, quos lex, non tam omisit, quam pro levibus contempsit, aut pro odiosis remedio indignos judicavit.

APHORISMUS 43.

Maximè omnium interest certitudinis Legum (de qua nunc agimus,) ne Curia Prætoriæ intumescant & exundent in tantum, ut pretextu rigoris legum mitigandi, etiam robur, & nervos eis incedant, aut laxent; omnia trahendo ad arbitrium.

APHORISMUS 44.

Decernendi contra statutum expressum,

sum, sub ullo aequitatis prae-textu, Curiis Prætoriiis jus ne esto. Hoc enim si fieret, Judex prorsus transiret in Legislatorem, atque omnia ex arbitrio penderent.

APHORISMUS 45.

Apud nonnullos receptum est, ut Jurisdictio, quæ decernit secundum æquum & bonum; atque illa altera, quæ procedit secundum jus strictum, iisdem Curiis deputentur: apud alios autem, ut diversis. Omnino placet Curiarum separatio. Neq; enim servabitur distinctio casuum, si fiat commixtio jurisdictionum: sed arbitrium legem tandem trahet.

APHORISMUS 46.

Non sine causa in usum venerat apud Romanos, album Prætoris, in quo præscripsit, & publicavit, quomodo ipse jus dicturus esset. Quo exemplo Judices in Curiis Prætoriiis regulas sibi certas (quantum fieri potest) proponere, easque publice affigere debent. Etenim optima est Lex, quæ minimum relinquit arbitrio Iudicis; optimus Iudex, qui minimum sibi.

Verum de Curiis istis fusius tractabimus, cum ad locum de Judiciis veniemus; obiter tantum jam locuti de iis, quatenus, expediant, & suppleant omnia à Lege.

De Retrospectione Legum.

APHORISMUS 47.

Est & aliud genus supplementi Casuum omnissorum, cum Lex legem supervenit, atque simul Casus omisos trahit. Id fit in Legibus, sive statutis, quæ retrospiciunt, ut vulgo loquuntur. Cujus generis Leges, raro, & magna cum cautione, sunt adhibenda. Neque enim placet Janus in legibus.

APHORISMUS 48.

Qui verba, aut sententiam legis, captionem, & fraude eludit, & circumscribit, dignus est, qui etiam à lege sequente innodetur. Igitur in casibus fraudis, & evasionis dolosæ, justum est, ut leges retrospiciant, atque altera alteris in subsidiis sint; ut qui dolos meditatur, & eversionem legum præsentium, saltem à futuris metuat.

APHORISMUS 49.

Leges, quæ actorum & instrumentorum veras intentiones, contra formularum aut solennitatum defectus, roborant & confirmant, rectissime præterita complectuntur. Legis enim, quæ retrospicit, vitium vel præcipuum est, quod perturbet. At hujusmodi Leges confirmatoriæ,
ad

ad pacem & stabilimentum eorum, quæ transacta sunt, spectant. Cavendum tamen est, ne convellantur res judicata.

APHORISMUS 50.

Diligenter attendendum, ne ea Leges tantum ad præterita respicere putentur, quæ antea acta infirmant: sed & ea, quæ futura prohibent & restringunt, cum præteritis necessario connexa. Veluti, si quæ Lex artificibus aliquibus interdicit, ne mercimonia sua in posterum vendant: Hæc sonat in posterum, sed operatur in præteritum: Neque enim illis illa ratione victum querere jam integrum est.

APHORISMUS 51.

Lex declaratoria omnis, licet non habet verba de præterito, tamen ad præterita, ipsa vi declarationis, omnino trahitur. Non enim tum incipit interpretatio cum declaratur, sed efficitur tanquam contemporanea ipsi legi. Itaque leges declaratorias ne ordinato, nisi in casibus, ubi leges cū Iustitia retrospicere possint.

Hic vero eam partem absolvimus, quæ tractat de incertitudine Legum ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum est de altera illa parte, ubi scilicet lex extat aliqua, sed perplexa, & obscura.

De Obscuritate Legum.

APHORISMUS 52.

Obscuritas legum, à quatuor rebus, originem ducit: vel ab accumulatione legum nimia, præsertim admixtis obsoletis: vel à descriptione earum ambigua, aut minus perspicua & dilucida: vel à modis enucleandi juris neglectis, aut non bene institutis: vel denique, à contradictione & vacillatione judiciorum.

De Accumulatione Legum nimia.

APHORISMUS 53.

Dicit Propheta; Pluet super eos laqueos. Non sunt autem pejores laquei quam legum, præsertim pœnaliū; si numero immensa, & temporis decursu inutilis, non lucernam pedibus præbeant, sed retia potius objiciant.

APHORISMUS 54.

Duplex in usum venit Statuti novi condendi ratio: Altera statuta priora circa idem Subjectum confirmat & roborat; dein nonnulla addit aut mutat: Altera abrogat & delet cuncta, quæ ante ordinata sunt, & de integro Legem novam & uniformem substituit. Placet posterior ratio.

ratio. Nam ex priore ratione, ordinationes deveniunt complicata & perplexa; & quod instat, agitur sane, sed corpus legum interim redditur vitiosum. In posteriore autem, major certe est adhibenda diligentia, dum de lege ipsa deliberatur; & antea acta scilicet evolvenda, & pensitanda, antequam lex feratur: Sed optime procedit per hoc legum concordia in futurum.

APHORISMUS 55.

Erat in more apud Athenienses, ut contraria legum capita, (quae Antinomias vocant) quotannis à sex viris examinarentur, & quae reconciliari non poterant, proponerentur populo, ut de illis certum aliquid statueretur. Ad quorum exemplum, ii, qui potestatem in singulis Politis legum condendarum habent, per triennium, aut quinquennium, aut prout videbitur, Antinomias retractant. Eae autem à viris, ad hoc delegatis, prius inspiciantur, & praeparantur, & demum Comitibus exhibeantur; ut, quod placuerit, per suffragia stabiliatur, & figatur.

APHORISMUS 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, & omnia (ut loquuntur) salvandi, per distinctiones subtiles, & quasidas, nimis sedula aut anxiosa cura esto. In-

genit

genii enim hæc tela est : Atque utcunque modestiam quandam & reverentiam præseferat, inter noxia tamen censenda est ; utpote quæ reddat corpus universum legum varium, & male consutum. Melius est prorsus, ut succumbant deteriora, & meliora stent sola.

APHORISMUS 57.

Obsoletæ leges, & quæ abierunt in desuetudinem, non minus quam Antinomix, proponantur à delegatis ex officio tollendæ. Cum enim statutum expressum regulariter desuetudine non abrogetur, fit ut ex contemptu legum obsoletarum, fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis : & sequitur tormenti illud genus Mezentii, ut leges vivæ in complexu inortuarum perimantur. Atque omnino cavendum est à gangræna in legibus.

APHORISMUS 58.

Quin & in legibus & statutis obsoletis, nec noviter promulgatis, Curiis Prætoriis interim contra eas decernendi jus esto. Licet enim non male dictum sit, Neminem oportere legibus esse sapientiorum, tamen intelligatur hoc de legibus, cum evigilant, non cum dormitant. Contra recentiora vero statuta (quæ juri publico nocere deprehenduntur) non utique Præ-

Prætoribus, *sed* Regibus, & sanctioribus Consiliis, & supremis Potestatibus auxilium præbendi jus esto: earum executionem per Edicta aut Acta suspendendo, donec redeant Comitia, aut hujusmodi cœtus, qui potestatem habeant eas abrogandi; ne salus Populi interim periclitetur.

De novis Digestis Legum.

APHORISMUS 59.

QUod si leges aliæ super alias accumulatae, in tam vasta excreverint volumina, aut tanta confusione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in Corpus sanum & habile redigere, ex usu sit; id ante omnia agito; atque opus ejusmodi, opus Heroicum esto: atque auctores talis operis, inter Legislatores, & Instauratores, rite & merito numerantur.

APHORISMUS 60.

Hujusmodi Legum expurgatio, & Digestum novum, quinque rebus absolvitur. Primo, omittantur obsoleta, quæ Iustinianus antiquas fabulas vocat. Deinde ex Antinomiiis recipiantur probatissimæ, aboleantur contrariæ. Tertio Homionomiæ, sive Leges quæ idem sonant, atque nil aliud sunt, quam iterationes ejusdem rei, expungantur; atque una quæ-

quæpiam ex iis, quæ maxime est perfecta, retineatur vice omnium. Quarto, si quæ legum nihil determinent, sed quæstiones tantum proponant, easque relinquant indecisas, similiter facessant. Postremo, quæ verbosæ inveniuntur, & nimis prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMUS 61.

Omniino verò ex usu fuerit, in novo Digesto legum, leges pro Iure communi receptas, quæ tanquam immemorales sunt in origine sua; atque ex altera parte, statuta de tempore in tempus superaddita; seorsum digerere & componere: cum in plurimis rebus, non eadem sit, in jure dicendo, Juris communis, & Statutorum, interpretatio, & administratio. Id quod fecit Trebonianus in Digesto, & Codice.

APHORISMUS 62.

Verum, in hujusmodi Legum regeneratione, atque structura nova, veterum legum atque librorum legis verba prorsus & textum retineto: licet per centones, & portiones exiguas, eas excerpere necesse fuerit: Ea deinde ordine contextito. Et si enim fortasse commodius, atque etiam, si ad rectam rationem respicias, melius hoc transigi posset per Textum novum quam per hujusmodi consarcinationem; tamen

men in legibus, non tam stylus, & descriptio, quam auctoritas, & hujus patronus antiquitas spectanda est. Alias videri possit hujusmodi opus, Scholasticum potius quiddam, & Methodus, quam Corpus legum imperantium.

APHORISMUS 63.

Consultum fuerit in novo Digesto legum, vetera volumina non prorsus dele-ri, & in oblivionem cedere, sed in Biblio-the-cis saltem manere; licet usus eorum vulgaris & promiscuus prohibeatur. Ete-nim in Causis gravioribus, non abs re fue-rit, legum prae-teritarum mutationes, & series, consulere, & inspicere; at certe so-lenne est, antiquitatem praesentibus asper-gere. Novum autem hujusmodi Corpus legum, ab iis, qui in Politis singulis ha-bent potestatem Legislatoriam, prorsus con-firmandum est; ne forte praetextu veteres leges digerendi, leges novae imponantur occulto.

APHORISMUS 64.

*Optandum esset, ut hujusmodi legum instauratio, illis temporibus suscipiatur, qua antiquioribus, quorum acta & opera retractant, literis & rerum cognitione praestiterint. Quod secus in opere Justinia-ni evenit. Infelix res namque est; cum ex
judicio*

*judicio & delectu atatis minus prudentis
& erudita, antiquorum opera mutilen-
tur, & recomponantur. Veruntamen saepe
necessarium est, quod non optimum.*

Atque de Legum obscuritate, quæ à
nimia & confusa earum accumulatione
fit, hæc dicta sint. Jam de Descriptione
earum, ambigua & obscura, dicendum.

De Exemplis, & usu eorum.

APHORISMUS 65.

Descriptio Legum obscura *oritur,*
aut ex loquacitate & verbositate
earum; aut rursus ex brevitate nimia;
aut ex Prologo legis, cum ipso corpore
legis, pugnante.

APHORISMUS 66.

De Obscuritate vero legum, quæ ex
earum descriptione prava oritur, jam di-
cendum est. Loquacitas, quæ in perscri-
bendo Leges in usum venit, & prolixitas,
non placet. Neque enim, quod vult & cap-
tat, ullo modo assequitur, sed contrarium
potius. Cum enim casus singulos particu-
lares, verbis appositis & propriis, persequi
& exprimere contendat, majorem inde spe-
rans certitudinem; econtra quæstiones
multiplices parit de verbis; ut difficilius
procedat interpretatio secundum senten-
tiam

tiam legis, (*qua sanior est & verior*) propter strepitum verborum.

APHORISMUS 67.

Neque propterea nimis concisa & affectata brevitās, Majestatis gratia, & tanquam magis Imperatoria, probanda est; praesertim his seculis, ne forte sit Lex instar regulæ Lesbicæ. Mediocritas ergo affectanda est; & verborum exquirenda generalitas, bene terminata; qua licet Casus comprehensos non sedulo persequatur, attamen non comprehensos satis perspicue excludat.

APHORISMUS 68.

In legibus tamen, atque edictis ordinariis & politicis, in quibus, ut plurimum, nemo Iurisconsultum adhibet, sed suo sensui confidit, omnia fusius explicari debent, & ad captum vulgi, tanquam digito monstrari.

APHORISMUS 69.

Neque nobis prologi legum, qui inepti olim habiti sunt, & leges introducunt disputantes, non jubentes, utique placeant, si priscos mores ferre possemus. Sed prologi isti legum plerunque (ut nunc sunt tempora) necessario adhibentur, non tam ad explicationem legis, quam instar suasionis, ad perferendam legem in Comitibus,

mitiis; & rursus ad satisfaciendum Populo. Quantum fieri potest tamen prologi evitentur, & lex incipiat à jussione.

APHORISMUS 70.

Intentio & sententia legis, licet ex præfationibus, & præambulis (ut loquuntur) non male quandoque eliciatur; Attamen latitudo aut extensio ejus, ex illis minime peti debet. Sape enim præambulum arripit nonnulla ex maxime plausibilibus & speciosis ad exemplum, cum lex tamen multo plura complectatur: aut contra, lex restringit, & limitat complura, cujus limitationis rationem, in præambulo inferi, non fuerit opus. Quare dimensio & latitudo legis petenda. Nam præambulum, saepe aut ultra aut citra cadit.

APHORISMUS 71.

Est vero genus perscribendi leges valde vitiosum. Cum scilicet casus, ad quem lex collimat, fuse exprimitur in præambulo: Deinde ex vi verbi (Talis) aut hujusmodi, Relativi, corpus Legis retro vertitur in præambulum, unde præambulum inseritur, & incorporatur ipsi legi: Quod & obscurum est, & minus tutum, quia non eadem adhiberi consuevit diligentia, in ponderandis & examinandis verbis

verbis præambuli, quæ adhibetur in corpore ipsius legis.

Hanc partem de incertitudine legum, quæ ex mala descriptione ipsarum ortum habet, fusius tractabimus, quando de interpretatione Legum postea agemus. Atque de descriptione Legum obscura hæc dicta sint; Jam de modis enucleandi Juris dicendum.

De Modis enucleandi Juris, & tollendi ambigua.

APHORISMUS 72.

Modi enucleandi Juris, & tollendi dubia, *quinque sunt. Hoc enim fit, aut per perscriptiones judiciorum; aut per scriptores authenticos; aut per libros auxiliares; aut per prælectiones; aut per responsa, sive consulta prudentum. Hæc omnia, si bene instituantur, præsto erunt magna Legum obscuritati subsidia.*

De perscriptione Judiciorum.

APHORISMUS 73.

An te omnia, Judicia reddita in Curiiis supremis & principalibus, atque causis gravioribus, præsertim dubiis, quæ
que

que aliquid habent difficultatis, aut novitatis, diligenter & cum fide excipiunto. Judicia enim anchoræ Legum sunt, ut leges Reipub.

APHORISMUS 74.

Modus hujusmodi Judicia excipiendi, & in scripta referendi, talis esto. Casus precise, Judicia ipsa exacte perscribito; rationes Judiciorum, quas adduxerunt Iudices, adjicito; casuum, ad Exemplum adductorum, auctoritatem, cum casibus principalibus, ne commisceto; de Advocatorum perorationibus, nisi quidpiam in iis fuerit admodum eximium, sileto.

APHORISMUS 75.

Personæ, quæ hujusmodi Judicia excipiant, ex Advocatis maxime doctis sunt, & honorarium liberale ex publico excipiunto. Iudices ipsi ab hujusmodi perscriptionibus abstinento; ne forte opinionibus propriis addicti, & auctoritate propria freti, limites Referendarii transcendant.

APHORISMUS 76.

Judicia illa, in ordine, & serie temporis, digerito; non per methodum & titulos. Sunt enim scripta ejusmodi, tanquam historiæ, aut narrationes legum.

Neque

Neque solum acta ipsa, sed & tempora ipsorum, Judici prudenti, lucem præbent.

De Scriptoribus Authenticis.

APHORISMUS 77.

EX legibus ipsis, quæ Jus commune constituunt; Deinde, ex Constitutionibus sive Statutis; Tertio loco, ex Judiciis perscriptis, Corpus Juris tantummodo constituitur. Præter illa, alia authentica, aut nulla sunt, aut parce recipiuntur.

APHORISMUS 78.

Nihil tam interest certitudinis Legum, (de qua nunc tractamus) quam ut scripta authentica, intra fines moderatos, coerceantur, & facessat multitudo enormis, auctorum, & doctorum in Jure; unde laceratur sententia legum, Index sit attonitus, processus immortales, atque Advocatus ipse, cum tot libros perlegere, & vincere non possit, compendia sectatur. Glossa fortasse aliqua bona; & ex Scriptoribus classicis pauci, vel potius Scriptorum pauculae portiones, recipi possint pro Authenticis. Reliquorum nihilominus maneat usus nonnullus in Bibliothecis, ut eorum tractatus inspiciant Judices, aut Advocati,

cati, cum opus fuerit: Sed in Caussis agendis, in foro citare eos non permittitor, nec in auctoritatem transeunto.

De libris Auxiliaribus.

APHORISMUS 79.

AT scientiam Juris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, sed potius instruunto. Ii sex in genere sunt. Institutiones. De Verborum significatione. De Regulis Juris. Antiquitates Legum. Summæ. Agendi Formulæ.*

APHORISMUS 80.

Preparandi sunt Juvenes, & Novitii, ad scientiam, & ardua Juris, altius & commodius haurienda, & imbibenda, per Institutiones. Institutiones illas, ordine claro, & perspicuo composito. In illis ipsis, universum Jus privatum percurrato; non alia omittendo, in aliis plus satis immorando; sed ex singulis quedam breviter delibando; ut ad Corpus legum perlegendum accessuro, nil se ostendat prorsus novum, sed levi aliqua notione præceptum. Jus publicum in Institutionibus ne attingito, verum illud ex fontibus ipsis hauriatur.

APHORISMUS 81.

Commentarium de vocabulis Juris conficito. In Explicatione ipsorum, & sensu reddendo, ne curiose nimis aut laboriose versator. Neque enim hoc agitur, ut definitiones verborum querantur exacte, sed explicationes tantum, quæ legendis Juris libris viâ aperiant faciliorem. Tractatum autem istum, per literas Alphabeti ne digerito: Id Indici alicui relinquito: sed collocentur simul verba, quæ circa eandem rem versantur; ut alterum alteri sit juvamento ad intelligendum.

APHORISMUS 82.

Ad certitudinem legum facit, (si quid aliud) tractatus bonus & diligens, de diversis regulis Juris. Is dignus est, qui maximis ingeniis, & prudentissimis Iureconsultis, committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligenda autem sunt regulæ, non tantum notæ, & vulgatae, sed & aliæ magis subtiles & recondita, quæ ex legum, & rerum judicatarum Harmonia extrahi possint; quales in Rubricis optimis quandoque inveniuntur: suntque Dictamina generalia rationis, quæ per materias Legis diversas percurrunt, & sunt tanquam saburra Juris.

APHO-

At singula Juris Scita, aut Placita, non intelligentur pro regulis, ut fieri solet satis imperite. Hoc enim si reciperetur, quot leges, tot regulæ. Lex enim nil aliud, quàm regula imperans. Verum eas pro regulis habeto quæ in Forma ipsa Iustitiæ hærent: unde, ut plurimum, per Jura Civilia diversarum Rerumpub. eadem regulæ fere reperiuntur; nisi forte propter Relationem ad formas Politiarum varientur.

APHORISMUS 84.

Post regulam, brevi & solido verborum complexu enuntiata, adiciantur exempla, & decisiones casuum, maxime luculentæ ad explicationem; distinctiones, & exceptiones ad limitationem; cognata ad ampliacionem ejusdem regulæ.

APHORISMUS 85.

Recte jubetur; ut non ex regulis Jus sumatur; sed ex Jure quod est, Regula fiat. Neque enim ex verbis regulæ petenda est probatio, ac si esset Textus legis. Regula enim legem (ut acus nautica polos) indicat, non statuit.

APHORISMUS 86.

Præter corpus ipsum Juris, juvabit etiam antiquitates legum invisere; quibus

licet evanuerit auctoritas, manet tamen reverentia : Pro antiquitatibus autem legum habeantur scripta circa leges & judicia, sive illa fuerint edita, sive non, quæ ipsum corpus legum tempore præcesserunt. Earum siquidem jactura facienda non est. Itaque ex iis, utilissima quæque excerpito, (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito : ne antiquæ fabulæ, ut loquitur Trebonianus, cum legibus ipsis misceantur.

APHORISMUS 87.

Practicæ vero plurimum interest, ut Jus universum digeratur ordine, in Locos & Titulos ; ad quos subito (prout dabitur occasio) recurrere quis possit, veluti in promptuarium paratum ad præsentis usus. Huiusmodi libri summarum, & ordinant sparsa, & abbreviant fusa & prolixa in lege. Cavendum autem est, ne summæ istæ, reddant homines promptos ad Practicam, cessatores in scientia ipsa. Earum enim officium est tale, ut ex iis recolatur jus, non perdiscatur. Summæ autem omnino, magnæ diligentia, fide, & iudicio, sunt conficienda, ne furtum faciant legibus.

APHO-

APHORISMUS 88.

Formulas agendi *diversas, in uno quoque genere colligito. Nam & Practicæ hoc interest; & certe pandunt illa oracula & occulta legum. Sunt enim non pauca, quæ latent in legibus: At in formulis agendi, melius & fusius perspiciuntur; instar pugni, & palmæ.*

De Responsis & Consultis.

APHORISMUS 89.

Dubitationes particulares, quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi & solvendi, aliqua ratio iniri debet. Durum enim est, ut ii, qui ab errore cavere cupiunt, ducem viæ non inveniant, verum ut actus ipsi periclitentur, neque sit aliquis ante rem peractam Iuris præno-scendi modus.

APHORISMUS 90.

Responsa prudentum, quæ petentibus dantur de Jure, sive ab Advocatis, sive à Doctoribus, tanta valere auctoritate, ut ab eorum sententia, Judici recedere non sit licitum, non placet. Jura à juratis Judicibus sumunto.

APHORISMUS 91.

Tentari Judicia, per Causas & Perso-

nas fictas, ut eo modo experiantur homines, qualis futura sit Legis norma, non placet. Dedecorat enim majestatem legum, & pro pravaricatione quapiam censenda est. Judicia autem aliquid habere ex Scena deforme est.

APHORISMUS 92.

Judicum igitur solummodo, tam Judicia, quam Responsa, & Consulta, sunt. Illa de litibus pendentibus; hac de arduis Juris quæstionibus in Thesi. Ea Consulta, sive in privatis rebus, sive in publicis, à Judicibus ipsis ne poscito; (Id enim si fiat, Judex transeat in Advocatum;) sed à Principe, aut Statu. Ab illis, ad Judices demandentur. Judices verò, tali auctoritate freti, disceptationes Advocatorum, vel ab his, quorum interest, adhibitorum, vel à Judicibus ipsis, si opus sit, assignatorum, & argumenta ex utraque parte audiunt; & re deliberata Ius expediunt, & declarant. Consulta hujusmodi inter ludicia referunt & edunt, & paris auctoritatis sunt.

De Prælectionibus.

APHORISMUS 93.

Prælectiones de Iure, atque Exercitationes eorum, qui Juris studiis incum-

cumbunt, & operam dant, ita instituuntor, & ordinantor, ut omnia tendant ad Quæstiones, & Controversias de Iure, sedandas potius, quam excitandas. Ludus enim (ut nunc fit) fere apud omnes instituitur, & aperitur, ad altercationes, & quæstiones de Iure multiplicandas, tanquam ostentandi ingenii causa. Atque hoc vetus est malum. Etenim, etiam apud antiquos gloria fuit, tanquam per sectas & factiones, quæstiones complures de Iure, magis fovere, quam extinguere. Id ne fiat, provideto.

De Vacillatione Iudiciorum.

APHORISMUS 94.

VAcillant Iudicia, *vel propter immaturam & præfestinam sententiam; vel propter æmulationem Curiarum; vel propter malam & imperitam perscriptionem Iudiciorum; vel propter viam præbitam ad rescissionem eorum nimis facilem & expeditam. Itaque providendum est, ut Iudicia emanent, matura deliberatione prius habita; atque ut Curiae se invicem revereantur; atque ut Iudicia per-*

perſcribantur fideliter & prudenter; *ut-
que* via ad reſcindenda Iudicia, ſit
arcta, confragosa, & *tanquam* murici-
bus ſtrata.

APHORISMUS 95.

Si Iudicium *redditum* fuerit, de Casu
aliquo, in aliqua Curia Principali; & ſi-
milis Casus *intervenerit*, in alia Curia;
ne procedito ad Iudicium, *antequam* fiat
conſultatio, in Collegio aliquo Iudiciũ
majore. Iudicia *enim* reddita, *ſi* forte
reſcindi *neceſſe* ſit, ſaltem ſepeliuntor
cum honore.

APHORISMUS 96.

Vt Curia de Jurisdictione digladien-
tur, & conſiſtentur, humanum quiddam
eſt; eoque magis, quod per ineptam quan-
dam ſententiam (quod boni & ſtrenui
ſit Iudicis ampliare jurisdictionem Cu-
riae) alatur plane iſta intemperies, & cal-
car addatur, ubi frano opus eſt. *Vt* vero,
ex hac animorum contentione, Curia, Ju-
dicia *utrobique* reddita (quae nil ad Juris-
dictionem pertinent) libenter reſcindant,
intolerabile malum; & à Regibus, aut Se-
natu, aut Politia plane vindicandum. Peſ-
ſimi enim exempli res eſt, ut Curia, quae
pacem ſubditis præſtant, inter ſe duella
exerceant.

APHORISMUS 97.

Non facilis esto, aut proclivis, ad Iudicia rescindenda, aditus, per appellationes, aut impetitiones de errore, aut revivis, & similia. Receptum apud nonnullos est, ut lis trahatur ad forum superius, tanquam res integra; Iudicio inde dato seposito, & plane suspensio. Apud alios vero, ut Iudicium ipsum maneat in suo vigore, sed executio ejus tantum cesset: Neutrum placet; nisi Curia, in quibus Iudicium redditum sit, fuerint humiles, & inferioris ordinis: sed potius, ut & Iudicium stet, & procedat ejus executio; modo cautio detur à defendente, de damnis & expensis, si Iudicium fuerit rescissum. Atque hic Titulus, de Certitudine Legum, ad Exemplum Digesti reliqui (quod meditamur) sufficiet.

IN-

Bayerische
Staatsbiblioth. &
MÜNCHEN

I N D E X

SERMONVM.

I.	D E Veritate.	pag. 1
II.	De Morte.	9
III.	De Vnitate Ecclesie.	13
IV.	De Vindicta.	21
V.	De Rebus aduersis.	24
VI.	De Dissimulatione & Simula- tione.	26
VII.	De Parentibus & Liberis.	32
VIII.	De Nuptiis & Cœlibatu.	35
IX.	De Inuidia.	38
X.	De Amore.	47
XI.	De Magistratibus & Dignita- tibus.	50
XII.	De Audacia.	59
XIII.	De Bonitate, & Bonitate nati- ua.	63
XIV.	De Nobilitate.	68
XV.	De Seditionibus & Turbis.	71
XVI.	De Atheismo.	84
XVII.	De Superstitione.	89
XVIII.	De Peregrinatione in partes ex- teras.	92
XIX.	De Imperio.	96
XX.	De Consilio.	105
		XXI.

I N D E X

XXI.	<i>De Mora.</i>	114
XXII.	<i>De Astutia.</i>	116
XXIII.	<i>De Prudētia qua sibi sapit.</i>	123
XXIV.	<i>De Innovationibus.</i>	126
XXV.	<i>De expediendis negotiis.</i>	128
XXVI.	<i>De Prudentia apparente.</i>	131
XXVII.	<i>De Amicitia.</i>	134
XXVIII.	<i>De Sumptibus.</i>	147
XXIX.	<i>De proferendis finibus Imperii.</i>	150
XXX.	<i>De regimine valetudinis.</i>	189
XXXI.	<i>De Suspicionē.</i>	192
XXXII.	<i>De Discursu Sermorum.</i>	194
XXXIII.	<i>De Plantationibus Populorum, & Colonis.</i>	198
XXXIV.	<i>De Divitiis.</i>	204
XXXV.	<i>De Ambitionē.</i>	210
XXXVI.	<i>De Natura, & Indole naturali in hominibus.</i>	215
XXXVII.	<i>De Consuetudine & Educationē.</i>	218
XXXVIII.	<i>De Fortuna.</i>	221
XXXIX.	<i>De Usura sive Fœnore.</i>	225
XL.	<i>De Iuvētute & Senectute.</i>	232
XLI.	<i>De Pulchritudine.</i>	235
XLII.	<i>De Deformitate.</i>	238
XLIII.	<i>De Ædificiis.</i>	240
XLIV.	<i>De Hortis.</i>	249
		XLV.

S E R M O N U M.

XLV.	<i>De Negotiatione.</i>	262
XLVI.	<i>De Clientibus, Famulis, & Amicis.</i>	265
XLVII.	<i>De Supplicantibus.</i>	268
XLVIII.	<i>De Studiis, & Lectione Librorum.</i>	272
XLIX.	<i>De Factionibus.</i>	276
L.	<i>De Cæremoniis civilibus, & Decoro.</i>	279
LI.	<i>De Laude.</i>	282
LII.	<i>De vana Gloria.</i>	286
LIII.	<i>De Honore & Existimatio- ne.</i>	289
LIV.	<i>De officio Iudicis.</i>	293
LV.	<i>De Ira.</i>	300
LVI.	<i>De vicissitudine rerum.</i>	304
LVII.	<i>Quomodo profectus in vir- tute faciendus sit.</i>	315
LVIII.	<i>De civili Conversatione.</i>	324
LIX.	<i>Consilia quadã de Negotiis, ex Parabolis aliquibus Salomonis.</i>	328
LX.	<i>Faber Fortuna sive Doctri- na de ambitu vita.</i>	362
LXI.	<i>De Certitudine Legum per Aphorismos.</i>	402

F I N I S.

Bacon, Francis

Sermones fideles ...

Lugdunum Batavorum 1641

Ph.pr. 58 p

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10039765-2